

STUDIA EŁCKIE

25 (2023) nr 4

Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum

„Studia Elckie” 25(2023), nr 4

e-ISSN 2353-1274

p-ISSN 1896-6896

DOI: 10.32090

© Copyright by Wydawnictwo Diecezjalne Adalbertinum

UIW: 67300

Elk 2023

Projekt okładki: Marek Kuryłowicz

Skład komputerowy: Zespół redakcyjny

Adres: 19-300 Elk, Plac Katedralny 1

Wersja pierwotna: internetowa (<http://studiaelckie.pl/25-2023-nr-4>)

UIC: 484807

RADA NAUKOWA

- Sixto J. **Castro** – Universidad de Valladolid, Hiszpania
- Robert A. **Delfino** – St. John's University, NY, USA
- Urbano **Ferrer** – Universidad de Murcia, Hiszpania
- ks. Wojciech **Guzewicz** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Polska
- Andrzej **Jastrzębski** OMI – Saint Paul University, Ottawa, Kanada
- Algimantas **Katilius** – Instytut Historii Litwy, Wilno, Litwa
- Jeanette V. **Loanzon** – University of Santo Tomas, Manila, Filipiny
- ks. Paweł **Mąkosa** – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska
- A. William **McVey** – Holy Apostles College and Seminary, Cromwell, CT, USA
- Eduardo **Ortiz** – Universidad Católica Andrés Bello, Caracas, Wenezuela
- Pablo **Pérez López** – Universidad de Navarra, Pampeluna, Hiszpania
- Monika **Przybysz** – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa, Polska
- Peter A. **Redpath** – Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, CO, USA
- ks. Paweł **Tarasiewicz** – Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, CO, USA
- Anna **Zellma** – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, Polska
- ks. Kęstutis **Žemaitis** – Uniwersytet Witolda Wielkiego, Kowno, Litwa

ZESPÓŁ REDAKCYJNY

Redaktor naczelny ▪ ks. Marcin **Sieńkowski** – WSD, Ełk

Zastępca redaktora naczelnego ▪ ks. Tomasz **Kopiczko** – UKSW, Warszawa

Sekretarz redakcji ▪ ks. Dariusz **Konopko** – WSD, Ełk

Redaktorzy tematyczni

Filozofia ▪ ks. Antoni **Skowroński** – PUZ, Suwałki

Historia Kościoła ▪ ks. Tadeusz **Białous** – WSD, Ełk

Nauki o komunikacji społecznej i mediach ▪ ks. Jerzy **Sikora** – UKSW, Warszawa

Nauki o kulturze i religii ▪ ks. Sławomir **Cimochowski** – Uniwersytet Katolicki,
Santa Cruz de la Sierra, Boliwia

Nauki teologiczne ▪ ks. Andrzej **Jaśko** – WSD, Ełk

▪ ks. Grzegorz **Sierzputowski** – Wydział Teologiczny Środkowych
Włoch, Florencja, Włochy

Pedagogika ▪ ks. Dariusz **Konopko** – WSD, Ełk

Prawo kanoniczne ▪ ks. Roman **Szewczyk** – UWM, Olsztyn

Redaktorzy językowi

Język angielski ▪ Daniel P. **Thero** – Rensselaer Polytechnic Institute, New York, USA

Język hiszpański ▪ Francisco Manuel **Villalba Lucas** – Murcia, España

Język niemiecki ▪ Katharina **Westerhorstmann** – Franciscan University
of Steubenville, Gaming, Austria

Język włoski ▪ ks. Grzegorz **Sierzputowski** – Facoltà Teologia dell'Italia Centrale,
Firenze, Italia

Język polski ▪ Ryszard **Skawiński** – UWM, Olsztyn

Redaktor statystyczny ▪ ks. Arkadiusz **Orzeł** – WSD, Ełk

Spis treści

Od Redakcji / Editorial	411
-------------------------------	-----

Nauki teologiczne / Theological Sciences

ks. Zbigniew Sobolewski , <i>Wkład bp. Jerzego Mazura SVD w animację i formację misyjną Kościoła w Polsce / Bishop Jerzy Mazur's Contribution to the Animation and Missionary Formation of the Church in Poland</i>	415-434
Kazimierz Szymczycha SVD, <i>Bp Jerzy Mazur SVD jako promotor kultu bł. Marianny Biernackiej / Bishop Jerzy Mazur SVD as a Promoter of the Cult of Blessed Marianna Biernacka</i>	435-450
ks. Marcin Sieńkowski , <i>Teksty bp. Jerzego Mazura opublikowane w „Martyrii” w latach 2003-2023 / Texts by Bishop Jerzy Mazur published in “Martyria” in 2003-2023</i>	451-469
Algimantas Katilius , <i>Justinas Staugaitis – Bishop and Politician</i>	471-482
ks. Tomasz Kopiczko , <i>Działania społeczne katechety we współczesnym kontekście duszpasterskim / Social Activities of the Catechist in the Contemporary Pastoral Context</i>	483-495
ks. Zbigniew Sobolewski , <i>Św. Józefat Kuncewicz – reformator Cerkwi na Rusi / Saint Józefat Kuncewicz – Reformer of the Church in Rus</i>	497-514
Przemysław Solga , <i>Psychologia i psychiatria w świetle prasy katolickiej Drugiej Rzeczypospolitej / Psychology and Psychiatry in the Light of the Catholic Press of the Second Polish Republic</i>	515-542
ks. Michał Tokarzewski , <i>Formação da Juventude à luz das Diretrizes da Pastoral da Juventude do Brasil / Youth Formation in Light of the Guidelines of the Youth Ministry in Brazil</i>	543-556

Miscellanea

Aleksandra Gralczyk , <i>Profil parafii na Facebooku – konieczność czy zbytek? Studium na przykładzie członków wspólnoty „Latarnia” / Parish Profile on Facebook – Necessity or Luxury? Study on the Example of Members of the “Lighthouse” Community</i>	559-574
--	---------

Materialy / Historical Resources

- ks. Wojciech **Guzewicz**, *Kościół i parafie diecezji elckiej (cz. 14) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (part 14)*577-591

Recenzje / Reviews

- ks. Wojciech **Guzewicz**: Ks. Marian Salamon, Ks. *Dziekan Karol Fox – kapłan miłujący Kościół*, *Elk* 2023, ss. 65. 595-596

Od Redakcji

Szanowni Państwo!

7 listopada 2023 r. została podpisana umowa z repozytorium Theo-logos, które funkcjonuje przy Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Jest ono teologiczną bazą cyfrową, która gromadzi i rozpowszechnia polskie publikacje naukowe z dziedziny nauk teologicznych. Wkrótce będą w nim dostępne artykuły publikowane na łamach naszego czasopisma.

W tym numerze znajduje się dziewięć artykułów. Trzy z nich dotyczą osoby i działalności (m.in. misyjnej i publicystycznej) bp. Jerzego Mazura, któremu w formie Księgi Pamiątkowej poświęcony jest cały tegoroczny tom „Studiów Elckich”. Pozostałe artykuły omawiają interesujące zagadnienia z dziedziny nauk teologicznych oraz medialnych. Dwa z nich zostały napisane przez autorów z zagranicy (Brazylia, Litwa).

Na końcu tego numeru publikujemy także „Zasady dla Autorów”, aby podstawowe informacje dotyczące zamieszczania tekstów w naszym kwartalniku, adresowane głównie do potencjalnych autorów, były znane i łatwo dostępne.

Na końcu numeru zamykającego 25. tom „Studiów Elckich” udostępniamy listę Rcenznatów, którym bardzo dziękujemy za owocną współpracę, trud i rzetelną ocenę artykułów opublikowanych w 2023 r. Warto w tym miejscu odnotować, że spośród wszystkich Recenzentów (46), prawie 40% (18) posiada afiliację zagraniczną (Boliwia, Brazylia, Czechy, Filipiny, Kanada, Litwa, USA, Włochy). Żywimy głęboką nadzieję, że ta współpraca będzie kontynuowana i rozwijana w przyszłości.

Artykuły i bieżące informacje znajdują się na naszej stronie internetowej: <http://www.studielckie.pl/> (liczba wyświetleń strony na dzień 31 grudnia 2023 r. wynosiła 140 212, a w ostatnim półroczu zarejestrowano 11 886 odsłon, co oznacza bilko 2 000 wejść w miesiącu)¹.

Czytelnikom bieżącego, jak i pozostałych numerów życzymy przyjemnej lektury!

ks. Marcin Sieńkowski
Redaktor naczelny

¹ Por. M. Sieńkowski, *Od Redakcji*, „Studia Elckie” 25(2023), nr 2, s. 133.

NAUKI TEOLOGICZNE
Theological Sciences

KS. ZBIGNIEW SOBOLEWSKI *

Wkład bp. Jerzego Mazura SVD w animację i formację misyjną Kościoła w Polsce

W 2023 r. Kapituła Medalu „Benemerenti in Opere Evangelizationis”, przyznawanego od siedmiu lat przez Komisję Episkopatu Polski ds. Misji, postanowiła uhonorować 15 osób i instytucji najbardziej zasłużonych dla misyjnego dzieła Kościoła w Polsce. Wśród tych, których wyróżniono medalem znalazł się bp Jerzy Mazur SVD, biskup elcki, a w latach 2011-2021 przewodniczący Komisji Episkopatu Polski ds. Misji. Kapituła Medalu doceniła 10 lat jego wyteżonej pracy dla misji *ad gentes*.

W niniejszym opracowaniu omówimy najważniejsze idee misyjne bp. Jerzego Mazura i jego sposób postrzegania misji *ad gentes*. Ukażemy jego działania jako przewodniczącego Komisji Misyjnej na polu animacji i formacji misyjnej w Polsce. Przedstawimy wkład Biskupa w propagowanie idei misyjnej wśród duchowieństwa i świeckich oraz wysiłki mające na celu integrację i rozwój środowiska misyjnego. Omówimy również jego dorobek piśmienniczy, poświęcony misjom.

Spojrzenie na misje *ad gentes*

Bp Jerzy Mazur, uformowany przez Zgromadzenie Słowa Bożego o charyzmacie misyjnym, zawsze miał świadomość, że jest misjonarzem i jego najważniejszym zadaniem jest niesienie Ewangelii aż po krańce ziemi². Ta świadomość misyjnego powołania nie opuszczała go w Afryce, gdzie został posłany przez władze zakonne, aby budować Kościół misyjny w Ghanie. O. Jerzy Mazur miał świadomość, że uczestniczy w dziele misyjnym Kościoła także na Białorusi i dalekiej Syberii, gdzie odradzał struktury kościelne i był pierwszym

* ks. Zbigniew Sobolewski – Akademia Katolicka w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3215-9999>; e-mail: dyrektoradgentes@gmail.com

² Zob. *Bp Jerzy Mazur: Misje po pierwsze uczą pokory*, <https://misyjne.pl/misja/bp-jerzy-mazur-misje-po-pierwsze-ucza-pokory-rozmowa/> (dostęp: 12.12.2023).

biskupem wyświęconym na Syberii. Misyjny zapał towarzyszył bp. Jerzemu Mazurowi także wtedy, gdy musiał zostawić diecezję w Irkucku i powrócić do Polski³. Będąc biskupem elckim i przez 10 lat przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, bp Jerzy Mazur rozwijał w sobie charyzmat misyjny, czynnie angażując się w animację i formację misyjną w Polsce. Lata posługiwania w Komisji Misyjnej wydatnie przyczyniły się do popularyzacji idei misyjnej w Kościele polskim oraz ożywienia jego działalności na polu misyjnym.

Jako biskup elcki powołał do istnienia diecezjalne dzieło misyjne w 2015 r. oraz podjął szereg inicjatyw duszpasterskich mających na celu umisyjnienie struktur diecezji⁴.

Dla bp. Jerzego Mazura misje *ad gentes* są głoszeniem Ewangelii i budowaniem Kościoła w miejscach, gdzie jeszcze nie słyszano o Chrystusie (tereny pierwszej ewangelizacji). Pierwszorzędnym działaniem misjonarzy jest wypełnienie nakazu misyjnego Chrystusa. Działają oni jako przedstawiciele Kościoła, w jego imieniu i realizują jego misję. Misje *ad gentes* odróżniają się od duszpasterstwa zwyczajnego, prowadzonego przez Kościół wśród tych, którzy już poznali Ewangelię, przyjęli ją i żyją jako chrześcijanie. Działalność duszpasterska polega zatem na umacnianiu i pogłębianiu wiary. Współcześnie mówi się o reewangelizacji – pracy ewangelizacyjnej wśród chrześcijan, którzy nie żyją wiarą, nominalnie przynależą do Kościoła, a w rzeczywistości wiodą pogański styl życia. Nowa ewangelizacja również dotyczy ochrzczonych członków Kościoła i jest działaniem mającym na celu ożywienie ich wiary.

Misja *ad gentes* to nic innego, jak przepowiadanie, dawanie świadectwa wierze chrześcijańskiej poprzez postawę misjonarza, (np. dzieła miłosierdzia, dzieła edukacyjne) oraz budowanie nowych wspólnot wiary.

Spojrzenie na misje bp. Jerzego Mazura zostało ukształtowane przez współczesne *magisterium ecclesiae*. W swych wystąpieniach na temat misji *ad gentes* Biskup wielokrotnie powoływał się na „Dekret o działalności misyjnej Kościoła Soboru Watykańskiego II” oraz *Evangelii nuntiandi* papieża Pawła VI (1975 r.). Adhortacja apostolska Pawła VI ukształtowała spojrzenie bp. Jerzego Mazura na misje i ich rolę w świecie. Podziela on przekonanie papieża Pawła VI i Jana Pawła II o potrzebie misji w realiach współczesnych. Co więcej, uważa że misje nie tylko nie straciły na aktualności, ale są coraz bardziej pilną potrzebą. Za tym stwierdzeniem stoi argument nie tylko teologiczny, ale i demograficzny. Miliardy ludzi na świecie nie słyszało o Chrystusie i nie poznało Jego nauczania. Nakaz misyjny „Idźcie i głoscie” nie został dostatecznie wypełniony. Świat w swej większości pozostał pogański i zamknięty na Odkupienie.

Bp Jerzy Mazur w swym nauczaniu na temat misji sięgał również po encyklikę Jana Pawła II *Redemptoris missio*. Uważa ją za *magna charta* misyjnego zaangażowania Kościoła. Przewodniczący Komisji Misyjnej sięgał po tę

³ Zob. *Idźcie i głoscie aż po krańce ziemi. Biskup elcki odpowiada na pytania Grzegorza Pola-ka*, Górna Grupa 2020.

⁴ Zob. T. Zajkowski, *Wkład Diecezji Elckiej w misyjne dzieło Kościoła*, Elk 2021, s. 43-47.

encyklikę, aby przypominać, że wszyscy w Kościele są misjonarzami i każdy we właściwy sobie sposób powinien wypełniać swe powołanie misyjne. Biskup łączy je nierozdzielnie z powołaniem do świętości każdego ochrzczonego.

Po ukazaniu się adhortacji apostolskiej *Evangelii Gaudium* oraz adhortacji *Gaudete et exultate* papieża Franciszka⁵, przewodniczący Komisji Misyjnej korzystał z refleksji papieskiej na temat misyjności Kościoła. Był zafascynowany świeżością niektórych stwierdzeń Franciszka, i dlatego cytował papieża. Do języka, którym mówił o misjach przewodniczący Komisji Misyjnej wprowadził takie Franciszkowe pojęcia, jak: „Kościół wyruszający w drogę”, „reforma misyjna Kościoła”, „misyjne nawrócenie”, „umisyjnienie struktur Kościoła”, „iść na peryferie”, „wyjście”, „uczeń-misjonarz”⁶. To ostatnie przytaczał w homiliach i wystąpieniach publicznych⁷. Słowami Franciszka Biskup wielokrotnie zachęcał wiernych, aby zejść z kanapy, założyć buty i ruszyć w misyjną drogę⁸.

Jakie są najważniejsze idee misyjne bp. Jerzego Mazura? W swej refleksji na temat zaangażowania misyjnego Biskup wychodzi od przekonania zaczerpniętego od Jana Pawła II, że misje są sprawą wiary⁹. Ich początku należy upatrywać w posłaniu Syna przez Ojca oraz w ożywiającej działalności i obdarowaniu łaską Ducha Świętego¹⁰. Trójca Święta jest źródłem i początkiem misji w świecie. Ojciec posyła swego Syna, aby dokonał dzieła zbawienia. Syn wykonawszy to dzieło, powierza jego kontynuację swemu Kościołowi. Aby dzieło misyjne mogło trwać i rozwijać się, obdarza Kościół darem Ducha Świętego. Jest On protagonistą misji: przygotowuje ludzkie serca na przyjęcie światła Ewangelii oraz umacnia i uzdalnia misjonarzy do wiernego wypełnienia ich zadania¹¹.

Biskupowi bliska jest idea, że misje są sprawą miłości. Ci, którzy zostali ubogaceni łaską wiary na chrzcie świętym i umocnieni darami Ducha Świętego w sakramencie bierzmowania, nie mogą jej zatrzymać dla siebie¹². Jest ona skarbem, którym winniśmy się dzielić. Motywem zaangażowania misyjnego

⁵ Zob. Franciszek, *Evangelii gaudium*, Rzym, 24 listopada 2013 r., https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html (dostęp: 12.12.2023).

⁶ Pochodzą one z adhortacji apostolskiej Franciszka *Evangelii gaudium*, nr 20-30 oraz 121.

⁷ Zob. Bp Mazur: *wszyscy jesteście misjonarzami*, <https://misyjne.pl/bp-mazur-wszyscy-jestesmy-misjonarzami/> (dostęp: 8.08.2023).

⁸ Zob. Bp Jerzy Mazur: *Kościół w Polsce ma oblicze misyjne, ale jest jeszcze wiele do zrobienia*, <https://www.ekai.pl/bp-mazur-kosciol-w-polsce-ma-oblicze-misyjne-ale-jest-jeszcze-wiele-do-zrobienia/> (dostęp: 2.07.2023).

⁹ Zob. Jan Paweł II, *Redemptoris mission*, Rzym, 7 grudnia 1990 r., nr 11.

¹⁰ Por. J. Mazur, *Z misjonarzami na peryferie świata. Krótkie rozważania misyjne*, Kielce 2017, s. 13.

¹¹ Por. tenże, *Uczniowie-misjonarze w mocy Ducha Świętego*, Kielce 2018, s. 10.

¹² Zob. *Homilia wygłoszona w Czernej 17.07.2021 r. przez biskupa Jerzego Mazura SVD*, <https://misjekarmel.pl/pl/aktualnosci/homilia-wygloszona-w-czernej-17-07-2021-r-przez-biskupa-jerzego-mazura/> (dostęp: 2.12.2023).

jest troska o to, aby wszyscy ludzie doszli do poznania prawdy i zostali zbawieni. Kościół nie uprawia prozelityzmu, nie ma nieczystych intencji w głoszeniu Ewangelii; nikogo nie zmusza do przyjęcia wiary, ale dzieli się tym, co ma najcenniejszego, pragnąc, aby i inni ludzie byli ubogaceni i uszczęśliwieni łaską przyjaźni z Chrystusem. Misyjny zapał wszystkich ochrzczonych rodzi się ze świadomości odpowiedzialności za zbawienie świata.

Według bp. Jerzego Mazura misje są sprawą nadziei. Chrześcijanie żyją nie tylko w perspektywie doczesności, ale troszczą się o swoją i innych ludzi wieczność. Zwracając się do misjonarzy, przypominał, że celem ich posługi jest uświęcenie własne oraz prowadzenie innych do świętości.

Dla hierarchy powołanie misyjne i powołanie do świętości stanowią jedność¹³. „Ucząc się od Jezusa i naśladowując Go wstępujemy na drogę świętości. (...) Chce się powiedzieć: Czyn wszystko, by być świętym kapłanem, świętą osobą konsekrowaną, świętym misjonarzem, świętą misjonarką. Dzisiejszy świat potrzebuje świętych kapłanów, bo potrzebuje Chrystusa. Potrzebuje świętych osób konsekrowanych, bo potrzebuje Chrystusa. Do świętości wzywa nas Chrystus. O tym przypomina nam papież Franciszek w najnowszej adhortacji apostołskiej *Gaudete et exultate*, o powołaniu do świętości w świecie współczesnym. Bądźmy świętymi i nie zasłaniajmy sobą Boga innym. A więc, bądźmy kochającymi wszystkich ludzi, niosącymi im dobrą nowinę o zbawieniu, ukazującymi im Chrystusa, a przez to sami będziemy się uświęcać i będziemy prowadzić innych do świętości. Na tej drodze do świętości powinniśmy być wytrwali, pełni entuzjazmu”¹⁴.

Nie wolno pracy misyjnej postrzegać wyłącznie w kategoriach ziemskiej pracy i zatroskania. Trzeba, aby wszyscy angażujący się w służbę misjom mieli świadomość perspektywy wieczności. To ona sprawia, że działalność misjonarzy nie opiera się na ludzkich ambicjach, planach i dążeniach, ale jest szukaniem i wypełnianiem woli Bożej¹⁵.

Przewodniczący Komisji Misyjnej przypominał misjonarzom i tym, którzy im towarzyszą w ich wysiłkach, że zawsze winni szukać woli Bożej, być posłuszni wezwaniom i natchnieniom Ducha Świętego¹⁶. Posłuszeństwo woli Bożej daje gwarancję i pewność, że misje są inicjatywą boską, a nie wymysłem ludzkim. To chroni ich przed wybujałym indywidualizmem i szukaniem siebie w tym, co robią. Dobry misjonarz to ten, który jest posłany przez Kościół i służy w nim pod kierownictwem Ducha Świętego.

Z przymiotów, jakie cenił bp Jerzy Mazur u misjonarek i misjonarzy na pierwszym miejscu trzeba wymienić miłość pasterską, bez której misje stają się

¹³ Zob. *Misjonarz często nie widzi plonów. Z bp. Jerzym Mazurem rozmawia Tomasz Królak*, <https://www.ekai.pl/kazdy-jest-poslany-rozmowa-z-bp-jerzym-mazurem-svd/> (dostęp: 2.12.2023).

¹⁴ J. Mazur, *Homilia podczas Mszy św. w CFM 15 VI 2018 r.*, w: Archiwum CFM [mps].

¹⁵ Zob. tenże, *Listy do młodych uczniów-misjonarzy*, dz. cyt., s. 61.

¹⁶ Zob. tamże, s. 31-33.

jałowym wysiłkiem oraz cierpliwość¹⁷. Misjonarzy winna cechować pokora wobec Boga, który działa w sposób sobie wiadomy i wobec ludzi, którym służy.

Właściwym określeniem pracy misjonarza jest „służba”. „Wypełnianie naszej misji to służba Bogu i ludziom. Służyć innym na wzór Jezusa to pozwolić, aby nasze życie utożsamiało się z Jego życiem, aby Jego uczucia, Jego myśli, Jego działania stały się naszymi uczuciami, naszymi myślami, naszymi działaniami. Jezus przyszedł na świat nie po to, «aby Mu służyło, lecz żeby służyć i dać swoje życie na okup za wielu». A więc życie Jezusa jest życiem dla innych, jest życiem służby. Tak też winno wyglądać życie Jego uczniów”¹⁸.

Misjonarze są – według Biskupa – siewcami ziaren Ewangelii¹⁹. Pracują oni w winnicy Pańskiej dbając o nią, ale nie oczekując błyskawicznych i spektakularnych owoców. Nie są ludźmi szybkiego sukcesu, ale mozołu i oczekiwania. To ludzie adwentu, a nie żniwa.

Dla biskupa ełckiego Maryja jest wzorem wszystkich misjonarzy²⁰. Rozważając tajemnicę wędrówki Maryi do krewnej Elżbiety, Biskup mówił: „I Maryja w tej scenie nawiedzenia jawi się nam jako misjonarka, ewangelizatorka. Maryja idzie do Elżbiety, niesie Zbawiciela, Syna Bożego. Maryja chce powiedzieć o tym Elżbiecie, co wielkiego Bóg uczynił. Idzie, proklamuje wielkie dzieła Boże. Dzieli się Dobrą Nowiną, że Zbawiciel jest obecny pośród swego ludu”²¹.

I jeszcze jedno, ważne dopowiedzenie: bp Jerzy Mazur SVD postrzega misję jako wzajemne obdarowywanie²². Dla niego misje nie są jednokierunkowe – my dajemy coś Kościołom misyjnym. Przewodniczący Komisji Misyjnej uważa, że misje ubogacają Kościół w Polsce²³.

Kościół w Polsce wspiera misje *ad gentes* kadrowo – posyłając misjonarki i misjonarzy a także wolontariuszy świeckich. Pomaga misjom poprzez wsparcie finansowe i materialne – bez niego misjonarze nie mogliby realizować licznych i potrzebnych dzieł charytatywnych, ewangelizacyjnych, medycznych czy też opiekuńczo-wychowawczych (edukacyjnych). Komisja Misyjna i jej agendy, liczne fundacje, stowarzyszenia, ruchy misyjne, diecezje, parafie i zgromadzenia zakonne utrzymują na misjach szkoły i przedszkola, szpitale i ośrodki

¹⁷ Zob. *Odwiedziny w Rwandzie i Burundi*, <https://www.ekai.pl/odwiedziny-misjonarzy-w-rwandy-i-burundi/> (dostęp: 10.10.2023).

¹⁸ J. Mazur, *Homilia podczas Mszy św. radiowej 18 X 2015 r. w Warszawie*, w: Archiwum CFM [msp].

¹⁹ Zob. tenże, *Z misjonarzami na peryferie świata. Krótkie rozważania misyjne*, Kielce 2017, s. 74.

²⁰ Zob. tenże, *Homilia podczas Mszy św. w dn. 20 VI 2017 r. w CFM*, <https://www.adgentes.misje.pl/aktualnosci/wydarzenia/30663/jubileusze-misjonarzy#1https://www.adgentes.misje.pl/aktualnosci/wydarzenia/30663/jubileusze-misjonarzy#1> (dostęp: 12.12.2023).

²¹ Tenże, *Homilia podczas Mszy św. 21 XII 2016 r. w CFM w Warszawie*, w: Archiwum CFM [msp].

²² Zob. tenże, *Listy do młodych uczniów-misjonarzy*, Kielce 2021, s. 167.

²³ Zob. I. Świerdzewska, *Misje: wspólna sprawa*, <http://idziemy.pl/kosciol/misje-wspolna-sprawa/80441> (dostęp: 3.12.2023).

zdrowia, ochrony i domy opieki dla osób starszych. Prowadzą walkę z głodem i niedożywieniem, wspierają leczenie chorych i pomagają niepełnosprawnym. Misje wyzwalały ogromny potencjał pomocowy w duchowieństwie i wiernych Kościoła w Polsce²⁴. Misjonarze nie tylko otrzymują pomoc duchową i materialną, ale dzielą się z tymi, którzy ich wspierają swymi doświadczeniami misyjnymi. Podczas spotkań z wiernymi w Polsce misjonarze mówią o Kościołach misyjnych, kulturze, tradycjach, liturgii, sposobach wyrażania pobożności. W ten sposób przybliżają wiernym różne oblicza Kościoła powszechnego.

Bp Jerzy Mazur zauważa, że misjonarki i misjonarze nie są wyłącznie biorcami pomocy, ale w zamian dzielą się z Kościołem w Polsce owocami swej pracy, doświadczeniami, cierpieniem i modlitwą. Misjonarze uwrażliwiają Kościół w Polsce na uniwersalizm Kościoła. Ukazują jego bogactwo (różnorodność kultur, języków, form religijnej aktywności). To nie pozwala na zamykanie się wyłącznie we własnym kręgu kulturowym. Służą docenianiu dorobku innych wspólnot kościelnych na świecie. Misje ubogacają spojrzenie na Kościół. Pomagając misjom otrzymuje on w zamian wiele cennych darów.

W zaangażowaniu misyjnym Biskup dostrzegał możliwość rozwoju Kościoła. Nadzieje pokładał w rozwoju wolontariatu misyjnego²⁵ jako szansie duszpasterskiej, która pozwala odkrywać prawdziwe oblicze Kościoła²⁶.

Rola świeckich w misyjnym dziele Kościoła

W zmieniającym się świecie przewodniczący Komisji Misyjnej upatrywał szansę i nadzieję na odrodzenie i umocnienie Kościoła. Spotykał się ze świecczymi zaangażowanymi w dzieło misyjne²⁷. W rozwoju wolontariatu, zwłaszcza wśród młodych, Biskup upatrywał nadzieję na to, że dzieło misyjne będzie kontynuowane, mimo spadku powołań kapłańskich i zakonnych. Liczył na to, że świeccy w większym stopniu przejmą odpowiedzialność za misję²⁸.

Dla przewodniczącego Komisji Misyjnej rola, jaką mają do odegrania misjonarze świeccy jest pierwszoplanowa. Nie są oni postrzegani jako „pomocnicy”, ale jako prawdziwi misjonarze. Są posłani przez Kościół i działają w jego imieniu. Spotykając się z przedstawicielami 25 organizacji katolickich zajmujących się promocją wolontariatu misyjnego, bp Jerzy Mazur stwierdził, że obecnie nadszedł czas na świecki wolontariat misyjny²⁹. W celu zapewnienia świeckim misjonarzom i wolontariuszom lepszego przygotowania do po-

²⁴ Zob. Z. Sobolewski, *Misje*, w: *Kościół w Polsce 2023. Raport*, red. J. Operacz, Warszawa 2023, s. 83-93.

²⁵ Por. *Odkryj w sobie powołanie ucznia-misjonarza. Zachęca bp Jerzy Mazur*, <https://misyjne.pl/misja/odkryj-w-sobie-powolanie-ucznia-misjonarza-zacheca-bp-jerzy-mazur/> (dostęp: 1.09. 2023).

²⁶ Zob. J. Mazur, *Listy do młodych misjonarzy*, dz. cyt., s. 158-159.

²⁷ Zob. *Idźcie i głoscie aż po krańce ziemi...*, dz. cyt., s. 259-262.

²⁸ Zob. tamże, s. 157-165.

²⁹ Bp Jerzy Mazur: *Czas na świecki wolontariat misyjny*, <http://www.misje.strony-parafialne.pl/aktualnosci/wydarzenia/20986/bp-jerzy-mazur-czas-na-swiecki-wolontariat-misyjny> (dostęp: 2.12.2023).

sługi misyjnej, przewodniczący Komisji Misyjnej odrodził Instytut Misyjnego Laikatu³⁰. Struktura ta powstała w 1985 r. funkcjonowała w ramach Komisji Episkopatu Polski ds. Misji do 2002 r. Potem jej działalność ustała. Biskup nadał Instytutowi nowy „Regulamin” oraz powołał dyrektora odpowiedzialnego za formację misyjną świeckich³¹. „Jest to wyjście na przeciw ludziom świeckim, aby dać im możliwość z jednej strony rozpoznać, ugruntować się w powołaniu misyjnym, a z drugiej strony przygotować się do posłania do misji *ad gentes*. Pierwszy rok to okres propedeutyczny. Wszyscy przyjeżdżają na weekendy. Planujemy siedem takich zjazdów, razem z rekolekcjami, będą również wykłady z misjologii. Drugi rok odbywać się będzie razem ze wszystkimi: kapłanami, osobami życia konsekrowanego”³².

W wolontariacie misyjnym Biskup upatrywał nadzieję na powołania kapłańskie i zakonne. Uważał, że doświadczenie misyjne zmienia pozytywnie młodych, ubogaca ich, pomaga dojrzewać duchowo i religijnie oraz postrzegać Kościół jako wspólnotę, w której mają swe miejsce.

Szczególną wagę bp Jerzy Mazur SVD przywiązywał do wychowania dzieci w duchu misyjnym. Zabiegał o to, aby jak najwięcej uczniów szkół podstawowych i gimnazjów brało udział w ogólnopolskim konkursie „Mój szkolny kolega z misji”³³. Widział w nim narzędzie służące wzbudzaniu i umacnianiu zainteresowania misjami. Biskup zawsze uczestniczył w uroczystości wręczenia nagród laureatom konkursu³⁴. Zachęcał dzieci do tego, aby tworzyły grupy misyjne w szkołach i parafiach, np. kolędników misyjnych. Dziękował uczniom za przekazywane środki finansowe w ramach konkursu, które służyły budowie lub remontom szkół i przedszkoli w krajach misyjnych³⁵.

Z polecenia bp. Jerzego Mazura przygotowano kilka pozycji książkowych, które służyły dzieciom w lepszym poznaniu misji i pracy polskich misjonarzy³⁶. Pozycje te inspirują najmłodszych do poznawania realiów, w jakich żyją ich rówieśnicy oraz niesienia im pomocy.

³⁰ Zob. B. Uszko-Dudzińska, *Misjonarze świeccy/wolontariusze, a stan prawny w Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Świeccy a misje. Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w roku 50-lecia Komisji Episkopatu Polski ds. Misji na UKSW, Warszawa 21 czerwca 2017 r.*, red. Z. Sobolewski, Górna Grupa 2017, s. 117-153.

³¹ Zob. J. Mazur, *Wprowadzenie do sympozjum na UKSW*, w: *Świeccy a misje*, dz. cyt., s. 43-44.

³² R. Łączny, *Warszawa: Instytut Misyjnego Laikatu wznowił działalność*, <https://www.vaticannews.va/pl/swiat/news/2018-09/polska-warszawa-instytut-formacji-misyjnej-dziala.html> (dostęp: 1.10.2023).

³³ Zob. K. Szymczycha, *Sprawozdanie z działalności Komisji Episkopatu Polski ds. Misji za rok 2020*, s. 2, w: *Archiwum Komisji Episkopatu Polski ds. Misji* [msp].

³⁴ Zob. *Warszawska Gala XVIII Konkursu „Mój szkolny kolega z misji”*, <https://archidiecezjalubelska.pl/blog/warszawska-gala-xviii-konkursu-moj-szkolny-kolega-z-misji/> (dostęp: 7.07. 2023).

³⁵ J. Mazur, *Słowo do uczestników Konkursu Mój szkolny Kolega z Misji podczas Gali na Stadionie Narodowym w Warszawie 30 V 2017 r.*, w: *Archiwum CFM* [mps].

³⁶ Zob. Z. Sobolewski, *Mali pomocnicy misjonarzy*, Kielce 2015; tenże, *Pomocnicy Orszaku Trzech Króli*, Kielce 2016; tenże, *Idźcie i głoscie Ewangelię. Dzieci dla misji*, Kielce 2017, tenże, *Z Maryją na misjach*, Kielce 2019; tenże, *Z polskimi misjonarzami w świecie*, Kielce 2023.

Integracja środowisk misyjnych Kościoła w Polsce

Ulubione przysłowie afrykańskie bp. Jerzego Mazura, które często powtarzał w gremiach misyjny, brzmi: „Jednym palcem twarzy nie umyjesz”³⁷. Sprawując funkcję przewodniczącego Komisji Misyjnej dbał o to, by wszyscy członkowie i konsultorzy mieli prawo głosu. Decyzje, które podejmowała Komisja zapadały po dyskusji i nie były narzucane. Biskup był wrażliwy na głos świeckich. Powierzał opracowanie ważnych dokumentów konsultorom świeckim; takich, jak wytyczne dotyczące misjonarzy świeckich³⁸. Zabierali oni głos na posiedzeniach Komisji i zgłaszali inicjatywy duszpasterskie. Konsultorzy Komisji, nominowani przez Biskupa reprezentowali wszystkie środowiska misyjne.

Jako przewodniczący Komisji Episkopatu Polski ds. Misji bp Jerzy Mazur postawił sobie za cel integrację wszystkich środowisk misyjnych Kościoła w Polsce. Zgodnie z wytycznymi „Cooperatio missionalis” pierwszeństwo w działalności misyjnej przypada Papieskim Dziełom Misyjnym³⁹. Biskup podjął współpracę z dyrektorami Papieskich Dzieł Misyjnych w Polsce. Podobnie, zależało mu na kontaktach z odpowiedzialnymi za ruchy, stowarzyszenia, fundacje, zgromadzenia misyjne oraz grupy misyjne. W celu bliższego zapoznania się, prezentacji dokonań oraz form animacji i formacji misyjnej Biskup gromadził ich na dorocznych spotkaniach Krajowej Rady Misyjnej.

Forum, w którym świeccy mieli głos decydujący stała się Krajowa Rada Misyjna. Jako odpowiedzialny za pomoc polskim misjonarzom Biskup służył integracji i rozwojowi środowisk misyjnych w Polsce. Zależało mu na zgodnej współpracy, wymianie doświadczeń oraz dzieleniu się pomysłami i sposobami wspierania misji. Biskup doceniał działalność Papieskich Dzieł Misyjnych, Dzieła Pomocy „Ad Gentes”, MIVA Polska, Centrum Formacji Misyjnej oraz wielu zgromadzeń zakonnych męskich i żeńskich, fundacji, bractw, stowarzyszeń katolickich, wolontariatów misyjnych.

Pragnąc zjednoczyć środowiska misyjne przewodniczący Komisji Misyjnej wskrzesił działalność Krajowej Rady Misyjnej. Rada ta została utworzona na 332. Zgromadzeniu Plenarnym KEP 18 czerwca 2005 r. z inicjatywy bp. Wiktora Skworca. Jej celem było „osiągnięcie większej skuteczności podejmowanych inicjatyw w dziedzinie animacji i współpracy misyjnej oraz uniknięcia konkurencji czy podwójnego działania”⁴⁰. Rada była miejscem wymiany myśli, współpracy różnych podmiotów misyjnych i harmonizowania projektów misyjnych. Jednak jej działalność nie trwała długo.

Reaktywując działalność KRM 20 czerwca 2013 r., bp Jerzy Mazur SVD zaprosił do współpracy przedstawicieli Papieskich Dzieł Misyjnych, dyrekto-

³⁷ Zob. J. Mazur, *Listy do młodych uczniów-misjonarzy*, dz. cyt. s. 157.

³⁸ Zob. K. Szymczycha, *Sprawozdanie z posiedzenia Komisji Episkopatu Polski ds. Misji za rok 2020*, w: Archiwum Komisji Episkopatu Polski ds. Misji [msp].

³⁹ Zob. Instrukcja Kongregacji Ewangelizacji Narodów o współpracy misyjnej, Warszawa 2006, s. 14.

⁴⁰ Zob. *Cooperatio missionalis*, nr 12.

rów agend Komisji Misyjnej, przedstawicielki i przedstawiciele żeńskich i męskich zgromadzeń misyjnych, świeckiego wolontariatu, organizacji i ruchów katolickich działających na rzecz misji. W obradach Rady brali również udział przedstawiciele mediów katolickich.

Gdy był przewodniczącym, Rada stała się forum wymiany doświadczeń oraz integracji tych, którzy pracują na rzecz misji w Polsce. Podczas spotkań Rady omawiano problemy związane z organizacją IV Krajowego Kongresu Misyjnego oraz tematy ważne dla formacji misyjnej⁴¹. Biskup zapoznawał członków Krajowej Rady Misyjnej z planami działań agend Komisji Misyjnej.

Rezultatem 10 lat pełnienia funkcji przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji jest pogłębiona współpraca Papieskich Działań Misyjnych, Komisji Misyjnej oraz pozostałych podmiotów zajmujących się misjami *ad gentes*. O tym, że integracja ta postąpiła, świadczy chociażby frekwencja we wspólnie organizowanych wydarzeniach. Np. w sympoziach naukowych brali udział przedstawiciele wszystkich fundacji, stowarzyszeń i organizacji misyjnych. Frekwencja na sympoziach była bardzo wysoka (od 300 do 700 uczestników). W IV Krajowym Kongresie Misyjnym w 2015 r. wzięło udział 5 000 dzieci, 1 300 przedstawicieli młodzieży i 1 500 dorosłych. Niestety, kontakty wzajemne wyhamowała pandemia koronawirusa.

Dorobek medialny i piśmienniczy bp. Jerzego Mazura SVD

Przewodniczący Komisji Episkopatu Polski ds. Misji ogromną wagę przywiązywał do nowoczesnych środków komunikacji społecznej, które postrzegał jako skuteczne narzędzia przekazywania idei misyjnych. Uważał, że media multiplikują i czynią słyszalnym głos Kościoła, kształtują pozytywny obraz wspólnoty wiary i ukazują młodą twarz Kościoła, jaką są misje. „Dzisiaj wielkim wyzwaniem stojącym przed głosicielami Chrystusa jest obecność Kościoła i Dobrej Nowiny w świecie środków społecznego przekazu, Internetu i serwisach społecznościowych, czyli obecność na tzw. «kontynencie cyfrowym». Głosiciele Ewangelii winni stawać się, jak mówi papież Benedykt XVI «domownikami cyfrowego kontynentu»”⁴².

Wyrazem przekonania, że media pełnią ważną rolę w przekazie misyjnym jest to, że iskup zaproponował, aby Medal „Benemerenti in Opere Evangelizationis” był przyznawany w kategorii „informacja medialna”⁴³.

⁴¹ Z. Sobolewski, K. Szymczycha, *Posługa biskupa Jerzego Mazura, przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji*, w: *Akta symposium naukowe zorganizowanego w Centrum Formacji Misyjnej w Warszawie w dniach 22-24 czerwca 2021 roku „Modele misyjne i areopagi współczesnego zaangażowania misyjnego”*, red. Z. Sobolewski, K. Szymczycha, Górna Grupa 2021, s. 246.

⁴² J. Mazur, *Homilia na rozpoczęcie symposium w CFM 22 VI 2021*, w: *Akta symposium naukowe...*, dz. cyt., s. 14.

⁴³ Zob. K. Szymczycha, *Sprawozdanie z działalności Komisji Episkopatu Polski ds. Misji za rok 2015*, s. 2, w: *Archiwum Komisji Episkopatu Polski ds. Misji [msp]*.

Biskup zabiegał o to, aby sprawami misji zainteresować nie tylko media katolickie, w których informacje ze świata misji ukazują się często i systematycznie (np. z okazji Tygodnia Misyjnego), lecz również media publiczne i komercyjne. Udzielał wywiadów dla Katolickiej Agencji Informacyjnej, gazet ogólnopolskich, takich jak „Rzeczpospolita”, „Nasz Dziennik”, „Niedziela”, „Gość Niedzielny”, „Przewodnik Katolicki”, i lokalnych, jak „Martyria”, „Echo katolickie”, „Idziemy”⁴⁴. Biskup zabiegał o współpracę z czasopismami i portalami misyjnymi, którymi dysponują męskie i żeńskie zgromadzenia zakonne w Polsce.

Przy różnych okazjach występował w TVP w programach katolickich zachęcając do zaangażowania się w dzieło misyjne. Udzielał wypowiedzi dla Polskiego Radia oraz katolickich rozgłośni radiowych⁴⁵.

Z racji Uroczystości Objawienia Pańskiego bp Jerzy przewodniczył Mszy św. radiowej z kościoła św. Krzyża w Warszawie⁴⁶. Była to okazja, aby uwrażliwiać wiernych na potrzeby misyjne. Mówił: „Jeszcze 5 miliardów ludzi nie zna Chrystusa i nie doświadczyło radości płynącej z wiary. Dlatego otoczmy modlitwą misjonarzy, którzy są do nich posłani. Wypraszajmy światło i moce Ducha Świętego ich przepowiadaniu Chrystusa, by jak Gwiazda Betlejemka ukazywali drogę do Niego”⁴⁷.

Odprawiał także Mszę św. radiową w Niedzielę Misyjną. W Telewizji Polonia i Telewizji Trwam przewodniczył Mszom św. przy różnych okazjach, zawsze poruszając problematykę misyjną i nalegając, aby wierni Kościoła w Polsce troszczyli się o misje. W Radiu Maryja Biskup kilka razy poprowadził katechezy sobotnie poświęcając je misjom⁴⁸.

Biskup przewodniczący podczas „Apelu Jasnogórskiego” prowadził rozważania misyjne. Okazję do tych wystąpień dawały wydarzenia misyjne, jakie przeżywał Kościół. Były one transmitowane przez Telewizję Trwam.

Wypowiedzi Biskupa, zwłaszcza w latach 2014-2015, w czasie przygotowań do IV Krajowego Kongresu Misyjnego były zamieszczane bardzo licznie

⁴⁴ Co najmniej dwa razy w roku ukazywały się teksty biskupa w tych periodykach.

⁴⁵ W latach 2011-2021, 6 stycznia bp Jerzy Mazur celebrował Msze św. i głosił homilię w kościele św. Krzyża w Warszawie, zaś w II niedzielę Wielkiego Postu odprawiał Mszę św. transmitowaną przez TV Polonia. Występował też w programach realizowanych przez Redakcję Programów Katolickich (Między ziemią a niebem; Okiem wiary, Familijna Jedyńka) z okazji Dnia Modlitwy i Pomocy Misjom, Tygodnia Misyjnego, II niedzieli Wielkiego Postu, Tygodnia Św. Krzysztofa.

⁴⁶ Zob. Z. Sobolewski, K. Szymczycha, *The Ministry of Bishop Jerzy Mazur SVD as Chairman of the Polish Episcopal Commission for Missions. Part 2*, „Nurt SVD” 2021, nr 2, s. 115.

⁴⁷ J. Mazur, *Homilia w Uroczystość Objawienia Pańskiego podczas Mszy św. radiowej 7 I 2019 r.*, w: Archiwum CFM [msp].

⁴⁸ Zob. T. Zajkowski, *Wkład Diecezji Elckiej...*, dz. cyt., s. 42. Katechezy misyjne bp. Jerzego Mazura nawiązywały do tematu roku duszpasterskiego oraz Tygodnia Misyjnego. Biskup podkreślał odpowiedzialność świeckich za misje, zachęcał do modlitwy, ofiarowania cierpień oraz wspierania finansowego misjonarzy. Zwracał uwagę na to, że powołanie misyjne ma charakter powszechny i wynika z przyjętego chrztu.

na portalach internetowych. Biskup tłumaczył ideę Kongresu i zapraszał do włączenia się w jego prace. Zabiegał, aby informacje o tym, czym żyje Komisja Misyjna i środowisko misyjne w Polsce ukazywały się często i wyczerpująco. Pod przewodnictwem bp Jerzego Mazura ożywiła się działalność wydawnicza Komisji⁴⁹. Jednym z jej zadań jest propagowanie idei misyjnej poprzez książki, broszury, plakaty i ulotki. Gdy bp Jerzy obejmował funkcję przewodniczącego, istniały już wypracowane pewne nośniki informacji misyjnej, np. Dzieło Pomocy „Ad Gentes” publikowało każdego roku kalendarz misyjny. Podobnie MIVA Polska wysyłała swój kalendarz do darczyńców. Otrzymywali go wszyscy proboszczowie w Polsce oraz rodziny misjonarzy.

Bp Jerzy Mazur SVD zainicjował tradycję publikowania Komunikatu na uroczystość Objawienia Pańskiego, która jest obchodzona w Kościele w Polsce jako Dzień Modlitwy i Pomocy Misjom, na II niedzielę Wielkiego Postu – Dzień Modlitwy, Postu i Solidarności z misjonarzami, wspomnienie św. Krzysztofa – patrona MIVA Polska. Komunikaty Biskupa nawiązywały do hasła roku duszpasterskiego i krótko wyjaśniały różne aspekty zaangażowania misyjnego. Zawierały informacje o misjonarzach i misjonarkach z Polski oraz były apelem skierowanym do duchownych i wiernych o to, aby pielęgnowali w sobie powołanie misyjne⁵⁰. Zazwyczaj Biskup dziękował darczyńcom misji za ich hojność i apelował o to, aby Kościół w Polsce modlił się za misje i wspierał je duchowo, finansowo i materialnie. Pisał: „Zachęcam wszystkich, by stali się, jak uczy papież Franciszek „uczniami –misjonarzami” (EG nr 120). Chorzy i starsi niech wspierają misyjne dzieło Kościoła modlitwami i ofiarowaniem cierpień w intencji misjonarzy. Dzieci niech włączą się w akcje Papieskiego Dzieła Misyjnego Dzieci, którego święto obchodzimy w dzisiejszą Uroczystość”⁵¹.

Doroczne Komunikaty Biskupa publikowane przy różnych okazjach misyjnych ukazywały się w systematycznie mediach komercyjnych i publicznych, na portalach internetowych⁵² oraz w gazecie „Pomagamy misjom”⁵³ i Biuletynie Informacyjnym MIVA Polska⁵⁴.

Bp Jerzy Mazur opublikował kilka pozycji książkowych. Z okazji IV Krajowego Kongresu Misyjnego wydał pozycję „Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapału”⁵⁵. Zarysowuje w niej teologiczne uzasadnienie dla misji *ad gentes*. Omawia nakaz misyjny Chrystusa i zobowiązania wynikające z powo-

⁴⁹ Zob. W. Kluj, *Działalność publicystyczna Komisji Episkopatu Polski ds. Misji*, w: Komisja Episkopatu Polski ds. Misji, *Świeccy a misje*, dz. cyt., s. 253-270.

⁵⁰ Zob. *Przewodniczący Rady KEP ds. Misji prosi o wsparcie dla misjonarzy i misjonek*, <https://deon.pl/kosciol/przewodniczaczy-rady-kep-ds-misji-prosi-o-wsparcie-dla-misjonarek-i-misjonarzy,704256> (dostęp: 6.07.2023).

⁵¹ J. Mazur, *Komunikat na Dzień Modlitwy i Pomocy Misjom przypadający na 6 stycznia 2018 r.*, w: Archiwum CFM [mps].

⁵² Np. misyjne.pl; deon.pl; podlasie24.pl; radiomaryja.pl; naszdzienik.pl.

⁵³ „Pomagamy misjom” publikuje *Komunikat biskupa* od 2015 r.

⁵⁴ Zob. J. Mazur, *Z wiecznika na krańce ziemi*, „Pomagamy misjom!” 2022, s. 1, 3.

⁵⁵ Zob. tenże, *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapału*, Kielce 2015.

łania misyjnego otrzymanego na chrzcie świętym. Przedstawia podmioty odpowiedzialne za misje w Kościele. Autor akcentuje odpowiedzialność wiernych świeckich za współczesne dzieło misyjne. Zachęca do tworzenia grup misyjnych w parafiach i szkołach oraz promuje ideę wolontariatu wśród ludzi młodych. Książka ma charakter albumowy i ubogacają ją interesujące zdjęcia, których autorami są misjonarki i misjonarze.

Do tych, którzy angażują się w misyjne dzieło Kościoła, tak dorosłych jak i młodzieży, bp Jerzy Mazur skierował pozycję „Z misjonarzami na peryferie świata. Krótkie rozważania misyjne”⁵⁶. Książeczka ta przekazuje entuzjazm Biskupa dla misji. W bardzo krótkich rozważaniach autor opisuje, czym są misje *ad gentes*, jaki sens ma mandat misyjny Chrystusa, jak go realizować współcześnie. Dużo miejsca poświęca sylwetkom misjonek i misjonarzy, przymiotom ducha, jakimi winni się charakteryzować. Autor przywołuje postać Maryi, pierwszej Misjonarki oraz postaci wielkich świętych, patronów misji. Książka zawiera wiele wskazówek praktycznych, gdyż mówi o tym, jak można zaangażować się w pomoc misjom.

Bp Jerzy Mazur jest także autorem pozycji pt. „Listy do młodych uczniów-misjonarzy”⁵⁷. To publikacja skierowana przede wszystkim do młodzieży, a jej zasadniczym celem jest zachęta do włączenia się w działania wolontariatu misyjnego. Mówi w niej: „Pisząc ten list mam nadzieję, że zechcecie wraz ze mną przyrzeć się lepiej swemu powołaniu uczniów-misjonarzy. W kolejnych listach będziemy rozważali różne aspekty tego, co znaczy być misjonarzem i misjonarką Chrystusa. Chciałbym, abyście wraz ze mną zastanowili się nad tym, kim jesteśmy w Kościele, ale także nad tym, do czego wzywa Chrystus w tajemnicy chrztu świętego i bierzmowania. Byłbym rad, gdyby moje listy zachęciły was do czynu, do tworzenia grup wolontariuszy misyjnych w szkołach i parafiach”⁵⁸. W formie listów autor wyjaśnia młodym, czym są misje oraz ich powołanie chrzcielne do bycia uczniami-misjonarzami. Prezentuje sylwetki polskich misjonek i misjonarzy i zaprasza do współpracy misyjnej.

Formacja intelektualna osób zaangażowanych misyjnie

Bp. Jerzemu Mazurowi zależało nie tylko na propagowaniu idei misyjnej wśród duchowieństwa i wiernych Kościoła w Polsce, lecz także na pogłębieniu świadomości misyjnej. Zabiegał o to, aby formacja misyjna wiernych, zwłaszcza osób zaangażowanych w misyjne dzieło Kościoła, opierała się na solidnym fundamencie misjologicznym. Biskup chciał, aby wierni nie tylko angażowali się na rzecz misji, ale w pełni rozumieli sens misji *ad gentes*. W tym celu, współpracując z misjologami z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie organizował sympozja naukowe. Czynnie uczestniczył w okre-

⁵⁶ Zob. tenże, *Z misjonarzami na peryferie świata. Krótkie rozważania misyjne*, Kielce 2017.

⁵⁷ Zob. tenże, *Listy do młodych uczniów-misjonarzy*, Kielce 2021.

⁵⁸ Tamże, s. 14.

ślaniu ich tematu oraz zagadnień, które winny być poruszane. Zapraszał prelegentów i uczestników.

Staraniem bp. Jerzego Mazura zorganizowano na UKSW w Warszawie 17 października 2014 r. konferencję naukową pt. „Od dekretu soborowego *Ad Gentes* do adhortacji *Evangelii gaudium*”⁵⁹. Obrady poprzedziła Msza św. pod przewodnictwem bp. Artura Mizińskiego, sekretarza Konferencji Episkopatu Polski. Referaty wygłosili: ks. Adam Parszywka SDB, ks. prof. Jerzy Urban, ks. prof. Wojciech Kluj OMI, o. dr Tomasz Szyszka SVD, ks. dr Tomasz Atlas i Aleksandra Jacoń. W dyskusji panelowej głos zabrali: bp. Jan Piotrowski, ks. prof. Jan Górski, ks. dr hab. Franciszek Jabłoński, ks. dr Grzegorz Młodawski oraz Monika Mostowska⁶⁰.

We wprowadzeniu w problematykę obrad bp. Jerzy Mazur zaznaczył: „Lecz nie tylko historia skupia naszą uwagę. Wspomnienia, podsumowanie dorobku misyjnego Kościoła w ostatnim pięćdziesięcioleciu, rozwój refleksji misjologicznej po Soborze, dają podstawy do satysfakcji i są bardzo ważne i potrzebne. Jednak nie możemy na nich poprzestać. Dlatego Druga część naszego spotkania jest bardziej skupiona na teraźniejszości. Chcemy postawić pytania, które pomogą nam skuteczniej wypełnić nakaz misyjny Chrystusa”⁶¹.

12 czerwca 2015 r. w pierwszy dzień Kongresu odbyło się sympozjum naukowe na UKSW połączone z wystawą misyjną⁶². W spotkaniu wzięli udział: kard. Fernando Filoni, prefekt Kongregacji ds. Ewangelizacji Narodów, ks. Tadeusz Wojda SAC, podsekretarz Kongregacji, biskupi polscy z kraju i zagranicy, dyrektorzy diecezjalni Papieskich Dziel misyjnych, delegaci biskupa ds. misji, księża diecezjalni i zakonni, siostry i bracia zakonni, klerycy z różnych seminariów duchownych w Polsce, misjonarze i misjonarki, wierni świeccy zaangażowani w sprawy misyjne oraz młodzież zaangażowana w pomoc misjom.

Kardynał Fernando Filoni wyraził wdzięczność Kościołowi w Polsce za trud misyjny. Podkreślił konieczność dalszego podążania drogą misyjną, jak tego chciał papież Jan Paweł II. Referat wygłosił także bp. Jan Piotrowski. W dyskusji, która wywiązała się po referatach zabrali głos: bp. Jan Ozga z Kamerunu, bp. Sebastian Shaw, bp. Jerzy Mazur, abp. Andrzej Dziuba oraz Iwona Zielonka.

Konferencja skończyła się uroczystą Eucharystią w katedrze warszawsko-praskiej. Mszy św. przewodniczył i homilię wygłosił abp. Celestino Migliore, Nuncjusz Apostolski w Polsce. Koncelebrowali: kard. Fernando Filoni,

⁵⁹ Zob. Z. Sobolewski, K. Szymczycha, *Posługa biskupa Jerzego Mazura...*, dz. cyt., s. 254.

⁶⁰ Zob. Konferencja naukowa na UKSW (17 X 2014 r.), w: *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapалу. IV Krajowy Kongres Misyjny, Warszawa 12-14 czerwca 2015*, red. Z. Sobolewski, J. Różański, K. Szymczycha, A. Sochał, Górna Grupa 2015, s. 162-238.

⁶¹ J. Mazur, *Wprowadzenie w tematykę obrad*, w: *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapалу...*, dz. cyt., s. 167.

⁶² Zob. T. Nogaj, *IV Krajowy Kongres Misyjny w Warszawie, święto misji, misjonarzy i misjonarek*, „Misyjnym szlakiem. Jezuicki Informator Misyjny” 13(2016), nr 1, s. 20-22.

abp Henryk Hoser SAC, bp Jerzy Mazur, bp Wiesław Lechowicz, bp Jan Ozga oraz ponad 100 kapłanów⁶³.

W 2017 r. w 50. rocznicę utworzenia Komisji Episkopatu Polski ds. Misji odbyło się sympozjum „Świeccy a misje”. 21 czerwca 2017 r. w auli UKSW w Warszawie zgromadziło się ponad 700 przedstawicieli misjonarzy i misjonek oraz osób, instytucji, fundacji i wspólnot zaangażowanych w sprawy misyjne. Sympozjum składało się z dwóch części: w pierwszej przypomniano historię i dorobek Komisji Misyjnej. Drugą część poświęcono misjonarzom i wolontariuszom świeckim.

Referaty poświęcone Komisji Misyjnej na sympozjum wygłosili: ks. dr. hab. Tomasz Szyszka SVD, abp Wiktor Skworec, abp Edmund Piszcz, abp Wojciech Ziemba i bp Jerzy Mazur SVD⁶⁴. W drugiej części sympozjum referaty przedstawili: ks. dr. Romuald Szczodrowski, o. dr. hab. Wojciech Kluj OMI, o. dr. Kazimierz Szymczycha, ks. lic. Kamil Leszczyński, ks. dr. Maciej Będziński i ks. dr. hab. Franciszek Jabłoński⁶⁵.

Uroczystej Mszy św. w katedrze warszawsko-praskiej przewodniczył i homilię wygłosił ks. abp Stanisław Gądecki, przewodniczący Konferencji Episkopatu Polski ds. Misji.

Otwierając sympozjum J. Mazur powiedział: „W ostatnich 50 latach historii Kościoła w Polsce dostrzegamy systematyczny, choć bardzo powolny wzrost powołań misyjnych wśród wiernych świeckich. W tym czasie Kościół posłał ok. 22 misjonek i misjonarzy świeckich do pracy na terytoriach misyjnych. Obecnie 59 misjonarzy świeckich posługuje na misjach. Z radością dostrzegamy również rozwój wolontariatu misyjnego, głównie ludzi młodych, którzy uformowani przez wspólnoty zakonne lub diecezje wyjeżdżają na misje, by wspierać tam pracujących misjonarzy”⁶⁶.

Sympozjum miało rozbudowaną formę. Uczestnicy nie tylko wysłuchali referatów, ale mieli możliwość pracy w grupach tematycznych. Celem pracy grup było lepsze zrozumienie miejsca świeckich w dziele misyjnym Kościoła i sformułowanie konkretnych postulatów działań na rzecz promocji zaangażowania misyjnego świeckich.

Bp Jerzy Mazur był głównym organizatorem sympozjum naukowego, które odbyło się w Centrum Formacji Misyjnej w Warszawie w dniach 22-24 czerwca 2021 r. Było ono poświęcone tematowi „Modele misyjne i areopagi współczesnego zaangażowania misyjnego”⁶⁷.

Podczas homilii, wygłoszonej na rozpoczęcie sympozjum bp Jerzy Mazur wymienił współczesne areopagi, na które Chrystus zaprasza dziś swych uczniów. „W mocy Ducha Świętego wszyscy jesteście wezwani, by wyjść

⁶³ Por. *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapału...*, dz. cyt., s. 92-93.

⁶⁴ Zob. Komisja Episkopatu Polski ds. Misji, *Świeccy a misje...*, dz. cyt., s. 12.

⁶⁵ Por. tamże, s. 13-14.

⁶⁶ Tamże, s. 20.

⁶⁷ Zob. *Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w Centrum Formacji Misyjnej...*, dz. cyt.

z Dobrą Nowiną na współczesne Areopagi, o których mówi św. Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio*. Tymi areopagami są przede wszystkim środki społecznego przekazu, zaangażowanie na rzecz pokoju, rozwoju i wyzwolenia ludów, praw człowieka i narodów, przede wszystkim mniejszości, działanie na rzecz kobiety i dziecka, ochrona świata stworzonego, to wszystko dziedziny ludzkiej działalności, które należy rozjaśnić światłem Ewangelii. Trzeba ponadto przypomnieć rozległy areopag kultury”⁶⁸.

Symposium składało się z dwóch sesji. Pierwszą zdominowały referaty poświęcone zmianie paradygmatu misyjnego, modelom i areopagom misji oraz misyjności Kościoła według Soboru Watykańskiego II, św. Pawła VI, św. Jana Pawła II, papieża Benedykta XVI i papieża Franciszka. Referaty wygłosili: o. dr hab. Tomasz Szyszka, abp Tadeusz Wojda SAC i o. dr Ryszard Szmydki OMI. Druga sesja sympozjum miała charakter kontynentalno-tematyczny.

Formacja duchowa i religijna misjonarzy

Bp Jerzy Mazur przywiązywał wielką wagę do formacji religijnej, moralnej i duchowej misjonarzy oraz tych, którzy ich wspierają w misyjnym trudzie.

Świadectwem biskupiej troski o duchową formację misjonarzy było aktywne uczestnictwo w życiu Centrum Formacji Misyjnej, które pomaga przyszłym posłanym rozeznaczyć powołanie misyjne i utwierdzić się w nim. Biskup często był w CFM i spotykał się z tymi, którzy odbywali rok formacyjny. Przewodnicząc Eucharystii na rozpoczęcie roku formacyjnego, Biskup kierował do nich specjalne słowo, w którym zwracał uwagę na konieczne kierunki pracy nad sobą. Dawał konkretne wskazówki, jak wykorzystać czas w CFM oraz dzielił się swoimi osobistymi doświadczeniami misyjnymi. W słowie do studentów CFM chętnie przywoływał sylwetki wielkich misjonarzy i misjonarzy: o. Zbigniewa i Michała, bł. Męczenników z Paríacoto, Sługi Bożej dr Wandy Błęskiej, Sługi Bożego o. Mariana Żelazka, werbisty, wolontariuszki Heleny Kmiec, św. Wojciecha i św. Brunona. Mówił o wartości i konieczności modlitwy w życiu posłanych na misję. Zachęcał tych, którzy przygotowują się do wyjazdu na misję, by pogłęбили swą wiarę i więź z Chrystusem poprzez modlitwę i adorację eucharystyczną⁶⁹. Biskup wzywał przygotowujących się do wyjazdów na misję do kształtowania w sobie ducha pokory i bezinteresownej miłości na wzór wielkich misjonarzy. Na zakończenie Mszy św. wręczał im encyklikę *Redemptoris missio* wraz z zachętą stałego jej studiowania⁷⁰.

⁶⁸ J. Mazur, *Homilia na rozpoczęcie sympozjum w CFM 22 VI 2021*, w: *Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w Centrum Formacji Misyjnej...*, dz. cyt. s. 14.

⁶⁹ Zob. J. Mazur, *Homilia podczas Mszy św. na inaugurację roku formacyjnego w CFM 5 IX 2016 r.*, w: *Archiwum CFM* [msp].

⁷⁰ Zob. *Homilia bp. Jerzego Mazura podczas inauguracji nowego roku formacyjnego w CFM 10 IX 2019 r.*, <https://www.adgentes.misje.pl/aktualnosci/wydarzenia/50303/homilia-bp-jerze-gomazura-wygloszona-podczas-inauguracji-nowego-roku-formacyjnego-w-cfm> (dostęp: 5.04.2022).

Spotykając się z misjonarzami i misjonarkami na placówkach misyjnych, które odbywały się w ramach formacji misyjnej, bp Jerzy Mazur SVD zarówno w homiliach, jak i wystąpieniach publicznych i rozmowach indywidualnych, dotykał wielu tematów dotyczących ich formacji religijnej i moralnej. Zwracał uwagę na to, że świat współczesny potrzebuje świadków wiary i bardziej słucha ich niż nauczycieli. Zachęcał do troski o własne uświęcenie, o wierność modlitwie i otrzymanym charyzmatom. Szczególnie zwracał uwagę na kształtowanie w sobie przymiotów ludzkich, które ubogacone światłem wiary, pomagają w wypełnieniu misji głoszenia Ewangelii. Dużo mówił o miłosierdziu Bożym i o tym, że misjonarze winni być jego świadkami⁷¹. Przebywając wśród misjonek i misjonarzy w CFM podczas dorocznych trzydniowych spotkań wakacyjnych, Biskup dziękował za wieloletnią, ofiarną posługę na misjach⁷².

Formacja religijna i duchowa współpracowników misjonarzy

Bp Jerzy Mazur SVD wspierał nie tylko formację intelektualną misjonek i misjonarzy, ale dbał o formację religijną i duchową osób zaangażowanych w pomoc misjom. Przede wszystkim zwracał się do biskupów podczas zebrań plenarnych Konferencji Episkopatu Polski przekazując im informacje ze świata misyjnego, informował o planach i zamierzeniach Komisji Misyjnej oraz zachęcał do współpracy⁷³. Biskup zabiegał o to, aby rekolekcje dla biskupów Polski na Jasnej Górze mógł przeprowadzić ktoś ze środowiska misyjnego. Dzięki naleganiom Biskupa rekolekcjom dla Episkopatu Polski na Jasnej Górze przewodniczył w listopadzie 2016 r. ks. dr Ryszard Szmydki, sekretarz generalny Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary. Staraniem Komisji Misyjnej ich treść została opublikowana w książce pt. „Idźcie i głoscie». O duszpasterskim i misyjnym nawróceniu⁷⁴. Biskup apelował do biskupów i ich współpracowników, o to, aby na rekolekcjach parafialnych poruszano tematy misyjne.

W celu ożywienia ducha misyjnego po IV Krajowym Kongresie Misyjnym bp Jerzy Mazur zainspirował wydanie modlitewnika ucznia-misjonarza zatytułowanego „Idźcie i głoscie Ewangelię⁷⁵. Podczas redagowania tego nowatorskiego dziełka, dawał sugestie i podpowiadał, co winno się w nim znaleźć. Był też *spirythus movens* powstania modlitewnika do Ducha Świętego, w którym znaczną część stanowią modlitwy za misje i misjonarzy⁷⁶.

⁷¹ Zob. J. Mazur, *Z misjonarzami na peryferie świata. Krótkie rozważania misyjne*, Kielce, 2017, s. 291; Bp Mazur u misjonarzy w Peru i Ekwadorze, <http://idziemy.pl/kosciol/bp-mazur-z-wizyta-u-misjonarzy-w-peru-i-ekwadorze> (dostęp: 1.10.2023).

⁷² J. Mazur, *Homilia podczas Mszy św. jubileuszowej 20 VI 2017 r.*, w: Archiwum CFM [mps].

⁷³ Zob. Bp Mazur: *Polscy misjonarze w okresie pandemii pozostali na miejscu z narażeniem życia*, <https://www.ekai.pl/bp-mazur-polscy-misjonarze-w-okresie-pandemii-pozostali-na-miejscu-z-narazeniem-zycia/> (dostęp: 12.12.2023).

⁷⁴ Zob. R. Szmydki, *Idźcie i głoscie. O duszpasterskim i misyjnym nawróceniu*, Górna Grupa 2016.

⁷⁵ Zob. Z. Sobolewski, *Idźcie i głoscie Ewangelię. Modlitewnik ucznia-misjonarza*, Kielce 2016.

⁷⁶ Zob. tenże, *Mocą Ducha Świętego. Modlitewnik*, Kielce 2018.

Biskup kładł nacisk na stronę formacyjną w swoich publikacjach. Chciał też, aby przygotowano – jako pokłosie Kongresu – katechizm misyjny. To opracowanie ukazało się, gdy Biskup przestał już pełnić funkcję przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji⁷⁷.

Inicjatywą bp. Jerzego Mazura są Msze św. każdego roku odprawiane w październiku i transmitowane przez Telewizję Trwam. Poprzedzają one lub odbywają się w poniedziałki w Tygodniu Misyjnym. Msze św. są odprawiane w kościołach w różnych diecezjach Polski (diec. siedlecka, tarnowska, warszawsko-praska, poznańska, opolska, kielecka), i stanowią okazję do mówienia o np. misjach i formowania wiernych w duchu misyjnym.

Podsumowanie

Bp Jerzy Mazur SVD z wielkim zaangażowaniem pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji w latach 2011-2021. Dzielił się swym doświadczeniem misyjnym z duchownymi i wiernymi Kościoła w Polsce. Szerzył ideę misyjną poprzez media i publikacje książkowe.

Nauczanie Biskupa na temat misji ma charakter trynitarny. Odwołując się do soborowego nauczania o misjach, Biskup głosił, że źródłem misji jest Trójca Święta: Ojciec, który posyła Syna, Syn, który powierza swemu Kościołowi misję głoszenia Ewangelii i Duch Święty, który jest promotorem i mocą misji *ad gentes*. Podkreślając rolę Trójcy Świętej w dziele misyjnym Biskup uczył, że misje są sprawą wiary – nie są dziełem ludzkim, ale prowadzi je wraz z ludźmi sam Bóg. Ta prawda znajduje swe przełożenie na styl pełnienia posługi przez misjonarzy i misjonarki: winni oni wsłuchiwać się w natchnienia Ducha Świętego i realizować Jego misję.

Bp Jerzy Mazur akcentował również rolę Maryi w dziele misyjnym. Uważał, że jest Ona wzorem dla misjonarzy. Maryja niosąca Jezusa do Elżbiety wyraża istotę misji chrześcijańskich. Biskup zachęca, aby misjonarze naśladowali Maryję w Jej całkowitym oddaniu Ewangelii.

Przewodniczący Komisji Misyjnej podkreślał rolę ochrzczonych w dziele misyjnym. W tym nauczaniu jest kontynuatorem wizji misyjnej Jana Pawła II. Powołanie misyjne ma swój początek w tajemnicy chrztu i bierzmowania. Te sakramenty mają dla Biskupa charakter zobowiązujący każdego chrześcijanina do bycia uczniem-misjonarzem. Bardzo ważnym wątkiem nauczania na temat misji jest wspólnotowy charakter odpowiedzialności. Biskup uważa, że misyjność wyznacza tożsamość wspólnoty kościelnej. Stąd też apelował do członków Kościoła w Polsce o misyjne nawrócenie, umisyjnienie struktur i ożywienie ducha misyjnego. Bp Jerzy Mazur dbał o formację misjonarzy i tych, którzy im pomagają. Proponowana formacja miała charakter chrystocentryczny, maryjny i pneumatologiczny. Została oparta na wzorach osobowych świętych misjonarzy. Misje bp. Jerzy Mazur SVD postrzegał jako drogę wzrastania w świętości.

⁷⁷ Zob. Z. Sobolewski, K. Szymczycha, *Mały katechizm misyjny*, Kielce 2023.

* * *

Streszczenie

Autor artykułu skupia się na teologicznym i eklezjalnym spojrzeniu na misję *ad gentes* oraz na działalności bp. Jerzego Mazura SVD w Komisji Episkopatu Polski ds. Misji w latach 2011-2021. Jego zaangażowanie i mnogość inicjatyw duszpasterskich przyczyniły się do odnowienia zapału misyjnego Kościoła w Polsce. Przedstawia także wizję misji reprezentowaną przez biskupa Mazura, który propagował soborowy pogląd na rozumienie problematyki misji. Omawia rolę świeckich w misyjnym dziele Kościoła, integrację środowisk misyjnych, dorobek medialny i piśmienniczy Jerzego Mazura oraz formację intelektualną, duchową i religijną osób zaangażowanych misyjnie.

Słowa kluczowe: bp Jerzy Mazur, misje, animacja misyjna, formacja osób zaangażowanych we wspieranie misji, kongres misyjny.

Bishop Jerzy Mazur's Contribution to the Animation and Missionary Formation of the Church in Poland

Summary

The author of the article focuses on the theological and ecclesial view of missions *ad gentes* and the activities of Bishop Jerzy Mazur SVD in the Polish Episcopal Commission for Missions in 2011-2021. His commitment and multitude of pastoral initiatives contributed to renewing the missionary zeal of the Church in Poland. It also presents the vision of mission represented by Bishop Mazur, who promoted the conciliar view on understanding the issues of mission. Discusses the role of the laity in the missionary work of the Church, the integration of missionary environments, the media and writing achievements of Jerzy Mazur, and the intellectual, spiritual and religious formation of people involved in missions.

Keywords: bishop Jerzy Mazur, missions, missionary animation, formation of people involved in supporting missions, missionary congress.

Bibliografia

- Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w Centrum Formacji Misyjnej w Warszawie w dniach 22-24 czerwca 2021 roku „Modele misyjne i areopagi współczesnego zaangażowania misyjnego”, red. Z. Sobolewski, K. Szymczycha, Górna Grupa 2021.
- Bp Jerzy Mazur: *Czas na świecki wolontariat misyjny*, <http://www.misje.strony-parafialne.pl/aktualnosci/wydarzenia/20986/bp-jerzy-mazur-czas-na-swiecki-wolontariat-misyjny> (dostęp: 2.12.2023).

- Bp Jerzy Mazur: *Kościół w Polsce ma oblicze misyjne, ale jest jeszcze wiele do zrobienia*, <https://www.ekai.pl/bp-mazur-kosciol-w-polsce-ma-oblicze-misyjne-ale-jest-jeszcze-wiele-do-zrobienia/> (dostęp: 2.07.2023).
- Bp Jerzy Mazur: *Misje po pierwsze uczą pokory*, <https://misyjne.pl/misja/bp-jerzy-mazur-misje-po-pierwsze-ucza-pokory-rozmowa/> (dostęp: 12.12.2023).
- Bp Mazur u misjonarzy w Peru i Ekwadorze, <http://idziemy.pl/kosciol/bp-mazur-z-wizyta-u-misjonarzy-w-peru-i-ekwadorze> (dostęp: 1.10.2023).
- Bp Mazur: *Polscy misjonarze w okresie pandemii pozostali na miejscu z narażeniem życia*, <https://www.ekai.pl/bp-mazur-polscy-misjonarze-w-okresie-pandemii-pozostali-na-miejscu-z-narazeniem-zycia/> (dostęp: 12.12.2023).
- Bp Mazur: *wszyscy jesteście misjonarzami*, <https://misyjne.pl/bp-mazur-wszyscy-jestesmy-misjo-narzami/> (dostęp: 8.08.2023).
- Franciszek, *Evangelii gaudium*, Rzym, 24 listopada 2013 r., https://www.vatican.va/content/francesco/pl/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20131124_evangelii-gaudium.html (dostęp: 12.12.2023).
- Homilia bp. Jerzego Mazura podczas inauguracji nowego roku formacyjnego w CFM 10 IX 2019 r., <https://www.adgentes.misje.pl/aktualnosci/wydarzenia/50303/homilia-bp-jerzego-mazura-wygloszona-podczas-inauguracji-nowego-roku-formacyjnego-w-cfm> (dostęp: 5.04.2022).
- Homilia wygłoszona w Czernej 17.07.2021 r. przez biskupa Jerzego Mazura SVD, <https://misje.karmel.pl/pl/aktualnosci/homilia-wygloszona-w-czernej-17-07-2021-r-przez-biskupa-je-rzego-mazura/> (dostęp: 2.12.2023).
- Idźcie i głoscie aż po krańce ziemi. Biskup elcki odpowiada na pytania Grzegorza Polaka*, Górna Grupa 2020.
- Kluj W., *Działalność publicystyczna Komisji Episkopatu Polski ds. Misji*, w: *Komisja Episkopatu Polski ds. Misji, Świeccy a misje. Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w roku 50-lecia Komisji Episkopatu Polski ds. Misji na UKSW Warszawa 21 czerwca 2017 r.*, Górna Grupa 2017, s. 253-270.
- Komisja Episkopatu Polski ds. Misji, *Świeccy a misje. Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w roku 50-lecia Komisji Episkopatu Polski ds. Misji na UKSW, Warszawa 21 czerwca 2017 r.*, Górna Grupa 2017.
- Konferencja naukowa na UKSW (17 X 2014 r.), w: *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapалу. IV Krajowy Kongres Misyjny, Warszawa 12-14 czerwca 2015*, red. Z. Sobolewski, J. Różański, K. Szymczycha, A. Sochal, Górna Grupa 2015, s. 162-238.
- Kongregacja ds. Ewangelizacji Narodów, *Instrukcja Kongregacji Ewangelizacji Narodów o współpracy Misyjnej Cooperatio missionalis*, Warszawa 2006.
- Łączny R., *Warszawa: Instytut Misyjnego Laikatu wznowił działalność*, <https://www.vaticannews.va/pl/swiat/news/2018-09/polska-warszawa-instytut-formacji-misyjnej-dziala.html> (dostęp: 1.10.2023).
- Mazur J., *Homilia na rozpoczęcie sympozjum w CFM 22 VI 2021*, w: *Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w Centrum Formacji misyjnej w Warszawie w dniach 22-24 czerwca 2021 roku, „Modele misyjne i areopagi współczesnego zaangażowania misyjnego”*, red. Z. Sobolewski, K. Szymczycha, Górna Grupa 2021.
- Mazur J., *Homilia podczas Mszy św. 21 XII 2016 r. w CFM w Warszawie*, w: Archiwum CFM [msp].
- Mazur J., *Homilia podczas Mszy św. jubileuszowej w CFM w Warszawie 20 VI 2017 r.*, w: Archiwum CFM [mps].
- Mazur J., *Homilia podczas Mszy św. na inaugurację roku formacyjnego w CFM 5 IX 2016 r.*, w: Archiwum CFM [msp].
- Mazur J., *Homilia podczas Mszy św. radiowej 18 X 2015 r. w Warszawie*, w: Archiwum CFM [msp].
- Mazur J., *Homilia podczas Mszy św. w CFM w Warszawie, 15 VI 2018 r.*, w: Archiwum CFM [mps].

- Mazur J., *Idźcie i głoscie aż po krańce ziemi. Biskup elcki odpowiada na pytania Grzegorza Polaka*, Górna Grupa 2020.
- Mazur J., *Komunikat na Dzień Modlitwy i Pomocy Misjom przypadający na 6 stycznia 2018 r.*, w: Archiwum CFM [mps].
- Mazur J., *Listy do młodych uczniów-misjonarzy*, Kielce 2021.
- Mazur J., *Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapалу*, Kielce 2015.
- Mazur J., *Słowo do uczestników Konkursu Mój szkolny Kolega z Misji podczas Gali na Stadionie Narodowym w Warszawie 30 V 2017 r.*, w: Archiwum CFM [mps].
- Mazur J., *Uczniowie-misjonarze w mocy Ducha Świętego*, Kielce 2018.
- Mazur J., *Wprowadzenie do sympozjum na UKSW, w: Komisja Episkopatu Polski ds. Misji, Świeccy a misje. Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w roku 50-lecia Komisji Episkopatu Polski ds. Misji na UKSW, Warszawa 21 czerwca 2017 r.*, Górna Grupa 2017, s. 43-44.
- Mazur J., *Z misjonarzami na peryferie świata. Krótkie rozważania misyjne*, Kielce 2017.
- Misjonarz często nie widzi plonów. Z bp. Jerzym Mazurem rozmawia Tomasz Królak*, <https://www.ekai.pl/kazdy-jest-poslany-rozmowa-z-bp-jerzym-mazurem-svd/> (dostęp: 2.12. 2023).
- Nogaj T., *IV Krajowy Kongres Misyjny w Warszawie, święto misji, misjonarzy i misjonek*, „Misyjnym szlakiem. Jezuicki Informator Misyjny” 13(2016), nr 1, s. 20-22.
- Odkryj w sobie powołanie ucznia-misjonarza. Zachęca bp Jerzy Mazur*, <https://misyjne.pl/misja/odkryj-w-sobie-powolanie-ucznia-misjonarza-zacheca-bp-jerzy-mazur/> (dostęp: 1.09.2023).
- Przewodniczący Rady KEP ds. Misji prosi o wsparcie dla misjonarzy i misjonek*, <https://deon.pl/kosciol/przewodniczaczy-rady-kep-ds-misji-prosi-o-wsparcie-dla-misjonarek-i-misjonarzy,704256> (dostęp: 6.07.2023).
- Sobolewski Z., *Idźcie i głoscie Ewangelię. Dzieci dla misji*, Kielce 2017.
- Sobolewski Z., *Idźcie i głoscie Ewangelię. Modlitewnik ucznia-misjonarza*, Kielce 2016.
- Sobolewski Z., *Mali pomocnicy misjonarzy*, Kielce 2015.
- Sobolewski Z., *Misje*, w: *Kościół w Polsce 2023. Raport*, red. J. Operacz, Warszawa 2023, s. 83-95.
- Sobolewski Z., *Mocą Ducha Świętego. Modlitewnik*, Kielce 2018.
- Sobolewski Z., *Pomocnicy Orszaku Trzech Króli*, Kielce 2016.
- Sobolewski Z., *Szymczycha K., Mały katechizm misyjny*, Kielce 2023.
- Sobolewski Z., Szymczycha K., *Posługa biskupa Jerzego Mazura, przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji*, w: *Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w Centrum Formacji misyjnej w Warszawie w dniach 22-24 czerwca 2021 roku, „Modele misyjne i areopagi współczesnego zaangażowania misyjnego”*, red. Z. Sobolewski, K. Szymczycha, Górna Grupa 2021.
- Sobolewski Z., Szymczycha K., *The The Ministry of Bishop Jerzy Mazur SVD as Chairman of the Polish Episcopal Commission for Missions. Part 2, „Nurt SVD” 2021*, nr 2, s. 113-138.
- Sobolewski Z., *Z Maryją na misjach*, Kielce 2019.
- Sobolewski Z., *Z polskimi misjonarzami w świecie*, Kielce 2023.
- Szmydki R., *Idźcie i głoscie. O duszpasterskim i misyjnym nawróceniu*, Górna Grupa 2016.
- Szymczycha K., *Sprawozdanie z działalności Komisji Episkopatu Polski ds. Misji za rok 2015*, w: Archiwum Komisji Episkopatu Polski ds. Misji [msp].
- Szymczycha K., *Sprawozdanie z działalności Komisji Episkopatu Polski ds. Misji za rok 2020*, w: Archiwum Komisji Episkopatu Polski ds. Misji [msp].
- Świerdzewska I., *Misje: wspólna sprawa*, <http://idziemy.pl/kosciol/misje-wspolna-sprawa/80441> (dostęp: 3.12.2023).
- Uszko-Dudzińska B., *Misjonarze świeccy/wolontariusze, a stan prawny w Rzeczypospolitej Polskiej*, w: *Świeccy a misje. Akta sympozjum naukowego zorganizowanego w roku 50-lecia Komisji Episkopatu Polski ds. Misji na UKSW, Warszawa 21 czerwca 2017 r.*, red. Z. Sobolewski, Górna Grupa 2017, s. 117-153.
- Warszawska Gala XVIII Konkursu „Mój szkolny kolega z misji”*, <https://archidiecezjalubelska.pl/blog/warszawska-gala-xviii-konkursu-moj-szkolny-kolega-z-misji/> (dostęp: 7.07.2023).
- Zajkowski T., *Wkład Diecezji Elckiej w misyjne dzieło Kościoła*, Elk 2021.

KAZIMIERZ SZYMCZYCHA SVD*

Bp Jerzy Mazur SVD jako promotor kultu bł. Marianny Biernackiej

Wśród 108 błogosławionych męczenników z czasu II wojny światowej znajduje się bł. Marianna Biernacka z Lipska nad Biebrzą. Jan Paweł II nazwał ją „bohaterską kobietą”. Proces beatyfikacyjny Błogosławionej rozpoczął się w diecezji łomżyńskiej, do której wówczas należała parafia w Lipsku. Po ustanowieniu nowego podziału administracyjnego diecezji polskich w 1992 r. powstała diecezja elcka, w której granicach znalazł się Lipsk. Młoda diecezja elcka chlubi się dziś dziedzictwem świętości bł. Marianny Biernackiej oraz s. Julii Rapiej i s. Kanizji Eugenii Mackiewicz ze Zgromadzenia Sióstr Nazaretanek. Diecezja zaangażowała się również w proces beatyfikacyjny Sługi Bożego ks. Kazimierza Hamerszmity – proboszcza parafii św. Aleksandra w Suwałkach.

W artykule ukażemy bp. Jerzego Mazura SVD jako promotora kultu bł. Marianny. Wychodząc od dziedzictwa świętości diecezji elckiej ukażemy istotę kultu bł. Marianny, jego główne idee i cele. Na końcu ukażemy szanse duszpasterskie kultu bł. Marianny.

Dziedzictwo świętości diecezji elckiej

Diecezja elcka powstała 25 marca 1992 r. na mocy bulli św. Jana Pawła II „Totus Tuus Poloniae Populus”¹. W jej skład weszły parafie przynależące do diecezji łomżyńskiej oraz diecezji warmińskiej. Przez terytorium diecezji elckiej przechodzi granica dwóch kulturowych i historycznych regionów: Mazur i ziemi Suwalsko-Augustowskiej. Diecezjan charakteryzuje tradycyjna pobożność, gościnność i otwartość na inne kultury, rozwinięty kult maryjny, którego

* Kazimierz Szymczycha SVD – sekretarz Komisji Episkopatu Polski ds. Misji
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0997-073X>; e-mail: szymczychakaz@gmail.com

¹ Zob. M. Maczan, *Struktury duszpasterskie w diecezji elckiej. Początek i stan aktualny*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sińkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 103-104.

centrami są sanktuaria Matki Bożej w Elku, Studzienicznej, Sejnach, Krasnymborze oraz Rajgrodzie. W diecezji rozwija się kult miłosierdzia Bożego (sanktuaria w Elku i Suwałkach) oraz św. Krzyża w Olecku i św. Brunona w Giżycku.

Diecezja graniczy z Rosją, Litwą i Białorusią, utrzymując braterskie kontakty z episkopatami tych krajów. Na terenie diecezji mieszka grupa Litwinów, których diecezja otacza duszpasterską opieką.

Sama diecezja liczy zaledwie 152 wspólnoty parafialne, ale jest bardzo prężna i dynamicznie się rozwija. W krótkim czasie udało się zorganizować struktury diecezjalne jak kuria biskupia, sąd biskupi, Caritas diecezjalna oraz liczne ośrodki duszpasterskie.

Pierwszym biskupem elckim był bp Wojciech Ziemia (1992-2000). Jego następcą został bp Edward Samsel (2000-2003). Od 2003 r. biskupem elckim jest bp Jerzy Mazur SVD.

Diecezja elcka jest duchową spadkobierczynią tradycji kościelnych swych poprzedników: nie tylko diecezji łomżyńskiej i warmińskiej, ale także dawnej diecezji wigierskiej, istniejącej w latach 1799-1818, której biskupem tytularnym od 2014 r. jest bp Marek Szkudło, i augustowskiej czyli sejneńskiej (1818-1925), będącej od 2009 r. stolicą tytularną abp. Jana Romeo Pawłowskiego.

Z terenu diecezji elckiej pochodzą trzy błogosławione z czasów II wojny Światowej: bł. Marianna Biernacka, świecka, bł. s. Kanizja Eugenia Mackiewicz, nazaretanka i bł. S. Sergia Julia Rapiej, nazaretanka. Męczenniczki Marianna i s. Sergia pochodzą z parafii Lipsk nad Biebrzą, a s. Kanizja z Suwałk.

Bł. Marianna Biernacka przysłała na świat w 1888 r. w Lipsku, w rodzinie unickiej. Była osobą powszechnie szanowaną w swym środowisku jako przykładna żona i matka. Rysem charakterystycznym Błogosławionej była pobożność maryjna oraz wierność niedzielnej i świątecznej Mszy św., praktykom I piątku i I soboty miesiąca oraz umiłowanie modlitwy różańcowej i codziennych „Godzinek”.

Marianna została aresztowana 1 lipca 1943 r. w miejsce swej synowej – Anny. Dobrowolnie ofiarowała się za synową w stanie błogosławionym, w ten sposób ratując jej i nienarodzonemu wnukowi życie. Została rozstrzelana 13 lipca 1943 r. na fortach w Naumowiczach k. Grodna wraz z synem i innymi mieszkańcami Lipska. Beatyfikował ją papież Jan Paweł II 13 czerwca 1999 r.

Pozostałe błogosławione z terenu diecezji elckiej – s. Kanizja i s. Sergia były nazaretankami i należały do grupy 11 siostr zamordowanych przez Niemców 1 sierpnia 1943 r. w lesie pod Nowogródkiem. Beatyfikował je Jan Paweł II 5 marca 2000 r.²

S. Kanizja urodziła się 27 września 1904 r. w Suwałkach. Chrzest przyjęła w parafii św. Aleksandra. Do zgromadzenia wstąpiła 24 lipca 1933 r. Po roz-

² Zob. *Błogosławione męczenniczki z Nowogródka. Maria Stella i Dziesięć Towarzystek ze Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu*, oprac. T. Górka, Rzym 2000.

poczęciu okupacji rosyjskiej w czasie II wojny światowej siostronom zabroniono prowadzenia działalności szkolnej, zmuszono do opuszczenia domu zakonnego i zdjęcia habitów. Siostry zamieszkały w domach prywatnych i podjęły pracę zarobkową w Nowogródku jako sprzątaczk i służące. Starły się nieść pomoc Polakom deportowanym w głąb Rosji. Zginęła w wieku 39 lat.

Po rozpoczęciu wojny Niemiec z Sowietami 22 czerwca 1941 r. siostry mogły powrócić do domu zakonnego i ponownie przywdziały habity. Mogły na nowo podjąć pracę z dziećmi i młodzieżą. Gdy Niemcy aresztowali 120 osób jako zakładników w Nowogródku (17-18 lipca 1943 r.), siostry ofiarowały Bogu swe życie w zamian za życie posiadających rodziny oraz ks. Aleksandra Zienkiewicza, proboszcza fary w Nowogródku i zarazem ich kapelana.

31 lipca 1943 r. siostry zostały wezwane na posterunek policji w Nowogródku. Niemcy wywieźli je do lasu około pięciu kilometrów od miasta i rozstrzelali 1 sierpnia 1943 r.³

Bł. s. Sergia Julia Rapię również ze Zgromadzenia Sióstr Nazaretanek urodziła się 18 sierpnia 1900 r. we wsi Rogożyn (parafia Lipsk). Do zakonu wstąpiła 25 grudnia 1922 r. Zginęła śmiercią męczeńską 1 sierpnia 1943 r. w Nowogródku. W chwili śmierci miała 43 lata. Ludzie, za których siostry Nazaretanki oddały życie – ocalili. Wiele spośród aresztowanych osób wywieziono na roboty przymusowe do Niemiec, a po wojnie udało im się wrócić do domów.

W 2007 r. bp Jerzy Mazur ustanowił ks. dr. Dariusza Brozio postulatorem w procesie beatyfikacyjnym ks. Kazimierza Hamerszmity. W 2019 r. zakończył się drugi etap tego procesu – przesłuchania świadków i gromadzenie dokumentacji⁴. Kazimierz Aleksander Hamerszmit urodził się 12 grudnia 1916 r. w Kołakach Kościelnych koło Zambrowa. Świecenia kapłańskie otrzymał w Łomży w 1939 r. W latach 1940-1945 był więźniem niemieckich obozów koncentracyjnych m.in. Dachau⁵. Posługę kapłańską sprawował w Grajewie, Augustowie, Ostrołęce, Łomży. W latach 1965-1986 pełnił funkcję proboszcza w Suwałkach w parafii św. Aleksandra. Zmarł w Suwałkach 5 lutego 1996 r., powszechnie uważany za świętego⁶. W Suwałkach cieszył się wielkim szacunkiem, gdyż był kapłanem pełnym dobroci i życzliwości. Wierni wspominają go jako męża modlitwy. Z ogromnym zaangażowaniem głosił słowo Boże. Był wierny posłudze w konfesjonale. Cechowała go cierpliwość, życzliwość, duch

³ Zob. *Tło historyczne życia i męczeństwa bł. S. M. Stalli i dziesięciu towarzyszek ze Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu*, <https://nowogrodczynna.jimdofree.com/dzieje-nowogr%C3%B3dczynny/t%C5%82o-historyczne/> (dostęp: 14.11.2023).

⁴ Por. G. Polak, *Proboszcz z Suwałk. Droga do świętości ks. Kazimierza Hamerszmity*, Elk 2022, s. 106-107.

⁵ Zob. W. Guzewicz, *Codzienne życie w niemieckim obozie koncentracyjnym KL Dachau w świetle wspomnień ks. Kazimierza Hamerszmity (nr obozowy 22575)*, w: *Ex Vita vivit!*, dz. cyt., s. 378-393.

⁶ Zob. *Kapłan Miłosierdzia, dobroci i zaufania: Ks. Kazimierz Hamerszmit*, oprac. M. Maczan, Elk 2018.

przebaczenia i jedności. Opiekował się ubogimi i chorymi. Katechizował dzieci i młodzież. Postawę ks. Hamerszmity najlepiej charakteryzuje pasterska miłość, duch służby oraz zapomnienia o sobie⁷. Od dłuższego czasu sylwetkę Sługi Bożego prezentują „Martyria” oraz „Studia Elckie”⁸.

Kult bł. Marianny

Kultowi bł. Marianny w diecezji elckiej oraz poza jej granicami służą coraz liczniejsze publikacje książkowe, broszury i modlitewniki wydawane za zgodą i z inspiracji kurii. Bp Jerzy Mazur zabiegał o to, by o bł. Mariannie ukazywało się jak najwięcej materiałów w mediach publicznych (telewizji, radiu), w Internecie i w prasie.

Do najważniejszych opracowań życia i męczeńskiej śmierci należą następujące pozycje:

- M. B. Romankiewicz, *Błogosławiona Marianna Biernacka – życie i męczeństwo*, Warszawa 2000 (praca magisterska, AB WSD w Elku),
- W. Guzewicz, „*Ja pójdę za nią*”. *Błogosławiona Marianna Biernacka 1888-1943*, Elk 2010,
- E. Anuszkiewicz, *Błogosławiona Marianna Biernacka*, Włocławek 2001,
- E. Anuszkiewicz, *Błogosławiona Marianna Biernacka 1888-1943*, Lipsk 2013,
- D. Kruczyński, *Ja pójdę za nią. Modlitewnik teściowych*, Elk 2014,
- Z. Sobolewski, *Nikt nie ma większej miłości. Rzecz o Błogosławionej Mariannie Biernackiej*, Kielce 2020,
- Z. Sobolewski, *Miłość po błocie chodzi. Błogosławiona Marianna Biernacka*, Kielce 2023.

Na szczególną uwagę zasługują dwie pozycje ks. Zbigniewa Sobolewskiego. Pierwsza z nich prezentuje drogę życiową bł. Marianny, jej duchowe i religijne dojrzewanie do decyzji o oddaniu życia za brzemienna synową. Autor umieszcza historię Błogosławionej w kontekście wydarzeń II wojny światowej. Trzy lata później publikuje nową książkę poświęconą Biernackiej. Autor nie tylko skupia się na wydarzeniach z życia Błogosławionej, lecz stara się ukazać charakterystyczne rysy jej osobowości – sylwetkę duchową i religijną. Skupia się na cnotach, jakie w sposób heroiczny posiadała bł. Marianna oraz darach i owocach Ducha Świętego, które są widoczne w jej życiu.

Ks. Sobolewski ubogacił swą refleksję o cnotach Błogosławionej z Lipska cennymi materiałami historycznymi. Autor przetłumaczył fragmenty *Positio*

⁷ Zob. E. Anuszkiewicz, *Na kapłańskiej drodze. Ks. pralat Kazimierz Hamerszmit 1916-1996*, Elk 2000.

⁸ Zob. D. Brozio, *Apostolstwo – jedną z form realizacji życia chrześcijańskiego w Kościele w nauczaniu ks. Kazimierza Hamerszmity*, „Studia Elckie” 10(2008), s. 403-415; tenże, *Istota i znaczenie modlitwy w świetle nauczania ks. Kazimierza Aleksandra Hamerszmity*, „Studia Elckie” 9(2007), s. 247-267; tenże, *Kult Najświętszego Serca Jezusa w świetle kazań ks. Kazimierza Hamerszmity*, „Studia Elckie” 10(2008), s. 311-320; tenże, *Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny i świętych w kazaniach ks. Kazimierza Hamerszmity*, „Studia Elckie” 10(2008), s. 321-337.

przygotowane na potrzeby procesu beatyfikacyjnego. Dzięki temu posiadamy zeznania tych, którzy osobiście znali bł. Mariannę. Całość wzbogacają homilie bp. Jerzego Mazura SVD wygłoszone w Lipsku, ukazujące wielkość Błogosławionej. We *Wstępie* do książki bp Jerzy Mazur napisał:

„Bliscy i sąsiedzi zapamiętali Mariannę jako kobietę pobożną, skromną, pokorną i życzliwą wobec wszystkich. Błogosławiona umiejętnie łączyła modlitwę z ciężką pracą w gospodarstwie i na roli, z obowiązkami żony i matki. Jej wiara wyrażała się w codzienności – w zaufaniu Bożej Opatrzności, uczynkach pobożnych, umiłowaniu Kościoła i służbie bliźnim. Całym sercem, z radością śpiewała Bogu i Matce Najświętszej na chwałę. Marianna jest wzorem ufności pokładanej w Bogu we wszystkich okolicznościach. Często powtarzała: «niech się dzieje wola Boża»”! Wychowana na modlitwie «Ojcze nasz» tej woli szukała, a poznawszy ją w swoim sumieniu, wypełniała.

Marianna w swym życiu i męczeństwie ukazuje nam przykład żywej, ofiarnej i bezinteresownej miłości Boga i w Nim – bliźniego. To miłość łaskawa, cierpliwa, przebacząca, nie pamiętająca o sobie.

Dziś Błogosławiona Męczenniczka z Lipska nad Biebrzą jest powszechnie uważana za patronkę teściowych i synowych, opiekunkę rodzin i orędowniczkę życia poczętego. Modlą się o cud macierzyństwa za jej przyczyną małżeństwa, które nie mogą mieć potomstwa. Jej wstawiennictwu u Boga zawierzają się wszystkie kobiety, synowe, wdowy i osoby, które nie weszły w związek małżeński. Jest ona również patronką Kół Gospodyń Wiejskich naszej diecezji. Wszystkim – kobietom i mężczyznom – Marianna ukazuje ewangeliczną miłość jako najpiękniejszą drogę życiową, pewnie prowadzącą do zbawienia”⁹.

Powstały również pomniejsze, ale ważne opracowania poświęcone bł. Mariannie:

- L. Czarkowska, *Dwie wojny*, w: *Lipsk nad Biebrzą. Wspomnienia*, oprac. Z. Koszyła, Lublin 1978, s. 60-64,
- E. Anuszkiewicz, *Sługa Boża Marianna Biernacka (1888-1943) w świadomości mieszkańców Lipska nad Biebrzą i okolicy*, „Martyria” 1996, nr 6, s. 18,
- E. Samsel, *Służebnica Boża Marianna Biernacka*, „List do Pani” 9/20(1994), s. 6,
- W. Guzewicz, *Błogosławiona Marianna i jej świadectwo wiary*, w: *Chrześcijańskie świadectwo wczoraj i dziś*, red. tenże, Elk 2013, s. 177-190,
- W. Ostrowska, *Wywiad z Grażyną Serafin, prawniczką Błogosławionej*, „Różaniec” 9(2009),
- R. Sawicki, „Ja pójdę za nią” – życie i heroiczna śmierć bł. Marianny Biernackiej z Lipska nad Biebrzą, „Głos Serca” 68(2006), s. 9,
- D. Kruczyński, *Błogosławiona Marianna Biernacka wzorem dla wolontariuszy Caritas*, „Studia Elckie” 16(2014), nr 1, s. 79-94,
- D. Kruczyński, *Oblicza miłosierdzia*, Kielce 2017, s. 143-150,
- D. Kruczyński, Z. Sobolewski, *Modlitewnik. Nauczycielka ewangelicznej prostoty. Bł. Marianna Biernacka*, Siedlce 2020,
- T. Kaczmarek, *Świadkowie wiary*, Włocławek 2013, s. 78-79,

⁹ J. Mazur, *Wstęp*, w: Z. Sobolewski, *Miłość po błocie chodzi*, dz. cyt., s. 6.

- T. Kaczmarek, *Światła w ciemności. Męczennicy 1939-1945*, Włocławek 2000,
- J. W. Czartoszewski, *Z dziejów parafii Matki Bożej Anielskiej w Lipsku*, w: *Nadbiebrzański gród. Dzieje Lipska*, red. A. Cz. Dobroński, Lipsk 2019, s. 298-319,
- M. Gnatowski, *Lipsk w okresie okupacji niemieckiej*, w: *Nadbiebrzański gród. Dzieje Lipska*, red. A. Cz. Dobroński, Lipsk 2019, s. 185-214,
- Z. Sobolewski, *Bł. Marianna Biernacka 1888-1943*, Warszawa 2020 (broszura zawierająca biografię bł. Marianny w języku rosyjskim, angielskim i niemieckim).

Informacje o bł. Mariannie i jej męczeństwie znajdujemy również na stronach internetowych parafii Lipsk¹⁰ oraz książkach poświęconych historii Lipska nad Biebrzą.

Kult bł. Marianny rozprzestrzeni się w Polsce i poza jej granicami dzięki relikwiom Błogosławionej. Bp Jerzy Mazur przekazał relikwie Marianny Biernackiej sanktuarium NMP Gwiazdy Nowej Ewangelizacji i św. Jana Pawła II w Toruniu. W ostatnią sobotę każdego miesiąca w sanktuarium ma miejsce Dzień Modlitw dla Wdów i Teściowych za wstawiennictwem bł. Marianny Biernackiej. Msza św. i modlitwy kierowane do Boga za pośrednictwem męczenniczki z Lipska są doskonałą okazją do przypomnienia jej życia i męczeńskiej śmierci. W sanktuarium prowadzona jest księga prośb i otrzymanych łask.

Relikwie Błogosławionej z Lipska są czczone w Grodnie w parafii pod wezwaniem bł. Marianny, która powstaje na peryferiach miasta. Znajduje się tam obraz Błogosławionej przekazany jako dar dla parafii przez bp. Jerzego Mazura oraz relikwie. Również na fortach w Naumowiczach w miejscu męczeństwa Marianny znajduje się pamiątkowy krzyż i tablica. Jest to miejsce pielgrzymek wiernych z Białorusi i Polski. Biskup grodzieński co roku organizuje specjalne uroczystości ku czci męczenniczki na fortach w Naumowiczach. Biorą w nich udział duchowni i wierni świeccy nie tylko z Grodna, ale także z Polski¹¹.

Kult Marianny Biernackiej rozwija się w diecezji warszawsko-praskiej i siedleckiej, gdzie znajdują się jej witraże, figury i obrazy.

Bp Jerzy Mazur przekazał relikwie Błogosławionej Białostockiej Szkole Ewangelizacji (2020 r.), parafii pw. św. Józefa Rzemieślnika w Księżynie (sierpień 2020 r., diec. białostocka), parafii pw. Zwiastowania NMP w Strzyżewie Kościelnym (październik 2021, arch. gnieźnieńska); parafii pw. MB Zwycięskiej w Łodzi (kwiecień 2022); parafii pw. Wszystkich Świętych w Białymstoku (maj 2022 r.); parafii pw. św. Wawrzyńca w Zarębach (sierpień 2022 r., diec. łomżyńska); parafii pw. bł. Marianny Biernackiej w Grodnie na Białorusi (wrzesień 2022); parafii pw. św. Apostołów Piotra i Pawła w Iwii (listopad 2022, diec. grodzieńska); parafii pw. Najświętszego Serca Jezusowego w Wiśniewie k. Siedlec; St. Charles Borromeo Catholic Church Bensenville USA (styczeń 2023), parafii pw. Wszystkich Świętych w Brzezinach (maj 2023, diec. kielecka).

¹⁰ Zob. np. W. Sawicki, *Bł. Marianna Biernacka*, w: <https://parafia.lipsk.pl/index.php/blogoslawni/blogoslawnia-marianna-biernacka> (dostęp: 17.11.2023).

¹¹ Zob. *Modlitewne spotkanie na fortach k. Naumowicz*, „Biuletyn TPL” 1999, nr 304, s. 2.

Marianna jest czczona przede wszystkim w sanktuarium Matki Bożej Bazylianki w Lipsku. Znajduje się tam poświęcony jej ołtarz boczny. Są w nim przechowywane relikwie Błogosławionej i obraz. W rodzinnym Lipsku, obok domu, gdzie mieszkała, o jej heroicznym geście oddania życia za synową w stanie błogosławionym przypomina okazały pomnik. Został on ustawiony na wniosek Towarzystwa Przyjaciół Lipska w 1983 r. Odwiedzający Lipsk mogą zobaczyć pamiątki zgromadzone w domu rodzinnym Błogosławionej. Znajdujący się tam obraz Błogosławionej przekazał bp. Jerzy Mazur w 2023 r.

Ponadto rozwija się ruch pielgrzymkowy do Lipska nad Biebrzą. Wierni przybywają indywidualnie i wspólnotowo zwłaszcza w lipcu (na zjazd teściowych) i sierpniu (Święto Matki Bożej Anielskiej). Od kilku lat staraniem bp. Jerzego Mazura spotkania teściowych w Lipsku są transmitowane przez Telewizję Trwam, a od dwóch lat przez TVP3. Dzięki temu kult Błogosławionej wykracza daleko poza granice diecezji ełckiej.

Marianna patronką

Jeszcze przed beatyfikacją bł. Marianna była uważana za patronkę teściowych oraz dzieci nienarodzonych. Było to nierozdzielnie związane z historią jej życia, a zwłaszcza z heroicznym czynem oddania życia za synową w stanie błogosławionym. Wierni łączyli jej gest ofiarowania z postawą św. Maksymiliana Marii Kolbego, franciszkanina, który oddał swe życie w Auschwitz, aby ratować Franciszka Gajowniczka, męża i ojca rodziny¹².

Na patronat Marianny można spojrzeć szerzej i dostrzec w niej orędowniczkę i opiekunkę katolickich wspólnot, która uczy zgodnego współżycia w wielopokoleniowych rodzinach. Wydaje się, że współcześnie w dobie atomizacji rodzin jest to ważny przekaz: w rodzinie jest miejsce dla dziadków, rodziców i teściów oraz dzieci i wnuków. Marianna przywraca godność seniorom w życiu rodzinnym i społecznym. Mówi o tym, że teściowie i rodzice, dziadkowie i babcie pełnią ważną rolę w przekazywaniu wiary młodszemu pokoleniu. Ich marginalizowanie stanowi dużą stratę dla dzieci i młodzieży.

Podczas spotkania teściowych w Lipsku 11 lipca 2015 r. bp Jerzy Mazur zawierzył opiece bł. Marianny rodziny diecezji ełckiej¹³. W liście pasterskim zachęcał:

„Wzywajcie jej wstawiennictwa, aby relacje w rodzinach między osobami starszymi a młodszymi, między synową a teściową, stawały się dobre, piękne i przyjazne. Wzywajcie jej pomocy w tworzeniu dobrych relacji międzypokoleniowych oraz tego, co w tych relacjach powinno być na pierwszym miejscu”¹⁴.

¹² Zob. Z. Sobolewski, *Miłość po błocie chodzi*, dz. cyt., s. 169.

¹³ Zob. tamże, s. 219.

¹⁴ J. Mazur, *List pasterski Biskupa Ełckiego Jerzego Mazura SVD z okazji 70 rocznicy śmierci bł. Marianny Biernackiej*, Ełk 5 lipca 2013 r., nr 4, w: Z. Sobolewski, *Miłość po błocie chodzi*, dz. cyt., s. 218.

Bp. Jerzemu zależało na integracji pokoleń w rodzinach. Dlatego na spotkania do Lipska zapraszał nie tylko teściowe, lecz także synowe, małżonków oraz dzieci i młodzież. Spotkania te uświadamiały wiernym, że nie można spisywać starszego pokolenia na straty, ale należy znaleźć dla niego godne miejsce w rodzinach i społeczeństwie. Seniorzy – teściowe i teściowie, rodzice dorosłych dzieci mogą dzielić się swym doświadczeniem życiowym, mądrością nabytą w ciągu długiego życia. Są bezcennymi świadkami wiary i tradycji chrześcijańskiej dla dzieci i młodzieży.

Na rolę seniorów w rodzinie zwracał uwagę papież Franciszek:

„Starość jest czasem łaski, w którym Pan odnawia Swoje wezwanie do przechowywania i przekazywania wiary, do modlitwy, szczególnie wstawienniczej, oraz do bycia obok tych, którzy są w potrzebie. Osoby starsze, dziadkowie mają wyjątkową zdolność do wychwytywania trudnych spraw. I kiedy modlą się w tych sprawach, ich modlitwa jest silna i skuteczna! Dziadkom, którzy otrzymali błogosławieństwo widzenia dzieci swoich dzieci, jest powierzone wielkie zadanie: przekazać doświadczenia życiowe, historię rodziny, wspólnoty, narodu”¹⁵.

Marianna jako teściowa emanuje troską o rodzinę syna i synowej. Daje przykład zgodnego życia w rodzinie, wspólnej pracy i modlitwy. Nie narzuca się młodym ani ich nie ogranicza, lecz wspiera w codziennych zmaganiach i pracy. Lata życia rodzinnego przy boku małżonków Anny i Stanisława upłynęły pod znakiem zgody i miłości rodzinnej. Teściowa pomagała synowej, troszczyła się o nią. Dyskretnie dzieliła się swymi spostrzeżeniami i doświadczeniem gospodyni domu. Marianna nie narzucała się młodym i nie próbowała ich sobie podporządkować. To ważna wskazówka dla starszego pokolenia, które winno dzielić się swą mądrością życiową, ale nie narzucać jej.

Marianna jest uważana za patronkę wdów. W Kościele wdowy i wdowcy stanowią dość dużą grupę wiernych. W starożytnym Kościele wdowy cieszyły się powszechnym szacunkiem, gdyż służyły Kościołowi i inspirowały swą pobożnością¹⁶. Współcześnie, dzięki takim postaciom jak bł. Marianna Bieńkowska, wdowy i wdowcy odzyskują należne im miejsce. Coraz więcej diecezji i parafii zwraca uwagę na stan wdowić, zaprasza wdowice do współpracy, organizuje dla nich spotkania integracyjne. Duszpasterze parafialni stają się coraz bardziej wrażliwi na potrzeby duchowe wdowić i wdowców.

Marianna została uznana przez wiernych za patronkę, opiekunkę i orędowniczkę dzieci nienarodzonych. Ochroniła życie nienarodzonego wnuka – Stanisława. Nie wahała się, aby prosić żandarma o możliwość zastąpienia synowej,

¹⁵ Franciszek, *Potrzebujemy waszej mądrości i doświadczenia. Słowo do członków Narodowego Stowarzyszenia Pracowników w Podeszłym Wieku*, 16 XII 2019 r., <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-12/papiez-franciszek-audicja-osoby-starsze-wolontariat.html> (dostęp: 9.11.2023).

¹⁶ Zob. B. Degórski, *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, „Vox Patrum” 22(2002), t. 42-43, s. 303-318.

która była brzemienna. Jej wielkość polega na tym, że w chwili krytycznej nie cofnęła się przed bezinteresownym darem z siebie. Bp Jerzy Mazur pisał:

„Postawa bł. Marianny Biernackiej przypomina, że Bóg powierzył człowiekowi, a w sposób szczególny kobiecie, troskę o życie człowieka i jego godność. Jej świadectwo życia i ofiarnej śmierci uczy obrony życia każdego człowieka, od poczęcia aż do naturalnej śmierci. Dołącza ona do tych wszystkich świętych kobiet, które w szlachetny i zgodny z Bożym zamysłem sposób, budowały i nadal budują cywilizację życia oraz miłości. Przykład kobiety całkowicie oddanej życiu jest niezwykle ważny w czasach współczesnych, gdy niektóre prądy myślowe próbują nakłonić ludzi, aby postrzegali macierzyństwo wyłącznie jako ograniczenie narzucone kobiecie, a posiadanie dzieci, jako zagrożenie dla rodziców, ich finansów, kariery czy wygody. Dlatego też gorąco zachęcam do wielkiej modlitwy o życie za wstawiennictwem bł. Marianny. Żywimy głęboką nadzieję, że wstawia się ona u Pana Boga szczególnie w intencji życia nienarodzonych. Wielu przecież widzi w niej patronkę dzieci nienarodzonych oraz ich matek. Do niej zwracają się w modlitwie o pomoc także małżeństwa, pragnące potomstwa. Niech do niej uciekają się obrońcy życia w naszej w naszej diecezji i Ojczyźnie, zawierając jej wstawiennictwu wszelkie inicjatywy, mające na celu ratowanie życia dzieci poczętych”¹⁷.

Heroiczne świadectwo obrony życia nienarodzonego wydaje się współcześnie być jak najbardziej aktualne. Niestety, w przestrzeni publicznej i medialnej spotykamy się z zawziętą walką z życiem nienarodzonych. Dochodzą do głosu grupy społeczne, w tym także zorganizowane grupy kobiet, które domagają się legalizacji aborcji do 12 tygodnia i w sposób bardzo agresywny i wulgarny atakują obrońców życia. Zwolenniczki aborcji na życzenie nie mogą pogodzić się z tym, że Konstytucja w Polsce chroni życie obywateli od poczęcia do naturalnej śmierci. Wzmagają propagandę pro-aborcyjną i starają się przekonać (zakrzyczeć) wierzących do tego, że istnieje prawo kobiet do aborcji. Zapominają przy tym o prawie dziecka nienarodzonego do życia.

Kościół w Polsce jest jedną z tych sił społecznych, które jednoznacznie przeciwstawiają się legalizacji aborcji. Czyni to w imię prawa naturalnego, poszanowania Stwórcy i Dawcy wszelkiego życia. Kościół prowadzi dyskurs o aborcji odwołując się do argumentów naturalnych, do dzieła stworzenia oraz racji nadprzyrodzonych i religijnych. Niestety, zwolennicy aborcji posiadają olbrzymie możliwości propagandowe. Bezwzględnie manipulują opinią publiczną, wracają do dawnych argumentów za zabójstwem dzieci nienarodzonych. Także niektóre ruchy ekologiczne promują aborcję w imię dobra planety, głosząc, że ograniczenie liczby ludzi żyjących na ziemi przyczyni się do jej ocalenia¹⁸.

¹⁷ J. Mazur, *List pasterski...*, dz. cyt., nr 3, s. 217.

¹⁸ Por. M. Ferdynus, *Consequences of human overpopulation and strategies of its prevention*, „Studia Elckie” 20(2018), nr 4, s. 415-428.

Marianna jest patronką małżeństw, które borykają się z problemem niepłodności. Wiele małżeństw, które starają się o poczęcie dziecka zwraca się w modlitwie do bł. Marianny z prośbą o wstawiennictwo. Jedną z kobiet, która jest przekonana, że za wstawiennictwem bł. Marianny uprosiła łaskę macierzyństwa jest prawnuczka Błogosławionej. Prosiła więc prababcię Mariannę o pomoc i została wysłuchana.

„Słyszałam, że wiele z nich doświadczyło łaski macierzyństwa. Sama jestem tego przykładem. Po długich latach oczekiwania i modlitw urodziłam córeczkę. Kolejne dziecko poroniłam. Kiedy ponownie zaszłam w ciążę, prosiłam moją Mariannę, aby mi dopomogła. Obiecałam, że jeśli znowu zostanę mamą dziewczynki nazwę ją Marianna. Tak też się stało. Dzisiaj ma dwie córeczki – Agatkę i właśnie Mariankę”¹⁹.

Bp Jerzy Mazur ogłosił bł. Mariannę patronką Kół Gospodyń Wiejskich, które rozwijają się w diecezji ełckiej. Są one stróżami kultury ludowej, zwyczajów, tradycji kulinarnych, a nawet języka. Koła Gospodyń Wiejskich, uwolnione od ideologii komunistycznej, jaka panowała w PRL-u, skupiają obecnie osoby żyjące na wsi wokół idei pomocy sąsiedzkiej, ludzkiej solidarności i pielęgnowania tradycji wiejskich²⁰.

W dekreście ogłaszającym bł. Mariannę Biernacką patronką Kół Gospodyń Wiejskich diecezji ełckiej (27 listopada 2019 r.) bp Jerzy Mazur napisał:

„Od chwili beatyfikacji, jakiej dokonał św. Jan Paweł II 13 czerwca 1999 r. w Warszawie, kult bł. Męczennicy Marianny Biernackiej rozwija się owocnie nie tylko w diecezji ełckiej i łomżyńskiej, ale w całej Polsce i na Białorusi. Od samego początku wierni wzywają Błogosławioną jako patronkę i orędowniczkę, zwłaszcza jako patronkę i wzór dla matek, teściowych, wdów oraz synowych. Przez jej przyczynę modli się wiele małżeństw o łaskę posiadania potomstwa, a także przeżywających trudności i kryzysy. Wsłuchując się w głosy wiernych, a szczególnie kobiet zrzeszonych w Kołach Gospodyń Wiejskich, z radością ogłaszam bł. Mariannę Biernacką patronką Kół Gospodyń Wiejskich w diecezji ełckiej. Błogosławiona aktywnie uczestniczyła w życiu społeczności Lipska nad Biebrzą, budując wspólnotę rodzinną i sąsiedzką, wierna Chrystusowemu przykazaniu miłości.

Ufam, że postać Błogosławionej zainspiruje członkinie Kół do naśladowania wierności codziennym obowiązkom, modlitwie i pracy dla dobra bliźnich. Mam nadzieję, że bł. Marianna przyczyni się do pogłębienia więzi rodzinnych i sąsiedzkich oraz będzie wspierała nauczycielką miłości małżeńskiej i rodzinnej”²¹.

¹⁹ *Świadek Grażyna Serafin*, s. 86, http://fara.radom.pl/img/jerycho_rodzin/jerycho_8.pdf (dostęp: 7.11.2023).

²⁰ Zob. *Z historii Kół Gospodyń Wiejskich*, <https://www.prezydent.pl/malzonka-prezydenta/inicjatywy/konkurs-dla-kol-gospodyn-wiejskich-o-nagrode-malzonki-prezydenta-rp/z-historii-kol-gospodyn-wiejskich> (dostęp: 2.11.2023).

²¹ J. Mazur, Dekret z 27 listopada 2019 r., L.dz. 1175/2019 [mps].

Koła Gospodyń Wiejskich uczestniczą w dorocznej pielgrzymce do sanktuarium w Lipsku w drugą sobotę lipca²².

Kult bł. Marianny jako szansa duszpasterska

Kult Marianny Biernackiej wpisuje się w pedagogikę świętości, propagowaną przez św. Jana Pawła II²³. Poprzez beatyfikacje i kanonizacje, zwłaszcza osób świeckich, Jan Paweł II uczył, że świętość jest drogą dla każdego chrześcijanina. Wyniesienie na ołtarze świętych, ukazywało Kościół jako drzewo rodzące dobre owoce. Było przypomnieniem powszechnego powołania do świętości, otrzymanego w sakramencie chrztu²⁴.

Marianna w sposób konkretny ukazuje wiernym, że świętość jest możliwa i osiągalna dla wszystkich. Jej losy życiowe ukazują, że człowiek może wzrastać w zjednoczeniu z Bogiem poprzez miłość do Niego i poprzez bezinteresowny dar z siebie. Marianna jawi się jako konkretna, wspaniała kobieta, która żyjąc w trudnych czasach, nie zatraciła swego człowieczeństwa, przeciwnie ubogaciła je wiarą i miłością nadprzyrodzoną. Jest niewiastą „o wyobraźni miłosierdzia”, wrażliwą na potrzeby innych, otwartą na działanie Ducha Świętego i Jego dary. Bp Jerzy Mazur mówi:

„W dzisiejszym świecie ludzie zapominają o swoim najważniejszym powołaniu. Jest to powołanie do Nieba, Królestwa Bożego, powołanie do zbawienia. Każdy człowiek ma szansę, by pójść do Nieba. To Bóg stworzył nas, byśmy Go poznawali i kochali. To podstawowy cel życia człowieka. Jako ludzie ochrzczeni, jako dzieci Boże jesteśmy ambasadorami nieba na ziemi. Przyszliśmy z nieba i musimy wrócić do niego. Żyjąc na ziemi winniśmy czynić wszystko, by żyło w nas niebo. Jezus powiedział: „Jeśli Mnie kochasz będziesz zachowywał Moje przykazania. A jeśli będziesz zachowywał Moje przykazania, Ja i Ojciec przyjdziemy i zamieszkamy w tobie” (por. J 15,10). Jeśli zachowujemy przykazania to trwamy w miłości Bożej, a to znaczy że Bóg wkracza w nas. Bóg oznacza niebo, czyli niebo powinno w nas wejść, zanim my wejdziemy do nieba”²⁵.

Wydaje się, że współcześnie postać Marianny z Lipska, jej wspaniałe, proste, zwyczajne życie zwieńczone męczeństwem jest konkretnym przykładem do naśladowania dla kobiet i mężczyzn, zwłaszcza w rodzinach.

Papież Franciszek mówiąc o świętości, posługuje się terminem „święci z sąsiedztwa”. W adhortacji apostolskiej *Gaudete et exultate* pisze o „średniej klasie świętości”.

²² Zob. J. Uchan, *Wybrane inicjatywy duszpasterskie diecezji elckiej w latach 1992-2021*, *Ex Vita vivit!*, dz. cyt., s. 328.

²³ Zob. P. Mazur, *Pedagogika świętości w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Kęckie sacrum*, red. S. Cadr, Kęty 2008, s. 141-148.

²⁴ Zob. H. Misztal, *Powszechne powołanie do świętości a Eucharystia*, „Roczniki Nauk Prawnych” 8(1998), s. 176.

²⁵ J. Mazur, *Homilia bp. Jerzego Mazura SVD podczas Mszy św. w Lipsku w XX-lecie beatyfikacji Marianny Biernackiej*, Lipsk 13 lipca 2019 r. [mps].

„Nie myślimy tylko o tych, którzy są już beatyfikowani lub kanonizowani. Duch Święty rozlewa świętość wszędzie w świętym i wiernym ludzie Bożym, gdyż „podobalo się [...] Bogu uświęcać i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wyłączeniem wszelkich wzajemnych powiązań, lecz ustanowić ich jako lud, który uznałby Go w prawdzie i Jemu święcie służyć”. W historii zbawienia Pan zbawił lud. Nie istnieje pełna tożsamość bez przynależności do ludu. Z tego względu nikt nie zbawia się sam, jako wyizolowana jednostka, ale Bóg przyciąga nas, biorąc pod uwagę złożoną sieć relacji międzyludzkich, które się nawiązują we wspólnocie ludzkiej: Bóg zechciał wejść w dynamikę ludową, w dynamikę ludu.

Lubię dostrzegać świętość w cierpliwym ludzie Bożym: w rodzicach, którzy z wielką miłością pomagają dorastać swoim dzieciom, w mężczyznach i kobietach pracujących, by zarobić na chleb, w osobach chorych, w starszych zakonnicach, które nadal się uśmiechają. W tej wytrwałości, aby iść naprzód, dzień po dniu, widzę świętość Kościoła walczącego. Jest to często „świętość z sąsiedztwa”, świętość osób, które żyją blisko nas i są odblaskiem obecności Boga, albo, by użyć innego wyrażenia, są „klasą średnią świętości”²⁶.

Marianna jako wierna świecka, żona, matka, wdowa i teściowa ośmiela i zachęca do dążenia do świętości wszystkich świeckich, zwłaszcza kobiety. Uczy, że można się uświęcić poprzez wierność swemu powołaniu, codziennym obowiązkom wypełnianym z miłością i oddaniem. Tym, co ją wyróżnia jest wierność – cnota niezwykle potrzebna chrześcijanom.

Marianna uczy miłości małżeńskiej i rodzinnej. Zwraca uwagę na rolę, jaką w rodzinach, w wychowaniu dzieci i wnuków mogą odgrywać teściowie i dziadkowie. Ukazuje piękno powołania seniorów do dzielenia się mądrością życiową z młodszym pokoleniem. Starsi, rodzice, teściowie, dziadkowie nie powinni być marginalizowani, skazani na zapomnienie, opuszczeni. Ich właściwe miejsce znajduje się w rodzinie wielopokoleniowej, wśród dzieci i wnuków. Niestety, współczesne uwarunkowania gospodarcze i społeczne sprawiły, że zmniejszyła się liczba rodzin wielopokoleniowych, a ich miejsce zajęły rodziny złożone z rodziców i dzieci. Wielu seniorów nie mieszka ze swymi dorosłymi dziećmi i wnukami. Nie oznacza to jednak, że powinni być skazani na samotność. Przeciwnie, współczesna psychologia, a także nauczanie papieskie podkreśla ich niezastąpioną rolę w rodzinie i Kościele oraz wartości, które seniorzy mogą wnieść w życie rodzinne swych dorosłych dzieci i wnuków.

Marianna jest świadkiem, że życie rodzinne wielu pokoleń można układać zgodnie, harmonijnie i z pożytkiem dla wszystkich, którzy je tworzą. Jako teściowa może przyczynić się do zaprzestania traktowania teściowych „jako zła koniecznego”, osłabić żarty i złośliwe uwagi na ich temat. Pokazuje, że teściowa może być kimś bliskim dla synowej, chronić ją i wspierać.

W duszpasterstwie Marianna jest ukazywana jako wzór matek, teściowych i wdów. Jej kult służy dowartościowaniu tych kobiet w społeczeństwie.

²⁶ Franciszek, *Gaudete et exultate*, Rzym, 19 marca 2018 r., nr 6-7.

Błogosławiona jest patronką życia nienarodzonego. Daje konkretny przykład obrony życia, i to w sposób heroiczny, kosztem siebie. Postać Błogosławionej powinna stać się drogowskazem dla tych kobiet, które wahają się w sprawie macierzyństwa, i które pozbawione wsparcia opowiadają się za aborcją. Diecezja ełcka połączyła kult bł. Marianny z działaniami na rzecz ochrony dzieci. W 2013 r. powstał Dom Samotnej Matki im. Marianny Biernackiej w Ełku²⁷. Prowadzi go Caritas diecezjalna. Placówka daje schronienie samotnym matkom i ich dzieciom²⁸. Pomaga im ekonomicznie, prawnie i duchowo, zapewniając poczucie bezpieczeństwa. Jest ona alternatywą dla porzucania niechcianych dzieci lub ich zabijania.

Mówiąc o Mariannie podczas homilii, konferencji ascetycznych, na katechezie czy w czasie spotkań indywidualnych odwołujemy się do konkretnej i bliskiej ludziom postaci, do życia, które stało się udziałem wielu świeckich. Przez tę bliskość Marianna skutecznie oddziałuje.

Podsumowanie

Niniejszy artykuł prezentuje dokonania bp. Jerzego Mazura jako promotora kultu bł. Marianny Biernackiej w diecezji ełckiej i poza jej granicami. Beatyfikacja Marianny Biernackiej pozwoliła na wydobycie tej heroicznej postaci z zapomnienia i ukazania jej szerszemu gronu wiernych. Bp Mazur osobiście zaangażował się w propagowanie jej kultu poprzez działalność wydawniczą oraz organizowanie spotkań poświęconych Błogosławionej Teściowej. W licznych wystąpieniach, zwłaszcza podczas dorocznego spotkania teściowych w Lipsku nad Biebrzą, bp podkreślał, że jest ona patronką rodzin katolickich, a w nich teściowych i teściów, wdów i wdowców, dzieci i wnuków, dzieci nienarodzonych oraz małżeństw, które mają problemy z poczęciem potomstwa. Zwracał uwagę na ludzkie i chrześcijańskie przymioty Marianny, i ukazywał je jako wzór do naśladowania w życiu codziennym. Szczególnym rysem nauczania biskupiego o bł. Mariannie jest ukazywanie jej jako obrończyni dzieci poczętych. Obrona dzieci nienarodzonych, zwłaszcza obecnie, gdy nasila się propaganda proaborcyjna w Polsce i wiele kobiet, nawet katolickich, jej ulega, jest szczególnie ważna i potrzeba. W niniejszym artykule akcentujemy również troskę biskupa o godne miejsce dla seniorów w rodzinach i społeczeństwie. Bp Jerzy uczy, że seniorów nie powinno się marginalizować, ale korzystać z ich życiowej mądrości i doświadczeń. W ostatnich latach biskup propaguje kult bł. Marianny wśród członkiń Kół Gospodyń Wiejskich, zachęcając je do działalności na rzecz środowiska wiejskiego i parafii.

²⁷ Zob. M. Puczyłowski, *Duszpasterstwo rodzin diecezji ełckiej w latach 2012-2021*, w: *Ex Vita vivit!*, dz. cyt., s. 155.

²⁸ Zob. T. Staroszczak, *Posługa Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w diecezji ełckiej*, w: *Ex Vita vivit!*, dz. cyt., s. 239.

* * *

Streszczenie

Artykuł dotyczy bp. Jerzego Mazura SVD, biskupa ełckiego, w aspekcie promowania kultu bł. Marianny Biernackiej. Na tle dziedzictwa świętości diecezji ełckiej została w nim ukazana istota oraz przejawy kultu bł. Marianny zarówno w Lipsku, jak i w parafiach w Polsce oraz za granicą. Dotyczą one relikwii, pielgrzymek i publikacji na jej temat. Ponadto zostały przybliżone i omówione te aspekty życia Marianny, które wskazują na jej świętość oraz patronowanie poszczególnym osobom i społecznościom (teściowe, wdowy, seniorzy, małżeństwa, oczekujący potomstwa). Artykuł ukazuje także działania biskupa Mazura, które przyczyniły się do promocji kultu bł. Marianny.

Słowa kluczowe: biskup, Jerzy Mazur, SVD, kult, Marianna Biernacka, Lipsk, patronka teściowych.

Bishop Jerzy Mazur SVD as a Promoter of the Cult of Blessed Marianna Biernacka

Summary

The article concerns Bishop Jerzy Mazur SVD, bishop of Ełk, in the aspect of promoting the cult of Blessed Marianna Biernacka. Against the background of the heritage of holiness of the Ełk diocese, it shows the essence and manifestations of the cult of Blessed Marianna both in Leipzig and in parishes in Poland and abroad. They concern relics, pilgrimages and publications about her. In addition, those aspects of Marianna's life that indicate her holiness and patronage of individual people and communities (mothers-in-law, widows, seniors, married couples, those expecting children) were presented and discussed. The article also shows the activities of Bishop Mazur, which contributed to the promotion of the cult of Blessed Marianna.

Keywords: bishop, Jerzy Mazur, SVD, cult, Marianna Biernacka, Leipzig, patroness of mothers-in-law.

Bibliografia

- Anuszkiewicz E., *Błogosławiona Marianna Biernacka 1888-1943*, Lipsk 2013.
Anuszkiewicz E., *Błogosławiona Marianna Biernacka*, Włocławek 2001.
Anuszkiewicz E., *Na kapłańskiej drodze. Ks. prałat Kazimierz Hamerszmit 1916-1996*, Ełk 2000.
Anuszkiewicz E., *Sługa Boża Marianna Biernacka (1888-1943) w świadomości mieszkańców Lipska nad Biebrzą i okolicy*, „Martyria” 1996, nr 6, s. 18.
Błogosławione męczenniczki z Nowogródku. Maria Stella i Dziesięć Towarzystek ze Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu, oprac. T. Górską, Rzym 2000.

- Brozio D., *Apostolstwo – jedną z form realizacji życia chrześcijańskiego w Kościele w nauczaniu ks. Kazimierza Hamerszmity*, „Studia Elckie” 10(2008), s. 403-415.
- Brozio D., *Istota i znaczenie modlitwy w świetle nauczania ks. Kazimierza Aleksandra Hamerszmity*, „Studia Elckie” 9(2007), s. 247-267.
- Brozio D., *Kult Najświętszego Serca Jezusa w świetle kazań ks. Kazimierza Hamerszmity*, „Studia Elckie” 10(2008), s. 311-320.
- Brozio D., *Nabożeństwo do Najświętszej Maryi Panny i świętych w kazaniach ks. Kazimierza Hamerszmity*, „Studia Elckie” 10(2008), s. 321-337.
- Czarkowska L., *Dwie wojny*, w: *Lipsk nad Biebrzą. Wspomnienia*, oprac. Z. Koszyła, Lublin 1978, s. 60-64.
- Czartoszewski W., *Z dziejów parafii Matki Bożej Anielskiej w Lipsku*, w: A. Cz. Dobroński (red.), *Nadbiebrzański gród. Dzieje Lipska*, Lipsk 2019, s. 298-319.
- Degórski B., *Wdowy w starożytności chrześcijańskiej i ich posługa w Kościele*, „Vox Patrum” 22(2002), t. 42-43, s. 303-318.
- Ferdynus M., *Consequences of human overpopulation and strategies of its prevention*, „Studia Elckie” 20(2018), nr 4, s. 415-428.
- Franciszek, *Gaudete et exultate*, Rzym, 19 marca 2018 r.
- Franciszek, *Potrzebujemy waszej mądrości i doświadczenia. Słowo do członków Narodowego Stowarzyszenia Pracowników w Podeszłym Wieku, 16 XII 2019 r.*, <https://www.vaticannews.va/pl/papiez/news/2019-12/papiez-franciszek-audienca-osoby-starsze-wolontariat.html> (dostęp: 9.11.2023).
- Gnatowski M., *Lipsk w okresie okupacji niemieckiej*, w: *Nadbiebrzański gród. Dzieje Lipska*, red. A. Cz. Dobroński, Lipsk 2019, s. 185-214.
- Guzewicz W., *„Ja pójde za nią”. Błogosławiona Marianna Biernacka 1888-1943*, Elk 2010.
- Guzewicz W., *Błogosławiona Marianna i jej świadectwo wiary*, w: *Chrześcijańskie świadectwo wczoraj i dziś*, red. tenże, Elk 2013, s. 177-190.
- Guzewicz W., *Codzienne życie w niemieckim obozie koncentracyjnym KL Dachau w świetle wspomnień ks. Kazimierza Hamerszmity (nr obozowy 22575)*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 377-393.
- Kaczmarek T., *Świadkowie wiary*, Włocławek 2013.
- Kaczmarek T., *Światła w ciemności. Męczennicy 1939-1945*, Włocławek 2000.
- Kaplan Miłosierdzia, dobroci i zaufania: Ks. Kazimierz Hamerszmit, oprac. M. Maczan, Elk 2018.
- Kruczyński D., *Błogosławiona Marianna Biernacka wzorem dla wolontariuszy Caritas*, „Studia Elckie” 16(2014), nr 1, s. 79-94.
- Kruczyński D., *Ja pójde za nią. Modlitewnik teściowych*, Elk 2014.
- Kruczyński D., *Oblicza miłosierdzia*, Kielce 2017.
- Kruczyński D., Sobolewski Z., *Modlitewnik. Nauczycielka ewangelicznej prostoty. Bł. Marianna Biernacka*, Siedlce 2020.
- Maczan M., *Struktury duszpasterskie w diecezji elckiej. Początek i stan aktualny*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 103-106.
- Mazur J., *Dekret z dn. 27 XI 2019 r.*, L.dz. 1175/2019. [mps].
- Mazur J., *Homilia bp. Jerzego Mazura SVD podczas Mszy św. w Lipsku w XX-lecie beatyfikacji Marianny Biernackiej*, Lipsk 13 lipca 2019 r. [mps].
- Mazur J., *List pasterski Biskupa Elckiego Jerzego Mazura SVD z okazji 70 rocznicy śmierci bł. Marianny Biernackiej*, Elk 5 lipca 2013 r., w: Z. Sobolewski, *Miłość po błocie chodzi. Błogosławiona Marianna Biernacka*, Kielce 2023, s. 214-218.
- Mazur J., *Wstęp*, w: Z. Sobolewski, *Miłość po błocie chodzi. Błogosławiona Marianna Biernacka*, Kielce 2023, s. 6-7.
- Mazur P., *Pedagogika świętości w nauczaniu Jana Pawła II*, w: *Kęckie sacrum*, red. S. Cadr, Kęty 2008, s. 141-148.
- Misztal H., *Powszechne powołanie do świętości a Eucharystia*, „Roczniki Nauk Prawnych” 8(1998), s. 175-186.

- Modlitewne spotkanie na fortach k. Naumowicz*, „Biuletyn TPL” 1999, nr 304, s. 2.
- Ostrowska W., *Wywiad z Grażyną Serafin, prawnuczką Błogosławionej*, „Różaniec” 9(2009).
- Polak G., *Proboszcz z Suwałk. Droga do świętości ks. Kazimierza Hamerszmity*, Ełk 2022.
- Puczyłowski M., *Duszpasterstwo rodzin diecezji ełckiej w latach 2012-2021*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji ełckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Ełk 2022, s. 147-169.
- Samsel E., *Śłużebnica Boża Marianna Biernacka*, „List do Pani” 9/20(1994), s. 6.
- Sawicki R., „*Ja pójdę za nią*” – życie i heroiczna śmierć bł. Marianny Biernackiej z Lipska nad Biebrzą, „Głos Serca” 68(2006), s. 9.
- Sawicki W., *Bł. Marianna Biernacka*, <https://parafia.lipsk.pl/index.php/blogoslawieni/blogoslawiona-marianna-biernacka> (dostęp: 7.08.2023).
- Sobolewski Z., *Miłość po błocie chodzi. Błogosławiona Marianna Biernacka*, Kielce 2023.
- Sobolewski Z., *Nikt nie ma większej miłości. Rzecz o Błogosławionej Mariannie Biernackiej*, Kielce 2020.
- Staroszczak T., *Posługa Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia w diecezji ełckiej*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji ełckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Ełk 2022, s. 2265-248.
- Świadectwo Grażyny Serafin, s. 86, http://fara.radom.pl/img/jerycho_rodzin/jerycho_8.pdf (dostęp: 7.11.2023).
- Tło historyczne życia i męczeństwa bł. S. M. Stalli i dziesięciu towarzyszek ze Zgromadzenia Sióstr Najświętszej Rodziny z Nazaretu*, <https://nowogrodczynna.jimdofree.com/dzieje-nowogr%C3%B3dczynny/t%C5%82o-historyczne/> (dostęp: 3.08.2023).
- Uchan J., *Wybrane inicjatywy duszpasterskie diecezji ełckiej w latach 1992-2021*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji ełckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Ełk 2022, s. 319-333.

KS. MARCIN SIENKOWSKI*

Teksty bp. Jerzego Mazura opublikowane w „Martyrii” w latach 2003-2023

W 2023 r. bp Jerzy Mazur obchodził trzy ważne rocznice¹. Z tego powodu warto przyjrzeć się np. jego działalności pisarskiej. A ponieważ nie sposób objąć wszystkie publikacje autorstwa bp. Mazura, przedmiotem tego opracowania są materiały, które ukazały się w jednym tylko tytule prasowym – społeczno-katolickim czasopiśmie diecezji elckiej pt. „Martyria”².

Celem niniejszego studium jest zebranie i uporządkowanie tekstów bp. Jerzego Mazura, które zostały opublikowane w „Martyrii” w latach 2003-2023. Wyznaczony przedział czasowy obejmuje okres od objęcia urzędu biskupa elckiego (17 kwietnia 2003 r.) do końca 2023 r. W tym okresie, licząc od maja 2003 r., zostało wydanych 227 numerów „Martyrii”.

W pierwszej części prezentowanego artykułu zostały zebrane wszystkie publikacje w porządku chronologicznym. W części drugiej ma miejsce uporządkowanie zgromadzonych danych (wedle rodzajów tekstów), analiza materiału (głównie w aspekcie ilościowym) oraz sformułowanie wniosków. Dzięki temu jest możliwe dostrzeżenie m.in. tego, w jakim stopniu na łamach „Martyrii” biskup sprawował władzę nauczania, uświęcania i rządzenia³.

* ks. Marcin Sieńkowski – Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej, Elk
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0679-5006>; e-mail: sienkowski.marcin@interia.pl

¹ 70. rocznica urodzin, 25. rocznica sakry biskupiej, 20. rocznica objęcia urzędu biskupa elckiego. Por. M. Sieńkowski, 25. tom „*Studiów Elckich*” – *Księga Pamiątkowa dedykowana bp. Jerzemu Mazurowi*, „Studia Elckie” 25(2023), s. III; M. Rogińska, U. Radziwonowicz, *Biskupi w diecezji elckiej (1992-2022)*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji elckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Elk 2022, s. 180-190.

² Na temat czasopisma „Martyria” zob. np.: K. Zubrzycki, „Martyria” – *czasopismo społeczno-katolickie diecezji elckiej*, w: *Ex Vita vivit...*, dz. cyt., s. 335-339; W. Guzewicz, „Martyria” jako organ prasowy Kościoła elckiego w latach 1990/1992-2012, w: „*Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej*”. 20 rocznica powstania diecezji elckiej, red. tenże, Elk 2012, s. 341-352.

³ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 888-896.

Jak dotąd nie powstało jeszcze opracowanie, które gromadziłoby i analizowało wszystkie publikacje biskupa zawarte w jednym periodyku⁴.

1. Pełny wykaz tekstów

W tej części zostały zebrane wszystkie publikacje bp. Jerzego Mazura, które zostały opublikowane na łamach „Martyrii” począwszy od roku 2003, gdy został biskupem ełckim. Wykaz ten obejmuje okres niemalże dwudziestu jeden lat. Pierwszy tekst ukazał się w numerze 5. w maju 2003 r.

W poniższym wykazie zachowano oryginalną pisownię tytułów. Niektóre z nich pochodzą od redakcji „Martyrii”. Natomiast informacje podane w przypisie (przez autora artykułu) wskazują na rodzaj oraz kontekst publikacji, które nie wynikają z samego tytułu, a ułatwiają określenie ich charakteru.

2003

Przychodzę z Syberii – ziemi męczenników. Rozmowa z biskupem ełckim Jerzym Mazurem, nr 5, s. 3-6.

Przyjmujecie mnie jako wygnańca z Syberii, nr 5, s. 8.⁵

Przenieśmy się do Wieczernika. Z homilii podczas Mszy Krzyżma, nr 5, s. 9.

Służyć bliźniemu. Z homilii podczas Mszy Wieczerzy Pańskiej, nr 5, s. 9.

Bóg posłał mnie na Syberię. Z wypowiedzi bpa Jerzego Mazura, oprac. J. Sikora, nr 7-8, s. 2.⁶

W sanktuarium Matki Bożej w Studzienicznej w wigilię ingresu. Fragmenty homilii, nr 7-8, s. 4-5.

Bóg posyła mnie do Was. Homilia biskupa ełckiego Jerzego Mazura, nr 7-8, s. 11-13.⁷

Wielkie rzeczy uczynił mi Wszechmocny. Słowo podziękowania bpa Jerzego Mazura, nr 7-8, s. 16.⁸

Okolicznościowe przesłanie, nr 11, s. 4-5.⁹

Wszystko, co czyni, płynie z Ewangelii. Homilia wygłoszona przez bpa Jerzego Mazura podczas Mszy św. w Ełku, w niedzielę 12 października 2003 roku, nr 11, s. 6 i 9.

Apel Jasnogórski podczas pielgrzymki maturzystów, nr 11, s. 13-14.

Najdrożsi Czytelnicy!, nr 12, s. 3.¹⁰

2004

Odszedł Pasterz dobry. Z podziękowania bpa Jerzego Mazura, nr 3, s. 6.¹¹

⁴ Wprawdzie raz na dziesięć lat powstaje spis bibliografii werbistów, jednakże zawarte w nich wykazy tekstów bp. Jerzego Mazura nie są kompletne, przynajmniej jeśli chodzi o teksty zamieszczone w „Martyrii”. Zob. *Bibliografia publikacji polskich werbistów (2007-2016). Z suplementem za wcześniejsze lata*, oprac. M. Studnik, Górna Grupa 2017, s. 146-149, 295; *Bibliografia publikacji polskich werbistów (1997-2006)*, oprac. W. Kowalak, Warszawa 2008, s. 96-97.

⁵ Słowo podziękowania na zakończenie Mszy krzyżma.

⁶ Z wcześniejszych wypowiedzi od 17 kwietnia 2003 r.

⁷ Wygłoszona podczas ingresu (9 czerwca 2003 r.).

⁸ Podczas ingresu.

⁹ List do Jana Pawła II z okazji Dnia Papieskiego w Ełku (5 października 2003 r.).

¹⁰ Życzenia na Boże Narodzenie.

¹¹ Na pogrzebie śp. ks. prał. Czesława Domela.

List pasterski Biskupa Jerzego Mazura na Wielki Post 2004, nr 3, s. 15-16.

Życzenia na Wielkanoc, nr 4, s. 2.

Zaproszenie Pracowników Wodociągów, Kanalizacji, Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska na Janą Górę, nr 4, s. 5.

Odpowiadamy za zbawienie wszystkich, nr 4, s. 9.¹²

Wielka miłość Boga do człowieka, nr 4, s. 14.¹³

Tylko na kolanach potrafimy zrozumieć Chrystusa. Z posłania bpa Jerzego Mazura na Święto Młodzieży w Elku (Niedziela Palmowa, 4 kwietnia 2004 r.), nr 5, s. 5.

Najdrożsi moi Kapłani, Osoby konsekrowane, Diecezjanie!, nr 6, s. 6.¹⁴

Umiłowany Ojciec Święty!, nr 7-8, s. 5.¹⁵

Siostry karmelitanki w Elku, nr 11, s. 7.¹⁶

A Słowo stało się Ciałem i zamieszkało między nami!, nr 12, s. 2.¹⁷

2005

Do Ojca Świętego, w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. IV.¹⁸

List pasterski z okazji peregrynacji Obrazu Jezusa Miłosiernego w Diecezji Elckiej, w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. IV-VI.

Do kapłanów z okazji peregrynacji Obrazu Jezusa Miłosiernego w Diecezji Elckiej, w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. VI-VIII.¹⁹

Prośmy Jezusa Miłosiernego o rozpalenie w nas miłości Bożej. Słowo bpa Jerzego Mazura wprowadzające do Mszy św. w Łagiewnikach, w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. X.²⁰

Wyjeżdżamy z tego sanktuarium umocnieni. Słowo bpa Jerzego Mazura na zakończenie Mszy św. w Łagiewnikach, w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. XI.²¹

Witaj, Chrystusie Miłosierny! Ze słowa wstępnego bpa Jerzego Mazura, w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. XIII.²²

Kościół elcki, przystąp do źródła Miłosierdzia Bożego. Słowo bpa Jerzego Mazura na zakończenie Mszy św., w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. XIV-XV.²³

Do Ojca Świętego, w: *Jezu, ufam Tobie. Dodatek okolicznościowy do „Martyrii”*, luty 2005, s. XV.²⁴

¹² Tekst w bloku materiałów dotyczących świętowania niedzieli.

¹³ Refleksja nt. filmu „Pasja” Mela Gibsona połączona z zachętą do obejrzenia.

¹⁴ Słowo przed V rocznicą papieskiej wizyty w Elku.

¹⁵ List do Jana Pawła II z okazji V rocznicy wizyty w Elku (5 czerwca 2004 r.).

¹⁶ Słowo do wiernych diecezji.

¹⁷ Życzenia na Boże Narodzenie.

¹⁸ List do papieża z okazji peregrynacji obrazu Jezusa Miłosiernego w diecezji elckiej (3 stycznia 2005 r.).

¹⁹ List do kapłanów (6 stycznia 2005 r.).

²⁰ Wprowadzenie do Mszy (29 stycznia 2005 r.).

²¹ Słowo na zakończenie Mszy wraz z podziękowaniem (29 stycznia 2005 r.).

²² Wprowadzenie do Mszy w katedrze (5 lutego 2005 r.).

²³ W katedrze wraz z podziękowaniem (5 lutego 2005 r.).

Życzenia na Wielkanoc, nr 3, s. 3.

Umiłowany Ojciec Święty, nr 3, s. 8.²⁵

Święto Miłosierdzia ucieczką i schronieniem dla wszystkich dusz. List pasterski Biskupa Elckiego na Niedzielę Miłosierdzia Bożego 2005 roku, nr 4, s. 5-6.

Pisał swój testament przez cały pontyfikat. Homilia bpa Jerzego Mazura podczas Mszy św. za Ojca Świętego Jana Pawła II (Elk, 6 kwietnia 2005 r.), nr 5, s. 6-7.

Bądź świadkiem nadziei, nr 7-8, s. 5.²⁶

Przyjście Syna Bożego przynosi nam radość, nr 12, s. 2.²⁷

Boże Miłosierdzie nadzieją rodzin. List Pasterski na Adwent 2005, nr 12, s. 4-6.

2006

Dekret ustanawiający Sanktuarium Diecezjalne Bożego Miłosierdzia w Elku (29 października 2005 r.), nr 1, s. 4.

Wielkanoc 2006, nr 4, s. 3.²⁸

Trzy lata w diecezji elckiej. Rozmowa z bpem Jerzym Mazurem, nr 5, s. 3 i 6-7.

Dekret powołujący Diecezjalny Komitet Obchodów Jubileuszu 1000-lecia męczeńskiej śmierci św. Brunona Bonifacego z Kwerfurtu, nr 7-8, s. 4.

Zaproszenie na VII Diecezjalne Spotkanie Środowisk Twórczych (Mikołajki, 10 września 2006 r.), nr 9, s. 5.

Dar z wysoka. Z homilii bpa Jerzego Mazura, nr 10, s. 6.²⁹

Życmy sobie ciągłej obecności Jezusa, nr 12, s. 2.³⁰

Przypatrzmy się powołaniu naszemu. List pasterski na pierwszą niedzielę Adwentu, nr 12, s. 6-7.

2007

Pozostanie z nami w modlitwie i wdzięcznej pamięci. Słowo podziękowania bpa Jerzego Mazura, nr 1, s. 10.³¹

Powołanie do świętości, nr 3, s. 15.³²

Zawiercie Zmartwychwstałemu, nr 4, s. 2.³³

List pasterski do wiernych z okazji 15-lecia diecezji elckiej, nr 4, s. 6-7.

VIII Diecezjalne Spotkanie Środowisk Twórczych (Wigry, 22 września 2007 r.), nr 9, s. 15.³⁴

Umiłowani Czytelnicy „Martyrii”!, nr 12, s. 2.³⁵

Bądźmy uczniami Chrystusa. List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2007 roku, nr 12, s. 3-5.

²⁴ List do papieża z okazji rozpoczęcia peregrynacji obrazu Jezusa Miłosiernego (5 lutego 2005 r.).

²⁵ List z zapewnieniem o wsparciu i modlitwie w czasie choroby i cierpienia Jana Pawła II (28 lutego 2005 r.).

²⁶ Życzenia z okazji sakry biskupiej ks. Romualda Kamińskiego.

²⁷ Życzenia na Boże Narodzenie.

²⁸ Życzenia.

²⁹ VII Diecezjalne Spotkanie Środowisk Twórczych.

³⁰ Życzenia na Boże Narodzenie.

³¹ Pogrzeb śp. ks. M. Szczęsnego (katedra, 19 grudnia 2006 r.).

³² Fragment listu bp. Jerzego Mazura na I niedzielę Adwentu 2006.

³³ Życzenia na Wielkanoc.

³⁴ Zaproszenie.

³⁵ Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

2008

Umiłowani Czytelnicy „Martyrii”. Zmartwychwstał Pan prawdziwie (Łk 24, 34), nr 3, s. 2.

Pismo Święte pokarmem dla duszy. Z homilii bpa Jerzego Mazura, nr 5, s. 6.³⁶

Szczególny pomnik, nr 6, s. 2.³⁷

A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas. I oglądaliśmy Jego chwałę, chwałę, jaką Jednorodzony otrzymuje od Ojca pełen łaski i prawdy (J 1, 14), nr 12, s. 2.³⁸

Otoczmy troską życie. List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2008 r., nr 12, s. 5-6.

2009

Umiłowani Czytelnicy Martyrii!, nr 4, s. 2.³⁹

Jubileusz dziesięciolecia pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji elckiej. Rozmowa z bpem Jerzym Mazurem, nr 4, s. 3 i 6-7.

Czas św. Brunona. List pasterski Biskupa Elckiego z okazji 1000-lecia śmierci św. Brunona z Kwerfurtu, nr 6, s. 3-4.

Kochani młodzi Przyjaciele!, nr 6, s. 7.⁴⁰

Dekret powołujący Diecezjalny Komitet Obchodów Jubileuszu 1000-lecia męczeńskiej śmierci św. Brunona Bonifacego z Kwerfurtu, nr 6, s. 11.⁴¹

Dekret ustanawiający Rok Świętego Brunona w diecezji elckiej, nr 6, s. 12.⁴²

Wielki misjonarz tych ziem. Komunikat bpa Jerzego Mazura przed uroczystościami jubileuszowymi św. Brunona Bonifacego z Kwerfurtu, nr 6, s. 12-13.⁴³

Umiłowani Czytelnicy „Martyrii”!, nr 12, s. 2.⁴⁴

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2009 roku, nr 12, s. 5-6.

2010

Edykt w sprawie beatyfikacji i kanonizacji Sługi Bożego Księdza Kazimierza Aleksandra Hamerszmita, nr 3, s. 2.

Umiłowani Czytelnicy Martyrii!, nr 4, s. 2.⁴⁵

Umiłowani Czytelnicy „Martyrii”!, nr 12, s. 2.⁴⁶

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2010 roku, nr 12, s. 4-5.

2011

List pasterski Biskupa Elckiego o przygotowaniach do beatyfikacji Sługi Bożego Jana Pawła II, nr 3, s. 4-5.

Drodzy Czytelnicy Martyrii!, nr 4, s. 2.⁴⁷

³⁶ Inauguracja Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II w diecezji elckiej.

³⁷ Zapowiedź inauguracji Szlaków Papieskich „Tajemnice Światła” oraz „Tajemnice Zawierzenia”.

³⁸ Życzenia na Boże Narodzenie.

³⁹ Życzenia na Wielkanoc.

⁴⁰ Zaproszenie na Jubileusz 1000-lecia śmierci św. Brunona z Kwerfurtu.

⁴¹ Powtórzenie z: „Martyria” 2006, nr 7-8, s. 4.

⁴² Wydany 19 października 2008 r.

⁴³ Wydany 2 marca 2009 r.

⁴⁴ Życzenia na Boże Narodzenie.

⁴⁵ Życzenia na Wielkanoc.

⁴⁶ Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

⁴⁷ Życzenia na Wielkanoc.

Nowy błogosławiony był zawsze blisko Boga i ludzi. Homilia bpa Jerzego Mazura, nr 6, s. 4-6.⁴⁸

Kochani Czytelnicy Martyrii!, nr 12, s. 2.⁴⁹

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2011 roku, nr 12, s. 3-5.

2012

Wszyscy jesteśmy odpowiedzialni za misję. Rozmowa z bp. Jerzym Mazurem, przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, nr 1, s. 3-5.

Słowo pasterskie przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji na Dzień Misyjny przypadający w uroczystość Objawienia Pańskiego, nr 1, s. 5-6.

Bogu dziękujemy, ducha nie gaśmy, nr 3, s. 7-8.⁵⁰

Daj świadectwo miłości i pomóż Kościołowi w krajach misyjnych. Komunikat na II niedzielę Wielkiego Postu, niedzielę „Ad Gentes” – Dzień Modlitwy, Postu i Solidarności z Misjonarzami, nr 3, s. 9.

Kochani Czytelnicy „Martyrii”!, nr 4, s. 2.⁵¹

Słowo pasterskie Biskupa Elckiego z okazji jubileuszu dwudziestolecia istnienia diecezji, nr 4, s. 4-5.

Słowo pasterskie Biskupa Elckiego na otwarcie Roku Wiary, nr 11, s. 10-11.

Ukochani Czytelnicy Martyrii!, nr 12, s. 2.⁵²

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2012 roku, nr 12, s. 3-5.

2013

Bogactwo Kościoła Afryki. Z przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Misji bp. Jerzym Mazurem rozmawia ks. Przemysław Zamojski, nr 1, s. 3-4.

Drodzy Czytelnicy Martyrii, nr 3, s. 2.⁵³

Komunikat Biskupa Elckiego w związku z zakończeniem pontyfikatu Ojca Świętego Benedykta XVI, nr 3, s. 3.

Umierał, służąc innym. Z homilii bpa Jerzego Mazura w Starych Juchach, nr 3, s. 9.⁵⁴

Umiłowany Ojciec Święty, nr 7-8, s. 3.⁵⁵

Przyjdź, nasza Matko i Królowo! Zaproszenie Matki Bożej Jasnogórskiej do nawiedzenia diecezji elckiej wypowiedziane przez biskupa elckiego na Jasnej Górze 11 sierpnia 2013 roku, nr 9, s. 5.

Jesteśmy w domu Matki. Z homilii bpa Jerzego Mazura na zakończenie pielgrzymki elckiej wygłoszonej na Jasnej Górze 11 sierpnia 2013 roku, nr 9, s. 6-7.

Powitanie wygłoszone przez bpa Jerzego Mazura, nr 10, s. 6.⁵⁶

Drodzy Czytelnicy Martyrii!, nr 12, s. 2.⁵⁷

⁴⁸ Dziękczynienie za beatyfikację. Msza św. na placu Jana Pawła II w Elku.

⁴⁹ Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

⁵⁰ Dwudziestolecie diecezji elckiej.

⁵¹ Życzenia na Wielkanoc.

⁵² Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

⁵³ Życzenia na Wielkanoc.

⁵⁴ Msza pogrzebowa śp. ks. Mariusza Graszka (18 lutego 2013 r.).

⁵⁵ List do papieża Franciszka z prośbą o błogosławieństwo w dziele peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej (7 czerwca 2013 r.).

⁵⁶ Rozpoczęcie peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej (Suwałki, 21 września 2013 r.).

⁵⁷ Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

2014

- Papież zna sytuację naszego Kościoła*, nr 3, s. 2 i 7.⁵⁸
Umiłowani Czytelnicy „Martyrii”!, nr 4, s. 2.⁵⁹
Kim jest kapłan?, nr 5, s. 3.⁶⁰
Diecezja już nie taka sama jak przed peregrynacją, nr 7-8, s. 4.⁶¹
Akt zawierzenia Matce Bożej, nr 7-8, s. 5.⁶²
*W ciszy jeziora utkwicie wzrok w obliczu Matki Bożej. Słowo bpa Jerzego Mazura
 wygłoszone na statku na jeziorze Niegocin*, nr 7-8, s. 10 i 12.⁶³
*Bóg daje siłę i łaskę zdrowia – dlaczego miałbym nie iść? Rozmowa z bp. Jerzym Ma-
 zurem*, nr 9, s. 5 i 8.⁶⁴
Drodzy Czytelnicy Martyrii!, nr 12, s. 2.⁶⁵
List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2014, nr 12, s. 3 i 5.
Kościół w Kamerunie – Kościołem nadziei, nr 12, s. 12-13.⁶⁶

2015

- Radość Ewangelii źródłem misyjnego zapachu. IV Krajowy Kongres Misyjny 12-14 czerw-
 ca 2015*, nr 3, s. 9.⁶⁷
Prawda o Zmartwychwstaniu Chrystusa jest głoszona światu przez wieki, nr 4, s. 2.⁶⁸
Wszyscy jesteśmy misjonarzami, nr 4, s. 23.⁶⁹
Misyjne przeobrażenie Kościoła, nr 5, s. 19.⁷⁰
Rozpalić zapal misyjny, nr 6, s. 3 i 6-7.⁷¹
*Z odnowionym zapalem w dalszą drogę. Rozmowa z bp. Jerzym Mazurem – przewodni-
 czącym Komisji Episkopatu Polki ds. Misji*, nr 7-8, s. 13-14.⁷²
Drodzy Czytelnicy Martyrii!, nr 12, s. 2.⁷³
List pasterski Biskupa Elckiego na I niedzielę Adwentu 2015 roku, nr 12, s. 3-5.

2016

- Drodzy Czytelnicy „Martyrii”!*, nr 3, s. 2.⁷⁴
Wy jesteście nadzieją naszej diecezji, Wy jesteście moją nadzieją, nr 7-8, s. 3 i 7.⁷⁵

⁵⁸ Refleksja nt. wizyty *ad limina apostolorum* (Rzym, 1-8 lutego 2014 r.).

⁵⁹ Życzenia na Wielkanoc.

⁶⁰ Z homilii wygłoszonej w Wielki Czwartek do kapłanów.

⁶¹ Podsumowanie peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej podczas Mszy na placu Jana Pawła II w Elku (7 czerwca 2014 r.).

⁶² Podczas Mszy św. na placu Jana Pawła II w Elku (7 czerwca 2014 r.).

⁶³ Podczas peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej.

⁶⁴ Refleksje z pieszej pielgrzymki z Elku na Jasną Górę w 2014 r.

⁶⁵ Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

⁶⁶ Rozmowa z bp. Jerzym Mazurem po wizycie w Kamerunie (4-13 listopada 2014 r.).

⁶⁷ Podstawowe informacje o Kongresie.

⁶⁸ Życzenia na Wielkanoc.

⁶⁹ O motywach zorganizowania IV Krajowego Kongresu Misyjnego.

⁷⁰ O celach IV Krajowego Kongresu Misyjnego.

⁷¹ Rozmowa z bp. Jerzym Mazurem w przeddzień IV Krajowego Kongresu Misyjnego.

⁷² Podsumowanie IV Krajowego Kongresu Misyjnego.

⁷³ Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

⁷⁴ Życzenia na Wielkanoc.

⁷⁵ Rozmowa z bp. Jerzym Mazurem nt. Światowych Dni Młodzieży (Kraków, 25-31 lipca 2016 r.).

Kościół młodych woła o Chrystusa. Bp Jerzy Mazur podsumowuje Światowe Dni Młodzieży, nr 9, s. 3 i 14.

Komunikat Biskupa Elckiego w sprawie Dnia Pokuty w diecezji elckiej, nr 11, s. 2.⁷⁶
Umilowani w Chrystusie Panu, Siostry i Bracia!, nr 12, s. 2.⁷⁷

List pasterski Biskupa Elckiego na I Niedzielę Adwentu 2016 roku, nr 12, s. 4-5.

2017

List pasterski Biskupa Elckiego o nabożeństwie do Niepokalanego Serca Maryi, nr 1, s. 2-3.

Biały człowiek jest dobry, nr 3, s. 8-10.⁷⁸

Umilowani Czytelnicy „Martyrii”!, nr 4, s. 2.⁷⁹

Zaproszenie na Jubileusz 25-lecia diecezji elckiej, nr 6, s. 3.

Komunikat Biskupa Elckiego dotyczący inicjatywy „Różaniec do granic” w diecezji elckiej, nr 9, s. 3.

List pasterski Biskupa Elckiego na I Niedzielę Adwentu 2017 roku, nr 11, s. 2-3.

Komisja Episkopatu Polski ds. Misji. Świeccy a misje, nr 11, s. 20.⁸⁰

2018

Rozpoczęcie procesu beatyfikacyjnego polskiego misjonarza z Puri – o. Mariana Żelazka SVD, nr 3, s. 6-8.⁸¹

Życzenia Wielkanocne, nr 4, s. 3.

Życzenia, nr 11, s. 2.⁸²

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2018 roku, nr 11, s. 34-35.

2019

Słowo ma moc, oprac. K. Zubrzycki, nr 2, s. 3.⁸³

Słowo ma moc, nr 3, s. 3.⁸⁴

Życzenia Wielkanocne 2019, nr 4, s. 3.

Orędzie Miłosierdzia Bożego na krańcach świata, nr 4, s. 34-35 i 49.⁸⁵

Słowo ma moc, oprac. R. Różańska, nr 5, s. 3.⁸⁶

Wszyscy partycypujemy w tym wyjątkowym odznaczeniu, nr 5, s. 4-5.⁸⁷

Nie zatwardzajcie serc – słowo biskupa elckiego, nr 6, s. 3.⁸⁸

Komunikat Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji. Bp. Jerzego Mazura SVD na XX Ogólnopolski Tydzień św. Krzysztofa, nr 7, s. 3.

⁷⁶ Komunikat wydany 20 października 2016 r. w związku z Jubileuszowym Rokiem Miłosierdzia.

⁷⁷ Życzenia na Boże Narodzenie.

⁷⁸ Rozmowa nt. wizyty w Tanzanii i Madagaskarze (od 18 stycznia do 1 lutego 2017 r.).

⁷⁹ Życzenia na Wielkanoc.

⁸⁰ Ze wstępu do książki pt. *Świeccy a misje* (red. Z. Sobolewski, Górna Grupa 2017).

⁸¹ Rozmowa nt. procesu beatyfikacyjnego i posługi o. Mariana.

⁸² Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

⁸³ Krótkie wypowiedzi bp. Mazura z Adwentu 2018 i Bożego Narodzenia.

⁸⁴ Krótkie wypowiedzi bp. Mazura z Mszy w katedrze.

⁸⁵ Rozmowa nt. wizyty w placówkach misyjnych w Papui Nowej Gwinei (od 29 stycznia do 14 lutego 2019 r.).

⁸⁶ Krótkie wypowiedzi bp. Mazura z różnych wydarzeń w 2018 r.

⁸⁷ Rozmowa nt. odznaczenia Złotym Krzyżem Zasługi, który bp Jerzy Mazur otrzymał od Prezydenta Polski 16 kwietnia 2019 r.

⁸⁸ Z okazji 20. rocznicy pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji elckiej.

Komunikat Biskupa Elckiego dotyczący inicjatywy „Polska pod Krzyżem” w diecezji elckiej, nr 8, s. 3.

Fragmenty homilii bp. Jerzego Mazura SVD – Wniebowzięcie NMP, 15.08.2019 r. – Studzieniczna, nr 8, s. 3.

Czyńmy misyjny raban, nr 9, s. 3-4.⁸⁹

Homilia bp. Jerzego Mazura wygłoszona w czasie II Kongresu Misyjnego w Elku – 19.10.2019 r., nr 10, s. 3-4.

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2019 roku, nr 11, s. 3-4.

Drodzy Czytelnicy Martyrii, nr 11, s. 5.⁹⁰

2020

Czcigodni Kapłani, Osoby Życia Konsekrowanego, Drodzy Diecezjanie!, nr 1, s. 3.⁹¹

Życzenia bp. Jerzego Mazura, nr 2, s. 9.⁹²

Na misyjnych placówkach w Rwandzie i Burundi, nr 3, s. 3-5.⁹³

Drodzy Kapłani, Drodzy Diecezjanie, nr 4, s. 3.⁹⁴

Komunikat Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, bp. Jerzego Mazura SVD na XXI Ogólnopolski Tydzień św. Krzysztofa. „Umocnieni Eucharystią niesiemy Chrystusa”, nr 7, s. 3.

Drodzy księża i przyjaciele naszej pielgrzymki, nr 7, s. 55.⁹⁵

Dekret udzielający dyspensy od obowiązku niedzielnego uczestnictwa we Mszy Świętej, nr 10, s. 3.⁹⁶

Drodzy Czytelnicy Martyrii, nr 11, s. 3.⁹⁷

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2020 roku, nr 11, s. 4-5.

2021

Orędzie Biskupa Elckiego na Wielkanoc – 2021, nr 4, s. 3.⁹⁸

Komunikat Przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji, bp. Jerzego Mazura SVD na XXII Ogólnopolski Tydzień św. Krzysztofa, nr 7, s. 2-3.

Serce Kościoła jest w każdym z nas, nr 10, s. 3-4.⁹⁹

List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2021 roku, nr 11, s. 3-4.

„Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój ludziom, w których sobie upodobał” (Łk 2, 14), nr 11, s. 6.¹⁰⁰

2022

Komunikat biskupa elckiego o mianowaniu bp. Adriana Galbasa arcybiskupem koadiutorem archidiecezji katowickiej, nr 1, s. 3.

⁸⁹ Rozmowa nt. Nadzwyczajnego Miesiąca Misyjnego (październik 2019).

⁹⁰ Życzenia na Boże Narodzenie.

⁹¹ Komunikat o mianowaniu ks. Adriana Galbasa biskupem pomocniczym diecezji elckiej (13 grudnia 2019 r.).

⁹² Życzenia bp. A. Galbasowi w dniu jego święceń biskupich.

⁹³ Rozmowa nt. odwiedzin polskich misjonarzy (od 22 stycznia do 2 lutego 2020 r.).

⁹⁴ Życzenia na Wielkanoc (w czasie pandemii koronawirusa).

⁹⁵ Informacje nt. XXVIII Elckiej Pieszej Pielgrzymki na Jasną Górę w związku z ograniczeniami epidemicznymi (współautor – ks. Ł. Kordowski).

⁹⁶ Wydany 23 października 2020 r.

⁹⁷ Życzenia na Boże Narodzenie.

⁹⁸ Życzenia na Wielkanoc.

⁹⁹ Rozmowa nt. wizyty *ad limina apostolorum* (Rzym, 4-9 października 2021 r.).

¹⁰⁰ Życzenia na Boże Narodzenie.

- Słowo Biskupa Elckiego z okazji Jubileuszu 30-lecia Diecezji Elckiej*, nr 3, s. 4.
Drodzy Diecezjanie, Czcigodni Duszpasterze, nr 3, s. 5.¹⁰¹
Drodzy Czytelnicy, nr 4, s. 2.¹⁰²
Jubileusz to czas łaski, nr 4, s. 3-8.¹⁰³
List pasterski Biskupa Elckiego przed I Kongresem Różańcowym Diecezji Elckiej, nr 5, s. 3-4.
Drodzy Młodzi!, nr 6, s. 2.¹⁰⁴
Czcigodni Kapłani, Osoby Życia Konsekwowanego, Drodzy Diecezjanie!, nr 9, s. 3.¹⁰⁵
Słowo pasterskie bp. Jerzego Mazura SVD, nr 10, s. 3-4.¹⁰⁶
„Chwała Bogu na wysokościach, a na ziemi pokój ludziom, w których sobie upodobał”
(Łk 2, 14), nr 11, s. 2.¹⁰⁷
List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2022 roku, nr 11, s. 3-4.

2023

- Słowo pasterskie Biskupa Elckiego na Święta Wielkanocne 2023*, nr 4, s. 3.¹⁰⁸
Kongres czasem odnowy Kościoła, nr 6, s. 3-6.¹⁰⁹
By dawać światu Boga, nr 8, s. 3-5.¹¹⁰
Szkola Katechistów Diecezji Elckiej, nr 9, s. 3-4.
Dekret ustanawiający Szkołę Katechistów Diecezji Elckiej, nr 10, s. 3.¹¹¹
„A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas” (J 1, 14), nr 11, s. 2.¹¹²
List pasterski Biskupa Elckiego na Adwent 2023 roku, nr 11, s. 3-4.

2. Analiza danych

Zestawienia powyższych tytułów dokonano wedle klucza chronologicznego, który umożliwia nie tylko zaprezentowanie wszystkich tekstów biskupa (ilość), lecz również czas ich opublikowania oraz częstotliwość ukazywania się (także w poszczególnych latach). Ponadto pozwala powiązać je z wydarzeniami, które w określonym czasie miały miejsce w Kościele i diecezji elckiej. Wprawdzie powyższy wykaz można było pomniejszyć o niektóre teksty (np. życzenia czy zaproszenia), ostatecznie jednak nie pomija on żadnego z nich, aby w ten sposób ukazać całościowy obraz publikacji biskupa na łamach „*Martryi*”.

¹⁰¹ Komunikat nt. pomocy Ukrainie ogarniętej wojną (25 lutego 2022 r.).

¹⁰² Życzenia na Wielkanoc.

¹⁰³ Rozmowa nt. diecezji elckiej w 30. rocznicę erygowania.

¹⁰⁴ Zaproszenie na stację młodzieżową I Kongresu Różańcowego Diecezji Elckiej 11 czerwca 2022 r.

¹⁰⁵ Komunikat o mianowaniu ks. Dariusza Zalewskiego biskupem pomocniczym diecezji elckiej (24 września 2022 r.).

¹⁰⁶ Z okazji 30. rocznicy diecezji elckiej.

¹⁰⁷ Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

¹⁰⁸ Wraz z życzeniami na Wielkanoc.

¹⁰⁹ Rozmowa nt. III Kongresu Ruchów, Wspólnot i Stowarzyszeń Kościelnych Diecezji Elckiej.

¹¹⁰ Rozmowa nt. Kościoła elckiego, III Kongresu Ruchów, Wspólnot i Stowarzyszeń Kościelnych Diecezji, planów duszpasterskich i pielgrzymowania.

¹¹¹ Wydany 1 października 2023 r.

¹¹² Życzenia na Boże Narodzenie i Nowy Rok.

W okresie od 2003 do końca 2023 r. zostało opublikowanych łącznie 175 tekstów bp. Mazura. Tabela 1 (poniżej) informuje, że najwięcej jego tekstów ukazało się w roku 2005 – 15. Wiązało się to z peregrynacją obrazu Jezusa Miłosiernego i dodatkiem do „Martyrii”, w którym opublikowano wiele tekstów poświęconych temu wydarzeniu. Najmniej tekstów biskupa ukazało się w 2010 i 2018 r. – po 4¹¹³. 10 i więcej tekstów zostało opublikowanych w latach: 2003, 2004, 2005, 2014, 2019, 2022. Średnio publikowanych było 8 tekstów w każdym roku.

W oparciu o pełny wykaz tekstów biskupa staje się wiadome, że nie w każdym z numerów zamieszczano jego tekst, chociaż pojawiały się one każdego roku. Należy przy tym pamiętać, że wiele materiałów opublikowanych w „Martyrii” to relacje o wydarzeniach z udziałem bp. Mazura przygotowane przez redakcję¹¹⁴.

Tabela 1. Ilość publikacji w poszczególnych latach.

Rok	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012		Razem
Ilość	12	11	15	8	7	5	9	4	5	9		85
Rok	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	
Ilość	9	10	8	6	7	4	14	9	5	11	7	90
												175

Źródło: „Martyria” z lat 2003-2023.

2.1. Rodzaje tekstów

Poniższe uporządkowanie wszystkich publikacji zostało dokonane według rodzajów tekstów, które posegregowano w dziewięć kategorii: 1) homilie, 2) listy, 3) słowo pasterskie, 4) słowo podczas Mszy (wprowadzenie lub zakończenie), 5) wywiady, 6) komunikaty i informacje, 7) dekrety, 8) zaproszenia i zapowiedzi wydarzeń, 9) życzenia. Tabela 2 (poniżej) uwzględnia rodzaje tekstów wraz z ich ilością.

Tabela 2. Rodzaje tekstów wraz z ilością.

	Rodzaje tekstów	Ilość	Procent całości
1.	Homilie	14	8%
2.	Listy	26	14,85%
3.	Słowo pasterskie	26	14,85%

¹¹³ W 2018 r. obchodzono 100-lecie odzyskania niepodległości Polski. Z tej racji można było się spodziewać osobnej refleksji biskupa. Żadna jednak nie została opublikowana w „Martyrii”.

¹¹⁴ Na przykład dotyczące święceń prezbiteratu (R. Różańska, K. Zubrzycki, *Bp Mazur: Trzeba mieć odwagę, by wypowiedzieć na całe życie swoje „chcę”, swoje „tak”*, „Martyria” 2017, nr 6, s. 5) lub relacji z wizyt duszpasterskich u misjonarzy (M. Rogińska, *Z wizytą duszpasterską w Afryce – to czas uważnego wsłuchiwanie się i umacniania w służbie misjom*, „Martyria” 2018, nr 2, s. 21) czy rocznicy święceń kapłańskich (R. Różańska, *40 lat posługi kapłańskiej bp. Jerzego Mazura SVD*, „Martyria” 2019, nr 6, s. 16) albo 30. rocznicy diecezji elckiej (M. Rogińska, *Dziękczynienie za 30 lat diecezji elckiej*, „Martyria” 2022, nr 4, s. 15 i 65).

4.	Słowo podczas Mszy	11	6,28%
5.	Wywiady	21	12%
6.	Komunikaty i informacje	18	10,28%
7.	Dekrety	7	4%
8.	Zaproszenia i zapowiedzi wydarzeń	8	4,57%
9.	Życzenia	43	24,57%
	Razem	175	

Źródło: „Martyria” z lat 2003-2023.

Na podstawie danych zgromadzonych w powyżej tabeli staje się widoczne, że najwięcej tekstów opublikowanych w „Martyrii” stanowią życzenia. To prawie jedna czwarta wszystkich publikacji biskupa – 24,57%. Oprócz nich znaczną część wszystkich materiałów stanowią listy oraz słowo pasterskie – blisko po 15%. W następnej kolejności klasyfikują się wywiady – 12%. Homilie stanowią 8% całości. Najmniejszą grupą są dekrety – 4%, przed którymi znajdują się zaproszenia – 4,57%.

1) Homilie

Homilie biskupa, które znalazły się wśród tekstów „Martyrii” były publikowane w całości lub w części (fragmenty). Jako pierwsza została opublikowana homilia (fragmenty) z Mszy krzyżma w 2003 r. Kolejna homilia (również fragmenty) ukazała się kilka lat później (2014 r.), a była wygłoszona do kapłanów w Wielki Czwartek.

Inne opublikowane homilie były wygłoszone przy różnych okazjach; np. podczas Mszy pogrzebowej śp. ks. Mariusza Graszka (2013 r.) lub Diecezjalnego Spotkania Środowisk Twórczych w 2006 r. W 2008 r. opublikowano fragmenty homilii z okazji inauguracji Dzieła Biblijnego im. Jana Pawła II w diecezji ełckiej. Trzy lata później (2011 r.) została wydrukowana homilia z dziękczynienia za beatyfikację Jana Pawła II.

W „Martyrii” można też przeczytać fragmenty homilii na zakończenie pielgrzymki ełckiej na Jasną Górę (2013 r.) oraz całą homilię przygotowaną na II Kongres Misyjny w Ełku (2019 r.).

2) Listy

Teksty o charakterze listów można znaleźć niemalże w każdym roku wydawania „Martyrii”. Począwszy od 2005 r. w numerze grudniowym ukazywał się List na Adwent. W 2003 i w 2004 r. „Martyria” nie publikowała Listu Adwentowego, brakuje go również w 2013 r. Niektóre listy (zwłaszcza pierwsze) posiadają swój tytuł. Niekiedy w kolejnych numerach publikowane były fragmenty Listów Adwentowych już wcześniej wydrukowanych (np. w 2007 r.). Czasami List na Adwent był tytułowany jako List na I niedzielę Adwentu (np. w 2015 r.).

Na łamach „Martyrii” biskup opublikował także kilka listów adresowanych do papieży. Mowa tu o liście do Jana Pawła II z okazji Dnia Papieskiego w Ełku (2003 r.), V rocznicy wizyty Ojca Świętego w Ełku (2004 r.) czy peregrynacji obrazu Jezusa Miłosiernego w diecezji ełckiej (2005 r.). Z kolei list do

papieża Franciszka z prośbą o pasterskie błogosławieństwo w dziele peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej ukazał się w 2013 r.

Jeden list z okazji peregrynacji obrazu Jezusa Miłosiernego biskup adresował do kapłanów, a „Martyria” opublikowała go w 2005 r.

Wszystkie pozostałe listy były adresowane do wiernych diecezji ełckiej. Należy tu wymienić List na Wielki Post z 2004 r., List z okazji peregrynacji Obrazu Jezusa Miłosiernego w Diecezji Ełckiej z 2005 r., List pasterski z okazji 15-lecia diecezji ełckiej z 2007 r., List pasterski z okazji 1000-lecia śmierci św. Brunona z Kwerfurtu z 2009 r., List pasterski o przygotowaniach do beatyfikacji Sługi Bożego Jana Pawła II z 2011 r., List pasterski o nabożeństwie do Niepokalanego Serca Maryi z 2017 r. czy List pasterski przed I Kongresem Różańcowym Diecezji Ełckiej z 2022 r.

3) Słowo pasterskie

Słowo pasterskie biskupa było publikowane w związku z ważnymi wydarzeniami o randze diecezjalnej. Teksty tego rodzaju ukazywały się np. z okazji rocznic (jubileuszy) istnienia diecezji ełckiej. Po raz pierwszy słowo pasterskie wydrukowano w 2012 r., gdy obchodzono dwudziestolecie diecezji, następnie w 2022 r. na jubileusz trzydziestolecia istnienia diecezji (dwukrotnie: w numerze 3 i numerze 10).

Oprócz tego słowo pasterskie ukazało się w 2012 r. w związku z otwarciem Roku Wiary oraz w 2019 r. z okazji dwudziestej rocznicy pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji ełckiej.

Przez pewien okres (2018-2019) redakcja „Martyrii” zamieszczała także krótkie wypowiedzi biskupa wygłoszone (przy różnych okazjach) w Adwencie i w okresie Bożego Narodzenia.

Jeden raz (w 2012 r.) zostało opublikowane słowo pasterskie biskupa jako przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji¹¹⁵. Wiązało się ono z Dniem Misyjnym przypadającym w uroczystość Objawienia Pańskiego.

Charakter słowa pasterskiego mają także inne teksty, chociaż w ich tytułach nie występuje wyrażenie „słowo pasterskie”. Mowa tu między innymi o rozważaniach podczas Apelu Jasnogórskiego z udziałem maturzystów diecezji ełckiej (2003 r.), wypowiedzi nt. znaczenia niedzieli w życiu chrześcijańskim (2004 r.), słowie nt. sióstr karmelitanek przybyłych do Ełku (2004 r.) czy wypowiedź na statku podczas peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej (2014 r.).

4) Słowo podczas Mszy (wprowadzenie lub zakończenie)

Tego typu słowa zostały wygłoszone podczas Mszy sprawowanych przy różnych okazjach. Biskup wypowiadał je albo w ramach wprowadzenia, albo zakończenia Mszy św.

¹¹⁵ Pełnił tę funkcję w latach 2011-2021. Por. Z.K. Sobolewski, K. Szymczycha, *The Ministry of Bishop Jerzy Mazur SVD as Chairman of the Polish Episcopal Commission for Missions. Part 1*, „Nurt SVD” 2021, nr 1, s. 9.

Pierwsze podziękowania biskupa, które opublikowała „Martyria” miało miejsce w 2003 r. i zostało wypowiedziane podczas Mszy krzyżma. W tym samym roku zostało opublikowane słowo na zakoszenie Mszy z ingresem.

Inne tego rodzaju teksty wiązały się na przykład z poświęceniem obrazu Jezusa Miłosiernego w 2005 r. Z tej okazji w „Martyrii” znalazło się słowo wprowadzenia do Mszy św. oraz na zakończenie. Podobne słowa zostały wypowiedziane i opublikowane po rozpoczęciu peregrynacji w diecezji ełckiej. W tym samym duchu opublikowano słowo na rozpoczęcie (2013 r.) i na zakończenie (2014 r.) peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej.

W 2014 r. ukazał się akt zawierzenia, który został wypowiedziany na zakończenie peregrynacji obrazu Matki Bożej Jasnogórskiej. Z kolei w 2004 r. opublikowano słowo posłania wypowiedziane podczas Dnia Młodzieży.

Niekiedy słowo tego typu było wypowiedziane przez biskupa w czasie pogrzebu i zazwyczaj miało charakter podziękowania. Taki tekst został opublikowany np. w 2004 r. i wiązał się z pogrzebem ks. Cz. Domela. Innym razem w „Martyrii” pojawiło się słowo z pogrzebu ks. M. Szczęsnego (2007 r.).

5) Wywiady

Wywiady (rozmowy) to jeden z liczniejszych rodzajów tekstów biskupa drukowanych w „Martyrii”. Należy podkreślić, że pierwszy opublikowany tekst miał formę wywiadu i został zamieszczony w majowym numerze 2003 r., czyli w pierwszym możliwym wydaniu czasopisma po ogłoszeniu nominacji na urząd biskupa ełckiego. Kolejny wywiad ukazał się po trzech latach od tamtego wydarzenia i został opublikowany w 2006 r.

Wywiady z biskupem dotyczyły różnych tematów; np. 10. rocznicy pielgrzymki Jana Pawła II do diecezji ełckiej (2009 r.), pieszej pielgrzymki z Ełku na Jasną Górę (2014 r.), Światowych Dni Młodzieży (2016 r.), wizyty *ad limina apostolorum* (2021 r.), diecezji ełckiej w 30. rocznicę erygowania (2022 r.), III Kongresu Ruchów, Wspólnot i Stowarzyszeń Kościelnych Diecezji Ełckiej (2023 r.) czy bieżących i przyszłych spraw Kościoła lokalnego (2023 r.).

W „Martyrii” znajduje się kilka wywiadów, których biskup udzielił w okresie pełnienia funkcji przewodniczącego Komisji Episkopatu Polski ds. Misji. Pierwsza tego rodzaju rozmowa została opublikowana w 2012 r. i dotyczyła misji i misyjności Kościoła. Inne wywiady stanowiły relacje z odwiedzin placówek misyjnych na świecie. W wywiadzie z 2013 r. biskup mówił o Kościele Afryki, w 2014 r. dzielił się wrażeniami z pobytu w Kamerunie, wizytę w Tanzanii i Madagaskarze opisał w 2017 r., na temat placówek misyjnych w Papui Nowej Gwinei opowiadał w 2019 r., a o polskich misjonarzach w Rwandzie i Burundi mówił z 2020 r. Pozostałe wywiady związane z misjami dotyczyły: IV Krajowego Kongresu Misyjnego (wywiad przed i po Kongresie w 2015 r.), rozpoczętego procesu beatyfikacyjnego Mariana Żelazka SVD (2018 r.), odznaczenia biskupa Złotym Krzyżem Zasługi (2019 r.) czy też Nadzwyczajnego Miesiąca Misyjnego (2019 r.).

6) Komunikaty i informacje

Komunikaty biskupa dotyczyły ważniejszych wydarzeń oraz inicjatyw i zazwyczaj miały charakter informacyjny. Pierwszy komunikat wiązał się z uroczystościami jubileuszowymi św. Brunona Bonifacego z Kwerfurtu i został opublikowany w 2009 r.

Pozostałe komunikaty zamieszczone w „Martyrii” informowały o takich wydarzeniach jak: zakończenie pontyfikatu Ojca Świętego Benedykta XVI (2013 r.), Dzień Pokuty w diecezji ełckiej w związku z Jubileuszowym Rokiem Miłosierdzia (2016 r.), inicjatywa „Różaniec do granic” w diecezji ełckiej (2017 r.), inicjatywa „Polska pod Krzyżem” w diecezji ełckiej (2019 r.) czy pomoc Ukrainie ogarniętej wojną (2022 r.).

Pośród komunikatów znajdują się też takie, które opublikował biskup, będąc odpowiedzialnym za misje w Kościele w Polsce. Mowa tu o komunikacie z 2012 r. na temat pomocy Kościołowi w krajach misyjnych oraz o komunikacie na Ogólnopolski Tydzień św. Krzysztofa (2019 r. i podobne w 2020 i 2021 r.).

Trzy komunikaty dotyczyły biskupów pomocniczych. Pierwszy z nich został opublikowany w związku z mianowaniem ks. Adriana Galbasa SAC biskupem pomocniczym diecezji ełckiej (2020 r.), drugi informował o mianowaniu bp. Adriana Galbasa arcybiskupem koadiutorem archidiecezji katowickiej (2022 r.), a trzeci o mianowaniu ks. Dariusza Zalewskiego biskupem pomocniczym diecezji ełckiej (2022 r.).

Teksty o charakterze informacyjnym dotyczyły: IV Krajowego Kongresu Misyjnego (2015 r.), motywów zorganizowania tego Kongresu (2015 r.) i jego celów (2015 r.). Ponadto w związku z ograniczeniami epidemicznymi biskup przekazywał informacje dotyczące XXVIII Ełckiej Pieszej Pielgrzymki na Jasną Górę (2020 r.), a także na temat Szkoły Katechistów Diecezji Ełckiej (2023 r.).

7) Dekrety

Zwyczajowo wszystkie dekrety biskupa ełckiego były publikowane w „Kronice Urzędowej Diecezji Ełckiej”. Tym niemniej niektóre z nich zostały wydrukowane w „Martyrii”. W ten sposób ich treść miała szansę dotrzeć do większej liczby czytelników. Oprócz dekretów został opublikowany jeden edykt.

W 2006 r. został opublikowany dekret ustanawiający Sanktuarium Diecezjalne Bożego Miłosierdzia w Ełku. „Martyria” dwukrotnie publikowała dekret powołujący Diecezjalny Komitet Obchodów Jubileuszu 1000-lecia męczeńskiej śmierci św. Brunona Bonifacego z Kwerfurtu (najpierw w 2006 r. i po wtórnie w 2009 r.). Również w 2009 r. został opublikowany dekret ustanawiający Rok Świętego Brunona w diecezji ełckiej.

W 2020 r. został opublikowany dekret udzielający dyspensy od obowiązku niedzielnego uczestnictwa we Mszy Świętej, a w 2023 r. dekret ustanawiający Szkołę Katechistów Diecezji Ełckiej.

Jedyny opublikowany w 2010 r. edykt dotyczył beatyfikacji i kanonizacji Sługi Bożego Księdza Kazimierza Aleksandra Hamerszmity.

8) Zaproszenia i zapowiedzi wydarzeń

W połączeniu z ważnymi wydarzeniami dziejącymi się w diecezji ełckiej czasami biskup publikował w „Martyrii” zaproszenia, a niekiedy również zapowiedzi zbliżających się uroczystości.

Pierwsze zaproszenie było skierowane do pracowników Wodociągów, Kanalizacji, Gospodarki Komunalnej i Ochrony Środowiska w związku z ich pielgrzymką na Janą Górę (2004 r.). Inne zaproszenia dotyczyły: uroczystości 1000-lecia śmierci św. Brunona z Kwerfurtu (2009 r.), jubileuszu 25-lecia diecezji ełckiej (2017 r.) czy stacji młodzieżowej I Kongresu Różańcowego Diecezji Ełckiej (2022 r.).

Jedno zaproszenie było wypowiedziane na Jasnej Górze i zostało skierowane do Matki Bożej w związku z planowanym nawiedzeniem parafii diecezji ełckiej przez obraz z jej wizerunkiem (2013 r.).

Niekiedy „Martyria” publikowała zapowiedzi przygotowane przez biskupa, a dotyczące zbliżających się wydarzeń; np. zapowiedź inauguracji Szlaków Papieskich z 2008 r.

9) Życzenia

Życzenia biskupa były publikowane każdego roku i ukazywały się dwa razy: na Wielkanoc i na Boże Narodzenie. Te ostatnie czasami były połączone z życzeniami na Nowy Rok. Zazwyczaj nie posiadały one odrębnego tytułu. Życzenia na Boże Narodzenie nie zostały opublikowane tylko raz (2017 r.).

Oprócz tego w „Martyrii” można odszukać życzenia adresowane do bp. R. Kamińskiego z okazji sakry biskupiej (2005 r.) oraz życzenia do bp. A. Galbasa w dniu jego święceń biskupich (2020 r.). Życzenia z okazji święceń biskupich ks. Dariusza Zalewskiego w 2022 r. nie zostały opublikowane miesięcznikowi diecezjalnym.

2.2. Teksty a potrójna władza biskupa

Bp. Jerzemu Mazurowi została powierzona potrójna władza: nauczania, uświęcania i rządzenia. Wobec tego w oparciu o dokonaną analizę tekstów jego autorstwa można spróbować ocenić, czy i w jakim stopniu była ona sprawowana. Siłą rzeczy ocena tego rodzaju pozostaje częściowa, bo nie uwzględnia ani pozostałych jego publikacji, ani wszelkich innych działań w zakresie powierzonej władzy¹¹⁶.

W pierwszej kolejności daje się zauważyć, że w największym stopniu poprzez publikowane teksty biskupa przebiega świadectwo sprawowania władzy nauczania. Przemawiają za tym przede wszystkim teksty w postaci homilii, listów oraz słowa pasterskiego, które stanowią właściwy sposób głoszenia Dobrej Nowiny oraz przejaw troski o zachowanie przekazu Ewangelii. Na tle wszystkich publikacji biskupa zawartych w „Martyrii” tekstów tego rodzaju jest najwięcej, o czym informuje tabela 2.

¹¹⁶ Zob. przykładowy i ostatnio wydany zbiór wybranych publikacji biskupa obejmujący lata 2003-2023: J. Mazur, *Z nauczania pasterskiego*, red. B. Szymańska, Ełk 2023.

Okazuje się, że teksty opublikowane w miesięczniku diecezji ełckiej świadczą również o sprawowaniu przez biskupa władzy rządzenia. Przemawiają za tym głównie dekrety, jak również komunikaty i teksty o charakterze informacyjnym. Wprawdzie co do ilości ustępują one treściom z zakresu władzy nauczania, jednakże również są dostępne w czasopiśmie diecezjalnym.

Trudno oczekiwać, aby sprawowanie władzy uświęcania było wyraźnie widoczne w tekstach pisanych. I chociaż jest ona związana przede wszystkim z udzielaniem sakramentów, modlitwą, pracą, posługą słowa czy osobistym przykładem, to w całym wykazie publikacji biskupa można znaleźć i takie, które potwierdzają sprawowanie przez niego tej władzy. Treści o takim charakterze są zawarte głównie w tekstach z kategorii słowa pasterskiego. Niekiedy znajdują się także w słowie wprowadzenia lub zakończenia Mszy albo w wywiadach.

Podsumowanie

Zebranie i uporządkowanie wszystkich tekstów bp. Jerzego Mazura opublikowanych w „Martyrii” pozwala wyciągnąć kilka wniosków. Ze względu na ilość materiałów (175) należy podkreślić, że biskup aktywnie wykorzystywał czasopismo do przekazywania własnych treści. W dodatku czynił to w oparciu o różne kategorie tekstów. Oprócz homilii i listów publikował rozmowy, a także komunikaty i dekrety, a nawet życzenia.

Daje się zauważyć, że treści publikowanych tekstów w przeważającej mierze dotyczyły wydarzeń i uroczystości przeżywanych w Kościele, a zwłaszcza w diecezji ełckiej. Ta sama problematyka była podejmowana w różnych rodzajach tekstów. Na przykład w listach oraz we wstępie lub zakończeniu Mszy biskup mówił o peregrynacji obrazu Jezusa Miłosiernego. Podobnie list, zaproszenie, komunikat i dekrety służyły przekazaniu treści związanych z 1000-leciem śmierci św. Brunona. Ponadto w słowie pasterskim, komunikatach czy wywiadach poruszane były kwestie dotyczące kolejnych rocznic diecezji ełckiej.

Pośród tekstów biskupa można wyróżnić takie, które ukazywały się regularnie. Mowa tu przede wszystkim o listach, ale także o życzeniach. Natomiast regularność pozostałych tekstów jest trudna do określenia. Biskup nie publikował tekstów w ramach określonego działu czy rubryki. Drukowanie poszczególnych tekstów było podyktowane raczej dziejącymi się wydarzeniami i przeżywanymi okolicznościami niż systematycznymi wypowiedziami na jeden konkretny temat. Można powiedzieć, że brakuje tematów innych aniżeli bieżące wydarzenia dziejące się w Kościele. Z drugiej strony trudno oczekiwać, żeby biskup publikował swoje wypowiedzi na każdy aktualny temat. Niekiedy ich uzupełnieniem były wystąpienia zamieszczone i dostępne w Internecie.

Pełniejszy obraz publicystycznej działalności biskupa powstałby wtedy, gdyby uwzględniono wszystkie pozostałe środki prasowe lub medialne wykorzystywane w pasterskim posługiwaniu. Tym niemniej na podstawie uporządkowania tekstów biskupa z „Martyrii” w pewnym stopniu dało się również

stwierdzić, że potwierdzają one sprawowanie potrójnej władzy biskupiej, wyrażającej się nauczaniem, rządzeniem i uświęcaniem.

Należy pamiętać, że „Martyria” nie jest jedynym medium, które biskup mógł wykorzystać do ogłaszania określonych tematów. Jego publikacje można znaleźć np. w tygodniku „Idziemy”¹¹⁷ lub czasopismach misyjnych¹¹⁸ o zasięgu ogólnopolskim. Natomiast w prasie regionalnej czy wydawanej w ramach samego miasta Ełku, które także posiada własne periodyki (np. „Ełk i my”, „Rozmaitości Ełckie”), trudno doszukać się publikacji biskupa. Brakuje ich także w takich czasopismach naukowych, jak: „Studia Ełckie” czy „Rocznik Ełcki”.

W oparciu o zaprezentowany wykaz tekstów i przeprowadzone analizy w przyszłości można dokonać przeglądu podejmowanych przez biskupa problemów i uporządkowania ich wedle przykładowych dyscyplin: moralności, dogmatyki, teologii pastoralnej. Wówczas ilościowa charakterystyka tekstów zostanie uzupełniona analizą jakościową, czyli poruszaną w nich problematyką.

* * *

Streszczenie

Artykuł jest poświęcony publikacjom bp. Jerzego Mazura, które ukazały się w miesięczniku „Martyria” w latach 2003-2023. Zawiera on pełny wykaz tekstów biskupa, ich uporządkowanie wedle rodzajów tekstów oraz analizę zgromadzonego materiału. Informuje także o stopniu sprawowania władzy biskupiej poprzez działalność pisarską i publikacyjną. Na skutek uporządkowania materiałów, których łącznie jest 175, wyróżniono i omówiono dziewięć rodzajów tekstów: homilie, listy, słowo pasterskie, słowo podczas Mszy, wywiady, komunikaty i informacje, dekrety, zaproszenia i zapowiedzi wydarzeń oraz życzenia.

Słowa kluczowe: bp Jerzy Mazur, „Martyria”, publikacje, teksty, czasopismo, diecezja ełcka.

Texts by Bishop Jerzy Mazur published in “Martyria” in 2003-2023

Summary

The article is devoted to the publications of Bishop Jerzy Mazur, which were published in the monthly „Martyria” in 2003-2023. It contains a full list of the bishop’s texts, their arrangement according to text types and an analysis of the collected material. It also informs about the degree of Episcopal authori-

¹¹⁷ Zob. *Dzieło misyjne dzieci*, „Idziemy” 2017, nr 2, s. 25; *Misje odnawiają Kościół. Z bp. Jerzym Mazurem SVD, przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Misji rozmawia Iwona Świerczewska*, „Idziemy” 2015, nr 23, s. 18.

¹¹⁸ Zob. *Miłosierne oblicze misji*, „Pomagamy misjom” 2016, s. 1-2.

ty exercised through writing and publishing activities. As a result of organizing the materials, which number 175 in total, nine types of texts were distinguished and discussed: homilies, letters, pastoral word, word during the Mass, interviews, messages and information, decrees, invitations and announcements of events, and wishes.

Keywords: Bishop Jerzy Mazur, “Martyria”, publications, texts, journal, Ełk diocese.

Bibliografia

- „Martyria” 2003-2023.
Bibliografia publikacji polskich werbistów (1997-2006), oprac. W. Kowalak, Warszawa 2008.
Bibliografia publikacji polskich werbistów (2007-2016). Z suplementem za wcześniejsze lata, oprac. M. Studnik, Górna Grupa 2017.
 Guzewicz W., „Martyria” jako organ prasowy Kościoła ełckiego w latach 1990/1992-2012, w: „Przeszłość jest to dziś, tylko cokolwiek dalej”. 20 rocznica powstania diecezji ełckiej, red. tenże, Ełk 2012, s. 341-352.
Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.
 Mazur J., *Z nauczania pasterskiego*, red. B. Szymańska, Ełk 2023.
 Rogińska M., Radziwonowicz U., *Biskupi w diecezji ełckiej (1992-2022)*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji ełckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Ełk 2022, s. 171-198.
 Sieńkowski M., 25. tom „Studiów Ełckich” – *Księga Pamiątkowa dedykowana bp. Jerzemu Mazurowi*, „Studia Ełckie” 25(2023), s. III-IV.
 Sobolewski Z.K., Szymczycha K., *The Ministry of Bishop Jerzy Mazur SVD as Chairman of the Polish Episcopal Commission for Missions. Part 1*, „Nurt SVD” 2021, nr 1.
 Zubrzycki K., „Martyria” – *czasopismo społeczno-katolickie diecezji ełckiej*, w: *Ex Vita vivit! 30. rocznica diecezji ełckiej 1992-2022*, red. M. Sieńkowski, R. Sawicki, Ełk 2022, s. 335-339.

ALGIMANTAS KATILIUS *

Justinas Staugaitis – Bishop and Politician

In the Catholic Church of Lithuania and in the country's public and political life, Justinas Staugaitis distinguished himself in several aspects. He pursued priestly studies at the Seinai Theological Seminary, but circumstances prevented him from receiving higher education. However, right from his early days at the seminary, he tried to further his education independently. He did pastoral work in parishes in Lithuania and Poland. He lived and worked in Warsaw for about ten years, and he even served as a chaplain in a gymnasium there. While working in the parishes, first as a vicar and later as a parish priest, he diligently fulfilled his pastoral duties, found a common language with the parishioners, and took care of their cultural needs. Justinas Staugaitis moved up the ecclesiastical hierarchy. Initially he was a prelate of the cathedral of the diocese of Seinai, and when the diocese of Telšiai was founded, he became its first bishop ordinary. As a pastor of the newly established diocese, Staugaitis had to organise and set up the diocesan institutions such as the cathedral chapter and the theological seminary, to attend to pastoral care, and the like. When favourable conditions for social and cultural activities arose in Lithuania, Justinas Staugaitis became fully committed to this work from the very beginning. One of the first examples of his public work was the founding of a kindergarten in Marijampolė and the establishment of the educational and charitable society 'Žiburys' (Light) in the same town. This society was active in the then Lithuanian part of the Suvalkai governorate and made a significant contribution to raising Lithuanian national and cultural awareness. Staugaitis distinguished himself as a contributor to and editor of the Lithuanian press. He edited *Vadovas* (The Guide), a magazine for priests published in Seinai, and published several books. During the First World War, Justinas Staugaitis became involved in the political life of the reviving Lithuania: he was elected to the Council of Lithuania, which proclaimed the restoration of independent Lithuania.

* Algimantas Katilius – The Lithuanian Institute of History, Vilnius, Lithuania
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4942-5053>; e-mail: katilius1@gmail.com

nia. He was one of the twenty signatories of the Act of Independence. Staugaitis took an active part in the work of the Constituent Assembly and the two subsequent Seimas and was the speaker of the Seimas for a while. Thus, Staugaitis's contribution to the establishment of the legal and political foundations of independent Lithuania is significant.

The aim of this article is to take a closer look at three important stages in the life and work of Bishop Justinas Staugaitis: to give an overview of his education, to delve into his pastoral, social, cultural, and political activities, and, finally, to introduce him as the first bishop ordinary of the diocese of Telšiai.

Years of Education

The future Bishop Justinas Staugaitis was born in the village of Tupikai in the parish of Vladislavov (Naumiestis, now Šakiai district) on 14 November 1866, to the family of Mykolas Staugaitis and Marijona Gustaitė, who were farmers. His childhood was spent in his native village. Schooling began at home, where his father and mother taught him, and later there was a *daraktorius*'s¹ school. Having studied at a gymnasium and a theological seminary, and even having visited Rome, *daraktorius* Antanas Totoraitis, known as Rugienius, was quite an enlightened person. Lithuanian and Russian were taught in that *daraktorius*'s school, with no attention paid to Polish. Staugaitis's education was not limited to the *daraktorius*'s school, and he started attending the Russian primary school in Naumiestis (Vladislavov). Education at that school took five years. Among other things, Staugaitis learned Polish in Naumiestis, because he lived in a Polish-speaking family. This is what Staugaitis wrote about his education at the Naumiestis (Vladislavov) school in his memoirs:

Of course, the education at the Naumiestis school was different from that at the *daraktorius* Rugienis's school. Here, there was no reading in syllables: children were taught to read in the natural, oral method. Writing here, too, started with hooks and commas. Since I could read and write, it was easy for me. Except, of course, other subjects were also taught here, as the curriculum of a primary school usually requires. We were immediately spoken to in Russian, of course. Only when a child did not understand at all, the teacher would say a word in Lithuanian².

¹ *Daraktorius*, derived from the Polish *dyrektor*, is the title of a teacher at a secret school in Russian times. After 1863, the parish schools (founded in large numbers by Bishop Valančius) were closed, and the newly founded schools were governed exclusively by Russian laws. To avoid these schools, Lithuanians began to establish secret schools, which were practised almost until the restoration of independent Lithuania. The most important task of a *daraktorius* was to teach children to read printed texts. For more, see: <https://lituapedija.net/wiki/Puslapis:LE04.djvu/304> (accessed: October 8, 2023).

² J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, eds. J. Boruta, R. Laukaitytė, A. Katilius, 2nd expanded edition, Vilnius 2006, p. 63.

At the time, Naumiestis was already a Lithuanian town. Staugaitis remembers:

In Naumiestis, even in those days, Polish was spoken only by county officials and some townspeople. At that time, the majority of the Catholic population there already spoke Lithuanian. Only the Gospel was read and May services were held in Polish in the church. Otherwise, everything was in Lithuanian. When praying in church, I only saw gentlemen with Polish books: I never saw a villager with Polish books in the church in Naumiestis. In short, Naumiestis was almost Lithuanian at the time³.

Justinas Staugaitis's enrolment in the Marijampolė gymnasium was complicated because the first grade of the gymnasium was open to children under the age of twelve, while Justinas was already fifteen. That was why he enrolled in the gymnasium after submitting the birth certificate of his relative Julijonas Staugaitis. From 1881 to 1885, Staugaitis went to the gymnasium of Marijampolė and finished four grades there. At that time, this gymnasium was in its heyday. Little by little, the Lithuanian national revival began to manifest itself there. The teacher Petras Kriaučiūnas, who not only taught the Lithuanian language but also encouraged the students' love for Lithuania, stood out among others. This is what Staugaitis wrote about Kriaučiūnas:

Kriaučiūnas was not the best educator, but he was the best awakener of Lithuanian national awareness. He loved everything Lithuanian with all his ardent heart and knew how to instil this love in others. Kriaučiūnas lived for Lithuanian-ness, devoted his career to it, and, one could say, his whole self. In the Marijampolė gymnasium, Kriaučiūnas was preceded by the teacher Staniškis, but he was not able to awaken the pupils' Lithuanian awareness. Kriaučiūnas started a new era in Marijampolė. Since his time, probably not a single Lithuanian left the Marijampolė gymnasium without knowing who they are. This is a great credit to Kriaučiūnas⁴.

However, Justinas Staugaitis noted that Marijampolė was much more Polish than Naumiestis. He writes in his memoir:

All the gentlemen (very often with purely Lithuanian surnames), all the craftsmen, and even the maids spoke exclusively Polish. What kind of Polish it was is another question, but it was Polish. Apart from their own jargon, the Jews all knew and spoke only Polish. To cut the long story short, Marijampolė was almost a Polish city, it was only during my time at the gymnasium that the Lithuanian current began to bubble timidly⁵.

³ Ibid., p. 83.

⁴ Ibid., p. 99.

⁵ Ibid., p. 83-84.

Staugaitis was a good pupil and, on the advice of his teacher Petras Kriaučiūnas, several weaker students took him on as a tutor from the second grade onwards. In this way, he contributed to his own sustenance. From Marijampolė, Justinas Stanaitis went to the Seinai Theological Seminary where he studied from 1885 to 1890⁶. The issue of vocation was very important before entering the seminary. From his memoirs, it is evident that Staugaitis felt a vocation to the priesthood. However, he was worried about financing his education at the seminary. His father was not able to shoulder such a burden, and he earned his own living while at the gymnasium. There were no such opportunities once he became a student of the seminary. Assistance arrived unexpectedly, though. The parish priest of Naumištis, canon Saliamonas Oleka, called Staugaitis and told him that Juozapas Šipaila, the late parish priest of Keturvalakiai, had left money for a scholarship for a seminarian from the Šipaila family. Staugaitis was related to this family through grandmaternal lineage. This provided the material basis for his studies at the seminary of Seinai. In his memoir, Staugaitis describes his trip to Seinai, his first impression of Seinai with the cathedral and the palace of the seminary, and the rector, Prelate Paweł Krajewski. He also writes about the entrance examination, which was attended by Bishop Piotr Paweł Wierzbowski himself, prelates and canons of the Chapter, and seminary professors. Canon Saliamonas Oleka, Staugaitis's parish priest, was also among the examiners. Staugaitis wrote: 'I was pleased, because not all candidates had their parish priest, even a canon, among their examiners'⁷. Forty-six candidates took the examination and fourteen passed. The biggest problem was poor command of Polish. Staugaitis's knowledge of Polish was good. In terms of the surnames and places of origin, the majority of those enrolled were Lithuanians, although, as Staugaitis wrote, the percentage of Masurians was quite high at six out of fourteen. There were no sharp clashes on ethnic grounds, but there were minor ones, because Lithuanians were already nationally self-aware. Justinas Staugaitis spent five years in the Seinai Theological Seminary. He thus describes the general picture of the seminary:

In those days, the Seinai seminary was an overly Polish institution. It is true that Latin was used for theological and philosophical disciplines, but otherwise everything was in Polish: all the so-called auxiliary subjects were taught in Polish, conferences were given to us in Polish, and all the teachers spoke to us only in Polish⁸.

Yet later he continues:

⁶ A. Katilius, *Lithuanian Activities of the Students of Seinai Theological Seminary*, „Studia Elckie” 23(2021), nr 2, p. 201.

⁷ J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 116.

⁸ *Ibid.*, p. 118.

I must admit, though, that nobody persecuted us for the Lithuanian language. If anyone made fun of us, it was our Polish friends, the so-called Masurians. The superiors did not reproach us for our Lithuanian-ness. We used to sing during recreation, and we sang mostly in Lithuanian. The superiors of the seminary heard us but would not say even half a word⁹.

The seminary students used to read the prohibited Lithuanian newspapers *Aušra* and *Šviesa*. In his memoirs, Staugaitis also described seminary professors: rector Paweł Krajewski, professors Eliziejus and Matas Strimavičius, Martynas Čepulevičius, Pranciškus Augustaitis, Antanas Radžiūnas, and the Russian language teacher Juozapas Kairiūkštis. His attitude to the studies in the seminary was rather critical:

Apologetics as a separate necessary subject was completely absent. Philosophy, theology, and history were taught to us as if we were living in the fourteenth century, as if there were no questions today. In short, the old routine prevailed in the seminary. We ourselves looked in books for answers to the relevant questions of life that did not give us peace of mind. But we were not given any instructions on reading lists either¹⁰.

Staugaitis also engaged in self-education, especially by reading the newspaper *Przegląd Katolicki*. Despite this, the seminary of Seinai prepared future priests well for pastoral work in the parishes, but, to Staugaitis's regret, it did not provide much training for research work. On 24 June 1890, Bishop P. P. Wierzbowski of Seinai ordained Justinas Staugaitis a priest. He graduated from the seminary with the best grades and was to enter the Roman Catholic Spiritual Academy in St Petersburg, but that year Seinai could not send its graduates to the academy in St Peterburg, and Staugaitis had to serve in a parish.

Pastoral and Public-Political Work

His first appointment was to Alytus, but he served as a vicar of the Alytus parish for only three months. Early in 1891, he was appointed vicar of the parish of Śniadowo in the Polish part of the diocese, where he spent a little over two years. From Śniadowo, he was again transferred to a Lithuanian parish, this time to Balbieriškis on the Nemunas River. Due to circumstances, he moved, of his own free will, from the parish of Balbieriškis to the Archdiocese of Warsaw. His move to the Archdiocese of Warsaw was also motivated by his desire to pursue higher education. He was hoping to go abroad to study, to have more opportunities for self-education, and to be able to offer more material assistance to his younger brothers and sisters. He did not manage to study abroad, but his time in Poland was extremely useful for independent studies.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid., p. 129.

Staugaitis lived in Poland for ten years, from 1895 to 1905. After a short time as vicar of Blendow, he was transferred to Lodz, also as vicar. A year later, he became a vicar of St Alexander's Church in Warsaw. Four years later, he was appointed chaplain of a boys' gymnasium. Staugaitis stayed in this position right until 1905.

In his memoirs, Staugaitis described the various strata of Polish society. He also described Polish priests:

In the big cities (Warsaw, Lodz), priests are very well provided for. And they are right at the source of culture. To cities, considering the conditions, the clerical hierarchy appoints priests who are as intelligent and virtuous as possible. While living in the city, they are becoming more cultured and leave their rural colleagues far behind. The honour of a member of the Chapter and other promotions are also given primarily to the urban priests. In this way, urban priests form a priestly aristocracy, so to speak, and rural priests form a democracy. This is a necessity created by conditions, but an unhealthy phenomenon, because the aristocratic priests look at the democrats with a certain disdain, and the democrats, again, envy the aristocrats¹¹.

This is how Justinas Staugaitis described his stay in Poland:

Still, this exodus of mine to Warsaw gave me something. In my youth, when all impressions have a profound effect on a person, I was able to live in an environment of the intelligentsia and to draw spiritual nourishment from it. To carry out my tasks properly, I had to work a lot, which was to my advantage.

However, I have to admit that my ties with Lithuania had weakened. However, I never stopped loving it and visiting it, and I also kept receiving Lithuanian newspapers from Tilžė. But I did not have time to work for Lithuania with my pen, because all of my time was taken away from me by my direct duties. Since the Lithuanians regained the press, life in Poland had been absolutely unbearable¹².

Priest Justinas Staugaitis joined the Lithuanian life in 1905, immediately upon his return from Warsaw. On his return, he was appointed a parish priest of the newly established parish of Lekėčiai. However, the permission of the tsarist authorities to establish the parish of Lekėčiai had not yet been obtained. For this reason priest Justinas Staugaitis settled in Marijampolė, where he spent a year and manifested himself as a talented organiser of social work. While living in Poland, he had studied the social teaching of the Church and was familiar with its practical implementation. That is why he acted at once. First of all, Staugaitis started organising a kindergarten in Marijampolė. The kindergarten he had set up was the first of its kind in Lithuania. However, due to unfavourable circumstances, the kindergarten did not last long. Among Staugaitis's

¹¹ Ibid., p. 179.

¹² Ibid., p. 189.

most significant countrywide activities is the founding of the educational and charitable society 'Žiburys' (Light). The merits of Rev. Justinas Staugaitis in the process of the establishment of the 'Žiburys' society are very clearly visible from the founding meeting of the society, which took place in Marijampolė on 6 January 1906. The minutes of the constituent assembly explicitly state that Rev. Staugaitis conceived of the idea, convened the meeting, and established a society in Marijampolė with the aim of educating people. Staugaitis wrote the statute of the society, which was given the following name: Lithuanian Christian Society 'Žiburys'. He read the statute at the meeting, and it was unanimously adopted. In Marijampolė, Staugaitis also founded a primary school, undertook the organisation of a girls' progymnasium, and established an almshouse for the elderly.

On 4 October 1906, he left for Lekėčiai to organise the parish and stayed there until April 1909. In Lekėčiai, Staugaitis shouldered the burden of organising the new parish: he built the church and supervised the construction of the parish house. From Lekėčiai, he moved to Seinai to edit the magazine *Vadovas* (The Guide), which was intended for priests. Justinas Staugaitis not only edited the magazine but also wrote much himself. He would fill more than a quarter of pages of *Vadovas* with his own texts. He also published a number of books: *Katalikų tikėjimas ir jo priešai* (1908; The Catholic Faith and Its Enemies), *Ar gi kalta čia Bažnyčia: kelių istorijos klausimų aiškinimas* (1910; Is it the Fault of the Church: Clarification of Some Historical Issues), *Bažnyčios istorija* (1911; The History of the Church; the second edition of this book appeared in 1922), *Darbininkų klausimas* (1912; The Question of Workers), *Jaunimo idealas arba pamokslai mokiniams* (1912; The Ideal of the Young or Sermons to Pupils), *Viešosios lietuvių kataliko priedermės* (1912; Public Duties of a Lithuanian Catholic). Having settled in Seinai, Rev. Staugaitis became actively involved in the activities of the 'Žiburys' society and on 28 November 1909 was elected the chair of the Seinai branch; he was re-elected in 1910 and 1911. During the years of his leadership, the number of members in the Seinai branch grew to one hundred.

In 1912, Rev. Staugaitis left Seinai for Pakuonis (close to Prienai) where he was a parish priest; in 1916, he was appointed a parish priest of the Aukštoji Panemunė parish in Kaunas and served there until his appointment as the bishop of Telšiai. While in Aukštoji Panemunė, he was promoted within the hierarchy: he became a canon in 1922 and a prelate in 1924.

During the First World War, Justinas Staugaitis became involved in the political life of Lithuania. His first important step was participation in the conference of the Lithuanians of Vilnius on 18-22 September 1917 and in its organising committee before the conference. Rev. Staugaitis was elected to the presidium of the conference, the meetings of which were held behind closed doors and several resolutions were passed. According to historiography, 'the key objective of the Vilnius conference was to define Lithuania's future politi-

cal aspirations. All participants were determined to strive for an independent, democratic, parliament-governed Lithuania'¹³. But most importantly, twenty members of the Council of Lithuania were elected at the conference, and Staugaitis was among them. His activity in the Council was visible, he was even the vice-chair of the Council. The most important document passed by the Council was the Act of Independence of Lithuania, adopted on 16 February 1918. Justinas Staugaitis was one of its signatories. Staugaitis's foreign visits can be mentioned among his more important activities in the Council. First of all, he took part in the so-called conference of Lithuanians in Bern, which actually took place in Lausanne from 2 to 10 November 1917. On 20 March 1918, a delegation of the Council of Lithuania – Justinas Staugaitis, Dr Jurgis Šaulys, and Jonas Vileišis – went to Berlin to present the Act of February 16 to the chancellor and to request for the recognition of Lithuania's independence. Germany recognised Lithuania's independence on 23 March, on the basis of the act of 11 December 1917. In addition, Staugaitis had to undertake diplomatic missions. In the summer of 1919, he went to Paris where the peace conference was on the way. He attended the meeting of the Baltic Commission chaired by Lord Howard of England and together with other members of the Lithuanian delegation answered the questions of the Commission. He also met Lord Howard on two occasions and answered his questions about the situation in Lithuania. From Paris, Rev. Staugaitis and Rev. Dr Aleksandras Grigaitis travelled to Rome to obtain the recognition of Lithuania's independence and the establishment of a church province from the Apostolic See. In his conversation with Pietro Gasparri, secretary of state, no agreement was reached on the recognition of Lithuania's independence and the establishment of an ecclesiastical province, but the secretary agreed that Lithuania's delegate to the Holy See could be authorised by the bishops. Advised by Staugaitis, the Lithuanian government did it. On 17 September 1919, bishops of Žemaitija (Samogitia) and Seinai appointed Rev. Dr Jurgis Narjauskas such a delegate. Both Lithuanian representatives, Justinas Staugaitis and Aleksandras Grigaitis, were received by Pope Benedict XV. Continuing the story of diplomatic travels, it should be noted that in 1920, the Constituent Assembly sent a delegation headed by Justinas Staugaitis to the European capitals London, Paris, and Rome. The purpose of this trip was to obtain *de jure* recognition of Lithuania. Members of the delegation facilitated the recognition of Lithuania by meeting both government officials and members of the public. In 1921, Staugaitis visited Finland.

Staugaitis continued his political career during the times of the Seimas. He was a member of the Constituent Assembly and also of the First and the Second Seimas. He served as vice-chair and chair of the Seimas, and sometimes

¹³ P. Čepėnas, *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, vol. 2, Čikaga 1968, p. 188.

even as a substitute for the President of the Republic. Summarising the political work of Justinas Staugaitis, Regina Laukaitytė wrote:

He did not join the central governing bodies of any political organisation, i.e., as a clergyman he kept a certain distance from “pure” politics. He was a constructive politician inclined to compromises, a realist who sought consensus among the various political forces amidst crucial events in the life of the country¹⁴.

Bishop of Telšiai

On 4 April 1926, Pope Pius XI issued the Bull ‘Lituanorum gente’, which established the ecclesiastical province of Lithuania with five dioceses. One of them was the diocese of Telšiai with the prelature of Klaipėda. Justinas Staugaitis became bishop ordinary of the newly established diocese of Telšiai. He was consecrated bishop on 25 April at Kaunas Cathedral by Bishop Antanas Karosas, with Juozapas Skvireckas and Pranciškus Karevičius. His ingress to the cathedral of the Telšiai diocese took place on 24 May. In Telšiai, Bishop Staugaitis had to start everything from scratch. The beginning was far from easy:

What my surprise was when I realised that the renovation of my apartment was only well underway: it needed at least another month to be finished. If that were enough, we could wait. I already had a shelter in the vicarage, but my people had nowhere to stay and nothing to eat. They stayed at a hotel. The belongings were thrown into a damp shed and started growing mould. I could not access my clothes or my books. And it the beginning of my new life and work. The parish priest, who gave me the vicarage (two rooms) and one room to my secretary, Rev. Borisevičius, fed us during that month. Had I known that I would be in such an unfortunate situation, I would have either postponed the ingress or at least would not have moved my belongings and people out of Panemunė until the apartment was ready. But I did not know a thing¹⁵.

As soon as he became bishop, he had to put in order the administration of the diocese. Therefore, Staugaitis started to choose his closest associates. The cathedral chapter consisted of four prelates and four canons. He appointed Prelate Pranciškus Urbanavičius, a parish priest of Salantai, as vicar general, and Dr Jurgis Narjauskas, a prelate priest of the diocese of Seinai, as diocesan official. Two priests of the diocese of Seinai, Vincentas Borisevičius and his sister’s son Justinas Juodaitis, also became close associates of the bishop. In addition to the above-mentioned persons, prelate Rapolas Kuodis (chancellor), prelate Jurgis Galdikas, prelate Pranciškus Ramanauskas (later bishop), and Rev. Petras Maželis (later bishop) also became close associates of Bishop Staugaitis. Having put the administration of the diocese in order and chosen his

¹⁴ R. Laukaitytė, *Justinas Staugaitis politikas*, “Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis” 31(2008), p. 47-48.

¹⁵ J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 327.

closest colleagues, Justinas Staugaitis began to deal with the most sensitive issues of the establishment of the diocese: the founding of a theological seminary and the construction of the diocesan curia building were urgent. The newly established seminary needed premises. A decision was made to build a new seminary building, and funds for that were also raised in America (400,000 litas were collected). The construction of the Bishop's Palace required no less energy. New churches were also built. Bishop Justinas Staugaitis consecrated the churches in Mažeikiai, Plungė, Renavas, Tirkšliai, and in other towns. Bishop Staugaitis took care of the believers of the diocese. He did this mostly during parish visits; he wrote pastoral letters, which were published in a separate edition in 1940. He did not forget about cultural, educational and charitable matters, used the numerous Catholic organisations and monasteries for that purpose, and sometimes inspired their establishment. Bishop Staugaitis encouraged the activities of all Catholic societies and organisations, both spiritually and materially. He was a frequent guest at their meetings and celebrations. He was also concerned about monasteries. In 1940, there were five active male monasteries and eleven convents. Religious congresses were important in the life of the Telšiai diocese. On 11-13 June 1931, the eucharistic congress of the diocese of Telšiai was convened in Telšiai, which was attended by a representative of the Holy Father, all the bishops of Lithuania, representatives of the dioceses of Lithuania, over a hundred priests, and tens of thousands of pilgrims from all over Žemaitija. A similar congress was held in Kretinga in 1936, and a male eucharistic congress in Telšiai in 1939. Under the pseudonym of Gintautas, Bishop Staugaitis published the novel *Tiesiu keliu* (1934-1935)¹⁶. The novel's value was more ideological than literary as it was an antithesis of Vincas Mykolaitis-Putinas's novel *Altorių šešėly* (In the Shadow of the Altars). Bishop Justinas Staugaitis died on 8 July 1943 and was buried in the Cathedral of St Anthony of Padua in Telšiai.

Conclusions

Based on the aims of the article outlined in the introduction, a number of conclusions can be drawn. Bishop Justinas Staugaitis received his secondary education at the gymnasium of Marijampolė and, after completing four grades, he entered the Seinai Theological Seminary. At this seminary, he not only completed the studies necessary for ordination to the priesthood but also formed strong nationalist views to which he remained faithful throughout his whole life. Whether a vicar or a parish priest, he did all he could to be a good pastor of the believers entrusted to him. Rev. Staugaitis was close to the con-

¹⁶ The novel *Tiesiu keliu* (On a Straight Path) was written after the publication of Vincas Mykolaitis-Putinas's novel, which depicts the path of a priest's departure from priesthood. Justinas Staugaitis portrayed an active priest, faithful to his vocation, as the opposite of the hero described by Mykolaitis-Putinas.

cerns of his parishioners and made efforts to raise their national and cultural awareness. Like many Lithuanian clergymen of the early twentieth century, he became involved in public and cultural life. This activity manifested itself through the creation of cultural societies and participation in their work. He also had a stint as an editor. He wrote much in the Lithuanian press and published several books. Bishop Staugaitis was one of the most prominent politicians of the newly independent Lithuania: he was a member of the Council of Lithuania, one of the twenty signatories of the Act of Independence, and a member of several Seimas. His political work did not prevent him from advancing in his ecclesiastical career. After the establishment of the Lithuanian ecclesiastical province, Justinas Staugaitis became bishop ordinary of the diocese of Telšiai, where all the concerns of the new diocese fell on his shoulders.

* * *

Justinas Staugaitis – biskup i polityk

Streszczenie

Celem artykułu jest przybliżenie trzech ważnych etapów życia i pracy biskupa Justinas Staugaitisa: 1) edukacji, 2) działalności duszpasterskiej, społecznej, kulturalnej i politycznej, 3) sprawowania urzędu biskupa diecezji Telšiai. Bp Staugaitis był uczniem Gimnazjum w Mariampolu i Seminarium Teologicznego w Sejnach, w którym brał udział w tajnej działalności seminarzystów litewskich i kształtował w sobie silne postawy narodowe. Najważniejszym wkładem, jaki wniósł w litewską kulturę i edukację było założenie Towarzystwa Dobroczynno-Oświatowego „Žiburys”, które działało w ówczesnym województwie suwalskim i przyczyniało się do podniesienia poziomu kultury społeczeństwa. Redagował także czasopismo „Vadovas” adresowane do księży. Podczas I wojny światowej bp Staugaitis zaangażował się w życie polityczne Litwy i został wybrany na członka Rady Litewskiej. Wtedy też podpisał Akt Niepodległości Litwy. Został wybrany do Litewskiego Zgromadzenia Ustawodawczego (Sejmu) pierwszej i drugiej kadencji, w którym pełnił funkcję przewodniczącego. Po utworzeniu Prowincji Kościelnej Litwy J. Staugaitis został mianowany biskupem ordynariuszem diecezji Telšiai.

Słowa kluczowe: bp Justinas Staugaitis, Seminarium Duchowne w Sejnach, stowarzyszenie „Žiburys”, przewodniczący Sejmu, biskup Telšiai.

Summary

The aim of the article is to present three important stages of the life and work of Bishop Justinas Staugaitis: 1) education, 2) pastoral, social, cultural and political activity, 3) holding the office of bishop of the Telšiai diocese.

Bishop Staugaitis was a student of the Junior High School in Marijampolė and the Theological Seminary in Sejny, where he took part in the secret activities of Lithuanian seminarians and developed strong national attitudes. The most important contribution he made to Lithuanian culture and education was the founding of the “Žiburys” Benevolent and Educational Society, which operated in the then Suwałki Voivodeship and contributed to raising the level of culture in society. He also edited the magazine “Vadovas” addressed to priests. During World War I, Bishop Staugaitis became involved in the political life of Lithuania and was elected a member of the Lithuanian Council. It was then that he signed the Act of Independence of Lithuania. He was elected to the Lithuanian Constituent Assembly of the first and second terms, in which he served as chairman. After the establishment of the Ecclesiastical Province of Lithuania, J. Staugaitis was appointed ordinary bishop of the Telšiai diocese.

Keywords: Bishop Justinas Staugaitis, Seinai Theological Seminary, society “Žiburys”, chair of the Seimas, bishop of Telšiai.

Bibliography

- Čepėnas P., *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*, vol. 2, Čikaga 1968.
- Gintautas J. (Staugaitis J.), *Tiesiu keliu*, vol. 1-3, Kaunas 1934-1935.
- Katilius A., *Kunigo Justino Staugaičio visuomeninė veikla 1905-1915 metais*, „Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis“ 31(2008), p. 11-37.
- Katilius A., *Lithuanian Activities of the Students of Seinai Theological Seminary*, „Studia Ełckie“ 23(2021), nr 2, p. 189-205.
- Laukaitytė R., *Justinas Staugaitis politikas*, „Lietuvių katalikų mokslo akademijos metraštis“ 31(2008), p. 39-48.
- Staugaitis J., *Mano atsiminimai*, eds. J. Boruta, R. Laukaitytė, A. Katilius, 2nd expanded edition, Vilnius 2006.
- Vaitiekūnas S., *Justinas Staugaitis: vyskupas politikas, tautos dvasios ir valstybės puoselėtojas*, Vilnius 2011.

KS. TOMASZ KOPICZKO*

Działania społeczne katechety we współczesnym kontekście duszpasterskim

W 2002 r. dokonując podsumowania dwunastu lat obecności religii w szkole ks. prof. T. Panuś zauważył, że „stała się ona naturalnym elementem szkolnego krajobrazu, a katecheta pozostaje w wielu sprawach autorytetem, do którego zwracają się nauczyciele i dyrekcje o radę, pomoc i opinię”¹. Sam autor jednak kilka akapitów dalej w sposób właściwie proroczy zauważa, że nie ma żadnej gwarancji, że stan ten trwać będzie zawsze². Postrzeganie nauczyciela religii³ na przestrzeni ponad dwudziestu lat uległo radykalnej zmianie. Szereg zmian społecznych i kulturowych, które dokonały się w polskim społeczeństwie sprawiły, że zaledwie około 5% respondentów postrzega wizerunek nauczyciela religii w sposób zdecydowanie pozytywny i około 20% w sposób raczej pozytywny. W tym samym czasie te same badania pokazują, że ponad 50% w sposób negatywny (raczej negatywny lub zdecydowanie negatywny) postrzega wizerunek zawodowy nauczyciela religii⁴.

Wobec powyższych faktów warto zastanowić się nad rolą nauczyciela religii w procesie wychowania do wiary, zwłaszcza w przestrzeni jego działalności społecznej. Jak wskazują wspomniane badania przeprowadzone w 2022 r. respondenci – niezależnie od deklaracji religijnej – zapytani o działania, które mo-

* ks. Tomasz Kopiczko – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8000-6714>; e-mail: tkopiczko@gmail.com

¹ T. Panuś, *Przyszłość nauczania religii w szkole*, „Katecheta” 11(2002), s. 17.

² Por. tamże.

³ W niniejszym artykule celowo będzie używany termin „nauczyciel religii”, a nie „katecheta”, gdyż refleksja ta dotyczy głównie życia społecznego. Należy jednak podkreślić, iż termin „katecheta” bywa utożsamiany z terminem „nauczyciel religii”. Por. PDK 89nn. Szczegółowo tematykę tę wyjaśnia pierwsza część artykułu: M. Mąkosa, *Katecheta (nauczyciel religii) jako wychowawca na tle proponowanych zmian w prawie oświatowym*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 19(2019), nr 4, s. 97-104.

⁴ Por. T. Kopiczko, *Promowanie pozytywnego wizerunku katechety (nauczyciela religii)*, „Studia Elckie” 24(2022), nr 4, s. 423-440.

głyby pomóc nauczycielom religii/katechetom w poprawie swojego wizerunku stwierdzają, że najbardziej istotne jest zaangażowanie w życie społeczne⁵. Również w czasie samej lekcji religii uczniowie chętnie poruszają kwestie związane z życiem społecznym, a także odnoszą się do tematów egzystencjalnych, poszukując konkretnych rozwiązań z przestrzeni nauk nieteologicznych⁶.

Celem niniejszego artykułu jest refleksja nad działaniem nauczyciela religii w życiu społecznym. Jednak już na wstępie należy podkreślić, że niezależnie od okoliczności chodzi o zakres działań, które prowadzą do rozwoju wiary i pogłębiania osobistej relacji z Bogiem. Analizie poddano najnowsze dokumenty katechetyczne oraz literaturę o tematyce teologicznej, socjologicznej i społecznej. Poszukiwania naukowe w tym zakresie pozwoliły wyodrębnić cztery istotne zagadnienia, które zostaną kolejno omówione: 1) próba charakterystyki współczesnego społeczeństwa, 2) znajomość środowiska uczniów, 3) pozaszkolna działalność nauczyciela religii, 4) aktywne towarzyszenie oraz pomoc w rozeznawaniu. Zgodnie z paradygmatem teologii pastoralnej zamierzeniem prezentowanej refleksji jest także wypracowanie konkretnych rozwiązań i sugestii.

Próba charakterystyki współczesnego społeczeństwa

Współczesne społeczeństwo Polski jest złożone i zróżnicowane, charakteryzujące się lawiną zmian kulturowych, ekonomicznych i społecznych. Widoczny jest także proces przeobrażania się paradygmatów edukacyjnych i religijnych. Można nawet zaryzykować stwierdzenie, że dzieci i młodzież, rodzice i katecheci to odrębne wyspy na morzu rewolucji komunikacyjnej. Potencjalny katechizowany często lepiej potrafi komunikować się z rówieśnikami poprzez Internet niż w sposób bezpośredni. Jednocześnie – jak zauważa E. Osewska – kontakty międzyludzkie stają się pospieszne, powierzchowne i tymczasowe⁷.

Podejmując wysiłek dalszej charakterystyki społeczeństwa można posłużyć się sformułowaniem Z. Baumana, który pragnąc opisać współczesność używa terminu „nowoczesność płynna” (ang. liquid modernity)⁸. Określenie to pozwala zrozumieć, że współczesnemu człowiekowi towarzyszy ciągle poczucie niepewności, fragmentaryczność, prywatyzacja ambiwalencji. Wszelkie terminy związane z wiarą i Bogiem poddawane są ciągłej dekonstrukcji znaczeń. Jak zauważa J. Mariański, prowadzi to do rzeczywistości „płynnego sacrum”⁹. W konsekwencji sacrum nadal jest obecne w społeczeństwie, ale przy-

⁵ Por. tamże, s. 433.

⁶ Por. W. Szymczak, *Lekcja religii: konteksty uczestnictwa i absencji*, w: *Młodzież w kontekstach współczesnych. Rodzina. Czas. Szkoła. Kościół i katecheza*, red. W. Szymczak, T. Adamczyk Lublin 2022, s. 90nn.

⁷ Por. E. Osewska, *Religious Education as Accompanying: from Superficiality to Spirituality to Personal Acquaintance with God Incarnate*, „The Person and the Challenges” 6(2016), nr 2, s. 21-34.

⁸ Por. Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006.

⁹ Por. J. Mariański, S.A. Wargacki, *Płynne sacrum w społeczeństwie postnowoczesnym*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne” 17(2016), s. 7-27.

biera nowe, nieprzewidywalne formy. Religia nie umiera, pozostaje jednak w ciągłym ruchu i zmienia się – tracąc ilościowo. W przestrzeni szkolnej lekcji religii oznacza to nic innego jak tylko spadek liczby uczniów, którzy w niej biorą udział. Jednocześnie poszczególne elementy życia społecznego i kulturowego mogą zawierać „cenne odrobinki” ewangelicznej prawdy. Jak podkreśla J. Mariański, „temat sacrum jest podejmowany współcześnie dość często przez socjologów, do pewnego stopnia częściej nawet niż przez teologów”¹⁰. Taka sytuacja kreuje swoiste wyzwanie przed nauczycielami religii, którzy powinni być nie tylko obecni w przestrzeni społecznej, ale także posiadać tę wyjątkową zdolność do właściwego odczytywania znaków czasu¹¹.

Kolejną cechą charakteryzującą społeczeństwo, w którym posługują katecheci jest ciągła troska o prawdę. To również przestrzeń, w której zmiany dokonują się w sposób dynamiczny. W 2016 roku¹² upowszechniający się termin „postprawda” opisywał rzeczywistość głównie w obszarze polityki. Natomiast już dwa lata później A. Draguła rozważa zestawienie terminu „postprawda” i post-Kościół¹³. Dostrzega on swoiste przejście od Gutenberga do ery Zuckerberga. Współczesny Kościół wydaje się zatem być nie tylko pozbawiony średniowiecznego autorytetu, ale też nie jest w stanie bronić prawdy płynącej z Ewangelii. Nowoczesne media umożliwiają bowiem każdemu, kto ma choćby „minimalne możliwości technologiczne stanie się pełnoprawnym nadawcą, także nadawcą kościelnym”¹⁴.

„Postprawda” opisuje bowiem rzeczywistość, w której fakty nie mają znaczenia. Na pierwszy plan wychodzi pragnienie widzenia społeczeństwa w sposób zgodny ze swoimi poglądami. W kształtowaniu opinii publicznej bardziej od prawdy liczą się emocje i osobiste przekonania. Panorama możliwości, jaką daje Internet, często wytwarza kulturę nieszczerości, cynizmu i manipulacji. W takiej rzeczywistości trudno sobie wyobrazić katechetyczne wychowanie do autentycznych postaw moralnych¹⁵. To, co do tej pory było święte i nienaruszalne, to, co kojarzyło się zawsze z chrześcijaństwem lub osobą Chrystusa, w przestrzeni życia społecznego często jest przedstawiane w sposób banalny i daleki od prawdy. A zatem człowiek, który podczas szkolnej lekcji religii ma budować swoją tożsamość chrześcijanina, zdobywać wiedzę i dążyć ku Chrystusowi pozostaje zagubiony. Świat, który do tej pory był nośnikiem wartości, w tym również reli-

¹⁰ Tamże, s. 9.

¹¹ Por. Z. Marek, „*Sacrum*” w wychowaniu chrześcijańskim, w: *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 177-195.

¹² W dyskusji publicznej termin pojawia się wcześniej. Użyty jest przez amerykańskiego dramaturga Steve’a Tesicha. Później został spopularyzowany w książce Ralpha Keyesa z 2004 r. Por. P. Pawełczyk, J. Jakubowski, *Postprawda i nowe media. Czy potrzebujemy postprawdy?*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 1(2017), s. 197-212.

¹³ Por. A. Draguła, *Postprawda i post-Kościół*, <https://wiesz.pl/2018/05/09/postprawda-i-post-kosciol/> (dostęp: 20.03.2023).

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Por. J. Mariański, *Moralność w kontekście społecznym*, Kraków 2014, s. 11nn.

gijnych, nabiera zupełnie innego oblicza. Tradycyjna przestrzeń sacrum to rzeczywistość, z którą młody człowiek nie chce się już identyfikować¹⁶.

Dynamika wyżej opisanych przemian społecznych, charakteryzujących współczesne społeczeństwo, w którym żyją zarówno katechizowani, jak i ci, którzy prowadzą ich do wiary, wydaje się duża i właściwie trudna do zdefiniowania. Obserwując świat przez pryzmat przemian zachodzących w dobie postpandemicznej można odnieść wrażenie, że niejednokrotnie dokumenty katechetyczne wyznaczające zadania i rolę katechetom, odbiegają w swojej treści od tego wszystkiego, co się dokonuje w społeczeństwie. Pozostaje jedynie być wiernym realizatorem zasady wierności Bogu i człowiekowi oraz poszukiwać adekwatnych sposobów łączenia rzeczywistości z orędziem ewangelicznym.

Znajomość środowiska uczniów

Koniecznym wydaje się realna ocena sytuacji, w której znajdują się katechizowani. Katecheta jako wnikliwy obserwator rzeczywistości społecznej może zatem zauważyć codzienne życie uczniów. Wychowanie, które odbywa się pomiędzy „biegunem samorealizacji” a „biegunem strefy komfortu” skutkuje często doświadczeniem samotności, strachu, smutku, porażki. W takich sytuacjach niezbędne jest towarzyszenie wrażliwego katechety. Intensywnie przeżywane emocje domagają się poprowadzenia wychowanka na drogę doświadczeń związanych z wiarą i relacją nadprzyrodzoną¹⁷.

Warto w tym miejscu zauważyć, że troska o znajomość środowiska, w którym żyje uczeń jest wpisana w zadania osób podejmujących awans zawodowy nauczyciela. Niezbędne wymagania odnośnie do nauczyciela stażysty, który ubiega się o stopień nauczyciela kontraktowego określają jako warunek konieczny „znajomość środowiska uczniów i ich problemów oraz umiejętność współpracy ze środowiskiem lokalnym”¹⁸. Także najnowsze *Dyrektorium o katechizacji* z 2020 roku już we wstępie kładzie nacisk na poznanie środowiska, w którym żyją. Jest to kluczowy warunek do skutecznej ewangelizacji i posługi katechetycznej¹⁹. Jak zaznacza dokument, wiele osób katechizowanych (zwłaszcza dzieci) żyje w środowiskach, w których mimo dobrobytu odczuwa się „kruchosć więzi rodzinnych” lub można wręcz mówić o środowiskach naznaczonych ubóstwem, przemocą lub niestabilnością²⁰. Sprawia to często, że postawa względem Boga i człowieka zmierza raczej w kierunku zamknięcia niż bycia otwartym na dialog. Wtedy proces tzw. religijnej socjalizacji jest utrudniony, a w skrajnych przypadkach wręcz niemożliwy. Wobec

¹⁶ Por. T. Zubrzycka-Maciąg, *Oczekiwanie młodzieży względem lekcji religii w szkole średniej – raport z badań*, „Roczniki Teologiczne” 68(2021), z. 11, s. 71-86.

¹⁷ Por. E. Osewska, *Religious Education as Accompanying...*, dz. cyt., s. 28.

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lipca 2018 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz. U. z 2020 r. poz. 2200).

¹⁹ Por. DK 41, 49.

²⁰ Por. DK 238.

tęgo wychowanie religijne, które ma się dokonać na lekcji religii lub w ramach katechezy parafialnej może napotkać duże trudności²¹.

Gdy rodzina i pierwotnie środowisko wychowawcze coraz częściej nie spełnia swoich podstawowych zadań inicjacji chrześcijańskiej, wrażliwość nauczyciela religii jest czymś istotnym. Właściwe rozpoznanie środowiska życia ucznia lub wychowanka jest warunkiem koniecznym do skutecznego prowadzenia go drogą wiary. Jak pokazują badania empiryczne maturzystów, większość osób młodych rzadko rozmawia ze swoimi rodzicami lub wychowawcami o sprawach powiązanych z religią (52,3%). Jedynie 13,6% deklaruje częste rozmowy. Jak wykazały badania, zdecydowanie częściej na tematy religijne rozmawia się w rodzinach, gdzie osoby należą do wspólnot religijnych. Rzeczą oczywistą jest jednak, że takie rodziny stanowią niewielki procent populacji²².

Zatem przed nauczycielem religii pojawia się nowe wyzwanie. Poszerza się istniejący od dawna wymóg znajomości środowiska, w którym żyją i dorastają jego uczniowie. Wymaga to bez wątpienia działań, które dalece wykraczają poza formalne zapisy w podstawie programowej lub programie nauczania. Jak zauważa J. Mariański, współczesny człowiek podlegający procesowi indywidualizacji potrzebuje wsparcia, aby jego wiara była stabilna²³. Owa przestrzeń wsparcia, mająca swoją podbudowę w znajomości środowiska, gdzie żyją wychowankowie, może nadawać nauczycielom religii szczególną rolę wychowawczą, gdzie w odróżnieniu od nauczycieli innych przedmiotów na pierwszym miejscu nie musi stać realizacja wymagań programowych i efekty nauczania a wychowanie do konkretnych wartości.

Działania pozaszkolne

Jak zauważa E. Mitek „szkoła w porównaniu z domem rodzinnym jest środowiskiem instytucjonalnym”²⁴. Troska nauczyciela religii o rozwój wiary domaga się w konsekwencji często podejmowania działań pozalekcyjnych lub nawet pozaszkolnych. Roztropne wspieranie wychowanków w ich rozwoju religijnym domaga się obecności w ich środowisku. Często może to wymagać podjęcia działań społecznych, jedynie pośrednio powiązanych z wiarą. Badania przeprowadzone w 2022 roku pokazały, że bycie otwartym na potrzeby ucznia jest bardzo wysoko cenioną kompetencją nauczyciela religii. Twierdzi tak 77%

²¹ Por. W. Piwowarski, *Socjalizacja religijna w społeczeństwie rozwiniętym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 13(1980), s. 26-42.

²² Por. E. Miszczak, *Socjalizacja religijna maturzystów z województwa lubelskiego w świetle badań socjologicznych*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 26(2017), nr 1, s. 73. Warto zaznaczyć, że badania te były przeprowadzone kilka lat temu. Kierując się intuicją oraz obserwacją, można stwierdzić, że obecnie odsetek rodzin, w których podejmuje się rozmowę na tematy religijne jest zdecydowanie niższy.

²³ Por. J. Mariański, *Pedagogika religii w kontekście społecznym*, „Edukacja Międzykulturowa” 13(2020), nr 2, s. 21-49.

²⁴ E. Mitek, *Katecheta w szkolnym środowisku*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 6(2007), nr 1, s. 124.

badanych. Koresponduje to z innym wynikiem tych badań, gdzie zapytano respondentów co może poprawić wizerunek nauczyciela religii to najczęściej wskazywaną odpowiedzią było: zaangażowanie w życie społeczne. Tę odpowiedź wybrało 45% badanych²⁵.

Wychodząc więc naprzeciw tym wskazaniom, nauczyciel religii powinien nie tylko poznać środowisko, w którym żyją jego wychowankowie, ale także stać się twórcą tej rzeczywistości w wymiarze społecznym, kulturowym i religijnym. Celem takiego działania jest stworzenie uczniom i wychowankom warunków do szeroko pojętego rozwoju. Wejście w środowisko ucznia i podjęcie konkretnych działań to metoda proponowana już w 1979 roku w adhortacji *Catechesi tradendae*. W dokumencie tym w paragrafie o metodzie można przeczytać, że pragnąc, aby „katecheza osiągnęła swój właściwy cel, to jest wychowanie w wierze, niezbędne jest wprowadzenie różnych metod, stosownych do wieku i rodzaju umysłowego katechizowanych, dojrzałości eklezjalnej i duchowej oraz indywidualnych uwarunkowań. Ujmując rzecz na szerszej płaszczyźnie, różnorodności tej domaga się wszystko, co ma związek ze środowiskiem społeczno-kulturalnym, w którym Kościół katechizuje”²⁶. Nauczyciel religii zatem jako osoba wrażliwa na potrzeby człowieka powinien być zaangażowany także w szeroko pojętą działalność społeczną, promując w ten sposób wartości ewangeliczne. I chociaż w pierwszym odczuciu nie przyniesie to szybkich rezultatów, to w dalszej perspektywie może w znacznym stopniu ułatwić dialog z człowiekiem poszukującym Boga.

Postulat ten wydaje się szczególnie aktualny wobec faktu kryzysu edukacyjnego. Nie chodzi o osłabienie autorytetu nauczyciela czy środowiska szkolnego, lecz o proces zmian paradygmatów edukacyjnych, który przetacza się przez szkoły i prowadzi do swoistego konformizmu edukacyjnego. Duże grupy stają się niewydolne wychowawczo, a szkoła traci swój potencjał oddziaływania²⁷. Odpowiedzią może na to być właśnie obecność nauczyciela religii w środowisku, w którym są wychowankowie i podjęcie działań społecznych.

Jest to zadanie niełatwe, gdyż wymaga łączenia rzeczywistości szkolnej z przestrzenią parafialną, rodzinną, a często nawet i miejscami o charakterze typowo świeckim. Także od strony kompetencji potrzeba balansu umiejętności teologicznych, pedagogicznych, psychologicznych, socjologicznych oraz dobrych umiejętności organizacyjnych. Wspólnym mianownikiem dla tych wszystkich wymagań wydają się być kompetencje komunikacyjne. To przede wszystkim otwartość i chęć prowadzenia często trudnego dialogu. Istnieje potrzeba połączenia nakazu misyjnego Chrystusa z tym wszystkim, co przynoszą nam osiągnięcia takich nauk jak socjologia, pedagogika czy komunikacja społeczna.

²⁵ Por. T. Kopiczko, *Promowanie pozytywnego wizerunku...*, art. cyt., s. 433.

²⁶ CT 51.

²⁷ Por. W. Błażejowski, *Kryzys edukacji – edukacja w kryzysie*, „Edukacja – Terapia – Opieka” 3(2021), s. 153-173.

W takim kontekście można stwierdzić, że nie chodzi o zmianę oblicza katechezy, a raczej o zmianę oblicza katechetów (nauczycieli religii) i sposobu ich posługiwania. Jak zauważa M. Polak, katecheza od zawsze jest przestrzenią dialogu. Ów dialog z jednej strony ma prowadzić do pogłębienia wiary, a z drugiej do wnikięcia w życie katechizowanych²⁸. Jak podkreśla z kolei H. Wrońska, roztropany katecheta „towarzyszy wychowankom jako partner, opiekun, przyjaciel, ojciec i brat, wskazuje dobre cele i drogi ich osiągnięcia. Ukazuje sens życia i wartości naczelné, do których sam zmierza”²⁹. A zatem, cechą specyficzną nauczyciela religii powinno być przebywanie wśród dzieci i młodzieży, aby pobudzać ją do przebywania razem, wspólnego działania i chrześcijańskiego dojrzewania poprzez doświadczenie wiary, wspólnoty i służby. Cecha ta dotyczy zarówno grup powstających w sposób spontaniczny, jak i planowany, zarówno tych działających w przestrzeni szkolnej i parafialnej, jak i społecznej.

Nauczyciel religii podejmujący działania społeczne staje się autentycznym wychowawcą chrześcijańskim. Jak podkreśla H. Wrońska, jego zaangażowanie „nie jest zwykłą zewnętrzną aktywnością, ale wypływa ze świadomości, że królestwo Boże na ziemi znajduje się w rękach człowieka. Ma on czynić świat bardziej sprawiedliwym”³⁰.

Jak pokazują badania socjologiczne, poprowadzenie młodzieży w kierunku doświadczenia partycypacji w życiu społecznym przynosi w konsekwencji nabywanie szeregu nowych umiejętności i doświadczeń, które procentują w wieku dorosłym. Współpraca z innymi w grupach czy organizacjach, podejmowanie wspólnych inicjatyw, prowadzi do kształtowania tożsamości osobowej i społecznej. Incydentalne oraz programowane działania na etapie edukacji szkolnej mogą pomóc w utrwalaniu postaw wynikających z wiedzy przekazanej w ramach szkolnej lekcji religii. Zatem włączenie osób młodych w przestrzeń życia społecznego, czy to poprzez środowisko szkolne³¹ czy parafialne³²

²⁸ Por. M. Polak, „Laboratorium dialogu”, czyli o dialogowaniu w katechezie, „Symposium” 24(2020), nr 2, s. 39-50.

²⁹ H. Wrońska, *Animacyjna postawa wychowawcy chrześcijańskiego*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 1(2009), s. 108.

³⁰ Tamże, s. 110.

³¹ Przykładem konkretnych działań w przestrzeni szkolnej i okołoszkolnej mogą być: zaangażowanie w samorządzie szkolnym, działalność w różnego rodzaju fundacjach, działalność wolontariatów, inicjatywy na rzecz miasta, gminy, osiedla, różnego rodzaju koncerty, zbiórki żywności, festyny, pielgrzymka maturzystów, festiwal talentów, różnego rodzaju konkursy, rekolekcje szkolne, jasełka, akademie patriotyczne, świąteczne spotkania, teatr szkolny czy podwórkowy, chóry, zespoły muzyczne.

³² Przykładem konkretnych działań o charakterze społecznym w przestrzeni parafialnej mogą być: organizacje i wspólnoty religijne, takie jak oaza, KSM, ministranci, schola, lektorzy, inicjatywy na rzecz parafii czy diecezji, koła Caritas, koła biblijne, festyny rodzinne i parafialne, zbiórki żywności i pieniędzy, okazjonalne spotkania młodych typu Taize czy Lednica, Światowe Dni Młodzieży, udział w pielgrzymkach pieszych czy rowerowych, Ekstremalna Droga Krzyżowa, rekolekcje parafialne, grupy angażujące się w przygotowanie liturgii, odpusty parafialne, parafiady.

może mieć w przyszłości kluczowe znaczenie w kreowaniu postawy odpowiedzialnej za wspólnotę Kościoła. Dlatego też należy podkreślić, że nauczyciel religii z założenia pełni istotną rolę w przekazywaniu wiedzy, ale także nabywaniu kompetencji istotnych dla funkcjonowania w społeczeństwie. Jak podkreśla W. Szymczak, „przekaz wiedzy połączony z konkretnymi działaniami ma za zadanie nie tylko stymulować do aktywności, ale też oddziaływać na świadomość młodych ludzi, pomagać im trafnie umiejscawiać i wartościować postawy prospołeczne, wdrażać do przyjmowania odpowiedzialności”³³.

Towarzystwo, rozeznanie³⁴

Osiągnięcie celu katechetycznego, którym jest wewnętrzna komunია z Chrystusem wymaga dwóch istotnych elementów. Po pierwsze – towarzyszenia, po drugie – rozeznania³⁵. Katecheza, która we współczesnym świecie wydaje się być czasem wspólnego poszukiwania i dojrzewania³⁶, stawia wyzwanie, aby katecheta (nauczyciel religii) przybliżając kerygmat miał w sobie również wrażliwość antropologiczną, to znaczy potrafił towarzyszyć w rozeznawaniu katechizowanym w odnalezieniu i realizacji ich chrześcijańskiego powołania.

Także w działalności społecznej są to priorytetowe działania nauczyciela religii. W innym przypadku grozi to odejściem od prawd ewangelicznych i skupieniem się jedynie na działalności czysto społecznej lub filantropijnej. Także sama młodzież w postulatach przedsynodalnych w 2018 roku wyrażała pragnienie obecności osób, które będą im towarzyszyły. Odpowiadając niejako na to wezwanie papież Franciszek przywołuje głos ludzi młodych: „Od przewodnika w wierze oczekuje się, że będzie wiernym chrześcijaninem, zaangażowanym w Kościele i w świecie, stale będzie dążył do świętości, będzie powiernikiem, który nie wydaje osądów, będzie aktywnie słuchał potrzeb młodych ludzi i na nie odpowiadał, będzie osobą głęboko kochającą i świadomą siebie, a także będzie znał swoje ograniczenia oraz radości i cierpienia związane z duchową wędrówką. Szczególnie istotną cechą przewodnika jest umiejętność uznania swojego człowieczeństwa – tego, że popełnia się błędy, i że nie jest się człowiekiem bez skazy (...)”³⁷.

Jak zauważa M. Kapłánek, pojęcie „towarzystwo” zastąpiło w ostatnich latach termin „prowadzenie”. Zwrot „towarzystwo” wydaje się pozbawiony wymiaru autorytatywnego. Oznacza to, że osoba, której się towarzyszy, wielokrotnie sama ma możliwość podejmowania różnych decyzji. Osoba towarzy-

³³ W. Szymczak, *Partycypacja społeczna i religijna młodzieży*, w: *Młodzież w kontekstach współczesnych...*, dz. cyt., s. 109; por. S. Łabendowicz, *Wychowanie w katechezie przez wolontariat*, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 11, s. 34-55.

³⁴ Por. M. Kapłánek, *Towarzystwo młodzieży w poszukiwaniu własnej drogi życiowej*, w: *Młodzież wobec wiary i powołania*, red. A. Draguła, Szczecin 2020, s. 247-254.

³⁵ Por. DK 3, EG 169, 173.

³⁶ Por. DK 33.

³⁷ ChV 246.

sząca (nauczyciel religii) jest tym, który stoi obok i w sposób aktywny wspiera oraz wspomaga jej rozwój i decyzje³⁸. W konsekwencji oznacza to, że nauczyciel religii w swoim działaniu zabiega przede wszystkim o wytworzenie doświadczenia u wychowanka, wspólnie przeżywa jego problemy i radości, pokazuje szanse i ryzyko poszczególnych wyborów. Skutkiem tego powinno być dojrzewanie we własnej tożsamości ludzi młodych. Nauczyciel religii staje się wtedy wsparciem i podporą. Taka postawa nauczyciela religii wydaje się być szczególnie aktualna wobec rozmaitych trudności wychowawczych i przemian, które dokonują się w świecie. Wysiłek towarzyszenia wpisuje się w istotę katechezy, która jest dynamiczną rzeczywistością służby słowu Bożemu, wychowuje i formuje w wierze, oświeca i pomaga interpretować życie i historię człowieka w świetle misterium zbawczego³⁹.

Także termin „rozeznanie” to odpowiedź papieża Franciszka, który odnosi się do adhortacji *Gaudete et exultate*. Bazując na ignacjańskiej drodze rozeznawania i na liście św. Jakuba, papież zachęca, aby rozeznawanie stało się formą działania⁴⁰. Pojęcie „rozeznanie” oznacza właściwie poznanie samego siebie w kontekście otaczającego świata. Każdy jest wezwany do tego, aby badać swoją duszę, swoje pragnienia, tęsknoty, aby odkryć swoje własne motywacje, właściwie je zinterpretować i podjąć decyzje. Zadaniem nauczyciela religii jest wsparcie wychowanka w rozeznawaniu, aby jego decyzja mogła być całkowicie wolna i pozbawiona presji społecznej⁴¹.

Wysiłek nauczyciela religii włożony we właściwe rozeznanie może w przyszłości zaowocować umiejętnością dobrych wyborów moralnych, społecznych i politycznych. Wobec różnego rodzaju zagrożeń materializmu, relatywizmu, hedonizmu i konformizmu wydaje się to szczególnie istotne i ważne. Wyjście poza ramy lekcji religii i pójście w przestrzeń życia społecznego z dziećmi i ludźmi młodymi może być sposobem na właściwe rozumienie życia i powołania chrześcijańskiego. Konieczność ciągłego podejmowania decyzji to element życia dojrzałego⁴². Zatem zadaniem nauczyciela religii jak i całego duszpasterstwa dzieci i młodzieży jest przygotowanie do podejmowania samodzielnych i odpowiedzialnych decyzji poprzez właściwe rozeznawanie. Jest to dar, o który należy prosić Ducha Świętego, a jednocześnie potrzeba „pielęgnować go poprzez modlitwę, refleksję, czytanie, dobrą radę”⁴³. Jak przestrzega papież Franciszek, bez właściwego i mądrego „rozeznania łatwo możemy stać się marionetkami, będącymi zakładnikami chwilowych tendencji”⁴⁴.

³⁸ Por. M. Kaplánek, *Towarzyszenie młodzieży...*, dz. cyt., s. 248nn.

³⁹ DK 55.

⁴⁰ Por. ChV 278-282; GE 23, 62, 105, 158nn.

⁴¹ Por. M. Kaplánek, *Towarzyszenie młodzieży...*, dz. cyt., s. 251nn.

⁴² Por. GE 164-168; J. Bagrowicz, *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006.

⁴³ GE 166.

⁴⁴ Tamże, 167.

Jezus, formułując nakaz misyjny, który jest zadaniem każdego chrześcijanina, a w sposób szczególny nauczycieli religii i katechetów, opiera go na sformułowaniu „Idźcie” (Mk 16,15; Mt 28,19). Jest to dynamika nakazana – idźcie, wyjdźcie, spieszcie, aby towarzyszyć i właściwie rozeznawać. Jak czytamy w *Dyrektorium o katechizacji*, nakaz ten nie może być sprowadzony jedynie do nauczania⁴⁵. A zatem, cała posługa katechetyczna powinna prowadzić również do doświadczania Boga w życiu, dzielenia się życiem. Jak stwierdza papież Benedykt, „U początku bycia chrześcijaninem nie ma decyzji etycznej czy jakiejś wielkiej idei, jest natomiast spotkanie z wydarzeniem, z Osobą, która nadaje życiu nową perspektywę, a tym samym decydujące ukierunkowanie”⁴⁶.

Współczesny świat, który nosi znamiona sekularyzacji – to znaczy zgodnie z koncepcją P. Bergera społeczeństwo i kultura pozbawiane są wpływu instytucji i symboli religijnych – nie może być odczytywany w kategoriach zagrożenia, a raczej wyzwania⁴⁷. Być może właśnie obecność nauczycieli religii w przestrzeni życia społecznego będzie krokiem, który zahamuje ten proces. Ich potencjał i kompetencje mogą sprawić, że staną się oni „liderami” lokalnych wspólnot, a przestrzeń życia społecznego stanie się miejscem do dialogu⁴⁸.

Każda wspólnota chrześcijańska zaproszona jest do tego, aby skonfrontować się ze złożonością współczesnego świata. Wydaje się, że katecheci i nauczyciele religii są tymi, którzy w sposób szczególny posyłani są na pierwszą „linię frontu” i działania. Jako osoby świeckie doświadczające swego miksu sacrum i profanum mogą prowadzić w sposób skuteczny dialog o wymiarze społecznym. Ich celem powinno być budowanie wspólnoty wierzących jako wspólnoty nadziei, braterskości i miłości. Jako współcześni apostołowie katechezy powinni ciągle słuchać tego świata i przekazywać przykazanie miłości⁴⁹. Nowe formy obecności w życiu społecznym połączone z realną troską o człowieka mogą dawać nieprzewidywalne dotąd możliwości „nawiązywania stosunków i budowania wspólnoty”⁵⁰.

Podsumowanie

J. Ratzinger zauważył, że „próba budowania chrześcijaństwa za pomocą formuł – przy biurku – jest drogą donikąd”⁵¹. W innym miejscu ten wielki teolog zauważa: „kto próbuje być tylko widzem, niczego się nie dowie”⁵². A za-

⁴⁵ Por. DK 68.

⁴⁶ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, 1.

⁴⁷ Por. P. Berger, *Sekularyzacja – jej istota, geneza i badanie*, w: *Socjologia religii*, red. F. Adamski, Kraków 1983, s. 364-378.

⁴⁸ Por. P. Tomasik, *Dialog katechetyczny*, „Ateneum Kapłańskie” 1(2009), s. 60-70; S. Dziekoński, *Dialog pedagogiczny*, „Ateneum Kapłańskie” 1(2009), s. 71-81; B. Pedraza, *Catechesis for the New Evangelization*, Washington 2020, s. 252-253.

⁴⁹ Por. DK 28.

⁵⁰ Por. EG 15.

⁵¹ J. Ratzinger, *Wiara w Piśmie i Tradycji. Opera omnia*, t. IX/1, Lublin 2018, s. 63.

⁵² J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 2012, s. 179.

tem, o wiele bardziej właściwą wydaje się być droga odważnych poszukiwań, w których nie uniknie się błędów niż asekuracyjne wytwarzanie nowych teorii z pozycji czysto teoretycznej.

W świetle powyżej przedstawionych argumentów wydaje się, że w przestrzeni posługi katechetycznej konieczne jest większe otwarcie się na przestrzeń życia społecznego. Przemiany, które dotyczą sfery tożsamości i wolności człowieka jak również zdolności komunikacyjnych i poznawczych ucznia nieuchronnie wpływają na zmianę postaw wychowanków. Konieczna jest zatem zmiana postawy katechetów (nauczycieli religii). Franciszkowe zawołanie do zejścia z kanapy w kontekście posługi katechetycznej powinno być zatem odczytane jako większe otwarcie się na przestrzeń życia społecznego. Być może wtedy rzeczywiście to wszystko, co promieniuje ze szkolnej lekcji religii i szeroko rozumianej posługi katechetycznej stanie się „laboratorium dialogu”⁵³. Wspólnota Kościoła stanie się wtedy miejscem urzeczywistniania się dialogu ze społeczeństwem.

* * *

Streszczenie

W posłudze katechetycznej konieczne jest większe otwarcie się na przestrzeń życia społecznego. W artykule jest refleksja nad działaniem nauczyciela religii w życiu społecznym. Analizie poddano najnowsze dokumenty katechetyczne oraz literaturę o tematyce teologicznej, socjologicznej i społecznej. Poszukiwania naukowe pozwoliły wyodrębnić cztery istotne zagadnienia, które zostaną kolejno omówione. Są to: próba charakterystyki współczesnego społeczeństwa; znajomość środowiska uczniów; pozaszkolna działalność nauczyciela religii i aktywność w przestrzeni życia parafialnego. Zgodnie z paradygmatem teologii pastoralnej zamierzeniem artykułu jest wypracowanie konkretnych rozwiązań i sugestii.

Słowa kluczowe: katecheta, nauczyciele religii, działalność społeczna.

Social Activities of the Catechist in the Contemporary Pastoral Context

Summary

In the catechetical ministry, it is necessary to open up more to the space of social life. The article is a reflection on the activity of a religion teacher in social life. The latest catechetical documents and theological, sociological and social literature were analyzed. Scientific research has allowed to isolate four

⁵³ Por. DK 53.

important issues, which will be discussed in turn. These are: an attempt to characterize contemporary society; knowledge of the students' environment; extracurricular activity of a religion teacher and activity in the parish life. According to the paradigm of pastoral theology, the aim of the article is to develop specific solutions and suggestions.

Keywords: Catechist, religion teachers, social activity.

Bibliografia

- Bagrowicz J., *Towarzyszyć wzrastaniu. Z dyskusji o metodach i środkach edukacji religijnej młodzieży*, Toruń 2006.
- Bauman Z., *Phylna nowoczesność*, Kraków 2006.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*.
- Berger P., *Sekularyzacja – jej istota, geneza i badanie*, w: *Socjologia religii*, red. F. Adamski, Kraków 1983, s. 364-378.
- Błażejowski W., *Kryzys edukacji – edukacja w kryzysie*, „Edukacja – Terapia – Opieka” 3(2021), s. 153-173.
- Draguła A., *Postprawda i post-Kościół*, w: <https://wiesz.pl/2018/05/09/postprawda-i-post-kosciol/> (dostęp: 20.03.2023).
- Dziekoński S., *Dialog pedagogiczny*, „Ateneum Kapłańskie” 1(2009), s. 71-81.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Christus vivit*.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*.
- Franciszek, Adhortacja apostolska *Gaudete et exsultate*.
- Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*.
- Kapłanek M., *Towarzyszenie młodzieży w poszukiwaniu własnej drogi życiowej*, w: *Młodzież wobec wiary i powołania*, red. A. Draguła, Szczecin 2020, s. 247-254.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*.
- Kopiczko T., *Promowanie pozytywnego wizerunku katechety (nauczyciela religii)*, „Studia Elckie” 24(2022), nr 4, s. 423-440.
- Labendowicz S., *Wychowanie w katechezie przez wolontariat*, „Roczniki Teologiczne” 64(2017), z. 11, s. 34-55.
- Marek Z., „*Sacrum*” w wychowaniu chrześcijańskim, w: *Polska katecheza wobec pluralizmu jednoczącej się Europy*, red. A. Offmański, Szczecin 2004, s. 177-195.
- Mariański J., *Moralność w kontekście społecznym*, Kraków 2014.
- Mariański J., *Pedagogika religii w kontekście społecznym*, „Edukacja Międzykulturowa” 13(2020), nr 2, s. 21-49.
- Mariański J., Wargacki S.A., *Phylnne sacrum w społeczeństwie postnowoczesnym*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne” 17(2016) s. 7-27.
- Mąkosa M., *Katecheta (nauczyciel religii) jako wychowawca na tle proponowanych zmian w prawie oświatowym*, „Zeszyty Formacji Katechetów” 19(2019), nr 4, s. 97-104.
- Miszczak E., *Socjalizacja religijna maturzystów z województwa lubelskiego w świetle badań socjologicznych*, „Łódzkie Studia Teologiczne” 26(2017), nr 1, s. 69-85.
- Mitek E., *Katecheta w szkolnym środowisku*, „Perspectiva. Legnickie Studia Teologiczno-Historyczne” 6(2007), nr 1, s. 120-139.
- Osewska E., *Religious Education as Accompanying: from Superficiality to Spirituality to Personal Acquaintance with God Incarnate*, „The Person and the Challenges” 6(2016), nr 2, s. 21-34.
- Panuś T., *Przeszłość nauczania religii w szkole*, „Katecheta” 11(2002), s. 13-20.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*.

- Pawełczyk P., Jakubowski J., *Postprawda i nowe media. Czy potrzebujemy postprawdy?*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne” 1(2017), s. 197-212.
- Pedraza B., *Catechesis for the New Evangelization*, Washington 2020.
- Piwowski W., *Socjalizacja religijna w społeczeństwie rozwiniętym*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 13(1980), s. 26-42.
- Polak M., „*Laboratorium dialogu*”, czyli o dialogowaniu w katechezie, „Symposium” 24(2020), nr 2, s. 39-50.
- Ratzinger J., *Wiara w Piśmie i Tradycji. Opera omnia*, t. IX/1, Lublin 2018.
- Ratzinger J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 2012.
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 26 lipca 2018 r. w sprawie uzyskiwania stopni awansu zawodowego przez nauczycieli (Dz. U. z 2020 r. poz. 2200).
- Szymczak W., *Lekcja religii: konteksty uczestnictwa i absencji*, w: *Młodzież w kontekstach współczesnych. Rodzina. Czas. Szkoła. Kościół i katecheza*, red. W. Szymczak, T. Adamczyk, Lublin 2022, s. 85-105.
- Szymczak W., *Partycypacja społeczna i religijna młodzieży*, w: *Młodzież w kontekstach współczesnych. Rodzina. Czas. Szkoła. Kościół i katecheza*, red. W. Szymczak, T. Adamczyk, Lublin 2022, s. 107-126.
- Tomasik P., *Dialog katechetyczny*, „Ateneum Kapłańskie” 1(2009), s. 60-70.
- Wrońska H., *Animacyjna postawa wychowawcy chrześcijańskiego*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 1(2009), s. 105-116.
- Zubrzycka-Maciąg T., *Oczekiwania młodzieży względem lekcji religii w szkole średniej – raport z badań*, „Roczniki Teologiczne” 68(2021), z. 11, s. 71-86.

KS. ZBIGNIEW SOBOLEWSKI*

Św. Jozafat Kuncewicz – reformator Cerkwi na Rusi

12 listopada 2023 r. przypadało 400-lecie męczeństwa św. Jozafata Kuncewicza, arcybiskupa w Połocku, Włodzimierzu i Mścisławiu. Jest to postać z wielu powodów ważna dla unii Cerkwi prawosławnej na Rusi Kijowskiej z Rzymem, która dokonała się w Brześciu Litewskim w 1596 r. Arcybiskup Jozafat, wywodzący się z zakonu bazylianów, całe swe życie poświęcił utwierdzeniu jedności ze Stolicą Apostolską; najpierw w Wilnie, a potem na terenie swej archidiecezji. Jego śmierć przyczyniła się do umocnienia unii i sprawiła jej owocny rozwój.

W niniejszym opracowaniu, wychodząc od uwarunkowań społeczno-religijnych Cerkwi prawosławnej na Rusi, ukażemy sylwetkę Świętego i jego zmagania o odnowę moralną archidiecezji połockiej. Ukażemy także narzędzia, jakimi posługiwał się Święty dla podźwignięcia moralnego i religijnego duchowieństwa i wiernych świeckich.

1. Potrzeba odrodzenia religijno-moralnego Cerkwi na Rusi

Jedną z przyczyn słabości intelektualnej i moralnej Cerkwi na Rusi był fakt, że wprowadzić głowę Cerkwi prawosławnej w Koronie i na Litwie był metropolita kijowski i od 1508 r. halicki, ale w sprawach obsady biskupstw nie miał on, ani synod elekcyjny decydującego głosu. O tym, komu przypadnie dane biskupstwo decydowali możnowładcy świeccy¹. Nie zawsze brali oni pod uwagę dobro Cerkwi i osobiste przymioty kandydatów na stolice biskupie. Problemem była powszechna symonia i nepotyzm. Ks. E. Likowski scharakteryzował sytuację następująco: „Na władyków idą, nie jak tego stary zwyczaj cerkiewny wymagał, zakonnicy świętobliwością życia i nauką zaleceni, lecz po części ludzie świeccy, nieraz już wiekiem styrani, szukający na starość wygod-

* ks. Zbigniew Sobolewski – Akademia Katolicka w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-3215-9999>; e-mail: dyrektoradgentes@gmail.com

¹ Zob. E. Likowski, *Unia Brzeska (r. 1596)*, Warszawa 1907, s. 34.

nego życia i obfitego źródła dochodów: zwykle jaki pisarz królewski, skarbnik litewski, czasem poważany w województwie ziemianin, domowy przyjaciel możnych kniaziów na Rusi, jednym słowem ktoś z panów szlachty ruskiej, mający na dworze królewskim względy i poparcie, a chciwie pragnący polepszenia bytu materialnego. Nieraz biskupstwo nie było jeszcze opróżnione, a już starano się w kancelarii królewskiej o tak zwaną ekspektatywę. Gdy względy i protekcje nie wystarczały, sięgano po upragnioną godność za pomocą brzęczącej monety. Bywało i to, że kupione dostojęństwo odsprzedawano innym za wyższą cenę². Zdarzało się, że urząd biskupi przejmował syn po ojcu i do zdobycia biskupstwa posuwano się nawet do walki zbrojnej³.

Biskupi nie zawsze troszczyli się o dobro duchowe swych diecezjan. Powodem było uzależnienie od urzędników świeckich i patronów cerkwi. Musieli liczyć się z ich decyzjami przy obsadzaniu parafii.

Plagą Cerkwi na Rusi było świętokupstwo: biskupi musieli płacić za swe święcenia patriarche konstantynopolitańskiemu, a popi biskupom. Lud wierny z kolei płacił swym duszpasterzom za posługi religijne, w tym sakramenty.

O reformę wołała także sytuacja duchowieństwa zakonnego. W wielu monasterach panowało rozprężenie moralne, mnichom brakowało gorliwości i panowała acedia. Zamiast budować wiernych swą pobożnością mnisi gorszyli pijaństwem, bezdusznym sprawowaniem liturgii, zdzierstwem i brakiem pokory. Nie przykładali się do studium religijnego, często zaledwie umiając czytać i pisać.

Również duchowieństwo niższe wymagało reformy i podźwignięcia. „Główną cechą niższego duchowieństwa ruskiego świeckiego i zakonnego w XVI w. jest gruba ciemnota tj. zupełny brak ogólnego wykształcenia i znajomości elementarnych prawd wiary, której miało być nauczycielem”⁴. Rekrutowało się ono w większości z rodzin duchownych, mieszczan i drobnej szlachty. Rzadko duchownymi zostawali synowie chłopscy. Proboszczowie mieli na utrzymaniu swe rodziny oraz diakonów, śpiewaków cerkiewnych i ich rodziny. Żonaci duchowni byli całkowicie uzależnieni od panów świeckich i byli traktowani przez nich na równi z chłopami. Obrabiali pańszczyznę, płacili czynsz. Podlegali sądom świeckim i byli karani cielesnie za przewinienia⁵. Proboszczowie na ogół nie posiadali wykształcenia. Zaledwie umieli odprawiać nabożeństwa. Nie głosili kazań, gdyż nie znali nawet prawd katechizmowych. To wszystko przyczyniało się do zubożnienia wiernych świeckich oraz szerzenia zabobonów i wiary w gusła.

Postawa moralna wielu duchownych wymagała reformy. Powszechnym grzechem kleru prawosławnego było pijaństwo, chciwość, uzależnienie od hazardu oraz powtórne małżeństwa księży – wdowców.

² Tamże.

³ Zob. J. Urban, *Św. Józefat Kuncewicz biskup i męczennik*, Kraków 1921, s. 20.

⁴ E. Likowski, dz. cyt., s. 40.

⁵ J. Urban, dz. cyt., s. 20.

Zagrożeniem dla Cerkwi prawosławnej na Rusi było dynamiczne rozpowszechnianie się nowinek protestanckich. Duża część szlachty przejmowała protestantyzm. Przy prawosławiu w większości pozostawali mieszkańcy miast oraz wiosek. To sprawiało, że Cerkiew stawiała się wspólnotą chłopską, pozabawioną elit intelektualnych⁶.

Wśród światlejszych członków Cerkwi, tak duszpasterzy jak i świeckich, powoli dojrzywało pragnienie reformy. Zwrócił na to uwagę papież Pius XII: „Jednakże przy końcu XVI w. było już rzeczą jasną, że upragnionego odnowienia i zreformowania mocno podupadłego Kościoła ruskiego nie można spodziewać się skądinąd, jak tylko przez powrót do jedności ze Stolicą Apostolską. Niestety stan tegoż Kościoła opisują i szczerze wyznają nawet schizmatycy i protestanccy historycy, a przywódcy Rusinów, zebrani w Warszawie w r. 1585 przedkładając w gorzkich i wyrazistych słowach swe skargi, stwierdzili, iż zło tak dalece przeżarło ich Kościół, że czegoś podobnego nigdy dotąd nie było ani w przyszłości być nie może. Nie zawahali się nawet wezwać do zajęcia się sprawą samego metropolity, biskupów i przełożonych zakonów. Już sam fakt wystąpienia świeckich przeciw hierarchii wskazywał na niemałe rozluźnienie kościelnej karność. Nic trzeba się więc dziwić, że wreszcie sami biskupi, skoro wszystkie dotąd użyte środki okazały się bezskuteczne, w końcu doszli do przekonania, że jedynym ratunkiem dla Kościoła ruskiego jest nawrót do jedności katolickiej. Książę Konstanty Wasyl Ostrogski, najbardziej wpływowy podówczas wśród Rusinów, temu przedsięwzięciu sprzyjał, jednakże pod warunkiem, że do unii z Kościołem Zachodnim przystąpi cały Kościół Wschodni. Później jednak, gdy widział, że zamiar nie idzie tak jak sobie tego życzył, stał się zawziętym przeciwnikiem połączenia”⁷.

2. Unia Brzeska 1596 r.

Przełom XV i XVI w. w Rzeczypospolitej Obojga Narodów był czasem intensywnego zbliżenia Kościoła łacińskiego z Cerkwią na Rusi. Kościół katolicki, dzięki reformom dokonany na życzenie Soboru Trydenckiego oraz gorliwej odnowie moralno-religijnej prowadzonej przez jezuitów, rozwijał się pomyślnie i dawał skuteczny odpór nowinkom protestanckim. Dzięki ożywieniu szkolnictwa katolickiego i duszpasterskiej gorliwości jezuitów, Rzeczpospolita pozostała w swej większości katolicka. Odradzaniu się katolicyzmu sprzyjał monarcha Zygmunt III Waza.

Cerkiew na Rusi, na ziemiach w obrębie Rzeczypospolitej Obojga Narodów przeżywała chwile trudne. Była pogrążona w kryzysie religijnym i moralnym. Biskupi prawosławni, widząc upadek Cerkwi, starali się o jej podniesie-

⁶ Zob. tamże, s. 22.

⁷ Pius XII, *Orientales Omnes Ecclesias – O Kościele unickim*, Rzym, 23 grudnia 1945 r., <http://rodzinakatolicka.pl/pius-xii-orientales-omnes-ecclesias-o-kosciele-unickim/> (dostęp: 25.10.2023).

nie i moralną odnowę. Ponieważ wizyta patriarchy Konstantynopola Jeremia-sza II, którą miała miejsce w latach 1588-1589 zawiodła ich nadzieje i oczeki-wania na zmiany w Cerkwi, gdyż patriarcha głównie skupił się na gromadzeniu pieniędzy, które miał potem zapłacić sułtanowi tureckiemu⁸. Wizyta ta rozcza-rowała Rusinów co do możliwości samooczyszczenia i poprawy sytuacji, za-częli oni coraz śmielej patrzeć w kierunku Kościoła łacińskiego⁹. W unii z Rzymem zaczęto dostrzegać szanse duchowej i religijnej odnowy Cerkwi prawosławnej. Zwłaszcza biskupi Adam Hipacy Pocięj, prawosławny biskup włodzimierski i brzeski oraz Cyryl Terlecki, biskup turowsko-piński, a potem łucko-ostrogski, dostrzegali szansę Cerkwi prawosławnej w powrocie do jed-ności z Rzymem.

Do tych dwóch biskupów dołączyli inni: biskup chełmski Dionizy, biskup pińsko-turowski Leoncjusz Pelczycki i biskup lwowski Gedeon, którzy w 1590 r. po soborze biskupów prawosławnych Rzeczypospolitej w Bełzie, zadeklarowa-li chęć nawiązania unii ze Stolicą Apostolską zastrzegając sobie zachowanie obrządku bizantyjskiego. Po długich i poufnych negocjacjach, które wspierali polscy jezuita na czele z ks. Piotrem Skargą, Piotrem Warszawskim, Benedyk-tem Herbestem i urzędnikami królewskimi wypracowano warunki unii.

W lipcu 1595 r. Hipacy Pocięj i Cyryl Terlecki przybyli do Krakowa, gdzie miało nastąpić zwieńczenie negocjacji w sprawie unii brzeskiej. Ze stro-ny króla układy prowadził Lew Sapieha, Jan Zamoyski i biskup Bernard Ma-ciejowski. Stolicę Świętą reprezentował nuncjusz apostolski. 2 sierpnia nastąpi-ło podpisanie przez króla przywileju dla duchowieństwa ruskiego. 22 września 1595 r. Zygmunt III Waza wydał uniwersał do Rusinów, którym informował, że Hipacy Pocięj i Cyryl Terlecki wyruszyli do Rzymu, aby zawrzeć unię z Kościołem łacińskim z zachowaniem rytu bizantyjskiego.

Biskupi Hipacy Pocięj i Cyryl Terlecki udali się do Rzymu, do papieża Klemensa VIII, aby przedstawić prośbę o zawarcie unii. 25 listopada 1595 r. zostali uroczystie przyjęci przez papieża Klemensa VIII, i po kilku tygodniach negocjacji porozumienie zostało zawarte. Papież uwzględnił wszystkie postula-ty biskupów prawosławnych. Między innymi poparł zrównanie biskupów pra-wosławnych w prawach i przywilejach z hierarchami łacińskimi.

Uroczystość ogłoszenia unii miała miejsce 23 grudnia 1595 r. W Sali Klementyńskiej odczytano list biskupów ruskich z prośbą o przyjęcie ich do Kościoła katolickiego Kard. Sylwiusz Antoniani oświadczył w imieniu papie-ża, że przyjmuje metropolitę, biskupów i Wiernych rusińskich jedności ko-ścielnej. Hipacy Pocięj i Cyryl Terlecki złożyli wyznanie wiary oraz przysięgę. Papież w odpowiedzi wyraził radość z zawarcia unii oraz udzielił błogosła-

⁸ Zob. A. Smyk-Kojło, *Sytuacja Cerkwi prawosławnej na Rusi Moskiewskiej od 1581 do 1653 r.*, „Elpis” 5/7/8(2003), s. 245-246.

⁹ Zob. Z. Sobolewski, *Imię Twoje wysławiamy. Dzieje diecezji siedleckiej (1818-2018)*, Siedl-ce 2018, s. 54-55.

wieństwa Rusinom¹⁰. Tego samego dnia opublikowano bullę *Magnus Dominus et laudabilis nimis*, w której oznajmiono jedność kościelną¹¹.

Biskupi Pocięj i Terlecki wrócili do Polski z listami papieskimi do króla i senatorów duchownych i świeckich, do metropolity kijowskiego i biskupów ruskich. Papież prosił w tych listach o opiekę nad unią i nadanie godności senatorskich biskupom ruskim. Zapewniał też, że pragnie, aby utrzymano dotychczasowy obrządek i zwyczaje cerkiewne.

Jednocześnie na Rusi, za sprawą m. in. księcia Konstantego Iwanowicza Ostrogskiego, który miał własną, bardziej uniwersalną wizję unii, zaczął narastać sprzeciw wobec zjednoczenia Kościołów. Oprócz osobistych animozji niektórych biskupów, archimandrytów i popów w grę wchodziły obawy ze strony prawosławnej o utratę tożsamości narodowej, zwyczajów, języka i liturgii. Obawiano się latynizacji i podporządkowania Cerkwi Kościołowi katolickiemu, a w ostateczności jej wchłonięcia.

Synod zjednoczeniowy odbył się w Brześciu Litewskim w dniach 6-10 października 1596 r. Wzięli w nim udział ze strony prawosławnej biskupi: metropolita Michał Rahoza, bp Hipacy Pocięj, bp Cyryl Terlecki, abp Herman Zahorski, bp Jonasz Hohoł, bp Dionizy Zbirujski, trzech przełożeni monastyrów bazylikańskich, liczni przedstawiciele duchowieństwa parafialnego i świeccy. Kościół katolicki i króla Zygmunta III Wazę reprezentowali: abp lwowski Jan Solikowski, bp łucki Bernard Maciejowski i bp chełmski Stanisław Gomoliński. Asystowali im teologowie jezuitcy: Piotr Skarga, Justyn Rab, Marcin Lateralna i Kacper Nahaj.

9 października 1596 r. odbyła się publiczna sesja synodalna. Biskupi ruscy ubrani w szaty pontyfikalne w towarzystwie posłów papieskich i królewskich oraz ludu weszli procesjonalnie do cerkwi św. Mikołaja. W której metropolita przewodniczył świętej liturgii. Po jej zakończeniu abp połocki Herman Zahorski odczytał dokument ogłaszający zawarcie unii: „W imię Boga w Trójcy Jedynego, na cześć i świętą chwałę Jego i ludzkiego zbawienia, a wiary świętej chrześcijańskiej wzmocnienie i podwyższenie: Wszystkim, którzy tu na synodzie porządnym w Brześciu Litewskim roku Pańskiego 1596 dnia 9 miesiąca oktobra wedle starego kalendarza w cerkwi św. Mikołaja zebrani, metropolita i władcykowie obrzędu greckiego, niżej podpisani, oznajmujemy na wieczną pamiątkę, iż bacząc, jako monarchia Kościoła Bożego w Ewangelii i usty Pana i Boga naszego Jezusa Chrystusa fundowana jest, aby na jednym Piotrze jako opoce Kościoł Chrystusów mocno stojąc od jednego rządzony i sprawowany był; aby u jednego ciała jedna głowa, w jednym domu jeden gospodarz i szafarz obroków Bożych nad czeladką postawiony rząd i dobro wszystkich obmyślał i tak ten rząd Kościoła Bożego od czasów apostolskich zaczęty trwał po wszystkie wieki; iż wszystkie patriarchaty do jednego się potomka Piotra świę-

¹⁰ Zob. K. Matwiejuk, *Papieże obrońcami prześladowanych unitów*, Siedlce 2015, s. 14-15.

¹¹ Zob. J. Krasieński, *Unia brzeska: kontekst i treść aktu unijnego, unii*, „Studia Theologica Varsaviensia” 35(1997), nr 1, s. 149.

tego, papy Rzymskiego, zawżdy w nauce wiary i w braniu mocy duchowej i w sądach biskupich i w apelacjach uciekały. Jako się to z soborów i kanonów albo prawideł Ojców świętych pokazuje i nasze słowiańskie pisma z greckich ze starodawna przełożone dostatecznie to w prawidłach Ojców świętych oznajmują i starzy święci Ojcowie Wschodniej Cerkwi to świadczą, którzy tę Piotra świętego stolicę i zwierzchność, a władzę jej nad biskupami wszystkiego świata uznają. (...) My nie chcąc być uczestnikami grzechu tak wielkiego i niewolnictwa pogańskiego, które za tym przyszło, carogrodzkich patriarchów i nie chcąc ich odszczepieństwa i rozerwania kościelnej świętej jedności pomagać i zabiegając spustoszeniu kościołów i zgubie dusz ludzkich sumienie i niebezpieczeństwo zbawienia swego i trzody nam od Pana Boga poruczonej – roku przeszłego wyprawiliśmy do Ojca Świętego Klemensa VIII, papy rzymskiego posły nasze przewielebne: Hipacego, prototrona władkę włodzimierskiego i brzeskiego, oraz Cyryla Terleckiego władkę łuckiego i ostrońskiego, wiadomością i pozwoleniem i przyczyną Jego Królewskiej Mości Zygmunta III, Pana pobożnego, któremu daj Boże szczęśliwe i wieczne królowanie, prosząc, aby nas do swego posłuszeństwa, jako najwyższy pasterz Kościoła powszechnego katolickiego przyjął i od zwierzchności patriarchów carogrodzkich wyzwolił i rozgrzeszył, zachowując nam obrządki i ceremonie Kościołów wschodnich greckich, a żadnej odmiany w cerkwiach naszych nie czyniąc. Co iż uczynił i na to swoje przywileje i pisma posłał, rozkazując, abyśmy się na synod zwoławszy, wyznanie wiary świętej uczynili, i posłuszeństwo Stolicy Rzymskiej Piotra świętego Klemensowi VIII i jego potomkowi oddali”¹².

Zakończenie synodu miało miejsce 10 października. W cerkwi św. Mikołaja w Brześciu odprawiono świętą liturgię, a o. Piotr Skarga wygłosił płomienne kazanie na temat jedności Kościoła. Metropolita i obecni na synodzie biskupi wystosowali list pasterski do duchowieństwa i wiernych, informując o zawarciu unii.

Jednocześnie, gdy odbywał się synod zjednoczeniowy, w tym samym miejscu zebrali się (bez zgody króla) przeciwnicy unii i ogłosili swój synod. Przeciwnikami zjednoczenia Cerkwi z Rzymem byli: bp Gedeon Bałaban ze Lwowa, bp Michał Kopysteński z Przemyśla, 23 delegatów ziem ruskich i duchowieństwa parafialnego, członkowie czternastu bractw oraz kilku archimandrytów. Księciu Ostrońskiemu – głowie Bractwa Prawosławnego towarzyszyli też: Nikifor, reprezentujący patriarchat konstantynopolitański, serbski metropolita Łuka i Cyryl Lukaris reprezentujący patriarchę aleksandryjskiego¹³. Dyunitów reprezentowali: jego brat Aleksander, stolnik wołyński Andrzej Bohowitin, kasztelan nowogródzki Aleksander Pałubiński oraz przedstawiciele sędziów i bojarów ruskich¹⁴.

¹² E. Likowski, dz. cyt., s. 155.

¹³ Zob. K. Matwiejuk, *Pratulin i jego duchowe dziedzictwo*, Siedlce 2015, s. 37.

¹⁴ Zob. Z. Sobolewski, *Imię Twoje wysławiamy...*, dz. cyt., s. 57.

„Postanowienia synodu unijnego przyjęła większość byłej hierarchii cerkiewnej i część duchowieństwa. Duchowieństwo zakonne zajęło postawę antyunijną, a świeckie przeważnie opowiedziało się za swymi biskupami, na co wskazuje liczny udział protopopów (namiestników) z diecezji lwowskiej i przemyskiej w soborze prawosławnym”¹⁵.

Gdy ogłaszano Unię Brzeską, Jozafat Kuncewicz miał 6 lat i zajmował się przyuczaniem do kupiectwa w sklepie Jacentego Popowicza w Wilnie¹⁶. W tym mieście przyszły Święty miał okazję zapoznać się nie tylko z religią prawosławną, ale także katolicyzmem, licznymi sektami protestanckimi, unią oraz Żydami i mahometanami. W jego poszukiwaniach religijnych wspierali go jezuici z Akademii Wileńskiej. Dzięki ich oddziaływaniu Jozafat opowiedział się za unią i przekonany co do słuszności aktu zjednoczenia z Rzymem, całe swe późniejsze życie poświęcił jej umacnianiu.

3. Jozafat Kuncewicz – „duszochwat”

Iwan Kunczyc urodził się w 1580 r. w prawosławnej, głęboko religijnej rodzinie we Włodzimierzu¹⁷. Był synem kupca i ławnika miejskiego Hawryły. Jego matka – Maryna wywarła wielki wpływ na religijną wyobraźnię chłopca i wraz z mężem już w dzieciństwie rozbudziła w nim ducha pobożności. Iwan pobierał najpierw nauki w szkole parafialnej przy Soborze Zaśnięcia NMP we Włodzimierzu, a kiedy dorósł, rodzice posłali go do Wilna, do zaprzyjaźnionego kupca Jacentego Popowicza, u którego w sklepie miał się przyuczać do zawodu kupca¹⁸.

Prowadził życie pracowite, co zjednało mu szybko uznanie jego opiekuna i pobożne. Iwan związał się z unitami – poznawszy dogłębnie zasady unii dzięki jezuitom.

W 1604 r. za radą jezuitów wstąpił do monasteru bazylikańskiego Trójcy Świętej¹⁹. Była to już wspólnota greckokatolicka, choć niektórzy mnisi trwali w oporze przeciwko zjednoczeniu Cerkwi prawosławnej z Rzymem i jawnie lub skrycie sprzyjali jej przeciwnikom. Młody mnich przyjął imię zakonne Jozafat. Już w nowicjacie dał się poznać jako gorliwy i wzorowy mnich. Swą postawą budował i pociągał innych. Był człowiekiem niezwykle pobożnym, oddanym modlitwie, rozmyślaniom w samotności. Miłował świętą liturgię i chętnie uczestniczył w nabożeństwach. Przykładnie zachowywał śluby zakonne. Dbął o czystość swych myśli, słów i czynów i nigdy nie pozwolił sobie

¹⁵ A. Mironowicz, *Unie kościelne na ziemiach polskich i ich konsekwencje*, „Studia Podlaskie” 19(2011), s. 46.

¹⁶ Zob. D. Mieczkowski, *Żywot błogosławionego Jozafata Kuncewicza arcybiskupa połockiego obrządku Rusko-unickiego*, Kraków 1865, s. 2.

¹⁷ Zob. V. Ilyk, *Sanctus Josaphatus in documentis summorum pontificum ab Urbano PP. VIII ad Pium PP XI. Inquisitio historica et philologica*, Roma 2021, s. 40.

¹⁸ Zob. tamże, s. 41.

¹⁹ Zob. tamże, s. 42.

na jakiegokolwiek zaniedbanie w tej dziedzinie. Podejmował wielki wysiłek ascetyczny, aby ujarzmić swe ciało i podporządkować je duchowi²⁰. Codziennie się biczował, nosił włosienicę i łańcuchy na ciele. Odmawiał sobie pokarmu i snu. Wiele pościł. Spał najczęściej na ziemi. Młody mnich lubił samotną modlitwę w nocy. Często udawał się boso na pobliski cmentarz, i tam rozmyślał o rzeczach ostatecznych oraz nawiedzał kościoły katolickie lub cerkiew greckokatolicką i adorował Najświętszy Sakrament²¹.

Jozafat pilnie studiował w Akademii Wileńskiej i korzystał z wiedzy zaprzyjaźnionych profesorów jezuickich.

Swą szczerą, niewymuszoną religijnością Jozafat imponował nie tylko mnichom, ale także mieszkańcom Wilna. Za jego przykładem wielu ludzi młodych podjęło decyzję o wstąpieniu do monasteru. Pobożność Jozafata nie mogła umknąć uwagi arcybiskupa Hipacego Pocieja. Został wyświęcony na kapłana unickiego w 1609 r.

W okresie nowicjatu Jozafat skupiał się na życiu wewnętrznym, unikał marnotrawienia czasu na rozrywki i towarzyskie spotkania oraz oddawał się z pasją studiom Pisma Świętego, ruskich kronik i dokumentów kościelnych. Po przyjęciu diakonatu i w kapłaństwie zmienił swój styl życia. Z życia kontemplacyjnego właściwego anachoretom, przeszedł do czynnego duszpasterstwa. W Wilnie zasłynął jako gorliwy apostoł unii z Rzymem oraz cierpliwy i mądry spowiednik. Jego poczynania duszpasterskie i sukcesy w nawracaniu obojętnych i krzewieniu unii pośród mieszczan, sprawiły, że dyzunicy z pogardą nazywali go „duszochwatem”.

Z rekomendacji przyjaciela – metropolity kijowskiego Józefa Welamina Rutskiego został mianowany archimandrytą w monasterze w Wilnie. Metropolita powierzył mu również zorganizowanie nowicjatu bazylińskiego w Byteniu oraz odnowienia klasztoru przy sanktuarium Matki Bożej w Żyrowicach. Jozafat pozyskiwał od zaprzyjaźnionej szlachty greckokatolickiej środki na budowę nowych klasztorów i szkół.

Na kapitule zakonnej w Nowogrodowicach, latem 1617 r. metropolita Rutski oznajmił mu, że został mianowany koadiutorem arcybiskupa greckokatolickiego Gedeona Brolnickiego w Połocku. Otrzymał też biskupstwo witebskie i mścisławskie. Nominację tę Jozafat przyjął ze smutkiem i obawami, w duchu posłuszeństwa i odpowiedzialności za Cerkiew²².

Sakrę biskupią Jozafat Kuncewicz przyjął 12 listopada 1618 r. w Wilnie z rąk metropolity Józefa Welamina Rutskiego i wkrótce wyruszył do swej stolicy – Połocka. W nowym miejscu oddał się gorliwej pracy duszpasterskiej. Mimo niechęci większości duchowieństwa, które pozostawało wierne prawosławiu, mieszczan i ziemian, starał się jak najlepiej wypełniać swe pasterskie

²⁰ Zob. M.T. Carloni, *S. Josafat Kuncewyc. Martyre dell'unità della Chiesa nel Centenario della Sua Canonizzazione 1867-1967*, Roma 1969, s. 78.

²¹ Zob. V. Ilyk, dz. cyt., s. 43.

²² Zob. M.T. Carloni, dz. cyt., s. 128-129.

obowiązków. Przystąpił bez ociągania do reformy archidiecezji. Musiał uporządkować jej sprawy majątkowe, która choć posiadała liczne beneficja, była bardzo uboga²³. Powodem tego była alienacja dóbr kościelnych przez szlachtę i niektórych duchownych. Młody arcybiskup podjął się trudnego i niewdzięcznego zadania odzyskiwania dóbr kościelnych, które były podstawą utrzymania diecezji, parafii i monasterów. Gdy nie skutkowały negocjacje, arcybiskup kierował sprawy do sądów państwowych.

Wiele wysiłku Jozafat poświęcił remontom cerkwi i budynków kościelnych. Większość cerkwi znajdowała się w opłakanym stanie. Niektóre z nich groziły zawaleniem. Dzięki zdolnościom organizacyjnym i zaufaniu darczyńców Jozafatowi udawało się pozyskiwać środki finansowe na odbudowę świątyń.

Równocześnie z wysiłkiem podźwignięcia z ruin cerkwi, Jozafat podjął się pracy nad podniesieniem moralnym i religijnym swego duchowieństwa. Zdawał sobie bowiem doskonale sprawę z tego, że od postawy duchownych zależy poprawa życia religijnego wiernych świeckich. Arcybiskup chętnie spotykał się z kapłanami i wiernymi świeckimi, wykorzystując te okazje do ich formowania intelektualnego, religijnego i moralnego.

4. Troska arcybiskupa Jozafata o rozwój wiary

Przychodząc do archidiecezji połockiej Jozafat miał dwa zasadnicze zadania. Pierwszym z nich było umocnienie w wierze grekokatolików. Byli oni w mniejszości, niekiedy zdeorientowani i zalęknieni. Poprzednik Jozafata arcybiskup Gedeon był człowiekiem, sędziwym i bezwolnym²⁴. Choć był duchownym grekokatolickim niewiele zrobił dla umocnienia unii w archidiecezji. Otaczali go ludzie nieuczciwi, niedbający o dobro Cerkwi, ale własne. Byli niechętni wobec jakichkolwiek zmian, które mogłyby zagrozić ich interesom i przywilejom. W większości współpracownicy arcybiskupa Gedeona Brolnickiego byli zawziętymi zwolennikami dyzunii.

Duchowni obrządku wschodniego zaledwie umieli śpiewać liturgię w Cerkwi. Jozafat musiał poświęcić im wiele uwagi, starając się o ich podniesienie intelektualne i moralne. „Co się tyczy ściśle duchownych starał się on przede wszystkim, o przysposobienie gorliwych i przykładowych w Winnicy Chrystusowej pracowników, i dlatego oddalając od posady kapłańskiej księży całkiem nieumiejętnych, niedbałych, różnego rodzaju nadużyć się dopuszczających, i tak zwanych dwu-żonów, czyli drugą żonę mających, obostrzył dla duchowieństwa przestrzeganie przepisów kanonicznych w każdej okoliczności, polecił mu częstsze nabożeństwa cerkiewnego i mszy świętej odprawianie, i comiesięczne co najmniej przed zakonnikami bazylikańskimi spowiadanie się, wzbrocił wyciągania od ludu datków i większych nad postawioną stopę opłat, naka-

²³ Zob. J. Urban, dz. cyt., s. 107.

²⁴ Zob. tamże, s. 95.

zał też regularne udzielanie parafianom religijnych nauk, dokładne ewangelii objaśnianie, oraz i staranne zabobonów, błędów i zgorszeń rugowanie”²⁵.

Jozafat szedł do wiernych, podtrzymywał ich na duchu przez płomienne kazania, pouczał i zachęcał do systematycznego korzystania z sakramentów świętych. Święty bolał widząc powszechną ignorancję i obojętność religijną swych duchownych i wiernych świeckich.

Drugim, nie mniej ważnym celem, jaki stawiał sobie Jozafat było nawracanie obojętnych, zaniedbanych religijnie, schizmatyków i innowierców. Jozafat nie bał się podejmowania dialogu z wrogami i tymi, którzy byli członkami różnych sekt o podłożu protestanckim. Chętnie dyskutował z dyzunitami oraz innowiercami. Zgodnie z ówczesnym prawem starał się o pozyskanie cerkwi z rąk schizmatyków i oddanie ich w ręce grekokatolików. Niekiedy, by osiągnąć ten cel odwoływał się do prawa państwowego. To wywoływało opór i wrogość ze strony prawosławnych.

Święty arcybiskup starał się gorliwie wypełniać swój urząd pasterza. Dlatego zwracał uwagę na częste głoszenie kazań. W swych wystąpieniach cerkiewnych akcentował konieczność unii z Rzymem oraz od dokumentów staroruskich pokazywał związki metropolii kijowskiej z Rzymem. Był przekonany, że Kościół rzymski posiada nienaruszony depozyt wiary. Chętnie odwoływał się do teologii katolickiej i korzystał z wiedzy, jaką dzielili z nim jego jezuicki przyjaciele. Z tego powodu był oskarżany o sprzyjanie łacinnikom. Wielu widziało w nim wroga obrządku i zwyczajów cerkiewnych.

Jozafat bronił się przed tymi zarzutami podkreślając swe rusińskie pochodzenie i umiłowanie Cerkwi. Nie chciał niczego niszczyć i wprowadzać „nowinek” katolickich. Pragnął jedynie, aby Cerkiew grekokatolicka odrodziła się i umocniła w wierze.

Metodą zdobywania wyznawców unii był sprawdzony jeszcze w czasach wileńskich dialog i osobiste kontakty z ludźmi. Diakon i kapłan Jozafat chętnie rozmawiał z wierzącymi i nieprzekonanymi. Również jako arcybiskup Połocka postępował w ten sam sposób. Szedł do ludzi, aby rozmawiać z nimi na tematy religijne. Był tam, gdzie mieszkali i pracowali. Chętnie dialogował ze spotykającymi przypadkowo osobami na ulicy, na placach miejskich i w domach. Dowiedziawszy się o kimś, że jest zaciętym dyzunitą albo zwolennikiem jakiejś sekty protestanckiej, Jozafat szedł do niego i niezrażony chłodnym lub wrogim przyjęciem inicjował dialog.

Co było głównym tematem rozmów? Oprócz unii z Rzymem przedmiotem jego rozmów z napotykanymi ludźmi były sakramenty święte. Jozafat był pasterzem niestrudzenie zabiegającym o zbawienie powierzonych mu dusz. Stąd starał się, aby jego kazania kończyły się dobrą spowiedzią słuchaczy. Sam chętnie posługiwał jako spowiednik. Niekiedy kilka godzin dziennie poświęcał się tej posłudze. Miał dużo pracy, gdyż duchowni i wierni nie byli przyzwyczajeni

²⁵ D. Mieczkowski, dz. cyt., s. 28.

jeni do systematycznego uczestnictwa we Mszy św., ani też częstego korzystania z sakramentu pokuty i pojednania.

Jozafat codziennie odprawiał świętą liturgię i do tego zobowiązywał swych kapłanów²⁶. Starał się, aby była ona sprawowana w godnych warunkach. Zwracał uwagę na to, by kapłani sprawowali sakramenty święte będąc w stanie łaski uświęcającej. Zalecał im częstą spowiedź, zwłaszcza przed liturgią sprawowaną w wielkie święta cerkiewne²⁷. „W imię Boga nieśmiertelnego zaklinamy naszych wszystkich kapłanów, aby żyli wstrzemięźliwie i w czystości: i jeśli są świadomi jakiegokolwiek grzechu, niech powracają bez ociągania do sakramentu pokuty, i nigdy ze skażonym sumieniem bez spowiadania się, nie ośmielą się celebrować świętej liturgii lub spełniać jakiegokolwiek innego Bożego oficjum. Grzechy kapłanów nie są tylko dla nich, ale także wiernych świeckich przeszkodą do otrzymania łaski”²⁸.

Arcybiskup dawał przykład dobrego siewcy ewangelicznej prawdy i tego samego wymagał od proboszczów. Mieli oni obowiązek nauczania katechizmu dzieci i dorosłych oraz głoszenia kazań w niedziele i święta. Arcybiskup połocki osobiście katechizował dzieci, przygotowując je do pierwszej spowiedzi i Komunii św. Było to czymś nowym i niespotykanym.

Szczególną czią Święty otaczał Eucharystię. Wiele czasu, zwłaszcza w godzinach nocnych poświęcał na adorację eucharystyczną w cerkwiach lub kościołach katolickich Połocka, Witebska i Mścisławia.

Celem podźwignięcia intelektualnego swego duchowieństwa Jozafat opracował katechizm. Święty wzorował się na katechizmach, jakie powstawały w Kościele łacińskim po Soborze Trydenckim²⁹. W krótkich pytaniach i odpowiedziach przedstawiał główne prawdy wiary oraz zasady życia chrześcijańskiego. Katechizm ten ukazał się ok. 1618 r.³⁰ Święty zobowiązywał swych duchownych do zaznajomienia się z nim oraz nauczania na pamięć. Podczas synodów diecezjalnych, które odbywały się raz do roku w trzech miejscach, egzaminował księży ze znajomości prawd wiary.

Katechizm opracowany przez Świętego zawierał 135 pytań i odpowiedzi. Składał się z trzech części. Na początku autor stawiał trzy pytania: Kto jest chrześcijaninem? Co jest obowiązany posiadać ten, kto wyznaje prawo Jezusa Chrystusa? W jaki sposób może się łatwo nauczyć tych wymagań? Jozafat uważał, że chrześcijanin winien najpierw poznać „Credo”, potem modlitwę „Ojcze nasz”, Dekalog oraz siedem sakramentów świętych.

²⁶ Zob. V. Ilyk, dz. cyt., s. 52-53.

²⁷ Zob. N. Contieri, *Vita di S. Giosafat arcivescovo e martire ruteno dell'Ordine di S. Basilio il Grande*, Roma 1867, s. 136.

²⁸ Reguła, nr 30.

²⁹ Zob. A. Kiciński, *Rola katechizmów w rozwoju nauczania katechetycznego*, Kraków 2020.

³⁰ Zob. tenże, *Katechizm w posłudze pastoralnej św. Jozafata*, „Siedleckie Studia Teologiczne” 10(2013), s. 143.

Pierwsza część katechizmu „O wierze”, zawierająca 36 pytań i odpowiedzi, prezentuje wiarę Kościoła za pomocą „Symbolu Apostolskiego”. Św. Jozafat dużo miejsca poświęcił zagadnieniu pochodzenia Ducha Świętego od Ojca i Syna (*filioque*).

Drugą część katechizmu Jozafat poświęcił wyjaśnianiu modlitwy „Ojcze nasz” i podzielił ją na dwa działy: w pierwszym omawiał treść modlitwy, a drugim przytaczał inne modlitwy chrześcijańskie, takie jak np. Zdrowaś Maryjo. Ta część katechizmu składa się z 26 pytań i odpowiedzi.

Trzecią część katechizmu Jozafat poświęcił Bożym przykazaniom. Tę część, zawierającą 47 pytań i odpowiedzi, podzielił na dwa działy. Najpierw analizował Dekalog jako całość, a potem dał konkretne wskazania moralne do omawianych przykazań.

Ostatnia część katechizmu zawiera 22 pytań i odpowiedzi. Nosi tytuł: „O siedmiu sakramentach Kościoła”, Święty omawiał każdy z nich. Wyjaśniał, czym jest łaska przywiązana do każdego sakramentu. Mówi też o godnym przyjmowaniu sakramentów świętych i sposobie ich udzielania.

Drugim narzędziem służącym reformie duchowieństwa były reguły życia kapłańskiego, również opracowane przez Świętego³¹. W większości zasady postępowania godnego kapłanów nie były wymysłem Jozafata, ale kompilacją dawnych kanonów kościelnych, obowiązujących jeszcze przed zawarciem unii z Rzymem. Arcybiskup zobowiązywał swych duchownych, by przynajmniej dwa razy w roku wczytywali się w te reguły.

Do czego zobowiązywał duchownych greckokatolickich św. Jozafat? Przede wszystkim chciał, aby działali w jedności z nim. By byli posłuszni prawowitej władzy kościelnej i szukali dobra dusz, a nie osobistych korzyści. Księża mieli obowiązek uczestniczenia w rocznym synodzie. Jozafat organizował go w trzech miejscach, by ułatwić im przybycie: w Połocku, Witebsku i Mścisławiu.

Jozafat zabraniał księżom utrzymywania kontaktów towarzyskich z dyzunitami i innowiercami. By walczyć z nadużyciami moralnymi przestrzegał przed uczęszczaniem do miejsc mających złą reputację, takich jak karczmy. Zakazywał hazardu, pijaństwa i rozwiązłości³². Święty był przeciwny zamieszkiwaniu pod jednym dachem księży z niewiastami, które nie były ich bliskimi krewnymi.

Święty metropolita stanowczo odnosił się do kapłanów, którzy uwikłali się w nałogi i gorszyli wiernych grzesznym stylem życia. Żądał ich nawrócenia i poprawy, a jeśli trwali w nałogach – wydalał ze stanu kapłańskiego. W zwalczaniu nadużyć był nieugięty i bezkompromisowy.

Nakłaniał niewierzących do nawrócenia i przyjęcia wiary. Dyzunitów namawiał do przyjęcia unii z Rzymem i korzystania z sakramentów świętych.

³¹ Zob. V. Ilyk, dz. cyt., s. 52.

³² Zob. J. Urban, dz. cyt., s. 113-115.

Jako pasterz Jozafat odznaczał się cnotą cierpliwości. Nie zrażały go chwilowe niepowodzenia, niechęć z jaką się spotykał czy też jawne groźby kierowe pod jego adresem. Jozafat był kapłanem mężnym – pokonywał przeszkody mocą nieustannej modlitwy. Szedł na przód nie zrażając się oporem ze strony dyzunitów.

Trzeba jeszcze wspomnieć, że Jozafat patrzył na swą posługę pasterską przez pryzmat wiary. Był przekonany, że jej skuteczność nie zależy od jego osobistych przymiotów i przygotowania teologicznego. Głęboko wierzył, że jest tylko narzędziem w rękach Bożych. Widział związek między osobistą świętością a skutecznością posługi duszpasterskiej. Dlatego wszystkie swe wysiłki reformatorskie wspierał modlitwą za ludzi, do których szedł z Ewangelią. Jozafat cenił sobie wartość modlitwy wspólnotowej i osobistej i nigdy nie żałował na nią czasu. Modlitwę za powierzony mu Kościół łączył z licznymi pokutami i wyrzeczeniami. Także jako arcybiskup Połocki prowadził surowy i umartwiony tryb życia. Nie zrezygnował z obyczajów monastycznych. Nosił habit zakonny. Gdy metropolita Josif Rutski chciał sprezentować mu odzież jedwabną, godną arcybiskupa, Święty przekazał ofiarowane pieniądze na ozdobę soboru Mądrości Bożej w Połocku. Pokutował za grzechy swych wiernych i zachęcał także innych do pokuty.

5. Męczeńska śmierć i jej owoce

Jak już wspomnieliśmy, w diecezjach którymi zarządzał Jozafat duchowni i świeccy w większości byli zwolennikami prawosławia. Gorliwa działalność misyjna Jozafata w wywołała silny opór, zwłaszcza ze strony mieszczan zrzeszonych w Bractwie Cerkiewnym. W wielu miejscach, takich jak Witebsk dochodziło do rozruchów. Były one wzniecane przez zwolenników wyświęconego nielegalnie arcybiskupa prawosławnego Melecjusza Smotryckiego. Wysyłał on swych emisariuszy do archidiecezji, aby przekonywali wiernych, iż Jozafat nie jest prawowitym arcybiskupem, ale heretykiem³³. Akcja ta cieszyła się poparciem wielu przedstawicieli władz miejskich i Kozaków.

Jozafat, mimo że ostrzegano go wielokrotnie, nie zaprzestał intensywnej działalności na rzecz unii. W dalszym ciągu starał się odzyskiwać cerkwie w swej archidiecezji i przekazywać je duchownym grekokatolicki. Dzięki poparciu króla Zygmunta III Wazy udało mu się w ciągu kilkunastu miesięcy przekształcić świątynie w największych miastach na grekokatolickie. Część cerkwi Święty musiał zamknąć z powodu braku kapłanów.

W 1621 r. Jozafat miał przeciwko sobie wszystkie miasta archidiecezji. W Witebsku rada miejska usunęła grekokatolików z miasta i przekazała wszystkie świątynie prawosławnym. Pობodnie było w Orszy i Mohylewie. Jozafat korzystał z poparcia władz świeckich przy szerzeniu unii. Jednak po 1621 r. sejm i dwór królewski zabiegając o poparcie Kozaków, zdawał się

³³ Zob. V. Ilyk, dz. cyt., s. 54.

być przeciwny metodom działania Jozafata. Lew Sapieha oskarżył go o gwałt i rozbój i o to, że swym radykalizmem zrażał prawosławnych do unii. Zarzucał mu, że sieje zamęt i niepokoje na Rusi³⁴. W 1623 r. szlachta ruska i ukraińska wystosowała list do króla z poważnymi oskarżeniami wobec Jozafata. Pisano w nim m. innymi o tym, że Święty profanował szczątki zmarłych na cmentarzach. Święty bronił się przed tymi zarzutami, powołując się na swe uprawnienia i zapewniając, że nie stosuje przemocy i gwałtu w nawracaniu dyzunitów³⁵.

Aby uspokoić mieszkańców Witebska Jozafat udał się do tego miasta w październiku 1623 r. Atmosfera była napięta. Grupa radykalnych zwolenników Smotryckiego i zapewne przy jego przyzwoleniu postanowiła dokonać zamachu na życie arcybiskupa. Jozafat, choć ostrzegali go życzliwi mu ludzie, nie zaprzestał swej dotychczasowej działalności. Odrzucił propozycję eskorty. Zdawał sobie sprawę z tego, że grozi mu poważne niebezpieczeństwo, ale nie dbał o to. Był gotów na męczeńską śmierć za jedność Cerkwi z Rzymem. Wielokrotnie o tym mówił swym współpracownikom. To pragnienie, z którego historycy sympatyzujący z prawosławiem czynią mu zarzut, było niczym innym, jak pragnieniem samego Chrystusa, który również był świadomy groźącego Mu niebezpieczeństwa, a mimo to przyszedł do Jerozolimy i pozwolił schwytać swym wrogom (zob. Łk 9,44). Jozafat miał świadomość, że jego śmierć męczeńska mogłaby tylko umocnić unię. Był jak ziarno wrzucone w ziemię, które obumierając przynosi owoc obfity (zob. J 12,24).

Przygotowano zamach na biskupa 12 listopada 1623 r. Jozafat jak zwykle rano udał się do katedry na liturgię poranną. W tym czasie doszło do prowokacji. Niejaki pop Eliasz wykrzykiwał pod pałacem arcybiskupim bluźnierstwa przeciwko Jozafatowi. Arcydiakon Doroteusz uwięził go w pałacu. Jego towarzyszy pobiegł natychmiast na miasto krzycząc, że arcybiskup pojmał księdza dyzunickiego. Uderzono w dzwony. Wkrótce zebrał się tłum mieszczan przed katedrą i pałacem. Rozwścieczeni buntownicy wtargnęli do wnętrza, poturbowali domowników św. Jozafata, a jego samego okrutnie zamordowali. Następnie sprofanowane ciało Świętego, odarte z odzieży wywlekli na ulice miasta i ostatecznie utopili w Dźwinie. Pałac i katedrę obrabowali³⁶.

Po sześciu dniach wyłowiono ciało męczennika z rzeki i pochowano najpierw w Witebsku, a potem w katedrze połockiej, jak tego wcześniej pragnął Jozafat.

Papież Urban VIII beatyfikował Jozafata w 1642 r. Pius IX ogłosił go świętym 225 lat później³⁷. Obecnie ciało świętego spoczywa w Bazylice św. Piotra w Rzymie. Jozafat jest pierwszym świętym Cerkwi greckokatolickiej, patronem Rusi, a także diecezji siedleckiej i drohiczyńskiej, Wilna i bazyli-

³⁴ Zob. M.T. Carloni, dz. cyt., s. 7-24.

³⁵ Tamże, s. 55.

³⁶ Zob. D. Mieczkowski, dz. cyt., s. 52-54.

³⁷ Zob. M.T. Carloni, dz. cyt., s. 221.

nów³⁸. Pochwałę św. Jozafata wygłosił papież Pius XI: „Kościół Boży, w podziwu godny sposób, został tak ustanowiony, aby w pełni czasów był jakby jedną wielką rodziną obejmującą cały rodzaj ludzki; wiemy również, że z woli Boga, pośród innych jego przymiotów, odznacza się on jednością w powszechności.

Albowiem Chrystus Pan samym tylko Apostołom powierzył dzieło zleczone przez Ojca, mówiąc im: «Dana mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi. Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody». Jednakże Chrystus chciał także, aby Apostołowie jak najbardziej tworzyli jedno kolegium podwójnie spojęne najściślejszą więzią: pomiędzy sobą jedną wiarą i miłością, «która jest rozlana w naszych sercach przez Ducha Świętego», a oprócz tego autorytetem jednego względem wszystkich, ponieważ Pan na czele Apostołów postawił Piotra, jako trwałe źródło i widzialny fundament jedności. Dla utrwalenia zaś na zawsze tej jedności i jednomyslności Bóg w swej Opatrzności, przypieczętował ją znakiem świętości i męczeństwa.

Taka też chwała przypadła w udziale arcybiskupowi Połocka, Jozafatowi, obrządku bizantyńsko-słowiańskiego, w którym słusznie widzimy wielką ozdobę i podparcie Słowian ze Wschodu; albowiem trudno by znaleźć kogoś, kto by bardziej ich wsławił lub bardziej się przyczynił do ich zbawienia, niż ten ich pasterz i apostoł, zwłaszcza że rozlał on swoją krew za jedność Kościoła świętego. Jakby z natchnienia Bożego pragnął przyczynić się do przywrócenia jedności chrześcijańskiego świata; wyczuł także, że jego wkładem może być zachowanie w łączności z Kościołem powszechnym obrządku bizantyńsko-słowiańskiego i zakonu mnichów bazylianów.

Jego największą troską było więc zachowanie jedności ze Stolicą Piotrową. Skrzętnie więc zewsząd wyszukiwał i gromadził wszelkie dowody zdolne ją potwierdzić i wzmacniać, a zwłaszcza pilnie badał księgi liturgiczne, którymi posługiwały się Kościoły Wschodnie oraz dysydenci, a które były im przekazane przez świętych Ojców.

Tak dokładnie przygotowany, podjął Jozafat dzieło przywrócenia jedności. Działał zaś tak owocnie, z taką mocą, a równocześnie i słodyczą, że nawet jego przeciwnicy nazwali go «łowcą dusz»³⁹.

Okrutna, męczeńska śmierć Jozafata poruszyła króla, mieszkańców archidiecezji oraz szlachtę. 21 grudnia 1623 r. papież Urban z tego powodu wyraził swe oburzenie⁴⁰. Po śmierci Jozafata „nieprzyjaciele unii na kilka lat umilkli, i Stolica Apostolska odrzuciła poddaną jej myśl o latinizacji Rusinów. Nikt i najbardziej uprzedzony nie może zaprzeczyć związku ścisłego między tą zmianą usposobień na korzyść Unii, a krwią męczeńską świętego»⁴¹.

³⁸ Zob. Św. Jozafat Kuncewicz biskup i męczennik, <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/11-12a.php3> (dostęp: 1.08.2023).

³⁹ Pius XI, *Ecclesiam Dei*, w: AAS 15(1923), 573-582; LG, t. 4, s. 1342-1343.

⁴⁰ Zob. V. Ilyk, dz. cyt., s. 58-59.

⁴¹ E. Likowski, dz. cyt., s. 277.

Podsumowanie

Św. Jozafat Kuncewicz jawi się na tle epoki jako kapłan wyjątkowo gorliwie wypełniający swą misję pasterską, proroczą i królewską. Ukształtowany przez Cerkiew na Rusi Kijowskiej podjął się reformy młodego Kościoła czerpiąc z wzorców Kościoła łacińskiego. Połączył w sobie miłość do Rusi, Cerkwi i Rzymu. W pełnieniu swej posługi arcybiskupiej był bezkompromisowy. Nie szczędził wysiłków, aby jak najwięcej ludzi pozyskać dla jedności kościelnej. Zależało mu na podniesieniu moralnym duchowieństwa, gdyż w tym upatrywał sposobność podźwignięcia religijnego wiernych świeckich. Swe duszpasterstwo opierał na głoszeniu kazań, indywidualnym dialogu z wiernymi oraz propagowaniu częstego korzystania z sakramentów świętych. Tym, co wyróżniało go spośród innych duchowych przywódców unii była odwaga dialogu z dyzunitami. Jozafat nie lękał się wrogów Cerkwi greckokatolickiej i innowierców. Chętnie odwiedzał ich w ich domach, rozmawiał z nimi na placach i ulicach i starał się skłonić do dialogu. Swą działalność duszpasterską harmonijnie łączył z dążeniem do osobistej świętości. Był bowiem przekonany, że od niej zależy w dużej mierze owocność jego pracy dla unii.

* * *

Streszczenie

400-lecie męczeństwa św. Jozafata Kuncewicza stanowi okazję do przyjrzenia się działalności biskupa w Połocku. Autor artykułu ukazuje reformatorską działalność abp Jozafata wychodząc od uwarunkowań historycznych diecezji połockiej w pocz. XVI w. Podkreśla konieczność reform w dziedzinie duchowej i moralnej. Kościół ten znajdował się w stanie głębokiego kryzysu ekonomicznego, moralnego i duchowego. Arcybiskup skupił się na podniesieniu poziomu intelektualnego i moralnego duchowieństwa poprzez synody diecezjalne, propagowanie Katechizmu oraz reguł życia kapłańskiego. Zwalczał wady, takie jak pijaństwo, uzależnienie od hazardu i chciwość. Od swych kapłanów żądał zachowywania reguł życia kapłańskiego, właściwego Cerkwi. Jozafat podjął się również dzieła podniesienia moralnego i religijnego wiernych świeckich. Jako narzędzie walki z powszechną ignorancją religijną wykorzystywał kazania i osobisty dialog. Zachęcał do częstego korzystania ze spowiedzi i systematycznego uczestnictwa w Eucharystii. W artykule wykorzystano materiały z procesu beatyfikacyjnego i kanonizacyjnego św. Jozafata oraz najważniejszych opracowań życiorysu Świętego w języku polskim. Autor podkreśla aktualność metod działania reformatorskiego św. Jozafata. Uwydatnia rolę dialogu jako skutecznego narzędzia ewangelizacji.

Słowa kluczowe: Jozafat Kuncewicz, unia brzeska, reforma duchowieństwa, katechizm św. Jozafata, męczeństwo.

Saint Jozafat Kuncewicz – Reformer of the Church in Rus

Summary

400th anniversary of the martyrdom of Saint Jozafat Kuncewicz is an opportunity to look at the bishop's activities in Polotsk. The author of the article begins presenting the reforming activity of Archbishop Josaphat by depicting historical conditions of the Polotsk diocese in the beginning of the 16th century. He emphasizes the need for reforms in the spiritual and moral field. This church at the time was in a state of deep economic, moral and spiritual crisis. The Archbishop focused on raising the intellectual and moral level of the clergy through diocesan synods, promoting the Catechism and the rules of priestly life. He targeted vices such as drinking, gambling addiction, and greed. He demanded his priests follow the rules of priestly life proper to the Church. Josaphat also undertook the work of moral and religious upliftment of the lay faithful. He used sermons and personal dialogue as a tool to combat widespread religious ignorance. He encouraged people to go to confession frequently and regularly participate in the Eucharist. The article draws on materials from the beatification and canonization process of St. Josaphat and the most important studies of the Saint's biography in Polish. The author emphasizes the relevance of Saint Josaphat's reforming methods. He highlights the value of dialogue as an effective tool of evangelization.

Keywords: Josaphat Kuncewicz, Union of Brest, clergy reform, catechism of st. Josaphat, martyrdom of st. Josaphat.

Bibliografia

- Carloni M.T., *S. Jozafat Kuncewicz. Martire dell'unità della Chiesa nel Centenario della Sua Canonizzazione 1867-1967*, Roma 1969.
- Contieri N., *Vita di S. Giosafat arcivescovo e martire ruteno dell'Ordine di S. Basilio il Grande*, Roma 1867.
- Ilyk V., *Sanctus Josaphatus in documentis summorum pontificum ab Urbano PP. VIII ad Pium PP XI. Inquisitio historica et philologica*, Roma 2021.
- Kiciński A., *Katechizm w posłudze pastoralnej św. Jozafata*, „Siedleckie Studia Teologiczne” 10(2013), s. 141-151.
- Kiciński A., *Rola katechizmów w rozwoju nauczania katechetycznego*, Kraków 2020.
- Kraśiński J., *Unia brzeska: kontekst i treść aktu unijnego, unii*, „Studia Varsaviensia” 35(1997), nr 1, s. 143-170.
- Likowski E., *Unia Brzeska (r. 1596)*, Warszawa 1907.
- Matwiejuk K., *Papież obrońcami prześladowanych unitów*, Siedlce 2015.
- Matwiejuk K., *Pratulin i jego duchowe dziedzictwo*, Siedlce 2015.
- Mieczkowski D., *Żywot błogosławionego Jozafata Kuncewicza arcybiskupa połockiego obrządku Rusko-unickiego*, Kraków 1865.
- Mironowicz A., *Unie kościelne na ziemiach polskich i ich konsekwencje*, „Studia Podlaskie” 19(2011), s. 33-53.

- Pius XII, *Orientalis Omnes Ecclesias – O Kościele unickim*, Rzym, 23 grudnia 1945 r., <http://rodzinakatolicka.pl/pius-xii-orientales-omnes-ecclesias-o-kosciele-unickim/> (dostęp: 2.08.2023).
- Smyk-Kojło A., *Sytuacja Cerkwi prawosławnej na Rusi Moskiewskiej od 1581 do 1653 r.*, „Elpis” 5/7/8(2003), s. 245-246.
- Sobolewski Z., *Imię Twoje wystawiamy. Dzieje diecezji siedleckiej (1818-2018)*, Siedlce 2018.
- Św. Józafat Kuncewicz biskup i męczennik, <https://brewiarz.pl/czytelnia/swieci/11-12a.php3> (dostęp: 17.09.2023).
- Urban J., *Św. Józafat Kuncewicz biskup i męczennik*, Kraków 1921.

PRZEMYSŁAW SOŁGA*

Psychologia i psychiatria w świetle prasy katolickiej Drugiej Rzeczypospolitej

Psychologia i psychiatria to w katolicyzmie, zarówno w kontekście historycznym, jak i współczesnym, temat uwydatniony tylko w niewielkim stopniu. Jak konkluduje o. dr Artur Hącia, w oficjalnym Magisterium Kościoła dialog teologii i nauki¹, w którym znalazło się miejsce także dla psychiatrii, rozpoczął dopiero papież Pius XII². Jest tu zatem mowa o czasach przypadających dopiero na epokę po okresie międzywojnia. Poza enuncjacjami wspomnianego papieża, A. Hącia przywołuje także przemówienia Jana Pawła II do lekarzy-psychiatrów, co może wskazywać na to, że problem psychiatrii w nauczaniu Kościoła, aż do czasów współczesnych, był w zasadzie nieobecny. Papież, Stolica Apostolska i wchodzące w jej skład Kongregacje nigdy nie wydały też żadnego oficjalnego dokumentu – encykliki, adhortacji apostolskiej czy dekretu, który w całości byłby poświęcony sferze psychicznej człowieka, psychologii, psychiatrii, bądź też zawodowi lekarza-psychiatry, psychologa lub psycho-terapeuty. Jest to zdumiewające nie tylko w kontekście postępów tych dziedzin nauki w XX w., ale również ze względu na fakt, jak wielki wpływ na sferę religijną człowieka wywierają elementy związane z konstrukcją jego psychiki.

Przyczyny takiego stanu rzeczy mogą mieć swoje podłoże w historycznych okolicznościach rozwoju tychże dziedzin nauki. Zdaniem ks. Michała Damażyna, nie dziwi fakt, że do zachwyty, jaki towarzyszył rozwojowi psychologii na początku XX w., Kościół podchodził z ogromną ostrożnością. Jego zdaniem, zbyt pochopnie tłumaczono wówczas doświadczenie religijne jako ele-

* Przemysław Solga – Kraków
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0670-8857>; e-mail: przemyslaw.solga@gmail.com

¹ Zdumiewać może w tym przypadku to, że Artur Hącia jako doktor teologii i medycyny rozgranicza pojęcia nauki i teologii, jak gdyby kwestionując naukowość tej drugiej dziedziny wiedzy. Prawdopodobnie miał on na myśli dialog wiary i rozumu, choć powyższe ujęcie problemu literalnie wypacza jego znaczenie.

² Por. A. Hącia, *Psychiatra i jego misja w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2016, s. 270.

ment ludzkiego życia psychicznego, gdzie Bóg za sprawą przeniesienia i sublimacji uosabia nieuświadomione cechy i atrybuty człowieka. Sens ludzkiego życia starano się interpretować jedynie za pomocą introspekcji psychologicznej. Dowodem na to może być następujące stwierdzenie Zygmunta Freuda, twórcy psychoanalizy: „Religia byłaby zatem ogólnoludzką nerwicą natręctw i tak jak dziecięca nerwica pochodziłaby z kompleksu Edypa – ze stosunku do ojca”³. Jak zauważa ks. M. Damazyn, w takim rozumieniu spowiedź mogłaby idealnie pokrywać się z psychoterapią, gdzie spowiednik występowałby w roli „psychoanalityka”, jako najwyższy autorytet w dziedzinie introspekcji. Grzech, oderwany od kontekstu transcendentnego stanowiłby tutaj jedynie przykład nierozwiązanych konfliktów psychologicznych lub emocjonalnych, albo też rodzaj przeniesienia nieuświadomionych treści do realności. Zbędna byłaby wtedy spowiedź, połączona z przyznaniem się do winy i koniecznością poprawy. Psychoterapeutyczne nurty radykalnie odcinały jednak psychoterapię od religii, pojmując ją jako neutralny światopoglądowo i aksjologicznie proces⁴.

W katalogu chorób, wzmiankowanych w Biblii, wśród ponad 40 odmian schorzeń i kalectwa, wylicza się „szaleństwo”, jako najpoważniejszy objaw zaburzeń umysłowych. Przejawiało się ono zachowaniem odbiegającym od normy, niezrozumiałym i niebezpiecznym⁵. Przykładem osoby chorej psychicznie, której doskwierała prawdopodobnie paranoja prześladowcza, był izraelski król Saul⁶. Udręczenia i stany psychiczne opisane w Psalmie 102 z psychiatrycznego punktu widzenia można utożsamiać z objawami depresyjnymi⁷. Biblista Michał Wojciechowski zaznacza, że wiele przypadków „opętania przez złego ducha” odnotowanych przez Biblię dotyczy zapewne chorób psychicznych; autorzy Pisma św. nie utożsamiali „złych duchów”, czy też „duchów nieczystych” z demonami. Określenia te miały swój źródłosłów bezosobowy i dotyczyły każdej złej, nierozpoznanej siły, szkodzącej człowiekowi, nie rozstrzygając, czy chodzi o chorobę, odurzenie, wewnętrzny imperatyw, czy też nadprzyrodzoną siłę⁸. Współczesna teologia katolicka i praktyka duszpasterska obligują księży egzorcystów do „diagnostyki różnicowej opętania”, a w związku z tym – współpracy z psychiatrami, bez której ich posługa jest niemożliwa⁹, choć istotne jest w nich także

³ M. Damazyn, *Psychoterapia a spowiedź*, w: *Sztuka spowiadania. Poradnik*, red. J. Augustyn, Kraków 2012, s. 487.

⁴ Ibidem.

⁵ J. Klimek, *Środowisko osób chorych i cierpiących psychicznie w perspektywie biblijnej. Refleksja pastoralna kapelana*, „Theologos” 2020, r. 22, nr 1, s. 79.

⁶ Zob. K. Rosińska, *Król Saul jako przykład osoby chorej psychicznie w Starym Testamencie*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2016, nr 23, s. 121-133.

⁷ A. Seri, *Psalm 102: A prayer of the afflicted – psychiatry in the Bible*, „The British Journal of Psychiatry” 2015, nr 6, s. 482.

⁸ M. Wojciechowski, *Czym były „złe duchy”?*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TB/idziemy/200934-wojciechowski> (dostęp: 11.05.2023).

⁹ F. Cieply, *Wybrane zagadnienia dotyczące odpowiedzialności karnej egzorcysty w prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, nr 17, s. 123.

to, że choroba psychiczna i opętanie, wedle opinii katolickich duchownych, pełniących posługę egzorcyzmowania, nie wykluczają się nawzajem¹⁰. Zarówno opętanie, jak i chorobę psychiczną, na kartach Nowego Testamentu imputowali samemu Chrystusowi jego dyskutanci-przeciwnicy (zob. Mk 3, 21; J 7, 20).

Problematyka psychologii i psychiatrii nie nazbyt często poruszana była także w polskich środowiskach katolickich z okresu międzywojnia. Na łamach katolickiej publicystyki prasowej w tamtym czasie, w której próżno jednak szukać oficjalnych wypowiedzi czy dokumentów wychodzących spod pióra hierarchatu kościelnego, niekiedy poruszano jednak ten wątek. Celem artykułu jest zasygnalizowanie, na wybranych przykładach, odniesień do psychologii, psychiatrii i szeroko rozumianej psychicznej sfery człowieka, jakie były wydawane na łamach prasy katolickiej w Polsce międzywojennej. Przy użyciu metody analityczno-syntetycznej przedstawiono wątki z związane z tą tematyką, gdzie w realizacji funkcji wyjaśniającej dopomagają retrospekcje, futurospekcje i kontaminacje oparte o dostępną literaturę przedmiotu, zarówno współczesną, jak i tę z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Można w ten sposób naświetlić obraz stanu wczesnej wiedzy z tych dziedzin nauk medycznych, oraz to, w jaki sposób odnosiły się do niego środowiska powiązane z Kościołem katolickim.

Zaburzenia psychiczne i ich leczenie

Współczesna psychologia kliniczna i psychiatria częstokroć podkreślają kluczowe znaczenie okresu dzieciństwa, czy też adolescencji w etiopatogenezie wszelakich zaburzeń psychicznych. Badania nad szeroko pojętą psychologią młodzieży nie były jeszcze daleko posunięte w okresie międzywojnia, choć zdawano sobie sprawę z jej znaczenia, także jeśli chodzi o kształtowanie sfery duchowej człowieka: „Badania nad psychologią młodzieży, to jedno z najwrdzieczniejszych i zarazem najtrudniejszych zadań, jakie ma przed sobą lekarz-psychiatra, pedagog i wychowawca. Poznanie duszy młodzieńczej, jej praw rozwoju, wzlotów i upadków – to podstawa wszelkich programów wychowawczych, warunk nieodzowny, jeśli pragnie się znaleźć klucz do tej niepojętej niemal, przedziwnej zagadki, jaką jest dusza, budząca się do pełnego, świadomego, dorosłego życia wewnętrznego”¹¹. Przestrzegano jednocześnie przed stosowaniem nadmiernej surowości w praktyce wychowawczej: „Surowe wychowanie mogło więc posunięte do brutalności mogło mieć wpływ jedynie ujemny na tę wątłą naturę dziecka. Matka, łagodniejsza od ojca, zbiła raz chłopca do krwi dla jednego orzecha, ojciec był znacznie surowszy; w szkole nauczyciele byli barbarzyńcami; sam Luter wspomina, jak raz w ciągu jednego przedpołudnia piętnaście razy dostał w skórę. Być może, iż to właśnie stało się podatnym

¹⁰ B.J. Sosiński, *Kryteria diagnozy i rozeznania opętania. Spojrzenie wielowymiarowe*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 2016, nr 1, s. 214.

¹¹ H. Orzechowska, *Psychika młodzieży żeńskiej*, „Przegląd Katolicki” 1935, r. 73, nr 2, s. 22-23.

podłożem onego uczucia lęku, przestachu, który miał odegrać tak ważną rolę w jego życiu”¹².

W kontekście zaburzeń rozpoznawanych już w okresie dziecięcym, w katolickim czasopiśmie „Tęcza”, wydawanym przez Drukarnię i Księgarnię św. Wojciecha w Poznaniu, w 1934 r. ukazał się artykuł autorstwa dra Jana Schwarza, dotyczący psychometrii, gdzie zdefiniował ją jako naukę, która „usiłuje zmierzyć właściwości psychiczne jednostki na wzór antropometrii, która w ten sposób określa cechy fizyczne człowieka. Oznaczenie kierunku i stopnia uzdolnień posiada zasadnicze znaczenie dla doboru pedagogicznego i zawodowego, gdyż jest głównym kryterium i punktem wyjścia wszelkiej selekcji”¹³. Jak podkreślił autor, wartość prognostyczną trudno w tym przypadku określić, ponieważ uzdolnienia jednostki zmieniają się z czasem, pod wpływem wewnętrznych czy zewnętrznych bodźców i nierównomiernego tempa rozwoju każdego dziecka. Psychometria współczesna zajmuje się m.in. badaniem zależności zachodzących pomiędzy psychiką a ciałem, gdzie m.in. uzdolnienia ogólne i usposobienie człowieka można ocenić na podstawie fotografii jego twarzy¹⁴. Do tej i innych poruszanych kwestii dodano w artykule zdjęcia i ilustracje dzieci zdrowych oraz umysłowo upośledzonych; dwa wykresy, dotyczące zależności między inteligencją a rozwojem fizycznym, oraz głównych typów uzdolnień, jak również „rysunki głuptaka, który poza uzdolnieniem w rysunkach, wykazuje całkowite upośledzenie”¹⁵. Podkreślono bowiem, że zdolności ogólne (inteligencja) i uzdolnienia specjalne nie zawsze występują równomiernie, choć pierwsze zazwyczaj podnoszą poziom tych drugich. Jeśli zaś chodzi o uzdolnienia specjalne, można wyróżnić następujące główne typy: wielostronny wybitny; wielostronny przeciętny; wielostronny upośledzony; jednostronnie uzdolniony; jednostronnie upośledzony¹⁶.

Ks. Wiktor Filip Potempa, polski pionier stosowania psychologii w aspekcie duszpasterskim, w książce pt. *Więcej psychologii w duszpasterstwie* z 1938 r., powołując się na obcojęzyczną literaturę przedmiotu, scharakteryzował szereg znanych wówczas zaburzeń psychicznych i chorób nerwowych, takich jak: epilepsja, schizofrenia, mania i depresja – gdzie trzy pierwsze zaliczył do „upośledzeń duchowych”, a kolejne – do „chorób umysłowych”¹⁷. Osobno wyróżnił opętanie, zaznaczając, że zazwyczaj jest ono w istocie histerią, czyli zaburzeniem psychicznym, a autentyczne opętania mają miejsce bardzo rzadko¹⁸. Pre-

¹² M. Paciorekiewicz, *Marcin Luter i jego dzieło*, „Przegląd Powszechny” 1921, r. 38, t. 149-150, s. 111.

¹³ J. Schwarz, *Psychometria*, „Tęcza” 1934, r. 8, nr 7, s. 35.

¹⁴ Ibidem, s. 36-37.

¹⁵ Ibidem, s. 38.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ W.F. Potempa, *Więcej psychologii w duszpasterstwie czyli: Teologia pasterska w świetle psychologii*, Włocławek 1938, s. 240-250.

¹⁸ Ibidem, s. 255.

zentował zatem stanowisko podobne do współczesnego, gdy chodzi o posługę księży-egzorcystów w Kościele katolickim.

W ukazującej się we Lwowie „Gazecie Kościelnej”, w jednym z numerów z 1938 r., opublikowano recenzję wyżej wspomnianej książki, autorstwa ks. Michała Rękasa. Jako „dość dziwne” określił on stawianie w pracy, obok publikacji naukowych, publicystyki z dzienników „ABC” czy „Mały Dziennik”, jako źródeł dowodowych. Ks. W.F. Potempa zbyt słabo też uwzględnił jego zdaniem materiał naukowy zamieszczony w polskich i zagranicznych czasopismach duszpasterskich, takich jak „Ateneum Kapłańskie”, które starają się unowocześnić tradycyjną teologię duszpasterską. Mianem „nierównych pod względem naukowym” określił niektóre działy, w których autor książki błahości utożsamia z przykładami czy dowodami naukowymi, pobieżnie odnosząc się także do poglądów naukowych prezentujących inny punkt widzenia¹⁹. Współczesny badacz, ks. Zdzisław Pawlak zwraca także uwagę, że ks. W.F. Potempa cytuje w swojej pracy dosyć przypadkowo opracowania, nie mające czasem wyraźnego związku z teologią pastoralną, czy też psychologią; w prze-starzałej, głównie niemieckojęzycznej literaturze, pomijał on psychologię religijności i moralności, niezwykle istotne w psychologii pastoralnej²⁰. Jak natomiast odnotował ówczesny mu recenzent: „Autor sam wyznaje, że zamierzone przez niego dzieło wymagałoby współpracy wielu specjalistów do poszczególnych działów. (...) Niech duszpasterze polscy, uczeni teologowie ze sztabów kurialnych, uniwersyteckich, seminaryjnych, redakcyjnych i praktycy ze służby frontowej usilnie dążą do tego, by kapłanom polskim wskazać nowe metody, dać nowe środki w walce o dusze”²¹. Nie znano wówczas jeszcze stosowanego dzisiaj powszechnie pojęcia psychologii pastoralnej, która wedle definicji Szentmártoni’ego Mihály’a „stanowi dział psychologii i bada procesy psychologiczne, które zachodzą w sytuacjach duszpasterskich”²², choć zdaniem niektórych badaczy jest ona raczej działem teologii pastoralnej, bądź też jest elementem teorii i praktyki duszpasterstwa²³.

Ks. Stanisław Huet, doktor filozofii i teologii podkreślał, że badania fizykalno-biologiczne dają obraz kliniczny choroby umysłowej, jeśli chodzi o objawy cielesne, niczego natomiast nie mogą powiedzieć o duchowej stronie zaburzeń. Nauki przyrodnicze są w tym przypadku nieprzydatne, dając ewentualnie, w niektórych przypadkach, „cielesny podkład pod pewne zjawiska duchowe”. Lekarz powinien zatem brać pod uwagę dwie sfery pacjenta: fizyczną i duchową; leczyć nie tylko jego zaburzenia fizyczne czy funkcjonalne, ale

¹⁹ M. Rękas, *Więcej psychologii w duszpasterstwie! (Na marginesie jednej książki)*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 8, s. 123.

²⁰ Z. Pawlak, Ks. Wiktor Filip Potempa – filozof i propagator psychologii w duszpasterstwie, „Studia Wrocławskie” 2005, nr 8, s. 420-421.

²¹ M. Rękas, op. cit., s. 123.

²² S. Mihály, *Psychologia pastoralna*, Kraków 1995, s. 11.

²³ Z. Kropiewski, *Psychologia pastoralna. Koncepcje i kontrowersje*, Szczecin 2011, s. 53.

całego człowieka, rozumianego holistycznie jako jedność fizyczno-duchowa. Tym sposobem psychiatria w czasach współczesnych stanie się jego zdaniem nie tylko działem medycyny, ale również wiedzy teologicznej, duszpasterstwa. Całkowitą i racjonalną metodę leczenia w psychiatrii można natomiast osiągnąć jedynie przy współpracy psychiatry i duszpasterza, a współczesne stanowisko psychiatrów jest coraz bliższe filozofii tomistycznej, gdzie dusza stanowi formę substancjalną ciała²⁴.

W podobnym duchu wypowiadał się anonimowy publicysta „Gazety Kościelnej”, którego zdaniem jedną z cech czasów współczesnych jest rewizjonizm, kontrola „utartych pojęć i poglądów z rzeczywistością”, i są to komponenty współczesnej drogi, po której próbuje się dojść do prawdy. Dokonuje się to na różnych polach, przynosząc także różnorakie skutki. Współczesna medycyna przechodzi zarazem swoisty „rewizjonizm”, przejawiający się zwłaszcza w jej działach, takich jak neurologia i psychoterapia. Jak zaznaczał wspomniany publicysta, istotne jest to, że „Ta medycyna, która tak do niedawna broniła swej niezależności i przeciwstawiała się metodom i środkom, jakimi na duszę ludzką oddziaływała religia – dziś kapituluje i mówi: W pewnych dziedzinach terapii musimy być zgodni z praktyką i doświadczeniem ascezy chrześcijańskiej, w innych nawet – musimy dać pierwszeństwo środkom, jakimi rozporządza Kościół. Na tym tle powstaje dziś cała literatura, tak po stronie lekarzy, jak i po stronie duszpasterzy”²⁵.

Jak stwierdził Pasquale Ionata, w czasach współczesnych, w dobie sekularyzacji, człowiek, w obliczu problemów duchowych, w momencie potrzeby nie szuka kapłana, lecz lekarza, psychologa czy neurologa licząc na to, że uwolni go od problemów życiowych. W ten sposób lekarz podejmuje się działań, które dotyczą sfery duchowej. Wyraził to Viktor Emil von Gebattel w zdaniu: „W obliczu przesuwania się ludzkości od kapłana do psychiatry, psychoterapia przyjmuje funkcję zastępczą”²⁶. Jest to poniekąd odbicie problemów, z jakimi stykali się ludzie w okresie międzywojnia, czy nawet wcześniejszym. Jak zaznaczył anonimowy publicysta „Gazety Kościelnej”, Austriacki psychiatra Albert Niedermeyer zwracał uwagę na to, że zadaniem lekarza nie jest bycie duszpasterzem, podobnie jak duszpasterz nie powinien być lekarzem, musi jednak występować pomiędzy nimi współpraca. Skuteczność i pomyślność psychoterapii, nawet analitycznej, będzie możliwa, „jeśli chory znajdzie sam drogę do duszpasterza”²⁷. Wspomniany publicysta przywołuje w tym przypadku aktualnie niemal zapomnianą i trudno dostępną, niemieckojęzyczną pracę Alberta

²⁴ S. Huet, *Teorie psychiatryczne w świetle nauki katolickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 1938, r. 24, t. 42, z. 1(236), s. 274-275.

²⁵ X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22, s. 340

²⁶ P. Ionata, *Psychoterapia a problemy życia religijnego*, Kraków 1993, s. 24.

²⁷ X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22, s. 341.

Niedermeyera pt. *Psychiatria pastoralna*²⁸, na którą powołuje się także wielokrotnie w swojej książce, o której niżej, ks. Stanisław Huet.

W tak przyjętym rozumieniu charakteru sfery wewnętrznej człowieka, w celu zapewnienia kompleksowego procesu uzdrowienia, czymś nieodzownym miała być współpraca lekarza i kierownika duchowego: „Mistrz ascezy, kierownik dusz, może i powinien współpracować z lekarzem katolikiem dla osiągnięcia jak najlepszych wyników. I na odwrót każdy lekarz, zwłaszcza psychiatra, powinien korzystać ze skarbów katolickiej ascezy, by mógł jak najskuteczniej zapobiegać schorzeniom ludzkiego ciała oraz ludzkiej psyche”²⁹. W tym zapewne kontekście, zdaniem publicysty „Gazety Kościelnej”, lekarz w swojej pracy po wielokroć nie może dać swoim pacjentom „z poszarpanymi nerwami” lekarstwa będącego w stanie stworzyć to, czego potrzebują, a czym są „miłość, wiara, nadzieja i poszukiwanie sensu życia”. Sam Carl Jung przyznał, że w swojej pracy psychoterapeutycznej nie miał ani jednego przypadku, który nie wiązałby się z jakimś problemem religijnym – „Każdy z pacjentów był chory, ponieważ utracił to, co religia swym wyznawcom daje, a żaden nie był w rzeczywistości uleczony, jeżeli nie powrócił do religii”³⁰.

Nie bez znaczenia, zdaniem katolickich publicystów, był jednak system wartości i przekonań, jakie wyznawał terapeuta czy lekarz, a które to przynosił na swojego pacjenta. Zdaniem W. Bitnerowej „Naturalnie, że tylko lekarz wierzący, rozumiejący i wyczuwający ascezę, może taką opiekę sprawować, i tu dla lekarzy katolików – otwiera się szerokie, ciekawe a niewyzyskane pole dla opracowania norm tej właśnie opieki”³¹. Również we współczesnej psychologii czasem zwraca się uwagę na to, że terapeuta winien cechować się wrażliwością na sferę duchową człowieka, na światopogląd pacjenta i odpowiednim przygotowaniem, jeśli chodzi o wiedzę religijną. Gdy jego światopogląd i system przekonań pacjenta będą rozbieżne, psychoterapia może zakończyć się niepowodzeniem³². Jak zaznacza ks. Michał Damazyn, problem religijny, odczytany jako nerwica, może skutkować niepowodzeniem terapii. Cele działania psychoterapeuty i spowiednika są też inne: gdy dla pierwszego jest nim szczęście człowieka, dla drugiego – życie wieczne³³. Wyraża się jednak w tym przypadku nieprecyzyjne – w jednych i drugich okolicznościach celem jest przecież szczęście konkretnej osoby, tyle że w wymiarze doczesnym lub transcendentnym. Jedno i drugie nie wyklucza się nawzajem; chrześcijaństwo ukierunko-

²⁸ Zob. A. Niedermeyer, *Grundriss der Pastoral-Medizin 1. Teil Pastoral-Psychiatrie*, Paderborn 1936.

²⁹ W. Bitnerowa, *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653), s. 205.

³⁰ X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22, s. 340.

³¹ W. Bitnerowa, *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653), s. 205.

³² Zob. P. Ionata, *Psychoterapia a problemy życia religijnego*, Kraków 1993, s. 40-43.

³³ M. Damazyn, op. cit., s. 489.

wane jest także na szczęście doczesne człowieka, nawet jeśli wskazuje na nieuchronność cierpienia w życiu doczesnym.

„Uzdrawiający” wpływ religii chrześcijańskiej

Stan psychiczny ludzi z tamtego okresu, oraz anomalie z nim związane, miał być powiązany z wpływami ówczesnego środowiska kulturowego, implikującego określony światopogląd, odbiegający daleko od chrześcijańskiego ideału. Zdaniem ks. Władysława Roguskiego, „W większej części stany psychopatyczne i choroby ściśle umysłowe łatwo powstają i rozwijają się pod wpływem błędnego światopoglądu i sprzyjających dlań warunków, czyli wskutek dzisiejszej kultury, która jest wybitnie pogańską tam, gdzie brak jej zasad prawdziwie chrześcijańskich”³⁴. Według wspomnianego księdza, religia już w czasach starożytnych posiadała swój „autorytet”, poprzez który „skutecznie hamowała wszelkie zapędy samobójcze”. Także religia starożytnych Greków, choć zantropomorfizowana, wywierała dodatki wpływ choćby na homerowskich bohaterów. Religia uchroniła od „ucieczki od życia” Odyseusza, tęskniącego za rodzinnym domem, jego żonę, osamotnioną Penelopę i Achillesa, który bolał nad śmiercią Patroklosa, swego przyjaciela³⁵.

Podobne stanowisko prezentował ks. Józef Pastuszka, psycholog, profesor Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, wedle którego nowa filozofia, bazująca na fenomenologii Maxa Schelera, wskazuje na afektywny charakter aktu poznawczego. Najdoskonalszą formą poznania jest natomiast akt miłości: „Miłość popycha przede wszystkim do intencjonalnego opanowania rzeczy – przez poznanie. Dalszym etapem jest aktywne ustosunkowanie się naszego „ja” do przedmiotu poznanego. (...) Czyn, jako akt miłości, zaspokajając popędy życiowe i bogacąc naszą psychikę, wywołuje oddźwięk w pokrewnej sobie sferze poznania, skłaniając do przetworzenia w formy poznawcze tego, co stało się obiektem miłości w czynie. A znów nowe akty poznawcze, zrodzone z miłości, będą dążyły do swej realizacji – w czynie”³⁶. W ten to sposób, w kształtowaniu ideologii człowieka, to jego uczynki, a nie myśli, odgrywają kluczową rolę³⁷.

Religia katolicka, wraz z powiązaną z nią miłością chrześcijańską, posiadać miała zatem szczególną zdatność w przypadku profilaktyki zaburzeń psychicznych, swego rodzaju „uzdrawiające” właściwości. Swoisty proces „leczenia”, zdaniem polskich publicystów katolickich w II RP, za punkt odniesienia mogłby przyjąć interferencję psychiki i duchowości, traktowanych nieoddzielnie. Odpowiednio ukształtowana duchowość byłaby w stanie pociągać za sobą, umożliwiać, czy też ułatwiać proces „zdrowienia” w sferze psychicznej. Możli-

³⁴ W. Roguski, *Przyczyny dzisiejszych samobójstw*, „Przegląd Katolicki” 1930, r. 68, nr 17, s. 263.

³⁵ Tenże, *Problem samobójstwa*, „Przegląd Katolicki” 1933, r. 68, nr 13, s. 195.

³⁶ J. Pastuszka, *Ideologia a życie*, „Przegląd Katolicki” 1930, r. 68, nr 39, s. 609.

³⁷ Ibidem, s. 610.

liwość swego „uzdrowienia psychiczno-duchowego” przypisywano czasem sakramentowi spowiedzi.

Stan ówczesnej nauki był na o wiele niższym poziomie niż obecnie, niemniej jednak zdawano sobie sprawę z destruktywnego wpływu alkoholu na cały organiczny ustrój, zwłaszcza mózg człowieka, a wyniki badań naukowych pod tym względem przytaczała chętnie prasa katolicka, apologizując praktykę duszpasterską dla osób uzależnionych. Dodatkowym uzasadnieniem oceny zagadnienia miało być prezentowanie specyficznych przykładów z życia więznych. Anonimowy, dawny alkoholik, leczony trzykrotnie w Zakładach leczniczych dla alkoholików w Gościejewie (Wielkopolska) i Tarnowskich Górach, w 1933 r. na łamach krakowskiego „Dzwonu Niedzielnego” miał podzielić się swoimi doświadczeniami. Zaznaczył, że alkohol jest trucizną, wywołującą obłąd – *delirium tremens*, prowadzącą niekiedy nawet do całkowitego zatrucia i śmierci. Jak przyznał, kuracja odwykowa wzmocniła tylko jego siłę fizyczną, lecz sfera wolitywna nie zintensyfikowała się prawie wcale, wskutek czego wracał permanentnie do nałogu. Istotnym środkiem zaradczym okazała się być dopiero spowiedź, w co niedowierzali jego znajomi, widzący metamorfozę, która, jak przyznał, „uleczyła go zupełnie”. Lekarstwa, jak twierdził, nie są odpowiednim środkiem pomocowym, gdyż alkoholizm to choroba tocząca duszę człowieka – tylko wyrzucenie grzechów jego zdaniem uczyni ją silniejszą³⁸.

Podobnie „uzdrawiający wpływ” miało na alkoholików wywierać uczestnictwo w eucharystii. Dopóki bowiem osoba uzależniona od alkoholu pozostaje „pod świeżym wrażeniem cudownego działania” liturgii, trzyma się z daleka od grzechu. Jeden z misjonarzy miał nawet zwierzyć z pewnej historii w swojej praktyce duszpasterskiej, gdzie jeden z alkoholików „nawracał się” stale w czasie trwania misji, lecz potem wracał do nałogu. Receptą na jego problemy zdaniem wspomnianego księdza mogła być codzienna komunie święta, udzielająca „pomocy nadprzyrodzonej”, karmiąca i krzepiąca³⁹.

Współczesne badania dowodzą, że istotnie duchowość pomaga alkoholikom dokonać refleksji nad tym, co dzieje się w ich życiu, czy też w znalezieniu jego sensu, choć jej wpływ na podjęcie decyzji o leczeniu pozostaje niejasny⁴⁰. Na płaszczyźnie teologiczno-pastoralnej rozróżnia się czasem pojęcia „uzdrowienia” od „wyleczenia”. To ostatnie polega na zniknięciu wszystkich objawów chorobowych, natomiast pierwsze – na uwolnieniu od ciężarów cierpienia, nawet w obliczu nieustąpienia choroby. W wyniku spowiedzi konsekwencje „grzechu”, odpuszczonego co do winy, choć odczuwalne, mogą bowiem nie stanowić już źródła niepokoju, stąd wynikać ma jej częściowo „uzdrawiający”

³⁸ B. B., *Jak wstrzymać się od używania alkoholu*, „Dzwon Niedzielnny” 1933, r. 9, nr 5, s. 75.

³⁹ K. Kalinowski, *Lekarstwo cudowne w walce z nałogiem*, „Dzwon Niedzielnny” 1933, r. 9, nr 6, s. 83.

⁴⁰ Zob. S. Chrost, *Duchowość w procesie zdrowienia alkoholików*, w: *Rodzina w systemie wsparcia i pomocy osobom z problemem alkoholowym*, red. D. Müller, Łódź 2020, s. 143.

wpływ także na sferę psychiczną człowieka⁴¹. Religia jednak dąży do „uzdrowienia duszy”, a psychoterapia – do zdrowia psychicznego⁴². Możliwa ulga psychologiczna jest tylko skutkiem, a nie celem spowiedzi, inaczej niż w przypadku psychoterapii, tak więc pojawiające się czasem stwierdzenie, iż „spowiedź jest formą psychoterapii” nie znajduje podstaw ani teologicznych, ani naukowych⁴³.

Czy jednak swoiste nawrócenie, konwersja religijna mogą pomóc w wyjściu z nałogu? Na gruncie psychologii społecznej i biologicznych podstaw zachowania doświadczenia mistyczne, w tym nawrócenie, mają charakter doświadczeń protowerbalnych, wynikających z aktywności prawej półkuli mózgowej. Stąd wynika ich ściśle powiązanie z przekonaniem o istnieniu ontologicznej prawdy czy dobra. W procesie nawrócenia religijnego zachodzą zmiany w postrzeganiu wartości centralnych, pociągających za sobą zmianę postaw zewnętrznych, nawyków czy sposobu życia. Zgodnie z teorią Milтона Rokeacha, wartości mają większą wagę niż postawy, stąd ich zmiany skutkują trwalszymi i głębszymi efektami, niż zmiany postaw, prowadzące zwykle do krótkotrwałego przemodelowania zachowań. Wewnętrzna przemiana ekspozuje się na zewnątrz poprzez postawy prezentowane nie tylko w wymiarze religijno-moralnym, ale również społeczno-kulturowym⁴⁴. Przytoczony zatem powyżej przypadek alkoholika, doznającego „uzdrowienia” wskutek przystąpienia do spowiedzi, mógł być zatem, przynajmniej w jakimś stopniu, autentyczny.

Ostateczny proces „nawrócenia” w teologii katolickiej następuje właśnie w momencie wyznania grzechów, w sakramencie pokuty i pojednania. Ks. Stanisław Huet, teolog-moralista i działacz społeczny, duszpasterz Polskiego Towarzystwa Lekarskiego w Morszynie, w 1937 r. opublikował pracę pt. *Psychoanaliza a sakrament pokuty*. Powołując się na koncepcje psychoanalityczne Alfreda Adlera polski duchowny konstatawał, że katolicka asceza i etyka, w których pracuje się nad wyrobieniem charakteru, rozwojem cnót i wykorzeniem wad, mogą być pomocne w psychologii indywidualistycznej, zwłaszcza gdy idzie o możliwość poznania samego siebie. Pociąga ono bowiem za sobą uświadomienie „różnych objawów nerwowych”, których podłoże znajduje się właśnie w głównych wadach charakteru człowieka. Alfred Adler dążył bowiem do uświadomienia choremu celu jego objawów, „które są skutkiem woli popędu do mocy z poczuciem niższości”⁴⁵.

W czasopiśmie „Głos Kapłański” ukazał się artykuł autorstwa ks. Zygmunta Kozubskiego, profesora teologii moralnej na Uniwersytecie Warszaw-

⁴¹ K. Krepel, *Posługa spowiednika wobec penitentów obarczonych nalogami*, „Studia Gdańskie” 2017, t. 41, s. 164.

⁴² P. Ionata, *Psychoterapia a problemy życia religijnego*, Kraków 1993, s. 47.

⁴³ Ibidem, s. 40-41.

⁴⁴ B.J. Sosiński, *Osobowość a nawrócenie. Psychologiczno-pastoralna analiza osobowości nawróconych członków zakonów i grup religijnych*, Poznań 2010, s. 111, 114.

⁴⁵ S. Huet, *Psychoanaliza a sakrament pokuty*, Włocławek 1937, s. 38.

skim, pt. *Psychoterapia a spowiedź*, którego streszczenie opublikowano w 1938 r. na łamach „Gazety Kościelnej”. Zdaniem ks. Kozubskiego „Spowiedź katolicka znalazła swe wielkie usprawiedliwienie w psychoterapii” i dziś poza Kościołem wiele osób „spowiada się” w gabinetach psychoterapeutycznych. Otwierają oni przed terapeutami wnętrze swojej duszy, uznając analizę przeżyć duchowych za główny punkt odniesienia w procesie psychoterapeutycznym. Zrozumiano tym samym, że spowiedź posiada swoją „psychologiczną” wartość. Katolicka spowiedź jest niezwykle cenna dla zachowania „zdrowia duchowego”, gdyż jest w stanie „wykryć” świadomą bądź podświadomą treść, która obciąża duszę. Jak dowodzi doświadczenie, uspokajające działanie może mieć już samo wypowiedzenie i powierzenie swoich duchowych konfliktów osobie, którą darzymy zaufaniem. Spowiadający się musi też odwołać się do rzeczywistości, której dotąd być może unikał instynktownie, i zająć wobec niej stanowisko. Może tym samym „wyzdrowieć” z dotychczasowego, wyuczonego „przeoczenia” czy „unikania” elementów swej wewnętrznej rzeczywistości⁴⁶.

Św. Augustyn, jak zaznaczał anonimowy publicysta „Gazety Kościelnej”, pychę nazywał korzeniem chorób duchowych, tymczasem spowiedź wiąże się przecież z pewnym upokorzeniem, wyznaniem niewystarczalności, co oznacza zatem uderzenie w pychę⁴⁷. Jak przy tym dodawał, „nie ma bynajmniej obawy, by spowiedź, odkrywająca nieznane duszy, prowadziła do depresji i zwątpienia, chroni ją od tego niebezpieczeństwa fakt, że samoanaliza przed spowiedzią odbywa się wobec Boga, który nie tylko przebacza, ale przywraca człowieka do pierwotnego stanu”⁴⁸. Anonimowy publicysta lwowskiej gazety, przytaczający powyższe stwierdzenia nie miał jednak złudzeń co do tego, iż by życie religijne w zupełności mogło wystarczyć do zachowania „zdrowia duchowego”. Nie wszystkie „choroby duchowe” da się też jednak jego zdaniem usunąć zabiegami terapeutycznymi. Jeśli stosunek człowieka do religii, do sfery duchowej „nie jest normalny”, prędzej czy później odbije się to zarówno na „zdrowiu duchowym”, jak i zdrowiu fizycznym⁴⁹. „Z należytego stosunku człowieka do Boga płynie cały szereg uprzedzeń, napięć i złudzeń, niepokojów, bo serce i duch ludzki są jakby wykolejone, żyją poza rzeczywistością, a takie życie i nastawienie przeciw rzeczywistości według ogólnego i zgodnego zdania psychoterapeutów nie oznacza zdrowia duchowego i musi być skorygowane, jeśli psychoterapia ma osiągnąć właściwy swój cel”⁵⁰.

Podobne „uzdrawiające” możliwości spowiedzi, jeśli chodzi o kondycję psychiczną człowieka, na łamach jezuickiego „Przeglądu Powszechnego”, opisywała lekarka W. Bitnerowa: „Kościół katolicki przychodzi z cudownym le-

⁴⁶ X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22, s. 342.

⁴⁷ Ibidem, s. 340.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem, s. 342.

⁵⁰ Ibidem, s. 342-343.

karstwem, podaje rękę dla zrestytuowania, odnowienia życia. Lekarstwem tym jest spowiedź połączona z rozgrzeszeniem – czyli sakrament pokuty i eucharystia, jako odnowienie w Chrystusie. O cudownym psychicznym działaniu tych środków wie doświadczenia każdy katolik, który spieszy do nich nie raz do roku, aby «prawu kościelnemu stało się zadość», ale sięga po nie często, jak po pokarm, po lekarstwo, po siłę – na niedolę załamania się wewnętrznego i psychicznego⁵¹. Chrześcijańska asceza podkreśla bowiem, że czystość sumienia stanowi warunek *sine qua non* dla wewnętrznego spokoju i udoskonalenia⁵².

Trudno jednak wyobrazić sobie w tamtych czasach efektywną, o ile w ogóle podejmowaną, współpracę spowiednika i terapeuty. Co ciekawe, rozwój nauk psychologicznych odbywał się paralelnie z kryzysem spowiedzi i utratą przez człowieka poczucia grzechu. Penitent podpierał się w tym przypadku nurtami psychologii, kwestionującymi istnienie obiektywnego zła, czy też teologicznymi, podważającymi możliwość istnienia grzechu śmiertelnego. Zauważano, że tam, gdzie zmniejszała się liczba osób korzystających z tego sakramentu, proporcjonalnie wzrastała liczba osób szukających pomocy psychoterapeuty⁵³. Jednak współcześnie osoba, która trafia do gabinetu psychoterapeuty, często została tam skierowana właśnie przez swojego spowiednika⁵⁴.

Koincydencja psychiki i duchowości

Zrozumienie w tym przypadku znaczenia procesu „zdrowienia” duchowo-psychicznego nie jest możliwe, bez dogłębnej analizy postrzegania w tamtym czasie duchowości i jej wpływu na psychikę człowieka. Odnosząc się do tych kwestii, katolicycy publicyści powoływali się niekiedy na najwyższe światowe autorytety w dziedzinie psychologii i psychiatrii. Jak podkreślał anonimowy katolicki duchowny, publicysta „Gazety Kościelnej”, słynny szwajcarski psycholog i psychiatra, Carl Jung wskazywał, że wśród współczesnych mu narodów europejskich panuje brak „równowagi duchowej”. Przyczyną jest charakter obecnej rzeczywistości, w której doskwiera ludziom brak czasu na odpoczynek, przeplatany z „okresami nerwowości”, jak również „światopoglądowa dezorientacja”. Pacjenci C. Junga, jak on sam przyznał, nie mają bladego pojęcia o teologii, religii czy filozofii; często nie potrafili udzielić odpowiedzi na najważniejsze życiowe pytania i mieli nadzieję, że w odpowiedzi na nie posiada on jakąś „cudowną receptę”, którą można nabyć odpłatnie⁵⁵. Jak stwierdzić miał szwajcarski psychiatra: „Psychonerwica jest w ostatecznym rozumieniu cierpieniem duszy, która swego celu nie odnalazła”⁵⁶.

⁵¹ W. Bitnerowa, *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653), s. 201.

⁵² Ibidem.

⁵³ M. Damazyn, op. cit., s. 488.

⁵⁴ Ibidem, s. 483.

⁵⁵ X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22, s. 340.

⁵⁶ Ibidem, s. 341.

Istotnie, Carl Jung uważał, że dusza jest z natury religijna – im lepiej, jego zdaniem, poznamy religię, tym bardziej zwiększamy szanse na poznanie meandrow funkcjonowania ludzkiej psychiki⁵⁷. Jednakowoż w 1932 r., na podstawie własnej obserwacji klinicznej przyznał, że liczba nerwic w ostatnim czasie wzrosła równolegle wraz z upadkiem życia religijnego. Zwrócił też uwagę na to, że do jego gabinetu trafiali pacjenci z różnych krajów i środowisk, którzy *de facto* nie cierpieli na nerwicę, lecz szukali sensu życia, bądź zadreńczyli się problemami, których nie mogła rozwiązać współczesna filozofia czy religia⁵⁸. Nawet prekursor psychoanalizy, Zygmunta Freud, któremu często zarzuca się indyferentyzm religijny, w liście do pastora Oskara Pfistera pisał, że chrześcijańska psychoanaliza powinna dawać lepsze rezultaty niż jego własna, poprzez mechanizm sublimacji i przeniesienia, zwracanie się ku Bogu, co określił mianem „leczenia duszy”⁵⁹.

Ta właśnie swoista kontaminacja sfery psychicznej i duchowej, balans pomiędzy jedną a drugą częścią składową człowieka, był często punktem odniesienia dla katolickiej publicystyki, jeśli chodzi o jej stosunek do psychoterapii. W okresie międzywojnia, Katolicka Agencja Prasowa w Polsce ogłosiła sprawozdanie ze zjazdu lekarzy w Hadze, pt. *Dusza a nerwy*, na którym podjęto temat nowoczesnej psychoterapii. Zaznaczono w nim, że zgodnie z aktualną wiedzą medyczną, pomiędzy światem fizycznym i psychicznym istnieje ścisła zależność. Ciało ludzkie składa się z różnych pierwiastków, i „to nie luźny konglomerat, lecz całość, mające swe narządy różnorodne i podporządkowane tak, że do wspólnego celu zmierzają i tworzą jednolity ustrój, zdolny do rozwoju i działania. Tym pierwiastkiem tworzącym jedność w organizmie jest dusza, która wśród nieustannej fluktuacji, wśród ciągłych przemian organizmu, podtrzymuje stałą jedność ustroju”⁶⁰. Zgodnie z przekazem wspomnianego sprawozdania, badając teorie najśłynniejszych psychoanalityków, takich jak Alfred Adler, Karol Gustaw Jung, Zygmunta Freud, można dostrzec wspólny mianownik pojawiający się w ich wnioskowaniu naukowym, a mianowicie: badając „zjawiska psychiczne”, medycyna poczyną zmierzać do coraz lepszego zrozumienia duszy⁶¹.

Lekarz Piotr Radło, na łamach „Gazety Kościelnej” zaznaczał, że kuracje medyczne wyglądałoby znacznie lepiej i byłoby skuteczniejsze, gdyby lekarze, poza leczeniem przyczynowym i objawowym, stosowali także „leczenie duchowe”, czyli „metapsychoterapię”, polegającą na podawaniu chorym pewnych sugestii dla „wzmocnienia sił obronnych ustroju”, jak również „apliko-

⁵⁷ D. Janus, *Psychopatologia a religia. Strukturalne zbieżności pomiędzy zaburzeniami psychicznymi a religią*, Warszawa 2004, s. 33.

⁵⁸ P. Ionata, *Psychoterapia a problemy życia religijnego*, Kraków 1993, s. 21.

⁵⁹ Ibidem, s. 40.

⁶⁰ X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22, s. 340.

⁶¹ Ibidem.

waniu...Boga!”⁶². Przekazywanie bowiem pacjentom „ufności w niezawodną nigdy pomoc Bożą podnosiłaby chorych na duchu i dodawała otuchy w cierpieniu, przez co najcięższe choroby mogliby oni przetrwać w «pogodzie ducha»”⁶³. W tym też kontekście inny publicysta „Gazety Kościelnej”, anonimowy katolicki duchowny, konstatował: „Nowoczesna psychoterapia dochodzi do wniosku, że nerwice są wyrazem wewnętrznego rozłamu i wszystko, co ten rozłam potęguje, wzmacnia też i chorobę. Dlatego też tak wybitny psychoterapeuta jak Jung zdaje sobie sprawę, że problem uzdrowienia – to przede wszystkim kwestia religii. Stąd religia chrześcijańska wymaga tego, aby nakazy jej były spełniane z wewnętrznego poczucia i aby były w pierwszym rzędzie wewnętrznie stosowane. I tu leży terapeutyczny punkt ciężkości w duchowym leczeniu”⁶⁴. Autor powyższego cytatu odwołuje się w tym przypadku do wyżej wspomnianej pracy ks. Stanisława Hueta *Psychoanaliza i sakrament pokuty*, oraz niemieckojęzycznej pracy ks. Theodora Müncker’a, teologamoralisty, poświęconej psychologicznym podstawom etyki katolickiej⁶⁵.

Wspomniane powyżej nakazy moralności chrześcijańskiej, które miałyby dopomóc w leczeniu psychonerwicy i zaburzeń psychicznych, wynikały zapewne z przeświadczenia o tym, że czyny wywierają ogromny wpływ na kształtowanie konstrukcji psychicznej ludzi. Ks. Józef Pastuszka, za św. Bazylim powtarzał, że źródłem poznania w przypadku człowieka jest jego życiowe postępowanie. Jest to na pozór, jego zdaniem, zaprzeczenie praw, którymi rządzi się ludzka psychika, gdzie teoretycznie akty poznawcze powinny być podłożem czynów i impulsem do ich popełnienia. Tymczasem na genezę czynów ludzkich składają się, poza myślami, także wola, uczucia i akty zmysłowe. Odziaływanie to jest w stanie kreować treści poznawcze, a dokonuje się wskutek podejmowanych przez ludzi wyborów, i związanych z nimi uczynkami: „Wprawdzie czyn rodzi się pod wpływem pewnych myśli, czy wyobrażeń, ale znów od charakteru czynów ludzkich zależy powstanie pojęć, ideałów, słowem, całą ideologia człowieka. (...) Wykonywanie znów pewnych czynów wytwarza w duszy swoiste dyspozycje psychiczne, wywołuje pokrewne obrazy, pobudza myśl do zajęcia się przedmiotami, koło których obracają się nasze czyny i rodzi związane z nimi uczucia. W ten sposób czyny ludzkie znajdują silny odzew w całej psychice”⁶⁶. Podobnie jak w przyrodzie, tak i w życiu psychicznym człowieka nic nie ginie. Czyny ludzkie zatraciły swój pierwotny charakter, od strony fizycznej, idąc w kierunku sfery psychicznej – „zaspokajając pewne popędy, nie tylko poruszyły odpowiadające im złoza energii życio-

⁶² P. Radło, *Lekarz a jednostka i społeczeństwo (Ciąg dalszy)*, „Gazeta Kościelna” 1937, r. 44, nr 10, s. 118.

⁶³ Ibidem, s. 119.

⁶⁴ X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22, s. 341.

⁶⁵ Zob. T. Müncker, *Die psychologischen Grundlagen der katholischen Sittenlehre*, Düsseldorf 1934.

⁶⁶ J. Pastuszka, *Ideologia a życie*, *Przegląd Katolicki*” 1930, r. 68, nr 39, s. 609.

wych, ale ugruntowały się w duszy w postaci obrazów i myśli i nastawiły ją w pewny kierunku”⁶⁷. Szczególną formą poskramiana „popędów” w mystyce chrześcijańskiej była i jest natomiast asceza.

Jak wskazywano, cechą chrześcijańskich ascetów jest spokój, równowaga psychiczna i „wesele wewnętrzne” – pod tym względem nawet największe życiowe nieszczęścia nie są w stanie ich złamać. Są one dla nich zjawiskami względnymi, znoszonymi z radością jako „ofiara krzyża”, doświadczenie i dar pomocny w dalszym rozwoju duchowym. Przyczyną załamania życiowego jest bowiem utrata celu, dla którego żyjemy. Każdy cel, oparty na rzeczach ludzkich, a więc ułomnych, może się w dowolnej chwili załamać, sprowadzając na człowieka „katastrofę psychiczną”. Stąd dla zachowania równowagi wewnętrznej, psychicznej, koniecznym jest wyznaczanie sobie wyższych celów, nadprzyrodzonych, niepodatnych na załamania, tak jak robił to każdy święty, który „dotykał istotnego szczęścia, osiągał naprawdę równowagę i spokój”, a ich droga jest receptą na „nasze roztrzęsione nerwy i załamania życiowe”⁶⁸. „Asceza z ufnością znosi nawet ciężkie doświadczenia życiowe, widząc w nich zawsze sens i mądrość Bożą, aczkolwiek często nie może ich zrozumieć swym ograniczonym umysłem, patrząc z bliska. Ta ufność i płynący stąd spokój – to równocześnie najlepsze zapewnienie równowagi psychicznej, tak łatwo doznającej wstrząsów przy łada nieszczęściu”⁶⁹.

Jak podkreślała W. Bitnerowa, chrześcijański asceta cechuje się zdyscyplinowanym życiem i zdyscyplinowaną pracą. Nie marnuje czasu na „próżne marzenia, rozmyślanie, przetrawianie swych udręk, smażenie się we własnym sosie ambicji, urażonej miłości własnej”. Tymczasem praca i niemarnowanie czasu to środki, które psychoterapia ceni bardzo wysoko, jako środek zaradczy pozwalający choćby częściowo zapomnieć o własnych problemach; „jest idealnym lekiem na neurozy i histerie wszelkiego rodzaju”⁷⁰. Bitnerowa podkreślała, że asceza chrześcijańska wymaga narzucenia określonego rygoru, dyscypliny, dla osiągnięcia wyznaczonych sobie „celów nadprzyrodzonych”. Tymczasem lekarze, pedagodzy, psycholodzy, fizjolodzy czy biolodzy zwracają jej zdaniem uwagę na to, że narzucanie sobie pewniej dyscypliny umysłowej czy fizjologicznej, takiej jaka spotykana jest w ascezie chrześcijańskiej, jest niezwykle istotne „dla harmonijnej pracy organizmu”. Na potwierdzenie tej tezy przywołała cytata Alexisa Carrela⁷¹, w którym stwierdzał, że ludzkie zdrowie wyrodnieje, gdy człowiek zaspokaja całkowicie swoje fizjologiczne skłonno-

⁶⁷ Ibidem.

⁶⁸ W. Bitnerowa, *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653), s. 201.

⁶⁹ Ibidem, s. 202.

⁷⁰ Ibidem, s. 203.

⁷¹ Alexis Carrel (1873-1944) – francuski chirurg, biolog, pisarz, filozof, moralista, laureat nagrody Nobla w dziedzinie medycyny fizjologii lub medycyny w 1912 r. Wywodził się z katolickiej rodziny, która wydała kilka mnichów i mniszek, oraz jednego biskupa. Pod koniec życia okrył się złą sławą za sprawą poparcia nazizmu.

ści. Konieczne jest zatem, jak zaznaczał francuski lekarz, wyrobienie w sobie swoistej „tresury”, celem uzyskania umiejętności do opanowywania głodu, potrzeby snu, popędu seksualnego czy tendencji do sięgania po używki⁷².

Ciekawym wątkiem, podjętym przez ks. Piotr Chojnackiego – psychologa, filozofa i etyka, wykładowcy Uniwersytetu Warszawskiego oraz Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie – był także kontekst psychologiczny „niewiary i nawrócenia”, tj. ateizmu i konwersji religijnej, jaki naświetlił w 1935 r. na łamach jezuickiego „Przeglądu Powszechnego”. Jak zaznaczył wspomniany katolicki duchowny – narzędzia uzasadnienia psychologicznego znajdują się poza obrębem nauk teologicznych, podobnie jak narzędzia uzasadnienia teologicznego wychodzą całkowicie poza obręb psychologii. Środki i „narzędzi dowodzenia” w obydwu tych naukach są różne, nawet jeśli dają sobie wzajemnie materiał do badań. Wiara ma bowiem charakter nadprzyrodzony, gdzie niezbędne jest działanie *łaski*, interwencji Bożej, umożliwiającej przyjęcie tez, które są nieprzenikliwe dla rozumu ludzkiego. Pod tym względem stanowisko psychologii musi być negatywne, poprzestające na przyjęciu założenia, że naturalne czynniki nie są wystarczające do wyjaśnienia wiary, jej utraty, czy też „nawrócenia”, lub kontestacji istnienia „przedmiotów nadprzyrodzonych”, utożsamiając je z mało znanymi bądź nieznanymi elementami psychicznymi, czy też fizjologicznymi. Ten ostatni punkt widzenia ks. Chojnacki odrzuca jako nie naukowy, gdyż „przesądza się sprawę, co stanowi ujmę dla obiektywnych badań”⁷³.

Wspomniany duchowny zwracał uwagę na to, że niewiara może być owocem powolnych lub gwałtownych, czasem nieuświadomionych procesów, wynikających z temperamentu osobnika, „jego kultury i otoczenia”. W ten sposób jego zdaniem spotkać się można ze „stanem wiary typu przeważająco intelektualnego lub typu przeważająco emocjonalnego”. Geneza i stan niewiary u jednych ludzi są bowiem motywowane intelektualnie – poprzez rozważania filozoficzne i naukowe, u innych zaś – przede wszystkim emocjonalnie, gdzie rolę nadrzędną odgrywają uczuciowe nastroje i rozstroje, „tęsknota za niewiadomym”, stany melancholii, zniechęcenia, połączone z chęcią zmiany tego typu niedyspozycji psychicznych. Na dowód tego podawał *casus* „łatwo stwierdzalnego faktu”, gdzie kryzysy wiary występują często w okresie dojrzewania, gdy człowiek buntuje się przeciw utartym normom, próbując zyskać własny, samodzielny osąd i pogląd na świat. Przyczyną tego stanu rzeczy są biochemiczne zmiany, zachodzące w organizmie, pociągające za sobą psychiczny niepokój, stan „niezadowolenia z tego co jest i poszukiwania czegoś nowego”⁷⁴.

Polski duchowny zwracał też uwagę na to, że współczesna mu psychologia czynniki implikujące nawrócenie sprowadza do elementów psychicznych

⁷² W. Bitnerowa, *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653), s. 194.

⁷³ P. Chojnacki, *Psychologia niewiary i nawrócenia*, „Przegląd Powszechny” 1935, t. 205, nr 2 (614), s. 162-163.

⁷⁴ Ibidem, s. 166-16.

i psychologicznych, które przez swoją mnogość nie dają jednak pełnego obrazu zagadnienia. Fakt nawrócenia jest natomiast jego zdaniem „wyższym stanem psychicznym”, w którym wzrasta ryzyko tłumaczenia go poprzez uproszczone procesy psychiczne. Warunki psychiczne dające nawrócenie można podzielić na zewnętrzne (wpływ kazań, czytelnictwa, zachowań ludzi wierzących) i wewnętrzne (potrzeba moralnego kierownictwa, uporządkowania światopoglądu, niepowodzenia, rozczarowania, depresja). Nie tłumaczą one jednak dostatecznie procesu nawrócenia, gdyż występują też u innych osób niż konwertyci. U osób nawracających się w sposób nagły mogą działać też czynniki wychodzące z podświadomości, które uzewnętrzniają się w określonych okolicznościach. W ten sposób „kompleks religijny”, pozostający nieraz długo w podświadomości, kieruje ku sobie afekt i wolę. Powstaje nowa ideowo-afektywna asocjacja, wskutek ideowo-afektywnej dysocjacji – człowiek niewierzący może bowiem wyznawać jakiś pogląd, a jego wiara podświadome jest w stanie przenieść się na inny przedmiot. Są jednak osoby, których podświadomość nurtują „elementy do kompleksu religijnego”, nie przechodzące jednak w wiarę⁷⁵. Dlatego też, zdaniem ks. Chojnackiego, w przypadku nawrócenia „wchodzą w grę jeszcze inne czynniki naturalne, ale i nadnaturalne, o których psychologowie nie mówią, by nie wykroczyć poza ramy swojej nauki”⁷⁶.

Ks. Piotr Chojnacki w tym samym artykule „osobowość psychiczną” zdefiniował jako „właściwą każdemu człowiekowi, więcej lub mniej zwartą i doskonałą systematyzację wszelkich doznań i przeżyć”, zaś „osobowość” to według jego definicji „całokształt do pewnego stopnia zorganizowany i organizujący się doświadczeń czuciowych, uczuciowych i myślowych i wolitywnych, właściwy danej jednostce”⁷⁷. Była to definicja zbliżona do niektórych z tych, jakie pojawiają się we współczesnej psychologii⁷⁸.

Był on uczonym, który próbował dokonać syntezy nauki i filozofii na zasadach przyjętych w naukach przyrodniczych i filozofii tomistycznej, choć zasady te, zdaniem Zenona Roskala były, a współcześnie jeszcze bardziej pozostają – niespójne⁷⁹. Zawarte powyżej enuncjacje z „Przeglądu Powszechnego” są rozwinięciem niektórych elementów tematycznych z wydanej dwa lata wcześniej pracy, dotyczącej „psychologii światopoglądu chrześcijańskiego”⁸⁰ – jedynej w jego dorobku, poświęconej *stricte* temu właśnie zagadnieniu.

⁷⁵ Ibidem, s. 172-175.

⁷⁶ Ibidem, s. 175.

⁷⁷ Ibidem, s. 171.

⁷⁸ Współcześni amerykańscy wykładowcy, Saundra Ciccarelli i J. Noland White, w podręczniku do psychologii swego autorstwa, aktualnie – najpopularniejszego w Stanach Zjednoczonych, definiują osobowość, jako „unikatowy sposób myślenia, działania i odczuwania człowieka, utrzymujący się przez całe życie”. Zob. S.K. Ciccarelli, J.N. White, *Psychologia*, Poznań 2015, s. 494.

⁷⁹ Zob. Z.E. Roskal, *Piotra Chojnackiego teoria eklektycznej filozofii przyrody*, „Roczniki Filozoficzne” 2021, t. 69, nr 4, s. 192.

⁸⁰ Zob. P. Chojnacki, *Z psychologii światopoglądu chrześcijańskiego*, Warszawa 1933.

Eroryzm i psychiczna sfera kobiety

Szeroko pojęty erotyzm i jego przejawy w konkretnych przypadkach opisywano czasem nie tylko w kontekście oceny moralnej, ale i możliwości jego licowania z konkretną konstrukcją osobowości człowieka, także w przypadku kobiet. Jak wskazywała Halina Orzechowska, kobieta „typu erotycznego” kierując się swoją zmysłowością i egoizmem, dąży do współżycia z mężczyzną, nie nadając głębi duchowej tej relacji⁸¹. W. Bitnerowa zaznaczała z kolei, że „niezmiernie ważnym zagadnieniem, które należy zaliczyć do problemów psychologicznych i wychowawczych, należy zagadnienie higieny psychicznej pod względem erotycznym. Z jej postulatami bowiem krzyżują się na tym polu normy etyczne i postulaty ustroju społecznego”⁸². Chrześcijańska asceza, jak stwierdzała, zaleca abstynencję seksualną, podkreślając zarazem wartość czystości w stanie rodzinnym, gdzie życie seksualne służy celom rozrodczym. W ten sposób, poprzez sublimację instynktu, człowiek „z niewolnika zwierzęcych rządów” podąża w kierunku godności istoty duchowej, co jej zdaniem całkowicie pokrywa się w poglądami tak uznanych psychologów i psychiatrów, jak chociażby Friedrich Schumann czy Alfred Adler. Przytoczyła także cytaty tego ostatniego, który podnosił, że „subiektywne poddawanie się popędowi seksualnemu” może być przyczyną nerwic, w odróżnieniu od „przystosowania się dobrowolnego, samodzielnego i karnego do norm społecznych”, które warunkuje zdrowie psychiczne⁸³. Tego typu konstatacje wynikały poniekąd z powszechnego w katolicyzmie przekonania, że potrzeby seksualne nie muszą być zaspokajane, a abstynencja nie prowadzi w tym przypadku do rozstroju zdrowia fizycznego czy psychicznego. Ks. Wiktor Potempa zaznaczał, że ślepe uleganie popędowi płciowemu prowadzi do pogwałcenia praw innych osób. Dlatego też, choć jest on silny, „«Pan Bóg urządził go tak»”, że człowiek nie potrzebuje go koniecznie zaspokoić. Koniecznie zaspokoić trzeba tylko głód, pragnienie i potrzebę snu”⁸⁴.

W publicystyce katolickiej wzmiankowana tematyka płciowości, erotyzmu, łączyła się z prokreacją i jej moralnymi aspektami, w kontekście nasilających się problemów czasów ówczesnych. Tematyka aborcji, którą wówczas powszechnie określano mianem „spędzenia płodu”, pojawiała się zarówno na łamach prasy, także katolickiej, jak również naukowych czasopism specjalistycznych. Jan Mazurkiewicz, prezes polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego, w 1927 r. na łamach periodyku „Ginekologia Polska”, wskazał na niektóre przypadki zaburzeń psychicznych, które jego stanem mogą stanowić przesłan-

⁸¹ H. Orzechowska, *Psychika młodzieży żeńskiej*, „Przegląd Katolicki” 1935, r. 73, nr 2, s. 24.

⁸² W. Bitnerowa, *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653), s. 198.

⁸³ Ibidem, s. 199.

⁸⁴ W.F. Potempa, *Więcej psychologii w duszpasterstwie czyli: Teologia pasterska w świetle psychologii*, Włocławek 1938, s. 72.

kę do przerwania ciąży⁸⁵. Papież Pius XI w encyklice *Casti Connubii* z 1930 r. potępił aborcję w każdym niemal przypadku, to też odtąd dyskurs katolicki toczył się wokół moralnego karcenia tego procederu i antycypacji jego negatywnych skutków, choć wcześniej przyjmował różne konfiguracje, niejednoznaczne co do dokonywanych ocen i przyjmowanych poglądów.

Ks. Stanisław Huet na łamach „Gazety Kościelnej” zwracał uwagę na konieczność pomocy psychiatrycznej i psychoterapeutycznej kobietom, które przeżyły poronienie. Jak wskazywał, instynkt macierzyński jest istotnym składnikiem kobiecej psychiki, a tego instynktu, jak i macierzyństwa, powinna bronić religia, przed wrogimi siłami, zarówno zewnętrznymi, jak i wewnętrznymi – także przed egoizmem, który nie pozwala kobiecie na podjęcie obowiązków macierzyńskich. W przypadku kobiety religijnej sytuacja komplikuje się jeszcze bardziej, gdyż nerwica przybiera wtedy specyficzny charakter religijny⁸⁶. Ks. Huet przytoczył przykład kobiety, która dostała przestrożę od spowiednika na przyszłość, mającą ustrzec ją przed kolejną aborcją: zabijając dziecko, zabiła w pewnym sensie także jego duszę, gdyż dziecko nieochrzczone Boga oglądać nie może. Było to nawiązanie do nauczania św. Tomasza z Akwinu mówiące, że kto zabija dziecko przed urodzeniem, ten poniekąd gorszy jest od Heroda, gdyż w pewnym sensie zabija się zarówno jego ciało, jak i duszę. Ks. dr Huet podkreślił, że świadomość tego stanu rzeczy jeszcze bardziej pogłębiła tragiczny stan psychiki kobiety. Jej kondycję określił jako „psychiczną i moralną ruinę” i uznał, że nie należy wciąż przedstawiać jej skutków popełnianego grzechu, zwłaszcza że dzieci mieć już nie może, gdyż jest to „jątrzenie żywej, krwawiącej rany”. Mimo wszystko, kilka akapitów wcześniej stwierdził: „jeżeli mamy ustrzec kobietę od tego zła, do którego może dopiero ją namawiają, rządzą itd. to rzeczywiście nie możemy niczego taić i o skutkach fatalnych realnie trzeba pouczyć, tak o fizycznych jak i duchowych, a to dla samej matki jak i dla duszy dziecka. Musimy wtedy rzec, iż dziecko zabija się nie tylko fizycznie ale to niewinne dziecko, które jest krwią z krwi jej i kością z jej kości, matka pozbawia również szczęścia wiecznego”⁸⁷. Był to okres w którym zmarłe, nieochrzczone dzieci chowano poza obrębem cmentarza lub w jego rogach, a ceremonia pogrzebowa odbywała się bez udziału księdza. Stanowiło to pochodną ówczesnego przeświadczenia o znaczeniu chrztu jako sakramentu niezbędnego do zbawienia, które wówczas rozumiano bardzo dosłownie, dlatego też dziecku zmarłemu w fazie prenatalnej odmawiano możliwości zbawienia po śmierci, obarczając jednakowoż sumienie matki, jeśli doprowadziła intencjonalnie do spędzenia płodu. Ks. Huet zaprezentował przy-

⁸⁵ Zob. J. Mazurkiewicz, *Wskazania psychiczne do przerwania ciąży*, „Ginekologia Polska” 1927, t. 6, z. 10-12, s. 145, 147-148.

⁸⁶ S. Huet, *Psychoterapia duszpasterska wobec nerwicy poronieniowej*, „Gazeta Kościelna” 1937, r. 44, nr 52, s. 570-571.

⁸⁷ Ibidem, s. 572.

kład „psychoterapii duszpasterskiej”⁸⁸, a w sytuacji, którą przytoczył, światopogląd religijny niewątpliwie implikował pogłębienie kryzysu psychicznego kobiety, która dokonując aborcji, zadała swojemu dziecku „podwójną śmierć”, przyczyniając się walnie do „zabicia” zarówno jego ciała, jak i duszy. Pomimo użycia terminu „nerwica religijna” nie rozwodzi się on jednak nad tym, czy ewentualnie w przypadku, w którym kobieta byłaby ateistką, obciążenie psychiczne popełnionym występkiem byłoby mniejsze, lub nie byłoby go wcale. W katolickich rozważaniach trudno jednak spodziewać się tego typu enuncjacji. Z pewnością warte rozważenia było natomiast to, czy dodatkowe obarczenie psychiki kobiety, mające na celu wyrobienie u niej określonej postawy na przyszłość, było godne i konieczne tak z moralnego, jak i teologicznego punktu widzenia, gdzie najwyraźniej dobro duchowe należało wyciągnąć nawet kosztem zdrowia psychicznego penitentki. Ks. Huet zdaje się udzielać negatywnej odpowiedzi na to pytanie, ale dosyć niejednoznacznie.

Uwagę przykuwała także szeroko pojęta tematyka psychiki kobiet, ich konstrukcji osobowości. Halina Orzechowska, za docentką uniwersytetu berlińskiego, Elżą Croner, na łamach „Przeglądu Katolickiego” przytoczyła 5 „typów” młodych dziewcząt, które określa mianem m.in. macierzyńskiego, erotycznego i intelektualnego⁸⁹. Jak jednak podkreśla, zaznaczona w ten sposób klasyfikacja jest jedynie schematem. Odmiany życia duchowego są bowiem niezliczone, ponadto istnieją różne „charaktery psychopatyczne”, gdzie w życiu duchowym trudno wyznaczyć granicę pomiędzy tym, co normalne, a tym, co nienormalne. Nakładają się na to różnorodne reakcje patologiczne, pojawiające się w okresie dojrzewania dziewcząt, takie jak „neurastenia, lęklliwość, osłabienie woli i niepohamowanie, niepoczytalność sądu, histeria”⁹⁰. Poznanie owych właściwości dojrzewającej duszy jest trudnym i odpowiedzialnym zadaniem, a zarazem nieodzownym, gdyż kobieta w rozwoju i kształtowaniu społeczeństwa, zarówno pod względem materialnym, jak i duchowym, odgrywa coraz większą rolę⁹¹.

Znamienne jest to, że wspomniany wyżej tekst wyszedł spod pióra kobiety, a nie mężczyzny, zwłaszcza księdza. Po publikacji encykliki *Aeterni Patris* przez papieża Leona XIII w 1879 r., tomizm stał się oficjalną filozofią Kościoła katolickiego (pozostając nią po dzień dzisiejszy). Z kolei św. Tomasz z Akwinu, powołując się w tym przypadku na filozofię arystotelesowską twierdził, że w kontekście etycznym, immanentnie, kobieta ma mniejszą wartość względem mężczyzny. Z tego też powodu pozostaje ona w stosunku niższości i poddaństwa wobec płci przeciwnej, tak jak sługa do swego pana, czy syn

⁸⁸ Jest to termin praktycznie nieznanym współczesnej psychoterapii czy teologii, choć zdarzają się osoby duchowne pracujące na stanowiskach certyfikowanych psychoterapeutów czy nawet mających wykształcenie medyczne.

⁸⁹ H. Orzechowska, *Psychika młodzieży żeńskiej*, „Przegląd Katolicki” 1935, r. 73, nr 2, s. 23.

⁹⁰ Ibidem, s. 24.

⁹¹ Ibidem.

wobec ojca⁹². Wspomniany fakt nie przekładał się rzecz jasna na oficjalne nauczanie Kościoła co do roli społecznej kobiet, choć deprecjacja tej ostatniej była jeszcze widoczna w ówczesnym życiu społeczno-politycznym, przeciwko czemu Kościół oficjalnie nie protestował. Zamieszczenie wspomnianego tekstu w katolickim periodyku było niewątpliwie oznaką postępu i otwarcia perspektywy psychologiczno-teologicznej na nowe horyzonty, na swoiste *Catholic Gender Studies*.

Problem samobójstw

Na łamach prasy katolickiej Drugiej Rzeczypospolitej wskazywano czasem na coraz częściej występujący problem popełnianych samobójstw. Był to temat bezustannie poruszany na łamach naukowych periodyków specjalistycznych, takich jak „Czasopismo Sądowo-Lekarskie”. Wątek ten, wraz z jego oceną moralną, poruszono w jednym z numerów katowickiego „Gościa Niedzielnego”: „Wciąż dochodzą do nas wiadomości, zwłaszcza z pism, że ludzie w przystępie szaleństwa sami sobie zadają śmierć: wieszają się, topią strzelają, lub rzucają się pod koła pociągów na zmiżdżenie. (...) Niezawodnie wielu z nich tak było nieszczęściem złamanych, że nie wiedzieli, co robili i mówili, i co ze sobą czynili. Lecz bardzo wielu wie dobrze, co czyni, są zdrowi na umyśle, z rozumą zabierają się do samobójstwa i popełniają je świadomie. (...) Nieporządne i nieokiełznane namiętności bywają tego sprawcą”⁹³. Przyczyn targnięcia się na własne życie nie upatrywano zatem w czynnikach zewnętrznych, czy kondycji psychicznej człowieka, ale raczej jego niedyspozycji etyczno-moralnej: „Pycha, zarozumiałość, zamiast żyć i cierpieć za winy – wiedzy do samobójstwa. Otóż grzechy i występki, niewiara lub brak należytej wiary są przyczyną, która przygotowuje do samobójstwa i w końcu je powoduje. Sądzą, że drogą samobójstwa wyzwolą się od doczesnej nędzy i nieszczęścia i zgotują sobie lepsze. Jakaż głupota! Czy monarcha będzie nagradzał i wyróżniał żołnierza marnie pełniącego służbę, gardzącego bronią, lub zbiega? – Owszem, śmiercią ukaże. Tym bardziej Pan Bóg, człowieka, co nie stoi należycie na swym stanowisku, nie znosi przeciwności, ale kulą lub stryczkiem skraca sobie życie, nie przyjmie o chwały swojej”⁹⁴. Cytowany w tym miejscu duchowny katolicki, który pozostał anonimowy zaznaczył też, że z tych właśnie powodów Kościół słusznie odmawia chrześcijańskiego pogrzebu samobójcy, „co świadomie i dobrowolnie pozbawił się życia”, a i katolicy nie powinni brać udziału w jego obrzędach pogrzebowych, nawet „z nieroztropnej ciekawości”, gdyż przez swoją obecność „uświetniają ten obrzęd, na który samobójca nie zasługuje”⁹⁵.

⁹² T. Borkovskiy, *Kobieta i kobiecość w ujęciu Tomasza z Akwinu a neotomistyczna etyka feministyczna. Analiza krytyczna*, „Edukacja Filozoficzna” 2021, nr 71, s. 8.

⁹³ Ks. B. R., *Precz z samobójstwem*, „Gość Niedzielnny” 1929, r. 7, nr 27, s. 3.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

Podobne przyczyny coraz częstszych przypadków targnięcia się na swoje życie opisywano na łamach wydawanego w Krakowie „Dzwonu Niedzielnego”, w 1936 r. Wśród nich podkreślano kryzys ekonomiczny, skutkujący bezrobociem, zawody życiowe (zwłaszcza w przypadku młodych kobiet); najczęściej jednak, zdaniem redakcji krakowskiego periodyku katolickiego, przyczynę stanowiła w tym przypadku utrata wiary „w zbrodniczy sposób wydzieranej przez agitatorów wolnomysłicielstw i bezbożnictwa”⁹⁶.

„Przegląd Katolicki” w 1930 r., na bazie wydanej w Niemczech, niedługo wcześniej, „ciekawej książki” dotyczącej samobójstw, przytoczył ich statystyki na świecie. Na 1 mln ludności w Niemczech samobójstwo popełniało 200 osób, w Danii – 244, w Szwajcarii – 225, we Francji – 222. Na 1864 mln mieszkańców świata przypadało rocznie 372 tys. 800 „desperatów, odbierających sobie życie”⁹⁷. W związku z wielką liczbą samobójstw w Danii, kraju „zamożnym i kulturalnym”, redakcja zadawała sobie pytanie: „Czyżby więc sam dobrobyt nie był dostatecznym magnesem i zachętą do życia?”⁹⁸. Jak zaznaczono, przyczyny leżą głębiej – kulturę, obyczaje i życie duchowe w tym kraju kreuje bowiem protestantyzm. Redakcja skonkludowała zatem, że protestantyzm nie daje swoim wyznawcom dostatecznej ostoji moralnej i nie stanowi dla nich „źródła wzmacniającego duszę”. Za numerem 13 protestanckiego „Głosu Ewangelickiego” z tegoż roku podała także cytat, gdzie pisano z ironią, że katolicyzm oznacza zrzućcie własnej odpowiedzialności na barki instytucji, protestantyzm zaś stanowi wyraz samodzielności. Redakcja „za poetą” skomentowała, że jest to „pięknie i dumnie powiedziane”, lecz mija się z prawdą, zaś katolicyzm nie oznacza porzucenia jednostkowej odpowiedzialności. Skaza grzechu i ograniczone siły ludzkie w tym wypadku nie pozwalają na to, by człowiek poprzestał na samym sobie. Katolik dzieli swoją odpowiedzialność z Kościołem, który dostarcza mu nadprzyrodzonych środków, by mógł wytrwale spełniać swoje obowiązki moralne. Wystarczy wyczuć tę właśnie „niezrównaną wartość katolicyzmu”, niekoniecznie nawet badając ją w wyczerpujących studiach, „by dać się pociągnąć Kościołowi jako niespożytemu źródłu siły duchowej”⁹⁹.

Zdaniem katolickich publicystów w II RP, stan psychiczny niekoniecznie odbierał samobójcom świadomość do tego stopnia, by zmniejszał bądź usuwał zaciągniętą winę moralną. Ks. Władysław Roguski zaznaczał, że wedle najnowszej psychiatrii, potwierdza się to, co dawniej twierdzili politycy tacy jak Artur Oettingen czy Tomáš Masaryk, iż 1/3 samobójstw popełniana jest po wpływie choroby psychicznej. Udzielając odpowiedzi na pytanie, czy psychicznie chorzy, popełniając samobójstwo są zupełnie niepoczytalni, powoływał się na niemieckojęzyczne prace H. Gersona, z których wynikało, że prawie wszyscy samobójcy dopuszczali się czynu odebrania życia „z większą lub

⁹⁶ *Zalóżmy biuro radości*, „Dzwon Niedzielnny” 1936, r. 12, nr 34, s. 554.

⁹⁷ *Samobójstwa i ich przyczyny*, „Przegląd Katolicki” 1930, r. 68, nr 14, s. 220.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*.

mniejszą świadomością”. Świadczą o tym „wyrafinowane środki”, po które sięgają dążąc do celu. Co do osób psychicznie chorych – „to i oni przeważnie świadomie rozstają się z tym światem, ponieważ często popełniają samobójstwo w chwili, gdy nastąpił moment rozeznania swego postępu”¹⁰⁰. Tym samym dochodził do następującej konkluzji: „Każdy więc samobójca, z wyjątkiem pewnego procentu umysłowo chorych, przechodził pewien dłuższy proces myślowy, który go wreszcie doprowadził do nastroju samobójczego, a wtedy przyczyny były tylko jakby jęczyzkiem u wagi, który przechylił szalę do odejścia. Słowem, że przyszły samobójca przyswoił sobie i utrwalił pewien światopogląd na kwestie zasadnicze”¹⁰¹.

Były to poniekąd konstatacje idące po linii ówczesnej nauki i praktyki Kościoła katolickiego. Duszpasterskie podejście do samobójców w Kościele zmieniało się na przestrzeni wieków. Przez długi czas kwalifikowano je jako czyn, za który człowiek moralnie odpowiada, wobec czego popełnia grzech śmiertelny. Synod w Braga z 563 r. zakazał urządzania pogrzebów samobójcom. Mający miejsce 10 lat wcześniej synod w Orleanie również stał na takim stanowisku, jednak zezwalał na pogrzeb w przypadku niepoczytalności zmarłego, nie dającej się podważyć. I choć praktyka ta była poddawana coraz silniejszej krytyce, przetrwała aż do Soboru Watykańskiego II (1962-1965). W okresie międzywojnia obowiązywał Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r., który w kan. 1240 par. 1 n. 3. zakazywał urządzania samobójcom katolickiego pogrzebu, ale dopuszczał wyjątki w przypadku uzasadnionego podejrzenia rozstroju nerwowego bądź wątpliwości co do tego, czy śmierć człowieka słusznie zakwalifikowano jako samobójstwo. To ostatnie uznawano za ciężki grzech popełniony bez możliwości skruchy i odpokutowania, to też zwłok samobójcy nie wprowadzano do kościoła i chowano je w specjalnym miejscu, poza obrębem cmentarza¹⁰². Podobnie niemieckie wspólnoty protestanckie aż do roku 1930 odmawiały samobójcom religijnego pogrzebu, nawet gdy przyczyną targnięcia się na własne życie była choroba psychiczna¹⁰³. Pewną egzemplifikację, jeśli chodzi stosunek Kościoła do samobójstwa i jego uzasadnienie, można też odnaleźć w dawnych katechizmach katolickich, które dla przeciętnych wiernych były często jedyną dostępną wykładnią jego nauki. W Katechizmie z 1803 r. zapisano, że Bóg nie dopuszcza, by człowiek był kuszony ponad swoje siły, a zjawisko samobójstw bierze się „z bezbożnego życia, rozpacz i niedostatku religii prawdziwej”¹⁰⁴.

Stosunek do samobójstwa w przypadku Kościoła i publicystyki katolickiej w Drugiej Rzeczypospolitej implikowany był też z pewnością rozumieniem

¹⁰⁰ W. Roguski, *Przyczyny dzisiejszych samobójstw*, „Przegląd Katolicki” 1930, r. 68, nr 17, s. 262.

¹⁰¹ Ibidem, s. 263.

¹⁰² A. Zwoliński, *Samobójstwo jako problem osobisty i publiczny*, Warszawa 2013, s. 108-109.

¹⁰³ Ibidem, s. 91.

¹⁰⁴ Cyt. za: K. Jankowska, *Samobójstwo jako wyzwanie społeczne i duszpasterskie Kościoła w Polsce*, Kraków 2017, s. 82.

życia doczesnego w sposób wertykalny, transcendentny, gdzie duchowość górowała nad sferą fizyczną i psychiczną człowieka, nawet jeśli nie były one wszystkie ściśle rozgraniczane: „Asceza tworzy ludzi uduchowionych, żyjących życiem wewnętrznym, których największym pragnieniem jest przysposobienie, przybliżenie (w granicach możliwości okresu życia ziemskiego) ku największej szczęśliwości, jaką jest zjednoczenie z Bogiem. Jak ślepy lub głuchy jest nieczuły na pewne fale eteru, tak niewtajemniczony nie potrafi odczuć i zrozumieć, że największą szczęśliwością jest droga ascetów, pełna zachwyceń, gdzie śmierć nawet zdaje się uśmiechem, wielką przygodą, wielką tęsknotą, kiedy łączy się z olśnieniem duszy, która pogrąża się w Bogu”¹⁰⁵. Myślenie o śmierci było czymś dopuszczalnym i wskazanym, ale nie tyle w kontekście odebrania sobie życia, co zdania sobie sprawy z jego kruchości i ukierunkowania sfery wolitywnej w stronę życia duchowego, mając przed sobą perspektywę ponad doczesną: „Najracjonalniejszym byłoby, gdyby ludzie myśleli stale o śmierci; wtedy życie nasze byłoby spokojniejsze i mniej występne. (...) Wobec śmierci staje nam przed oczyma całe nasze życie i wszystkie nasze postęпки”¹⁰⁶.

Samobójstwo kwalifikowano zatem jako jeden z owych „postępków”, pod względem moralnym – zaciągającym najcięższą materię, gdy chodzi o odpowiedzialność moralną. Aksjologia, transcendencja, metafizyka, spirytualizm czy duchowość, jak gdyby zaciemniały obraz ocen psychiatrycznych stanu zdrowia osób targających się na swoje życie, mimo iż w Kościele, jak wyżej zaznaczono, niemal od samego początku występowały tendencje zmierzające do uwzględnienia w tym przypadku stanu psychicznego człowieka, wraz z jego wpływem na sferę wolitywną samobójcy. Psychika sama w sobie, jakkolwiek ją rozumiano i postrzegano, przez długi czas była pojęciem niemalże abstrakcyjnym, co utrudniało czy nawet uniemożliwiało dojście do sformułowania bardziej racjonalnych koncepcji, również na gruncie teologicznym.

Podsumowanie

Wątkiem niewątpliwie konsekwentnie pomijanym przez katolickich publicystów w Polsce międzywojennej była możliwość negatywnego wpływu religijności człowieka na jego sferę psychiczną, gdy idzie o rozwój i manifestację pewnych zaburzeń. Pierwiastki religijne w zaburzeniach psychicznych mogą należeć do obrazu choroby, i wyrażać się w takich jednostkach chorobowych, jak schizofrenia (urojenia i omamy o kontekście religijnym), nerwice (wypowiedzi i zachowania, takie jak patologiczne poczucie winy czy lęki seksualne, indukowane kulturą religijną), a nawet nerwica natręctw i jądłowstręt psychiczny, gdzie myśli, zachowania, wyobrażenia i tendencje są zbieżne ze spo-

¹⁰⁵ W. Bitnerowa, *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653), s. 192.

¹⁰⁶ P. Radło, *Lekarz a jednostka i społeczeństwo (ciąg dalszy)*, „Gazeta Kościelna” 1937, r. 44, nr 11, s. 130.

sobem funkcjonowania i przeżywania człowieka religijnego¹⁰⁷. Choć w prasie katolickiej II RP zaznaczano czasem, że podejmowane działania na gruncie duchowości nie są w stanie zastąpić kompleksowej opieki lekarskiej czy psychoterapeutycznej, w zacytowanych powyżej tekstach wyraźnie uchylano się od analizy możliwości potencjalnego postępowania w przypadku paranoi religijnej; jakkolwiek, mimo wszystko, do możliwości opętania demonicznego rzeczywiście podchodzono ostrożnie, zalecając w tego typu przypadkach współpracę z lekarzem.

Ciekawym zagadnieniem było traktowanie środków, którymi dysponuje Kościół, takich jak spowiedź, jako remedium – choć niekoniecznie wystarczające – na zastane problemy związane ze zdrowiem psychicznym, czy też ogólniej – kondycją psychiczną ludzi. Kościół jednak w swoim oficjalnym nauczaniu milczał na ten temat. Do wspomnianego problemu odniósł się dopiero Jan Paweł II w dokumencie *Sakrament pokuty w życiu Kościoła*. Papież zaznaczył, że spowiedzi i psychoterapii i nie należy traktować zamiennie, a w razie potrzeby spowiednik winien odesłać penitenta do gabinetu psychoterapeutycznego. Terapia zdaniem papieża nie jest jednak obojętna etycznie, stąd istotny jest światopogląd psychoterapeuty, który przekazuje pacjentowi¹⁰⁸. Dyferencja celów działań spowiednika i psychoterapeuty niewątpliwie koresponduje w tym przypadku z oczywistym założeniem, że grzech nie jest nerwicą, a nerwica nie jest grzechem i ważne jest, by w równym stopniu zarówno kierownik duchowy, jak i psychoterapeuta, potrafili je rozróżnić¹⁰⁹.

Warto też odnotować, że publicyści i duchowni katolicy, zarówno na łamach prasy, jak i w swoich enuncjacjach wyrażonych w opracowaniach zwartych własnego autorstwa, nie stronili od powoływania się na ustalenia takich autorytetów świata nauki, jak Carl Jung, Alfred Adler, czy nawet Zygmunta Freud. Było to poniekąd odbicie całościowego stosunku Kościoła do przedmiotowej kwestii. Jak słusznie bowiem zaznacza ks. Michał Damazyn, wbrew wielu powszechnie powielanym opiniom, Kościół nigdy nie potępił w swoich oficjalnych dokumentach teorii Zygmunta Freuda. Papież Pius XII w 1953 negatywnie ocenił jednak teorię panseksualistyczną, będącą jedną ze szkół psychoanalizy. Ostrożność w jej stosowaniu zalecało także Święte Oficjum w dokumencie *Monitum* z 1962 r.¹¹⁰

Wedle publicystów katolickich Drugiej Rzeczypospolitej, pomiędzy sferą duchową a psychiczną człowieka zachodzi wyraźna kontaminacja; leczenie jednej jest niemożliwe bez uzdrowienia drugiej. Optyka podejmowanych przez nich analiz ukierunkowana była jednak głównie na kwestie związane z zagadnieniem duchowości; być może także dlatego, że nie rościli sobie oni prawa do

¹⁰⁷ Zob. D. Janus, *Psychopatologia a religia. Strukturalne zbieżności pomiędzy zaburzeniami psychicznymi a religią*, Warszawa 2004, s. 31-32.

¹⁰⁸ M. Damazyn, op. cit., s. 492.

¹⁰⁹ Zob. P. Ionata, *Psychoterapia a problemy życia religijnego*, Kraków 1993, s. 47.

¹¹⁰ M. Damazyn, op. cit., s. 488.

wchodzenia w kompetencje zarezerwowane lekarzom czy psychoterapeutom. Godne uwagi jest jednak to, że głos w tej sprawie na łamach katolickiej publicystyki prasowej zajmowali także lekarze, i to posiadający stopnie naukowe w dziedzinie medycyny. Nie wiadomo tylko, w jakim stopniu marzenia katolickich publicystów o współpracy lekarzy czy psychoterapeutów z kierownikami duchowymi były wówczas możliwe do zrealizowania. Specyfika pracy w tych profesjach implikowała z pewnością, tak jak i współcześnie, wysoki zakres odseparowania podejmowanych działań, choć zdarzały się zapewne wyjątki od tej reguły. Duchowni w tamtym czasie, inaczej niż w czasach współczesnych, nie podejmowali także drugich studiów na kierunkach lekarskich i nie specjalizowali się w dziedzinie psychiatrii, choć wykazywali się częstokroć ogromną znajomością literatury przedmiotu, także obcojęzycznej, podejmującej temat psychologii i jemu pokrewne.

* * *

Streszczenie

Psychologia i psychiatria to tematy rzadko poruszane w dyskursie katolickim, w tym w dziennikarstwie. W artykule zwrócono uwagę na elementy z obu dziedzin wiedzy, które były poruszane na łamach prasy katolickiej w II RP. Należą do nich takie zagadnienia, jak powiązania między sferą duchową i psychiczną człowieka, wybrane zaburzenia psychiczne, problem depresji poaborcyjnej, zjawisko samobójstwa, a także odniesienia do kwestii etycznych i moralnych w kontekście nauczania Kościoła. Podjęte w ten sposób badania pozwalają naszkicować ówczesny poziom nauki w dziedzinie psychologii i psychiatrii, a także stosunek Kościoła katolickiego do obu dziedzin wiedzy.

Słowa kluczowe: psychologia, psychiatria, katolicyzm, dziennikarstwo, okres międzywojenny.

Psychology and Psychiatry in the Light of the Catholic Press of the Second Polish Republic

Summary

Psychology and psychiatry are topics rarely raised in Catholic discourse, including journalism. The article highlights elements from both fields of knowledge that were addressed in the pages of the Catholic press in the Second Republic. Such issues were raised as the connection between the spiritual and mental spheres of man, selected mental disorders, the problem of depression after abortion, the phenomenon of suicide, as well as references to ethical and moral issues, in the context of Church teaching. A study undertaken in this way can

sketch the level of science at the time in the fields of psychology and psychiatry, as well as the attitude of the Catholic Church to both fields of knowledge.

Keywords: psychology, psychiatry, Catholicism, journalism, interwar.

Bibliografia

Źródła prasowe

- B. B., *Jak wstrzymać się od używania alkoholu*, „Dzwon Niedzielnny” 1933, r. 9, nr 5.
 B. R., *Precz z samobójstwem*, „Gość Niedzielnny” 1929, r. 7, nr 27.
 Bitnerowa W., *Wartości ascezy chrześcijańskiej na tle współczesnych poglądów medycyny*, „Przegląd Powszechny” 1938, t. 218, nr 5(653).
 Chojnacki P., *Psychologia niewiary i nawrócenia*, „Przegląd Powszechny” 1935, t. 205, nr 2(614).
 Huet S., *Psychoterapia duszpasterska wobec nerwicy poronieniowej*, „Gazeta Kościelna” 1937, r. 44, nr 52.
 Huet S., *Teorie psychiatryczne w świetle nauki katolickiej*, „Ateneum Kapłańskie” 1938, r. 24, t. 42, z. 1(236).
 Kalinowski K., *Lekarstwo cudowne w walce z nalogiem*, „Dzwon Niedzielnny” 1933, r. 9, nr 6.
 Mazurkiewicz J., *Wskazania psychiczne do przerwania ciąży*, „Ginekologia Polska” 1927, t. 6, z. 10-12.
 Orzechowska H., *Psychika młodzieży żeńskiej*, „Przegląd Katolicki” 1935, r. 73, nr 2.
 Paciorkiewicz M., *Marcin Luter i jego dzieło*, „Przegląd Powszechny” 1921, r. 38, t. 149-150.
 Pastuszka J., *Ideologia a życie*, „Przegląd Katolicki” 1930, r. 68, nr 39.
 Radło P., *Lekarz a jednostka i społeczeństwo (Ciąg dalszy)*, „Gazeta Kościelna” 1937, r. 44, nr 10.
 Rękas M., *Więcej psychologii w duszpasterstwie! (Na marginesie jednej książki)*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 8.
 Roguski W., *Problem samobójstwa*, „Przegląd Katolicki” 1933, r. 68, nr 13.
 Roguski W., *Przyczyny dzisiejszych samobójstw*, „Przegląd Katolicki” 1930, r. 68, nr 17.
Samobójstwa i ich przyczyny, „Przegląd Katolicki” 1930, r. 68, nr 14.
 Schwarż J., *Psychomatrja*, „Tęcza” 1934, r. 8, nr 7.
 X. A. W., *Religia a medycyna*, „Gazeta Kościelna” 1938, r. 44, nr 22.
Zalóżmy biuro radości, „Dzwon Niedzielnny” 1936, r. 12, nr 34.

Opracowania

- Borkowski T., *Kobieta i kobiecość w ujęciu Tomasza z Akwinu a neotomistyczna etyka feministyczna. Analiza krytyczna*, „Edukacja Filozoficzna” 2021, nr 71.
 Chojnacki P., *Z psychologii światopoglądu chrześcijańskiego*, Warszawa 1933.
 Chrost S., *Duchowość w procesie zdrowienia alkoholików*, w: *Rodzina w systemie wsparcia i pomocy osobom z problemem alkoholowym*, red. D. Müller, Łódź 2020.
 Ciccarelli S.K., White J.N., *Psychologia*, Poznań 2015.
 Cieplý F., *Wybrane zagadnienia dotyczące odpowiedzialności karnej egzorcyty w prawie polskim*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2014, nr 17.
 Damazyn M., *Psychoterapia a spowiedź*, w: *Sztuka spowiadania. Poradnik*, red. J. Augustyn, Kraków 2012.
 Hącia A., *Psychiatra i jego misja w nauczaniu Kościoła*, Warszawa 2016.
 Huet S., *Psychoanaliza a sakrament pokuty*, Włocławek 1937.
 Ionata P., *Psychoterapia a problemy życia religijnego*, Kraków 1993.
 Jankowska K., *Samobójstwo jako wyzwanie społeczne i duszpasterskie Kościoła w Polsce*, Kraków 2017.
 Janus D., *Psychopatologia a religia. Strukturalne zbieżności pomiędzy zaburzeniami psychicznymi a religią*, Warszawa 2004.

- Klimek J., *Środowisko osób chorych i cierpiących psychicznie w perspektywie biblijnej. Refleksja pastoralna kapelana*, „Theologos” 2020, r. 22, nr 1.
- Krepel K., *Posługa spowiednika wobec penitentów obarczonych nalogami*, „Studia Gdańskie” 2017, t. 41.
- Kroplewski Z., *Psychologia pastoralna. Koncepcje i kontrowersje*, Szczecin 2011.
- Mihály S., *Psychologia pastoralna*, Kraków 1995.
- Müncker T., *Die psychologischen Grundlagen der katholischen Sittenlehre*, Düsseldorf 1934.
- Niedermeyer A., *Grundriss der Pastoral-Medizin 1. Teil Pastoral-Psychiatrie*, Paderborn 1936.
- Pawlak Z., Ks. Wiktor Filip Potempa – filozof i propagator psychologii w duszpasterstwie, „Studia Wrocławskie” 2005, nr 8.
- Potempa W.F., *Więcej psychologii w duszpasterstwie czyli: Teologia pasterska w świetle psychologii*, Włocławek 1938.
- Rosińska K., *Król Saul jako przykład osoby chorej psychicznie w Starym Testamencie*, „Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie” 2016, nr 23.
- Roskal Z.E., *Piotra Chojnackiego teoria eklektycznej filozofii przyrody*, „Roczniki Filozoficzne” 2021, t. 69, nr 4.
- Seri A., *Psalm 102: A prayer of the afflicted – psychiatry in the Bible*, „The British Journal of Psychiatry” 2015, nr 6.
- Sosiński B.J., *Kryteria diagnozy i rozeznania opętania. Spojrzenie wielowymiarowe*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum” 2016, nr 1.
- Sosiński B.J., *Osobowość a nawrócenie. Psychologiczno-pastoralna analiza osobowości nawróconych członków zakonów i grup religijnych*, Poznań 2010.
- Wojciechowski M., *Czym były „złe duchy”?*, <https://opoka.org.pl/biblioteka/T/TB/idziemy200934-wojciechowski> (dostęp: 11.05.2023).
- Zwoliński A., *Samobójstwo jako problem osobisty i publiczny*, Warszawa 2013.

KS. MICHAŁ TOKARZEWSKI*

Formação da Juventude à luz das Diretrizes da Pastoral da Juventude do Brasil

O objeto deste artigo é a apresentação do processo de formação da juventude à luz das diretrizes da Pastoral da Juventude (PJ) do Brasil, isto é, seu método pedagógico. A presença dos jovens católicos e sua participação são importantes para a Igreja Católica atual. A PJ é um organismo de ação social católica, que tem como objetivo promover “formação integral” de jovens brasileiros associados com a Comissão Episcopal Pastoral para Juventude, da Conferência Nacional dos Bispos do Brasil¹. A PJ está presente em muitas nações e é coordenada por assessores religiosos e leigos que surgem de militantes e organizadores.

A formação na PJ é um processo contínuo que visa a capacitação dos jovens para o exercício da cidadania, a partir de uma perspectiva cristã e organizada em pequenos grupos nas comunidades em níveis de coordenação, por representação (coordenação paroquial, diocesana, regional, estadual e nacional).

O processo de formação é baseado na metodologia ver-julgar-agir, que dispõe de valores evangélicos e exemplos de Jesus Cristo. Está voltada para o aprofundamento da fé e da sua vivência. Tem como objetivo principal a construção de uma sociedade mais justa e solidária. Para isso, os jovens são capacitados para atuar em diversas áreas, como política, cultura, meio ambiente, direitos humanos, entre outras.

* ks. Michał Tokarzewski – Luziana, GO, Brasil
ORCID: brak; e-mail: mictok@gmail.com

¹ A Conferência Nacional dos Bispos do Brasil – CNBB – é a instituição permanente que congrega os Bispos da Igreja Católica no Brasil. Ela une os bispos para que cada um consiga realizar melhor a sua missão na diocese que lhe é confiada. É um espaço propício para o estudo, reflexão, debate, oração e discernimento de caminhos para a Igreja realizar a missão de levar o Evangelho de Jesus Cristo. A CNBB fomenta a união entre os bispos brasileiros, com os bispos do mundo inteiro e o Papa Francisco. Ajuda cada bispo a concretizar em sua diocese as grandes orientações doutrinárias, pastorais e legais da Igreja. É uma instância propícia de formação e assessoramento de cada bispo (Disponível em: <https://www.arquidiocesedepasso.fundo.com.br/formacao/palavra-do-pastor/cnbb--qual-a-nossa-missao>).

A PJ busca desenvolver habilidades como liderança, comunicação, trabalho em equipe e organização. Além disso, os jovens são incentivados a participar de atividades que promovam o diálogo inter-religioso e intercultural.

Este artigo apresenta uma análise sobre a formação na PJ do Brasil. Baseando-se na revisão de documentos e materiais escritos produzidos pela pastoral, documentos da Igreja e documentos especializados em juventude sobre a temática pastoral juvenil, este artigo traz um resumo dos processos formativos adotados por esta organização.

1. História da Pastoral Juvenil no Brasil

A estrutura organizacional da PJ é parte integrante de seu processo de formação. Por isso, é importante descrever seu desenvolvimento para compreender a forma com que foi gerado seu método de trabalho com a juventude. Nesse sentido, é necessário resgatar os principais acontecimentos desta pastoral que foram fundamentais para a elaboração dos métodos pedagógicos.

Antes da década de 1960, diversos Movimentos Eclesiais que faziam parte da Igreja, cujo cunho era devocional e sua coordenação era feita pelos adultos. Citam-se a Congregação Mariana, ou jesuítas, os Jovens Vicentinos, a Legião de Maria, além das diversas Congregações Religiosas. As congregações atuavam “no campo da educação, atendimento social e evangelização da juventude”².

Já na década de 60, destaca-se a Ação Católica, com o apoio do Papa Pio XI. Com esse movimento, buscou-se construir uma ordem social justa e “reevangelizar” o mundo por meio dos leigos. A chegada dessa nova metodologia ao Brasil, alicerçada nos jovens, trouxe a presença da Juventude Agrária Católica (JAC), Juventude Estudantil Católica (JEC), Juventude Independente Católica (JIC), Juventude Operária Católica (JOC) e Juventude Universitária Católica (JUC). Por meio do método “ver-julgar-agir”, favoreceram-se pequenos grupos, desenvolvendo a espiritualidade e o engajamento social e eclesial. Esse método prevê a observação, a ponderação e a ação aos olhos do que é ideal para e como comunidade³.

Também a CNBB levantou novas preocupações através do Plano de Pastoral de Conjunto, adequando a realidade brasileira aos novos ares propostos pelo Concílio Vaticano II. A 2ª Conferência Episcopal Latino-Americana (CELAM), ocorrida em Medellín, reafirma que, a partir desse momento, a Igreja vê no jovem a renovação da vida, já que são uma grande força, formando um novo organismo social⁴.

Nos anos 70, “alguns eventos eclesiais e sociopolíticos motivam a Igreja na acolhida de novos métodos de evangelização e, assim, proporcionar outras

² CNBB, *Pastoral juvenil no Brasil: identidade e horizontes*, Coleção Estudos Num. 103, Brasília 2013, p. 26.

³ Cf. *ibid.*, p. 27.

⁴ Cf. *ibid.*, p. 26.

formas de encontro dos jovens com Jesus Cristo”⁵, trazendo as visões próprias dos CELAMs, como a de Puebla que opta preferencialmente pelos jovens, em decorrência das decisões oriundas do Concílio Vaticano II. Tal preocupação ocorre também no Brasil, por meio das Diretrizes Gerais, que destacava a juventude como um Setor da 1ª Linha de Ação Pastoral e nos Planos Bienais da CNBB, valorizando não só o protagonismo jovem, mas a participação dos leigos, favorecendo o surgimento no país de movimentos e carismas com características próprias e adaptando os conceitos internacionais, como é o caso da Renovação Carismática Católica (RCC).

Surgem também os Movimentos de Encontro, como o Emaús e o Shalom, proporcionando uma metodologia próxima à proposta pelo Cursilho de Cristianidade. Porém, a Igreja não teve apenas a criação desses movimentos, pois houve diversas baixas, em decorrência da censura imposta pela ditadura militar vivida na época. Em se tratando diretamente da juventude, houve a extinção do JAC, JEC e JUC, além da redução da atuação do JOC. Com isso, novos e grandes grupos surgiram, assumindo questões espirituais e sociais, trazendo consigo mobilizações e eventos de massa e o crescimento das vocações.

Como consequência dos CELAMs de Medellín (1968) e Puebla (1979), a linguagem de comunicação com os fiéis foi atualizada, atraindo a juventude por meio da música. Evidencia-se, também, a força do Setor Juventude, ao defini-lo como aquele que visa articular os diversos Movimentos e grupos de jovens existentes, conforme declarado na Linha de Ação Pastoral do 4º Plano Bienal da CNBB, para os anos de 1977 e 1978⁶.

Já na década de 1980, com uma sociedade manifestando sua ânsia por direitos humanos e democracia, eleva-se o protagonismo juvenil católico, não apenas pela educação na fé, mas também pelo diálogo com a realidade da época. ”Em 1983, após convocação do Setor Juventude da CNBB para um encontro nacional de delegados regionais, desencadeia-se um novo processo: nasce a Pastoral Orgânica da Juventude (PJ)”⁷. Outras pastorais começam a surgir, como: Pastoral da Juventude Rural (PJR), Pastoral da Juventude do Meio Popular (PJMP) e Pastoral da Juventude Estudantil (PJE), tendo por características, além das já citadas, a liderança jovem, com assessoria de adultos, grupos menores e a opção pelos pobres e pela transformação social, por exemplo.

Grandes marcos também se deram nessa década como a determinação da ONU do Ano Internacional da Juventude, em 1985; a criação da Jornada Mundial da Juventude (JMJ), em 1986, pelo Papa João Paulo II, mesmo ano do início do Dia Nacional da Juventude (DNJ); no ano seguinte, 1987, realiza-se a primeira JMJ, com sede em Buenos Aires; e, por fim, dentre esses destaques,

⁵ Cf. *ibid.*, p. 27.

⁶ Cf. *ibid.*, p. 28-29.

⁷ Cf. *ibid.*, p. 29.

em 1988, é publicado o Caderno de Estudos PJ e Movimentos, num esforço inicial para a integração e cooperação entre os diversos movimentos juvenis⁸.

Nos anos 90, há um crescente número de comunidades e movimentos eclesiais, enfraquecendo as pastorais juvenis, numa busca por novas respostas e novos desafios, tais como: “carência de assessoria adulta; diminuição e fragilidade nos grupos de base; diminuição de investimento para o trabalho junto aos jovens; adolescentização dos grupos; a força dos meios de comunicação social”⁹.

Com maior força, o Setor Juventude promove, por meio de diversas frentes, encontros anuais entre movimentos, congregações e pastorais e militantes, além de produzir subsídios e informativos sobre temas diversos, em especial sobre as drogas. Além disso, foi reconhecido o DNJ, as Missões Jovens e a Semana da Cidadania pela Assembleia da CNBB. Temos ainda a solicitação do CELAM de Santo Domingo de uma opção pelos jovens, com uma pastoral orgânica, investindo e acompanhando suas caminhadas, ao mesmo passo que a Campanha da Fraternidade no Brasil trazia por tema “Juventude, caminho aberto”¹⁰.

O fim ao ano de 2007 marca a publicação do primeiro Documento da CNBB sobre os jovens, de número 85, colocando a serviço do jovem o empenho pela sua evangelização, valorizando a unidade e a diversidade, convidando as dioceses a organizarem o Setor Juventude. No ano seguinte, criou-se a Comissão Colegiada de Assessoria do Setor Juventude (CCA), trazendo para o âmbito juvenil, adultos que pudessem acompanhar toda a evolução e a movimentação das expressões, a fim de conhecerem e refletirem sobre os fenômenos que surgem com a presença jovem. Outros destaques podem ser listados como as discussões temáticas ligadas à juventude que ocorreram no CELAM de Aparecida, buscando dar um novo impulso às pastorais, movimentos e a sua própria evangelização. Em 2006 e 2011, a CNBB aprova o pedido do Vaticano para que fosse realizada a JMJ no Brasil, o que ocorreu em 2013, no Rio de Janeiro, aproveitando o ano com esse grandioso evento em prol dos jovens¹¹.

Concluindo, relatam-se, ao fim da linha histórica, os desafios enfrentados nesse período. Com relação aos grandes desafios enfrentados pela ação evangelizadora, junto aos jovens, destacam-se, entre tantas coisas: a relativização ética; o hedonismo; o comércio religioso; o consumismo; as injustiças e desigualdades sociais; a violência juvenil; o rápido desenvolvimento tecnológico; a cultura midiática com suas redes sociais¹².

⁸ Cf. *ibid.*, p. 29-31.

⁹ Cf. *ibid.*, p. 31.

¹⁰ Cf. *ibid.*, p. 32.

¹¹ Cf. *ibid.*, p. 33.

¹² Cf. *ibid.*

2. O método ver-julgar-agir-revisar-celebrar

Na PJ do Brasil consolidou-se como método de análise da realidade em que o jovem está inserido o método “ver-julgar-agir”. Ele era empregado pela Ação Católica e posteriormente foi herdado por muitos movimentos da Igreja¹³.

Ação Católica ofereceu para a juventude uma proposta de evangelização concreta e em seu ambiente. O método “ver-julgar-agir”, tem como objetivo trabalhar o protagonismo juvenil, sendo utilizado como método de leitura da realidade pastoral pelas Conferências Episcopais Latino-americanas e em diversos documentos e Planos de Pastoral¹⁴.

Dividido em três modelos de atuação, o método propõe como primeira atitude o “ver”, que consiste em um inquérito a respeito do meio no qual o jovem se encontra, tendo como finalidade compreender sua realidade, desconstruindo aspectos e trazendo percepções que eram então naturalizadas. Partindo da atitude “ver”, é esperada que sejam extintas as impressões aparentes dos fatos, provavelmente aquelas pautadas em crenças, tabus e até mesmo no senso comum, para que se alcançasse, assim, o problema na sua essência. O momento do “ver” suscita uma busca por enxergar a realidade a ser ponderada, e isso se realiza no próprio lugar que o observador está inserido, podendo ser a sua comunidade, escola, trabalho, bairro, universidade, exigindo deste, a prática de um processo subjetivo de revisão da vida, que ele reflita sobre suas ações frente tal realidade, da qual ele também é pertencente e realize uma análise desta. Neste caso o “ver” não é só um olhar sobre a realidade, mas é um observar integral¹⁵.

O método “ver” é uma comprovação da realidade, com objetivo de desenvolver-se uma visão mais sólida do meio social em que está imerso. Além de ser a base necessária para o “julgar” e o “agir”, era também considerado um meio de despertar o militante para a necessidade de “fazer alguma coisa”. Definido o ponto que se tornava necessário transformar e como se refletia sobre tal, dever-se-ia, conforme o método, definir as causas dessa problemática, compreendendo as causas aparentes, secundárias, imediatas e o fator principal¹⁶.

A segunda parte do método é o momento do „julgar”. A partir dos valores aprendidos, é que se trabalha o momento do “julgar”, sendo construído em um processo grupal, tendo como característica principal o refletir sobre a realidade apreendida. Neste momento, se dá-se a oportunidade do cristão de se reencontrar com sua fé, com os evangelhos e preceitos que norteiam sua vida

¹³ Cf. R. Oliveira, *Pastoral da Juventude: e a Igreja se faz jovem*, São Paulo 2002, p. 17.

¹⁴ Cf. L. M. Pinto Sales, C. Portantiolo Maia, *Pastoral da Juventude do Brasil: Uma proposta de formação de indivíduos não individualistas*, “Revista Caminhos” Goiânia, v. 15, n. 1, jan./jun. 2017, p. 97.

¹⁵ Cf. CNBB, *Marco referencial da Pastoral da Juventude do Brasil. Coleção Estudos Num. 76*, São Paulo 1998, p. 210-213.

¹⁶ Cf. L. M. Pinto Sales, C. Portantiolo Maia, *Pastoral da Juventude do Brasil...*, p. 98.

religiosa, possibilitando, assim uma ação consciente, isto é, uma ação que não é baseada somente em um puro voluntarismo.

O “julgar” tem como sentido o de analisar para discernir o que está certo e o que está errado e, depois, partir para uma ação transformadora. “Julgar” é perceber o que está ajudando ou impedindo os indivíduos de se libertarem e se tornarem irmãos, formar a consciência crítica à luz libertadora do Evangelho. O “julgar” versa de uma maneira geral, numa leitura do problema identificado pelo “ver”, por meio de uma visão cristã. Significa perceber o pecado que está dentro de cada um de nós, a intenção de dominar, explorar e usar os outros. E também o pecado social que está presente nas estruturas injustas da sociedade¹⁷.

O momento de encaminhar uma ação transformadora da realidade constatada e crítica da realidade ou situação é o momento intitulado como “agir”. Quando se fala em “agir”, não se entende apenas em fazer coisas, mas sim, uma modificação de atitudes perante a vida, ou seja, uma mudança pessoal e integral, atingindo todos os níveis da pessoa, acarretando resultados diretos e indiretos na sociedade, envolvendo não só os indivíduos fechados da sociedade, mas toda a comunidade eclesial. O “agir” é o momento dentro da metodologia de realizar algo diante da realidade analisada, para que esta seja, nos termos da PJ, transformada e reformada¹⁸.

No “agir” acontece a junção entre teoria, prática e o indivíduo, que a partir de uma construção reflexiva e processual, terá condições de realizar ações perante a realidade em que está inserido, tornando-se um agente de maneira consciente, por ter-se distanciado o máximo possível de uma ação impulsiva e sem ponderação, aproximando-se de atitudes refletidas. É necessário estar envolvido nos acontecimentos e encontrar uma maneira de agir positivamente em suas causas.

Tal método utilizado nas ações da Ação Católica, propicia ao jovem um desenvolvimento voltado e mais condizente com sua realidade, tendo sua experiência de vida, a realidade vivenciada, suas dificuldades e conhecimentos que suscitam o processo, permitindo maior capacidade de análise crítica em sua formação, levando-o a um tipo de ação reflexiva. Tanto as ações da Ação Católica quanto o método “ver-julgar-agir” fazem parte integral das diretrizes e metodologias utilizadas pela PJ no Brasil, que busca formar uma juventude com capacidade de conseguir ver-se em seu ambiente e transformá-lo por meio de uma atuação presente¹⁹.

No processo de assimilação do método “ver-julgar-agir” pela PJ do Brasil, este passou por algumas apropriações e adaptações ao seu contexto e fins que pretendiam ser atingidos. De acordo com o marco referencial da PJ do Brasil foram agregados mais dois momentos: o “revisar”, que propõe a revisão do

¹⁷ Cf. J. Boran, *O Senso crítico e o Método Ver-Julgar-Agir*, São Paulo 1983, p. 75.

¹⁸ Cf. L. M. Pinto Sales, C. Portantiolo Maia, *Pastoral da Juventude do Brasil...*, p. 99.

¹⁹ Cf. R. Oliveira, *Pastoral da Juventude: e a Igreja se faz jovem*, São Paulo 2002, p. 118.

processo realizado para identificar o quanto foi possível avançar, e o “celebrar”, relacionado ao momento de agradecer ao que foi vivenciado e a caminhada realizada até então²⁰.

É utilizado na PJ do Brasil como método o “ver-julgar-agir-rever-celebrar”. Dessa forma, pode-se dizer que o método “ver-julgar-agir” proporciona ao jovem uma formação voltada e adaptada a sua realidade, sendo a sua vida, seus problemas e experiências que geram o principal insumo para o processo, possibilitando maior capacidade de crítica em sua formação e levando a um tipo de ação reflexiva. A ação valorizada na PJ do Brasil é aquela realizada de forma refletida. Com base no método “ver-julgar-agir”, o leigo formado pela PJ do Brasil se apresenta como um construto que, a partir de um conjunto de passos, seria conduzido à reflexão e à clareza sobre si, características que fazem parte da noção de indivíduo moderno²¹.

3. Pedagogia de pequenos grupos

O grupo de jovens é a experiência e o espaço central da proposta pedagógica e evangelizadora da Pastoral, que propõe a formação de pequenos grupos, de idade homogênea, com nível de participação estável e com ritmo periódico de reuniões. O grupo facilita a criação de laços profundos de solidariedade, permitindo partilhar critérios, valores, visões e pontos de vista. Dessa forma, o grupo ajuda a enfrentar os desafios da vida, educando para olhar a realidade e descobri-la junto com os outros, permite a adesão ao projeto de Jesus, impulsionando o jovem para uma renovação permanente do compromisso cristão e dando solidez à sua missão²².

O conjunto de jovens que se reúnem, de um modo mais ou menos estável, na comunidade paroquial ou em outros ambientes, passando pelas várias etapas, num processo de formação que os leva a um certo grau de discernimento e amadurecimento de sua vivência pessoal, grupal e comunitária²³.

Assim sendo, de acordo com a concepção encontrada no Marco Referencial da Pastoral, mais do que o local do encontro, da diversão e da partilha, é o ambiente da formação, onde o participante, a cada encontro, reunião ou debate estabelecido no grupo e também nos momentos de oração, vai se formando. Seria o ambiente onde os sujeitos seriam “gestados”, e amadureceriam para pôr em

²⁰ Cf. E. Sbardelotti, *Estudos da CNBB 44 – Pastoral da Juventude no Brasil: Memória, compromisso e atualização trinta anos depois!*, “Revista Eletrônica Espaço Teológico” v. 11, n. 19, jan/jun, 2017, p. 79.

²¹ Cf. CNBB, “E a Palavra habitou entre nós” (Jo 1,14): *Animação Bíblica da Pastoral a partir das comunidades eclesiais missionárias*, Documentos da CNBB 111, Brasília 2022, p. 123-125.

²² Cf. F. M. Sofiati, *Jovens em movimento: o processo de formação da Pastoral da Juventude do Brasil*, „Revista Horizontes” v. 26, n. 2, jul./dez. 2008, p. 80.

²³ Cf. CNBB, *Marco referencial da Pastoral da Juventude...*, p. 147.

prática no próprio grupo ou em outros espaços da sociedade as noções construídas coletivamente.

Nessa perspectiva é possível identificar na PJ o entendimento de que cada ser humano deve ser formado para refletir, tomar decisões, construir ideias e juízos de valor de forma independente, não necessitando da autorização daqueles que estão socialmente legitimados, como lideranças sociais. A concepção é a de que o jovem é alguém capaz de refletir criticamente sobre o mundo e decidir as suas ações. Assim sendo, o jovem consciente, na concepção da PJ do Brasil, é aquele que constrói opinião e age de maneira crítica, que reflete sobre a sua realidade, pensa a respeito de suas crenças e das orientações que recebe e, a partir destas, toma as suas decisões.

Ainda de acordo com o Marco referencial da Pastoral, o grupo de jovens passa por etapas de crescimento e amadurecimento que essencialmente representam o aumento da autonomia do grupo perante as estruturas social e eclesial. É a capacidade que os grupos adquirem de tomar decisões, assumir compromissos e posições como grupos, tendo consciência das exigências e consequências das decisões tomadas²⁴.

Possui etapas de desenvolvimento que são: a) *Nascimento e infância*. Nesta etapa o grupo depende, em tudo, do assessor e de valores e expectativas trazidas pelos participantes. É muito frágil no início, sendo fundamental a presença do assessor. Neste momento o grupo está centrado em si mesmo e cada jovem busca encontrar soluções para seus problemas. b) *Adolescência*. Esta é a fase de crise, conflito, passagem e mudança em que ocorre o crescimento e tomada de consciência do grupo e seu lugar na comunidade. c) *Juventude*. Nesta etapa, o grupo se apresenta com maior segurança e estabilidade. Também ocorre maior independência com relação ao assessor. O jovem nesse momento, começa a se engajar nos movimentos sociais e populares, superando a esfera da comunidade, na busca pela mudança da sociedade. d) *Idade adulta*. O grupo que alcança esta etapa é uma verdadeira equipe de vida, com fortes relações e projeto de vida definida. Os jovens, assim, estão a serviço da comunidade e da sociedade, sendo a partilha e a troca de experiência a razão de ser do grupo. e) *Morte – vida nova*. O grupo não pode existir para sempre. Nessa fase, o grupo é chamado a se dividir e se multiplicar na comunidade e na sociedade, gerando novos grupos e novos trabalhos²⁵.

Dessa maneira, a postura considerada autônoma, que somente pode ser atingida a partir de um processo reflexivo de tomada de “consciência”, acontece não apenas em relação ao indivíduo, mas se estende ao próprio grupo. O grupo sempre caminha para a independência e a autonomia, chamada idade adulta, assim como o leigo caminha para o protagonismo, que tem a independência, a autonomia e a reflexividade como características centrais.

²⁴ Cf. CNBB, *Diretrizes Gerais da Ação Evangelizadora da Igreja no Brasil 2015-2019, Documentos da CNBB 102*, Brasília 2016, p. 59.

²⁵ Cf. F. M. Sofiati, *Jovens em movimento: o processo de formação...*, p. 78.

4. Formação progressiva, integral e libertadora

A PJ tem como proposta de formação trabalhar junto ao jovem a “formação integral”. É proposto que ela ocorra de forma “integral”, ou seja, que abarque todas as dimensões da vida do jovem, não sendo somente uma formação espiritual, voltada para a relação com o transcendente, mas que vá além, atingindo aspectos das relações com os demais membros do grupo, formação para a ação social e capacitação para o desempenho de funções dentro e fora da Igreja. Para isso, são estabelecidas “dimensões”, ou seja, diferentes aspectos daquilo que comporia o indivíduo em sua completude.

A Pastoral da Juventude afirma que o crescimento e amadurecimento devem ser equilibrados em todas essas dimensões. O ser humano deve ser entendido em sua totalidade. Dessa maneira, consegue-se aprimorar a espiritualidade e assumir concretamente a proposta de Jesus Cristo, objetivo principal de sua proposta de formação. O conceito de “formação integral”, estabelecido a partir das relações que o indivíduo desenvolve na sociedade, é dividido em cinco momentos:

a) *Dimensão da personalização*: a dimensão pessoal, compreendendo o aspecto do eu, da relação consigo mesmo. É o espaço da busca constante de resposta à pergunta: “Quem sou eu?”. Nesta dimensão, a PJ propõe que o jovem faça suas opções de valores, assumindo-os em sua vida²⁶. A Pastoral afirma ainda que há a necessidade da pessoa ter um conhecimento de si mesma para amadurecer e construir uma formação positiva da personalidade e acolhimento da própria vida. Dessa forma, ela define que para cultivar a dimensão pessoal é necessário procurar conhecer-se, aceitar-se e assumir a si próprio. Deve-se cultivar o olhar interno, desenvolvendo seus sentimentos e interesse com relação aos outros. Também é preciso desenvolver suas aptidões e qualidades para superar os limites pessoais e não se apegar às barreiras da vida, transformando-as em trampolins em busca da felicidade.

b) *Dimensão da integração grupal e comunitária*. Corresponde à dimensão social da vida, da relação com o outro na busca da integração grupal e comunitária. É o momento de descoberta do grupo como lugar de encontro e de compreensão do outro como ser diferente. O jovem descobre que precisa do grupo para se sentir importante e útil. Aprende que o relacionamento é algo fundamental para o ser humano. Dessa forma, toma a experiência comunitária como referência para sua vida, realizando-se como pessoa na relação com o outro. Para a PJ, essa dimensão ensina o jovem a lidar com o conflito e a conviver com quem pensa diferente. Reconhece os valores dos outros, as diversidades e os limites de cada um. Passa a ver as pessoas como algo mais importante que as normas, os objetos e as coisas. Cresce e amadurece nessas relações, descobrindo que a educação na fé é concebida como caminho a ser percorrido comunitariamente.

²⁶ Cf. CNBB, *Marco referencial da Pastoral da Juventude...*, p. 162.

c) *Dimensão sócio-política*: relação com a sociedade. É o momento de inserção do jovem na sociedade e da sua participação cidadã. A Pastoral afirma que a promoção do bem comum e a construção de uma ordem social, política e econômica humana justa e solidária, devem ser para o jovem um compromisso de fé²⁷. A PJ compreende a política não apenas a partir da política partidária, mas entende que a política significa uma dimensão da formação humana que busca uma relação madura com a sociedade. Propõe que a política deve ser interpretada pelos cristãos como a arte de administração da convivência dos cidadãos, sendo a presença da juventude na política de fundamental importância para que ocorram as mudanças na sociedade e na Igreja Católica. Portanto, esse é o momento de socialização e inserção do jovem na sociedade, na perspectiva de uma formação para a cidadania que considere os deveres e os direitos que todos devem ter para a construção de uma sociedade justa, livre e igualitária. Portanto, no processo de formação da PJ, fazer política é um dever humano.

d) *Dimensão mística e teológica*: corresponde à dimensão da relação com Deus. Dimensão da manifestação e presença do Pai na vida, na qual ocorre um crescimento na fé a partir da vivência e fundamentação comunitária cristã. Para a PJ, ao fazer o jovem vivenciar sua experiência de fé, essa experiência faz com que ele passe a viver como um autêntico cristão²⁸. Na Pastoral essa dimensão ajuda o jovem a fazer a opção pelo seguimento de Jesus Cristo, assumindo sua pessoa e seu projeto. Há um encontro com Jesus e o desenvolvimento de uma espiritualidade centrada em sua proposta. Nesse momento do processo de formação, descobre-se que o sentido da vida está na experiência do seguimento e passa-se a discernir a ação do Espírito Santo nos sinais dos tempos. Busca-se uma experiência de Deus com uma compreensão teórica e prática da própria fé. O cristão deve assumir um compromisso radical de viver os valores do Evangelho, mantendo o contato com a palavra de Deus e uma vivência comunitária. A PJ propõe que é preciso integrar fé e vida, transformando a experiência da vida em experiência de fé. Assim, a PJ afirma que o jovem precisa tomar mão de alguns instrumentos que possibilitem o cultivo de sua fé.

e) *Dimensão metodológica*: diz respeito à estratégia metodológica do jovem com relação à ação em seu processo dentro das dimensões anteriores. É a dimensão da capacitação técnica do jovem para o planejamento, desenvolvimento e avaliação da ação transformadora. A PJ propõe que o jovem se capacite constantemente para o seu trabalho pastoral²⁹. A relação com a ação refere-se às habilidades de liderança, que devem ser desenvolvidas no processo de crescimento da fé, fundamentais na preparação para a vida. Nesse processo, segundo a PJ, torna-se necessário ter capacidade de planejar, desenvolver e avaliar a ação, pois estar preparado para a ação permite ao cristão avançar em sua maturidade religiosa, social, pessoal e política. O jovem precisa refletir sua

²⁷ Cf. *ibid.*, p. 163.

²⁸ Cf. *ibid.*, p. 164.

²⁹ Cf. *ibid.*, p. 165.

ação para realizar sua missão evangelizadora com eficiência. No mundo juvenil o exemplo é mais importante que a palavra, por isso o cristão precisa ser profissional na evangelização, preparando sua ação e sendo o primeiro responsável por sua formação. Essa dimensão é fundamental na proposta de formação da Pastoral. Em cada etapa de formação que se encontra o jovem no grupo há uma acentuação diferenciada em determinadas dimensões³⁰.

Dessa forma, na PJ o cristão deve vivenciar de forma conjunta as cinco dimensões da “formação integral” para alcançar sua maturidade e ser feliz na sua missão na Igreja e na sociedade. É possível perceber que todas as dimensões da “formação integral” estão dispostas como “relação”, consigo, com ou outro, com Deus, com a ação e com a sociedade. Ou seja, não é um processo que ocorre de forma individual, mas sempre numa perspectiva relacional. O jovem, nessa concepção, deve sempre relacionar-se com alguém ou algo, não visando somente interesses particulares. Percebe-se então que uma das preocupações na pastoral, a partir da “formação integral” é a de fazer com que o jovem estabeleça relações e vínculos duradouros, seja com outros jovens da pastoral, seja com a sociedade e seus problemas, reforçando, dessa maneira, os vínculos com a própria instituição católica.

5. O acompanhamento dos jovens

No processo de formação dos grupos da PJ, existe duas figuras que não são, na maioria das vezes, jovens. Trata-se aqui do “animador” e do “assessor”.

O “animador”, na maioria das vezes, é um jovem que já passou pelo processo de formação no grupo de jovens e atingiu a militância, sendo considerado apto para contribuir com outros grupos. Suas principais funções são: dar dinamismo às reuniões do grupo, manter contato com os demais níveis da estrutura organizativa da PJ proporcionar ao grupo novos desafios e experiências no trabalho comunitário³¹.

O assessor, de acordo com o documento “Civilização do amor: tarefa e esperança”, é alguém que passou pelas etapas de formação propostas pela pastoral e que tem clareza delas, assim sendo, tende a estar preparado para acompanhar outros jovens para que eles façam também esse percurso formativo. Dentro da proposta da PJ, além de orientar o grupo nos momentos difíceis, o assessor deve estar sempre pronto para ouvir os jovens, para acompanhá-los, sem assumir a posição de alguém que manda ou que fiscaliza. Deve estar disposto a acolher e valorizar as opiniões deles, proporcionando e não obstruindo o protagonismo do jovem³².

³⁰ Cf. F. M. Sofiati, *Jovens em movimento: o processo de formação...*, p. 78-79.

³¹ Cf. F. Domingues, *Reflexão e ação após o Sínodo dos Bispos sobre os jovens*, São Paulo 2020, p. 54-58.

³² Cf. CELAN, *Civilização do amor: tarefa e esperança: orientações para a pastoral da juventude latino-americana*, São Paulo 1997, p. 118.

O “animador” e o “assessor” são importantes personagens nos processos vivenciados pelos grupos de jovens. É sempre destacado nos materiais de formação e documentos da pastoral que suas funções são de acompanhar como facilitadores dos processos grupais, nunca atuando como aqueles que mandam ou coordenam os jovens³³.

A Igreja tem documentado a relevância do trabalho do acompanhamento aos jovens e às suas organizações, e, com isso, tem de reconhecer a importância da figura do acompanhante. O documento 85 da Conferência Nacional dos Bispos do Brasil (CNBB), por exemplo, enfatiza que “não há processo de educação na fé sem acompanhamento, e não há acompanhamento, sem acompanhante”³⁴.

O trabalho com jovens é um trabalho especializado. Não pode ser feito por pessoas sem tempo e sem preparação. Há necessidade de ter, pelo menos, alguns assessores liberados, se não em tempo integral, pelo menos em tempo parcial. Não se pode esperar resultado pastoral se não há investimento. Em muitas situações, a Igreja tem que trabalhar com recursos humanos limitados. O assessor sobrecarregado tem algumas opções para garantir uma presença de qualidade, mais do que de quantidade: 1) Priorizar momentos-chave para estar presente: reuniões de coordenação, assembleias. 2) Aprender a se organizar para perder menos tempo e ser mais eficiente. 3) Priorizar acompanhamento dos líderes mais do que dos iniciantes. Procurar manter contatos informais com eles para trocar ideias. Se acentuarmos a importância da presença constante do assessor, não podemos deixar de chamar a atenção também para a necessidade de uma pedagogia de ausência em certos momentos. A pedagogia de ausência é algo planejado e tem como finalidade evitar que os jovens se tornem dependentes do assessor³⁵.

O acompanhamento das lideranças depende muito da atenção pessoal que se dá a cada um. O acompanhamento não pode ser somente intelectual. O aspecto afetivo é também importante. O assessor sobrecarregado se esquece de que o tempo gasto na atenção mais pessoal não é tempo perdido. É importante gastar tempo em conversas informais. É nestes momentos que saem coisas importantes fora da pauta. Não é sempre fácil perceber esta verdade numa cultura que acentua a eficiência. Aliás, perder tempo pode ser uma maneira de ser eficiente. É fazer como Jesus fez caminhando com os discípulos no caminho para Emaús³⁶. Caminha com eles, escuta suas preocupações e ajuda a entender os acontecimentos dentro de uma visão mais ampla de fé. O diálogo entre assessores e jovens só ocorre quando há confiança e lealdade. Daí a ne-

³³ Cf. L. M. Pinto Sales, C. Portantiolo Maia, *Pastoral da Juventude do Brasil...*, p. 106-107.

³⁴ Cf. CNBB, *Evangelização da Juventude: desafios e perspectivas pastorais*, Brasília 2007, p. 103.

³⁵ Cf. A. Ramos do Prado, *A Pessoa do Assessor (cuidar do cuidador) Quem é o assessor de jovens? Identidade e critérios*, Capacitação Pastoral Juvenil, Episcopal Pastoral para a Juventude da CNBB, p. 22.

³⁶ Cf. Lc 24,13-35.

cessidade de uma presença e convivência mais profundas. O assessor deve caminhar com os jovens, conviver com eles, conhecer a sua realidade, ambiente familiar, e acompanhá-los em suas atividades. Visitar as famílias para compreender a história pessoal de cada um³⁷.

Conclusão

Em resumo, a formação na PJ do Brasil é um processo contínuo que visa a capacitação dos jovens para o exercício da cidadania. A metodologia utilizada é flexível e pode ser adaptada às realidades locais. Os temas abordados na formação são variados e incluem questões sociais, políticas e religiosas. A formação ajuda os jovens a desenvolverem habilidades como liderança, comunicação, trabalho em equipe e organização. Além disso, a formação contribui para o desenvolvimento de uma consciência crítica sobre as questões sociais e políticas do país. Processo é composto por vários elementos que norteiam a formação do jovem católico nas pastorais. Dentre eles, destaca-se a opção pelo trabalho em pequenos grupos de base e a utilização do método ver-julgar-agir, concebido como um modo de inserção e olhar sobre a realidade social e religiosa do país.

* * *

Resumo

Este artigo apresenta uma análise sobre o método de formação da juventude à luz das diretrizes da Pastoral da Juventude do Brasil (PJ), ou seja, seu método pedagógico. Com base na revisão de documentos e materiais escritos produzidos pela pastoral, documentos da Igreja e documentos especializados em juventude sobre a temática pastoral juvenil, este artigo traz um resumo dos processos formativos adotados por essa organização e apresenta sua contextualização histórica. No texto, é feita uma análise do modelo de jovem que a PJ pretende formar, observando os conteúdos, representações sociais e métodos empregados para essa formação (formação integral). Este modelo é denominado pela PJ como “protagonista”, correspondendo a um jovem que possui particularidades de um sujeito moderno, mas com potencialidade para se desenvolver dentro do movimento e de forma coletiva. A PJ busca desenvolver habilidades como liderança, comunicação, trabalho em equipe e organização. Além disso, os jovens são incentivados a participar de atividades que promovam o diálogo inter-religioso e intercultural.

Palavras-chave: Processo de formação, Pastoral da Juventude do Brasil, Igreja Católica, Jovem, Método ver-julgar-agir.

³⁷ Cf. A. Ramos do Prado, *A Pessoa do Assessor...*, p. 24.

Youth Formation in Light of the Guidelines of the Youth Ministry in Brazil

Summary

This article presents an analysis of the youth formation method in light of the guidelines of the Pastoral da Juventude do Brasil (Youth Pastoral of Brazil – PJ), that is, its pedagogical approach. Drawing from a review of documents and written materials produced by the pastoral, Church documents, and specialized literature on youth pastoral themes, this article provides a summary of the formative processes adopted by this organization and presents its historical context. The text analyzes the model of the youth that PJ aims to develop, considering the content, social representations, and methods employed in this comprehensive formation. This model is referred to by the PJ as a “protagonist”, representing a young person with characteristics of a modern individual but with the potential to develop within the movement and collectively. The PJ seeks to foster skills such as leadership, communication, teamwork, and organization. Additionally, young people are encouraged to participate in activities that promote inter-religious and intercultural dialogue.

Keywords: Formation process, Pastoral of the Youth of Brazil, Catholic Church, Youth, see-judge-act method.

Bibliografia

- Boran J., *O Senso crítico e o Método Ver-Julgar-Agir*, São Paulo 1983.
- CELAN, *Civilização do amor: tarefa e esperança: orientações para a pastoral da juventude latino-americana*, São Paulo 1997.
- CNBB, *Diretrizes Gerais da Ação Evangelizadora da Igreja no Brasil 2015-2019, Documentos da CNBB 102*, Brasília 2016.
- CNBB, *Evangelização da Juventude: desafios e perspectivas pastorais*, Brasília 2007.
- CNBB, *Pastoral juvenil no Brasil: identidade e horizontes, Coleção Estudos Num. 103*, Brasília 2013.
- CNNB, “*E a Palavra habitou entre nós*” (Jo 1,14): *Animação Bíblica da Pastoral a partir das comunidades eclesiais missionárias, Documentos da CNBB 111*, Brasília 2022.
- Domingues F., *Reflexão e ação após o Sínodo dos Bispos sobre os jovens*, São Paulo 2020.
- Oliveira R., *Pastoral da Juventude: e a Igreja se faz jovem*, São Paulo 2002.
- Pinto Sales L. M., Portantiolo Maia C., *Pastoral da Juventude do Brasil: Uma proposta de formação de indivíduos não individualistas*, “Revista Caminhos” Goiânia, v. 15, n. 1, jan./jun. 2017, p. 96-109.
- Ramos do Prado A., *A Pessoa do Assessor (cuidar do cuidador) Quem é o assessor de jovens? Identidade e critérios*, Capacitação Pastoral Juvenil, Episcopal Pastoral para a Juventude da CNBB.
- Sbardelotti E., *Estudos da CNBB 44 – Pastoral da Juventude no Brasil: Memória, compromisso e atualização trinta anos depois!*, “Revista Eletrônica Espaço Teológico” v. 11, n. 19, jan./jun. 2017, p. 71-84.
- Sofiati F. M., *Jovens em movimento: o processo de formação da Pastoral da Juventude do Brasil*, “Revista Horizontes” v. 26, n. 2, jul./dez. 2008, p. 73-82.

MISCELLANEA

ALEKSANDRA GRALCZYK*

Profil parafii na Facebooku – konieczność czy zbytek? Studium na przykładzie członków wspólnoty „Latarnia”

W obecnej dobie komunikacji cyfrowej media społecznościowe stały się integralną częścią naszego życia. Korzystają z nich wszyscy: instytucje państwowe, firmy, szkoły, przedsiębiorcy, fundacje. Również Kościół katolicki zaczął wykorzystywać media społecznościowe do komunikacji z wiernymi. Facebook jest jedną z platform coraz częściej wybieraną do usprawnienia duszpasterstwa w parafii, jest skutecznym sposobem dotarcia do większej liczby osób. Może być wykorzystany jako platforma do dzielenia się informacjami o życiu parafii, takimi jak: godziny sprawowania Mszy świętych, informacji o wydarzeniach, a nawet przypomnienia o innych ważnych sytuacjach związanych z Kościołem. Można go również wykorzystać do przekazywania ogłoszeń związanych z posługą parafialną i do nawiązania kontaktu z tymi, którzy rzadziej okazjonalnie uczestniczą w życiu parafialnym. Jest to również potężna platforma, która może zostać wykorzystana do podnoszenia świadomości życia wiary w społecznościach lokalnych: parafialnych lub diecezjalnych. Facebook może być także wykorzystany do promowania inicjatyw edukacyjnych i duchowych oraz do rozwijania bardziej proaktywnych mediów społecznościowych i komunikacji online. Utworzenie dedykowanego fanpage’a na Facebooku pozwala pracownikom parafii, diecezji być aktywnymi na platformie, dokonując częstych aktualizacji i kontaktując się z daną społecznością. Aktywnie angażując wiernych na platformach mediów społecznościowych, można wzmacniać poczucie przynależności wśród wiernych, zachęcać do rozwoju duchowego i zapewniać opiekę duszpasterską.

Celem artykułu jest diagnoza popularności Facebooka wśród młodych użytkowników sieci, a zwłaszcza wskazanie atrybutów profilu, które skłaniają ich do korzystania z fanpage’a danej parafii. Dodatkowo celem pośrednim jest ocena skuteczności komunikacji za pomocą Facebooka wśród osób należących

* Aleksandra Gralczyk – Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4346-7722>; e-mail: a.gralczyk@uksw.edu.pl

do studenckiej wspólnoty parafialnej oraz sformułowanie rekomendacji dotyczących tworzenia fanpage parafialnego.

Religijność w Polsce – zarys problemu

W Polsce grupą wyznaniową skupiającą największą liczbę wyznawców jest nadal kościół katolicki¹. W jego ramach religijność w Polsce jest nadal bardzo żywa, choć różnicuje się w zależności od przynależności pokoleniowej czy środowiska społecznego. Osłabienie wiary dostrzegalne jest szczególnie wśród młodego pokolenia Polaków. O ile w starszym pokoleniu zauważalny jest nadal wysoki wskaźnik identyfikacji z Kościołem i deklaracji wiary w Boga - 88%, to w pokoleniu średnim widać już pewne osłabienie wiary, zaś generacja młodych jest już całkiem inna. Raport „Kościół w Polsce 2023” wykazuje, że w obszarze religijności istnieją w Polsce dwa światy: badanych do 40 roku życia i tych powyżej 50 lat, ze stanem pośrednim, jakim jest grupa czterdziestolatków². Według danych Instytutu Statystyki Kościoła Katolickiego na początku wieku w niedzielnej Eucharystii uczestniczyło 47% Polaków, to w 2021 r. – jedynie 28%. Do komunii św. w niedzielę przystępowało 19%, a obecnie 13%. Najwyższy poziom wskaźnika dominantes odnotowano w diecezji tarnowskiej 59.1%, rzeszowskiej 49.7% oraz przemyskiej 46%. Najwyższy wskaźnik communicantes odnotowano również w diecezji tarnowskiej 21.9%, kolejno w białostockiej 19.2% oraz drohiczyńskiej 18.4%³.

Z badań wynika, że trzy czwarte – 75% praktykujących Polaków uczestniczy w Eucharystii parafii miejsca zamieszkania, 15% praktykuje w różnych parafiach, a tylko 8% chodzi stale do kościoła oddalonego od swojego miejsca zamieszkania. W swojej parafii rzadziej praktykują osoby młode, zwłaszcza z przedziału wiekowego 25-34 lata i jest to 64%⁴. Jednocześnie z badań przeprowadzonych w 2022 r. wynika, że 69% młodych uważa się za wierzących, z czego 4% za głęboko wierzących, natomiast 14.7% za raczej niewierzących a 12.3% za całkowicie niewierzących⁵.

¹ Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne w Polsce 2019-2021*, Warszawa 2022, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/wyznania-religijne-w-polsce-2019-2021,5,3.html#> (dostęp: 28.10.2023).

² Katolicka Agencja Informacyjna, Instytut Dziedzictwa Myśli Narodowej, *Raport „Kościół w Polsce 2023”*, Warszawa 2023, <https://www.ekai.pl/raport-kosciol-w-polsce-2023/> (dostęp: 28.10.2023).

³ Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego, *Annuario Statisticum Ecclesiae In Polonia. Dane za rok 2021*, Warszawa 2022, https://iskk.pl/wp-content/uploads/2023/09/ISKK_Annuario_dane_za_2021_www.pdf (dostęp: 30.11.2023).

⁴ Por. J. Scovil, *Lokalna parafia – jej postrzeganie i funkcje*, CBOS Komunikat z badań nr 5/2022, Warszawa 2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_005_22.PDF (dostęp: 30.11.2023).

⁵ Por. M. Grabowska, *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła*, CBOS Komunikat z badań nr 105/2022, Warszawa 2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF (dostęp: 30.11.2023).

Praktykowanie w parafialnym kościele może świadczyć o przywiązaniu wiernych do tego miejsca. 58% respondentów czuje się związanych ze swoją parafią (choć nie zawsze w niej praktykują), a 39% badanych nie czuje takiej więzi. Zapytani o korzystanie z aktywności proponowanych im przez parafie (najchętniej odpowiadali uczniowie i studenci, czyli 38% badanych) na drugim miejscu wymienili korzystanie ze stron internetowych parafii (w tym z fanpage'a). Respondenci, którzy wiedzieli o istnieniu strony internetowej (49% badanych deklarujących styczność z lokalną parafią, 35% ogółu badanych) zadeklarowali, że korzystają z niej sami lub osoby, z którymi mieszkają – 72%⁶. Najchętniej z serwisów społecznościowych o tematyce religijnej korzystają osoby z wykształceniem wyższym (24%) oraz podstawowym (21%).

Najczęściej mieszkają oni w miastach liczących do 20 tys. mieszkańców – 26 proc oraz mieszkańcy wsi, jak i miast od 100 tys. do 499 tys. – po 19%⁷.

Osoby odwiedzające serwisy religijne najczęściej wyszukiwały hasła lub treści w wyszukiwarkach – 30% badanych oraz korzystały z mediów społecznościowych o tematyce religijnej (np. kanałów na YouTube czy stron na Facebooku) – również 30% respondentów. Dla 41% badanych powyższe czynności były uzupełnieniem aktywności religijnej poza siecią. Około 24% respondentów wskazało, że odwiedzanie serwisów religijnych uważa za czynność niezwiązaną z aktywnością religijną poza siecią, jak w sytuacji, gdy poszukiwali w sieci informacji o godzinach pracy parafii czy informacji z życia swojej parafii⁸.

Z kolei minioną pandemię COVID 19 stała się dla 16% badanych zachętą do odwiedzenia strony internetowej lub mediów społecznościowych własnej parafii. Potwierdza to wcześniejszą konstatację o rosnącej roli kościelnych mediów społecznościowych w aktywnościach religijnych respondentów. Jednocześnie 7% korzystających z serwisów religijnych dołączyło do religijnych stron i grup w mediach społecznościowych, np. na Facebooku: bardziej aktywna forma korzystania z mediów społecznościowych dla celów religijnych jest mniej poszukiwana niż obserwowanie własnej wspólnoty czy Kościoła⁹. Według autorów badania przeprowadzonego w 2020 roku, 40.8% polskich parafii przeprowadzało transmisje online Mszy świętych. W większości przypadków transmisja miała miejsce za pośrednictwem YouTube (18.9%) i Facebooka (18.7%). Natomiast mniej niż 5% parafii przeprowadzało transmisję w inny sposób¹⁰.

⁶ J. Scovil, *Lokalna parafia...*, dz. cyt.

⁷ Tamże.

⁸ M. Kołodziejska, *Odwiedzanie serwisów i portali o tematyce religijnej – sytuacja w czasach pandemii*, Komunikat z badań CBOS nr 28/2022, Warszawa 2022.

⁹ M. Bożewicz, *Zmiany religijności Polaków po pandemii*, Komunikat z badań CBOS nr 85/2022, Warszawa 2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_085_22.PDF (dostęp: 29.11.2023).

¹⁰ B. Przywara, A. Adamski, A. Kiciński i inni, *Online Live-Stream Broadcasting of the Holy Mass during the COVID-19 Pandemic in Poland as an Example of the Mediatization of Religion: Empirical Studies in the Field of Mass Media Studies and Pastoral Theology*, „Religions” 12(2021), nr 4, <https://www.mdpi.com/2077-1444/12/4/261> (dostęp: 29.11.2023).

Nasuwa się jednak pytanie, czy Facebook nadal cieszy się popularnością wśród wybranych na potrzeby niniejszego badania grupy użytkowników – studentów? Badania pokazują, że tak. Odsetek dorosłych korzystających z internetu utrzymuje się na przestrzeni ostatniego roku na stałym poziomie. Regularną obecność online (co najmniej raz w tygodniu) deklaruje ponad trzy czwarte ogółu dorosłych 77% Badani poniżej 35 roku życia, zwłaszcza mający od 18 do 24 lat, przeważnie deklarują stałą obecność online¹¹.

Jak wynika z raportu Digital 2023 Poland, aplikacja Meta nadal cieszy się dużą popularnością. Największą grupą osób z niej korzystających są osoby od 25-34 lat 24.5% użytkowników a zaraz po nich są osoby w wieku od 18 do 24 lat 22.9%. Na pozycji lidera wśród aplikacji Meta utrzymuje się Facebook i stanowi 87.5% użytkowników Internetu, zaraz po nim znajduje się Messenger z 79%, Instagram 61.5% i Whatsapp 52.9%¹². Dodatkowo wysoki odsetek Polaków – 57% (tj. trzy czwarte użytkowników internetu) – deklaruje, że ma konto w jakimś serwisie społecznościowym. Ogromna większość z nich 89% przeglądała zasoby portali społecznościowych każdego dnia w ciągu miesiąca¹³.

Facebook jako narzędzie komunikacji

Facebook powstał 4 lutego 2004 r. jako the facebook, a jego założycielem był Mark Zuckerberg, student Uniwersytetu Harvarda w Cambridge. Zuckerberg działał przy współpracy Dustina Moskovitza, Chrisa Hughesa i Eduardo Severina i już w grudniu 2004 portal zgromadził pierwszy milion użytkowników¹⁴. Od sierpnia 2005 r. serwis zdobywał coraz większe grono użytkowników, a w 2008 dotarł do Polski i niezmiennie od lat jest najpopularniejszym portalem spośród mediów społecznościowych prześcigając Youtube'a (z 2.56 miliardami użytkowników)¹⁵.

Kluczowym wydarzeniem w komunikacji na Facebooku było pojawienie się w 2008 r. okna czatu, który umożliwił w prywatny sposób wysyłać wiadomości do znajomych¹⁶. Czat w 2011 zmienił się w Facebook Messenger i osobny komunikator oddzielając się od głównej aplikacji Facebooka, a do 2019 r. można było korzystać z Messengera nawet bez rejestracji na Facebooku. Cha-

¹¹ M. Feliksiak, *Korzystanie z internetu w 2023 roku*, Komunikat z badań CBOS nr 72/2023, Warszawa 2023, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_072_23.PDF (dostęp: 29.11.2023).

¹² Digital 2023 Pland, <https://www.znajdzreklame.pl/blog/kampanie-internetowe/digital-2023-najnowszy-raport-dotyczacy-internetu-w-polsce/> (dostęp: 29.11.2023).

¹³ M. Feliksiak, *Korzystanie z internetu w 2023 roku*, dz. cyt.

¹⁴ W. Szymański, *Facebook – historia, idea, wzloty, upadki i wyzwania*, 23.12.2020, ideaforce.pl, <https://www.ideoforce.pl/akademia/facebook-historia-idea-wzloty-upadki-wyzwania,482.html> (dostęp: 30.11.2023).

¹⁵ Por. A. Gralczyk, *Media społecznościowe jako narzędzie wspierające działania duszpasterskie. Ocena wykorzystania ich funkcjonalności w parafii wielkomejskiej*, „Studia Elckie” 24(2022), nr 3, s. 309-321.

¹⁶ W. Szymański, *Facebook...*, dz. cyt.

rakterystyczną funkcją Facebooka stał się przycisk polubienia „Like”, za pomocą którego użytkownik mógł wyrazić, że popiera określone treści. Przycisk powstał dopiero 9 lutego 2009 roku, a w 2016 roku został rozszerzony o nowe reakcje: „Super” „Trzymaj się, „Haha”, „Wow”, „Przykro mi” oznaczające smutek i „Wrr” oznaczające gniew. Dodatkowo powstał również Facebook Connect, czyli usługa, za pomocą której można zalogować się w innych serwisach za pomocą konta na Facebooku. W 2012 roku Mark Zuckerberg kupił Instagrama i WhatsApp, co w 2020 umożliwiło użytkownikom Instagrama i Facebooka na wzajemną komunikację za pomocą Facebooka Messengera i Instagrama Direct, czyli komunikatora wewnętrznego dostępnego na Instagramie¹⁷. W 2021 konglomerat Facebook zmienił nazwę na Meta¹⁸.

Wyrażanie swojej reakcji na publikowane treści jest możliwe, dlatego iż komunikacja za pomocą mediów społecznościowych posiada standardowe elementy przekazu, które są wzbogacone o interaktywność nowego medium oraz o nowe narzędzia wymiany informacji. Interaktywność i wirtualność Internetu kształtują poszczególne składowe przekazu sieciowego¹⁹. Jest to „multimedialny oraz globalny kanał komunikacyjny między ludźmi i organizacjami, umożliwiający dwustronne porozumiewanie się”²⁰. Jest to rodzaj nowego społeczeństwa żyjącego w cyberprzestrzeni (wirtualnej przestrzeni). Facebook będący globalnym medium komunikacyjnym znacznie umożliwia komunikację między ludźmi, a także służy nawiązywaniu i utrwalaniu kontaktów. „Muszę przyznać, że Facebook potrafi być wciągający – jest to jeden z naprawdę nielicznych serwisów społecznościowych, do których ostatnio zaglądam więcej niż 3 razy w miesiącu. Nie odkryłem jeszcze, dlaczego Facebook zdobywa taką popularność na świecie (dla mnie nadal w środku jest to jeden z bardziej skomplikowanych i niezrozumiałych serwisów), natomiast z pewnością jego pojawienie się w megapanelu jest bardzo znaczące i nasza góra tabeli powinna zacząć się zastanawiać jak wysoko ten amerykański serwis jest w stanie podskoczyć”²¹.

Facebook spełnia dwie podstawowe funkcje komunikacji: stanowi kanał transmisji oraz decyduje o kontekście. Media społecznościowe tworzą bowiem zespół warunków, w których odbywa się komunikacja. Warunki te to:

- komunikacja prowadzona jest w czasie rzeczywistym,
- nie występują ograniczenia geograficzne,
- interakcje mogą przybierać różną formę (udostępnienie treści, komentarz),
- nadawcy i odbiorcy anonimowi lub rozpoznawalni,
- treści rozprzestrzeniają się jak wirus, w wyniku interakcji społecznej, co wpływa na skalę dystrybucji informacji,

¹⁷ Tamże.

¹⁸ B. Earling, *Facebook zmienia nazwę na Meta*, 28.10.2021, press.pl, <https://www.press.pl/tresc/67886,facebook-zmienia-nazwe-na-meta> (dostęp: 29.11.2023).

¹⁹ M. Grębosz, D. Siuda, G. Szymański, *Social media marketing*, Łódź 2016, s. 9.

²⁰ Tamże, s. 10.

²¹ M. Marczak, *Poetyka filmu religijnego*, Kraków 2000, s. 16.

- komunikacja może mieć formę zamkniętą lub otwartą,
- społeczność wokół medium zainteresowana jest kontaktem ze znajomymi, szybkim dostępem do informacji, możliwością autoprezentacji²².

Jako, że Facebook jest społecznym środkiem przekazu podlegający społecznej kontroli, może być wykorzystywany na dowolną skalę zawierając różne treści przekazu, jak i możliwe punkty widzenia odnoszące się do informacji. Dlatego może pełnić różne funkcje:

- publikację opinii i poglądów, których celem jest swobodne dzielenie się przekonaniem,
- współdzielenie zasobów polegające na dzieleniu się nimi w sieci,
- budowanie i podtrzymywanie relacji,
- komunikowanie i dyskusja, do których należą fora czy komunikatory,
- informowanie i komentowanie aktualności, nastawione na relacjonowanie bieżących wydarzeń
- współtworzenie, które opiera się na współpracy uczestników i społeczności²³.

Podjmując się działań mających na celu skuteczną komunikację za pomocą Facebooka należy pamiętać o jakości tych komunikatów. Muszą się one opierać na następujących elementach:

- rozpoznanie docelowych odbiorców – należy skupić się na odbiorcach komunikatów, które muszą być do nich dopasowane. Niedopasowanie komunikatów do grupy odbiorców spowoduje, iż odbiorcy nie będą zainteresowani ich treścią, nie będą się z nimi utożsamiać,
- wskazanie celów – np. rozpoznawanie danej organizacji/wspólnoty w sieci, wspieranie potencjalnych odbiorców komunikatów,
- zdefiniowanie komunikatów – należy ustalić, co będzie się przekazywać, w jaki sposób oraz kto będzie to przekazywał – publikował treść. Komunikaty muszą zaspokoić oczekiwania odbiorców, publikowana treść musi być dla nich wartościowa. Należy również utrzymywać ciągły, regularny kontakt z odbiorcami oraz systematycznie publikować posty – bez tego nie efekty będą niezauważalne,
- wskazanie formy komunikatów – podstawą są opinie i komentarze odbiorców, nawiązywanie kontaktów z odbiorcami, promowanie organizacji/wspólnoty jako podmiotu inicjującego religijne lub społeczne wydarzenia,
- pomiar efektów działań – w tym celu wykorzystuje się narzędzia analityczne, statystyki dotyczące publikacji postów i wszelkich działań na Facebooku²⁴.

Kościół „jest w mediach społecznościowych zalogowany na stałe”²⁵. Jednak nie chodzi o przenoszenie praktyk religijnych do sieci, ale by jak najlepiej

²² I. Lupa, *Jakość komunikacji w mediach społecznościowych*, w: *Zarządzanie w organizacjach zorientowanych pro jakościowo*, Lublin 2015, s. 54-55.

²³ M. Grębosz, D. Siuda, G. Szymański, *Social media marketing*, dz. cyt., s. 22.

²⁴ I. Lupa, *Jakość komunikacji*, dz. cyt., s. 59-61.

²⁵ W. Ciemniński, J. Kloch, M. Przybysz, *Internet w komunikacji katolików świeckich i osób duchownych w Polsce*, w: *Oblicza Internetu*, red. M. Sokołowski, Elbląg 2014, s. 105.

wykorzystać sieć w praktyce Kościoła. Media społecznościowe a zwłaszcza Facebook i X (dawny Twitter) mogą być wykorzystywane do głoszenia Ewangelii, do tworzenia wirtualnych wydarzeń np. rekolekcji. Są również miejscem promocji i prezentacji działalności instytucji, ruchów, wspólnot i organizacji religijnych a także prezentacji nauczania Kościoła w atrakcyjny dla użytkowników sposób²⁶. „Przekaz sieciowy nie jest linearną lekturą, która służy transmisji danych od nadawcy do odbiorcy, ale współdziałaniem na kształt którego ma wpływ odbiorca współautor danego przekazu. Poprzez dokonywane wybory, poprzez wędrówkę po wielopoziomowej strukturze sieciowej zwanej nawigacją, użytkownik wypełnia lekturę, która jest w tym samym czasie czytana i tworzona za pomocą dokonywanych aktów. To, co charakterystyczne dla tego rodzaju lektury, to nieskończona wielość odczytań, wynikająca z podejmowanych pod wpływem chwili emocji, oczekiwań użytkownika, wyborów i selekcji tekstów, obrazów, dźwięków, filmów. Za każdym razem ta niewielka częśćka potencjalnych odczytań stanowi wspólny wytwór autora i odbiorcy, skończone w danym momencie dzieło”²⁷. Można tę relację porównać do relacji z Bogiem wyrażanej np. w modlitwie. Bowiem nigdy nie jest ona przekazem jednokierunkowym, lecz dwukierunkowym. Zakłada odczytanie woli Boga, która realizuje się w działaniu poprzez dokonywanie konkretnych wyborów²⁸. Dlatego tak ważne jest, aby komunikaty te były dostępne dla jak najszerszego grona odbiorców. Jak podkreślał Papież Benedykt XVI: „Jeśli Dobrej Nowiny nie będzie można poznać także w świecie cyfrowym, to może być ona nieobecna w doświadczeniu wielu osób, dla których ta przestrzeń egzystencjalna jest ważna. Świat cyfrowy nie jest światem paralelnym ani czysto wirtualnym, lecz dla wielu ludzi, zwłaszcza najmłodszych, stanowi część codziennej rzeczywistości. Sieci społecznościowe są owocem ludzkiej interakcji, ale same z kolei nadają nowe kształty dynamice komunikacji, tworząc relacje: uważne zrozumienie tego środowiska jest zatem warunkiem wstępnym znaczącej w nim obecności”²⁹.

Jest to zatem dobre miejsce do tworzenia więzów pomiędzy wiernymi tworząc w ten sposób wspólnotę. Ich członkowie mogą stać się administratorami sieci społecznościowych gdzie udostępniać mogą materiały liturgiczne, pastoralne, biblijne. Tworzyć też mogą kręgi modlitewne, bądź wspierać swoich duszpasterzy w dawaniu odpowiedzi na różnego typu pytania dotyczące wiary³⁰. Im więcej informacji życia wspólnoty lub parafii oraz możliwości uczestnictwa w różnych wydarzeniach, tym wzrasta jedność parafii. „Właśnie

²⁶ Tamże.

²⁷ A. Regiewicz, *Homo Irretitus wobec doświadczenia religijnego*, w: *Religijność nowych mediów. Audiowizualne aspekty kultury w ponowoczesności*, Toruń 2017, s. 67.

²⁸ Tamże.

²⁹ Benedykt XVI, *Portale społecznościowe: bramy prawdy i wiary; nowe przestrzenie dla ewangelizacji*, Orędzie na 47. Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu, Watykan 2013.

³⁰ Tamże.

dzięki opcji dostępu do spraw, którymi żyje parafia, okazuje się, że parafia to nie tylko ulice i domy, kancelaria i remonty, ale przede wszystkim ludzie – konkretni ludzie, którzy często są sąsiadami lub znajomymi ze sklepu”³¹.

Osoby, które w mediach społecznościowych dzielą się wiarą w Boga są autentyczni i przekonujący, przez swoją postawę dają prawdziwe świadectwo³². Świadectwo musi być wciąż aktualne, gdyż dla młodych ludzi nieodpowiednie są opowieści o odległych realiach życia, nie jest dla nich zrozumiały kontekst, okoliczności ani motywacja sprzed lat. Facebook wymusza „bycie aktualnym, domaga się świeżości danych – nie pozwala na życie tym co było wczoraj. (...) Dlatego świadectwo Jezusa musi zostać uobecnione, aby wydało owoce w życiu obecnych wspólnot i poszczególnych ludzi. Dlatego „stare” wydarzenia z sieci łatwo znikają, a nieaktualność fanpage’a parafii oznacza praktycznie jej śmierć na tym nowym forum”³³. Paradoksalnie więc Facebook ożywia parafię, wymusza aktywność ludzi i przyczynia się do podążania drogą nieustannej odnowy, ciągłego nawrócenia³⁴.

Stąd tak istotna jest aktywność i zaangażowanie młodych ludzi. Pisał o tym Benedykt XVI „Dawanie świadectwa w cyberprzestrzeni przez młodych internautów jako chrześcijan ma fundamentalne znaczenie m.in. ze względu na łatwość posługiwania się przez nich najnowszymi technologiami. Do nich w głównej mierze należy zadanie ewangelizowania przestrzeni cyfrowej. Młodzi ludzie znają problemy swojego środowiska najlepiej”³⁵. A zatem Dobra Nowina sama w sobie pozostaje niezmienna, koniecznością natomiast jest umiejętność dotarcia z nią do współczesnego człowieka. Ów ukazany obraz fanpage’a pełni zatem funkcję wspólnototwórczą, wzorotwórczą, integrującą, a także edukacyjną.

Aby jednak posty docierały do wybranych przez nas grup parafian lub wspólnot oraz spełniały swoje oczekiwania wymagają profesjonalizacji działań. Należą do nich:

- publikowanie treści – materiały umieszczane na koncie parafii powinny spełniać przynajmniej jedną z funkcji komunikacji eklesjalnej: informacyjnej, promocyjnej, edukacyjnej lub integracyjnej. Cele te mogą zostać zrealizowane poprzez materiały audiowizualne dotyczące bieżących wydarzeń liturgicznych i pozaliturgicznych w parafii, memów, intencji mszalnych itp. Muszą być jednak aktualne, dostosowane do bieżących wydarzeń i społeczności, w której funkcjonujemy, aktualnego okresu liturgicznego oraz charakterystyki Kościoła lokalnego³⁶,

³¹ G. Śniadach, *Parafia w dobie Internetu*, Warszawa 2019, s. 102.

³² J. Kłoch, *Kościół w Polsce wobec Web 2.0*, Kielce 2013, s. 69.

³³ P. Maciaszek, *Nowa ewangelizacja przez nowe media*, „Kultura-Media-Teologia” 2012, nr 11, s. 13.

³⁴ Tamże.

³⁵ Benedykt XVI, *Portale społecznościowe...*, dz. cyt.

³⁶ M. Przybysz, *Obieg informacji w Kościele*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, Warszawa 2011, s. 44.

- nie zalewamy odbiorców spamem – publikujemy do dwóch wpisów dziennie o tym, co najważniejsze. Częstsze publikowanie postów jest uzasadnione jedynie w przypadku relacji z jakiegoś wydarzenia,
- nie tylko mówimy, lecz też słuchamy – w naturę mediów społecznościowych wpisana jest dialogiczność. Niezbędne jest odpowiadanie na komentarze pod postem ale i nawiązywanie relacji z innymi użytkownikami poprzez śledzenie ich kont, udział w dyskusjach i reakcje na błędne nauczanie³⁷,
- jesteśmy pomocni – to coś więcej niż odpowiedź na zadane nam pytanie. Bierzymy również udział w dyskusjach z wyczuciem. Unikamy połajanek, przepychanek i bitwy na słowa. Reprezentując instytucję kościelną nie musimy mieć ostatniego słowa. Dyskusja musi być jasna, oparta na konkretnych argumentach³⁸,
- jesteśmy poważni, ale nie nadęci – „przymrużenie oka”, żart w dobrym tonie oraz serdeczność wobec innych użytkowników nie tylko mogą budować wizerunek parafii ale i relacje³⁹.

Metodologia badań

W celu zbadania popularności Facebooka wśród młodych użytkowników sieci oraz wskazania atrybutów profilu, skłaniających młodych ludzi do obserwacji fanpage’a parafialnego posłużyłam się wywiadem swobodnym należącym do badań jakościowych. Ponadto, ideą przyświecającą prowadzeniu badania była ocena skuteczności komunikacji na Facebooku wśród zrzeszonych w jednej wspólnocie parafialnej studentów „Latarnia”.

Badania jakościowe są niejako „ulokowaniem obserwatora, badacza w konkretnym świecie. Wynikiem tego jest interpretacja oraz realistyczne podejście do badanego tematu. Z obserwacji wynika, że badacz korzystając z badań jakościowych analizuje obiekty w ich i swoim naturalnym otoczeniu, nadaje im sens oraz objaśnia zachodzące zjawiska. Naukowiec w trakcie trwania badań używa także terminów cechujących dane środowisko, a dzięki temu jest bliższy dla jego otoczenia”⁴⁰.

Przedmiotem badań w ujęciu jakościowym są fakty zgodne z postrzeganiem ich przez jednostkę. Na ich potrzeby sformułowane są pytania i cele badawcze oraz określone definicje, uznane za kardynalne w czasie trwania badań. Pytania oraz cele znamionuje ich tymczasowość, odnoszą się one do zdarzeń i miejsc zjawiska, które są ciekawe dla badacza w trakcie prowadzenia badań. W odróżnieniu od badań ilościowych prowadzą niekiedy do dogłębszych i cenniejszych wniosków oraz do lepszego zrozumienia zjawisk społecznych⁴¹.

³⁷ Por. P. Wojas, *Media społecznościowe jako przestrzeń głoszenia Słowa Bożego. Teoria i praktyka*, Warszawa 2019, s. 250.

³⁸ Tamże, s. 251.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ S. Juszczak, *Badania jakościowe w naukach społecznych*, Katowice 2013, s. 93.

⁴¹ D. Silverman, *Interpretacja danych jakościowych*, Warszawa 2007, s. 59.

Wykorzystany w badaniu wywiad swobodny jest niestandaryzowany i nieustrukturyzowany. Badacz może zdecydować o kolejności pytań oraz ma możliwość stawiania pytań otwartych. Cechuje go interpersonalność – bezpośredni kontakt z badanym podmiotem, co umożliwia pozyskanie dokładnych odpowiedzi, ale także odczuć i emocji towarzyszących w chwili udzielania wywiadu. Celem tej formy rozmowy jest zebranie danych i obserwacji wywodzących się z podobnego środowiska, od osób posiadających różnorodne doświadczenie⁴².

Wywiad nazywany pogłębionym wymaga od badającego kompetentnego przygotowania merytorycznego oraz łatwości w komunikowaniu. Jest to wywiad noszący znamiona dialogu w odróżnieniu do tych przeprowadzanych zgodnie z wcześniej ustalonym planem. Badacz nie powinien wspomagać się pośrednikami, koniecznym jest bezpośredni kontakt z respondentem celem doprecyzowania odpowiedzi i wyciągnięcia konkretnych wniosków. Prowadzący badania powinien posługiwać się językiem zrozumiałym, ale także adekwatnym do sytuacji. Rola badacza powinna ograniczać się do zadawania pytań oraz dopytywania w razie, gdy sytuacja tego wymaga. Powinien on pozostać biernym uczestnikiem rozmowy. Na rozmówcy zaś spoczywa obowiązek aktywnego uczestnictwa w rozmowie oraz swobodnego wypowiadania się⁴³.

Zgodnie z powyższymi kryteriami wywiad miał charakter rozmowy. Kolejność i forma pytań dostosowana była do rozmówców. Dobór i liczbę respondentów wyznaczała zasada teoretycznego pobierania próbek, z której wynika, iż osoby zaproszone do badania dobieramy w taki sposób, aby poszerzyć znajomość problemu, uzyskać szeroką skalę badanego zjawiska. W wyniku tych działań wybrana grupa osób biorących udział w badaniu nie musi być próbą reprezentatywną⁴⁴. W wywiadzie wzięło udział 18 osób (10 kobiet i 8 mężczyzn). Wszyscy mieszkali w Warszawie (choć w różnych parafiach), mieli po 21 lat, studiowali w tej samej szkole wyższej i byli członkami tej samej wspólnoty studenckiej działającej w parafii Niepokalanego Poczęcia NMP w Warszawie. Celem badania było poznanie ich opinii, przemyśleń, zachowań i doświadczeń na temat Facebooka, jego zasadności wykorzystania w pracy duszpasterskiej w parafii oraz sprawdzenie czy owe medium społecznościowe może być skutecznym narzędziem komunikacji wśród członków wspólnoty parafialnej.

Wyniki badań

Poniżej zostaną przedstawione wyniki przeprowadzonego wywiadu:

1. Nawyki sieciowe studentów

Wszyscy badani studenci wskazywali, że szukają potrzebnych informacji w sieci. Najczęściej poświęcają na tę czynność 3-5 godzin dziennie. Były też

⁴² B. Dobek-Ostrowska, W. Sobera, *Badania ilościowe i jakościowe w studiach nad komunikowaniem*, Wrocław 2017, s. 23.

⁴³ S. Juszczyk, *Badania jakościowe...*, dz. cyt., s. 142.

⁴⁴ P. Hensel, B. Glinka, *Teoria ugruntowana*, w: *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, t. 1, red. D. Jemielniak, Warszawa 2012, s. 89.

odpowiedzi: „niemal bez przerwy”, „jedyną przerwą od internetu są ćwiczenia na uczelni lub sen” (studentka 1), „bardzo długo, nawet kilka godzin dziennie” (studentka 2), „codziennie od 5 do 6 godzin” (student 11), „bardzo często, jeśli bardzo zależy mi na informacji, potrafię długo szukać jej w sieci, nawet kilkanaście godzin” (studentka 5), „codziennie, zależnie od dnia i obowiązków, ok. 3 godzin” (studentka 7).

Respondenci poproszeni zostali o udzieleniu odpowiedzi na pytanie czy korzystają z Facebooka parafii, a jeśli tak to ile czasu dziennie poświęcają na tę aktywność? Wszyscy respondenci odpowiedzieli twierdząco, lecz czas jaki na czynność poświęcają jest różny: „korzystam w umiarkowanym stopniu, sprawdzam codziennie czy jest coś interesującego na fanpage’u parafii” (student 14), „w odróżnieniu od Facebooka wspólnoty z parafialnego korzystam rzadko, raz-dwa razy na tydzień” (student 18), „korzystam z parafialnego i wspólnotowego Facebooka (choć tę mam w innej parafii). Zdecydowanie częściej z tego we wspólnocie, zaglądam tam kilka razy dziennie a parafialnego tak aby być na bieżąco” (studentka 9), „korzystam według potrzeb, gdy potrzebuję znaleźć jakieś informacje” (studentka 10).

2. Znaczenie i treść parafialnego Facebooka

Fanpage parafii ma dla studentów różne znaczenie: „jest on dla mnie istotny ze względu na możliwość śledzenia bieżących wydarzeń” (studentka 10), „ma dla mnie kluczowe znaczenie w kilku kwestiach – integracji z wiernymi i obserwacji życia kościelnego” (student 13), „niewielkie, liczy się bezpośredni kontakt oraz fanpage wspólnoty” (student 15), „Facebook mojej parafii ma dla mnie duże znaczenie, ponieważ jest miejscem nie tylko dla wierzących, co daje nadzieje w tym, że prowadzenie tego ma sens” (student 12), „myślę, że profil parafialny jest dla mnie znaczący. Udostępniane tam treści są bardziej dostępne niż na stronie internetowej” (studentka 4), „ważne, widzę jak rozwija się parafia, z której pochodzę” (studentka 7), „ma bardzo duże znaczenie gdyż dowiaduję się z niego o życiu mojej parafii, do której chwilowo nie uczęszczam regularnie ze względu na studia” (student 15), „duże, ponieważ dzięki niemu mogę się edukować i odnosić się do wydarzeń” (studentka 3), „myślę, że Facebook jest bardzo ważny. Pozwala być na bieżąco z informacjami. Cieszę się, że mniej zaangażowani mają dostęp do tylu informacji parafialnych” (studentka 2).

3. Treść

Respondenci zapytani o to, jakich treści szukają na fanpage’u parafii wskazywali: „na profilu szukam informacji na temat wydarzeń odbywających się w parafii, np. o której jest adoracja oraz po ogłoszenia parafialne” (studentka 2), „sprawdzam na profilu parafii informacje o spotkaniach dla lektorów albo jakichś poszczególnych wydarzeniach – kiedy się odbywają” (student 17), „nie szukam żadnych informacji, to co jest publikowane spełnia moje oczekiwania” (studentka 7), „godzin nabożeństw, spotkań grup, bieżących wydarzeń” (student 16), „relacji, zdjęć z rodzinnej parafii, cytatów, rozważań z Pisma świętego” (studentka 8), „wydarzeń dodatkowych, zbiorów czy osiągnięć

członków wspólnoty” (student 13), „godzin dostępnych spowiedzi i u jakiego księdza” (studentka 1).

Studenci zostali poproszeni również o udzielenie odpowiedzi na pytanie, czego według nich brakuje na profilu parafii: „brakuje fotorelacji z życia parafii” (student 15), „informacji podpiętych tj. godzin Mszy św. i nabożeństw” (student 18), „godzin i dat różnych wydarzeń związanych z życiem parafii np. pierwsze piątki miesiąca, rekolekcje” (studentka 8), „informacji jak praktykować wiarę poza Kościołem” (studentka 4), „informacji kontaktowych” (studentka 4), „brakuje video-fragmentów z kazań” (student 12), „relacji o wydarzeniach z konkretnej wspólnoty, co robiła dana grupa” (student 17), „brakuje mi relacji z działalności wspólnot, aby pokazać działanie żywego Kościoła, a nie skupić się tylko na ogłoszeniu” (studentka 2).

Respondenci wypowiedzieli się również, w jakim stopniu życie parafialne powinno być eksponowane na profilu parafii powinno być eksponowane na profilu w znacznym stopniu w celu zaangażowania i zachęcenia do życia w lokalnym Kościele: „uważam, że parafialny profil byłby dobrym miejscem na udostępnienie i informowanie wspólnoty na temat wydarzeń dotyczących polskiego i światowego Kościoła” (studentka 7). „Oczekuję relacji z wydarzeń z spotkań foto relacji z wydarzeń parafialnych, również tych poza liturgicznych” (student 16), „życie parafii powinno być ukazywane w pełni, łącznie ze wszystkimi aktualnościami, świętami, wydarzeniami. Na profil dodałbym zapisy fragmentów Ewangelii, a także fragmenty kazań z Mszy św.” (student 13), „życie parafialne powinno być eksponowane, aby pokazywać piękno Kościoła od wewnątrz tak, aby Ci niewierzący mogli zobaczyć także tę stronę” (studentka 2), „przekaz informacji jest bardzo potrzebny, powinny być dodane informacje na temat zasad i reguł danej wspólnoty a także sylwetki duchownych, by byli bliżej społeczeństwa. Sprawia to, że zwykły człowiek złapie więź z duszpasterzem i spowoduje, że człowiek będzie miał wrażenie realnego poznania tej osoby” (student 15), „życie parafii powinno być pokazywane znacznym stopniu dla pokazania otwartości i autentyczności danego miejsca” (student 12), „mogłyby być udostępniane informacje o wydarzeniach w okolicy parafii, aby spotykać ludzi o podobnych zainteresowaniach będących częścią wspólnoty” (studentka 4), „powinny być umieszczane treści motywujące, by młodzież nie odchodziła od Kościoła przez to, że np. zapomnieli się modlić, zwątpili przez chwilę w Boga lub pogubili się w życiu” (studentka 1).

4. Szata graficzna fanpage

Respondenci wypowiedzieli się także na temat strony wizualnej profili ich rodzinnych parafii oraz wskazali czy ten aspekt wpływa na częstotliwość odwiedzania tych stron: „szata graficzna jest dla mnie ważna, musi być przejrzysta. Łatwo jest znaleźć najważniejsze informacje, dokładny adres oraz link do strony internetowej (studentka 4), podoba mi się, jest konkretna, przejrzysta, zachęca do śledzenia” (studentka 7), „szata graficzna jest bardzo ważna, zwłaszcza dla człowieka młodego. Oceniam ją na poprawną, jednak w porów-

naniu do zagranicznych kościołów są pola do poprawy np. często wstawiane są plakaty średniej jakości, zdjęcia nic nie wnoszące itp.” (student 12), „jest typowa, nie zachęca jakoś bardzo ale weźmy pod uwagę, że prowadzi ją ktoś starszy. Profil wspólnoty jest zupełnie inny, nowoczesny, przejrzysty, aż chce się tam zaglądać codziennie” (studentka 6), „dla mnie ma ogromne znaczenie, jest zadbana, jednolita, czytelna” (student 16), „oczywiście ma ogromne znaczenie, niestety poza tym, że profil mojej parafii ma ładne zdjęcie profilowe nie ma tam nic ciekawego. Na pewno nie przyciąga użytkowników” (student 17), „fanpage’a w mojej parafii prowadzi ktoś z ogromnym wyczuciem, są przyjemne dla oka grafiki związane z wydarzeniem lub okresem roku liturgicznego, jest prowadzony regularnie. Całość jest przyjemna dla oka a to bardzo ważne. Z chęcią przyznam, że przyjemnie się tam zagląda” (studentka 3).

5. Znaczenie fanpage’a parafii dla wspólnoty studentów

Większość pytaných studentów potwierdziła, iż profil parafii, w której się spotykają ma dla nich istotne znaczenie: „wykorzystujemy profil parafii do przekazywania informacji np. o zbiórkach i spotkaniach” (student 18), „pokazujemy na profilu parafialnym jak ludzie zrzeszeni we wspólnocie mogą być szczęśliwi. Dzięki temu stajemy się inspiracją dla innych osób” (studentka 8), „poprzez pokazywanie naszego wizerunku ocieplamy wizerunek parafii, stajemy się bardziej autentyczni dla obserwujących nas młodych ludzi” (student 17), „tworzymy posty, filmiki ewangelizacyjne a także udostępniamy swoje świadectwa. Taki profil może być miejscem inspiracji, jeśli jej charakter jest nastawiony na ewangelizację a nie tylko na informacyjność” (studentka 2), „korzystamy dla przekazywania najważniejszych ogłoszeń czy przekazujemy informacje o wydarzeniach, które mogą zainteresować wszystkich parafian. Najważniejszy jest jednak kontakt z księdzem, naszym duszpasterzem” (studentka 5), „ułatwia nam komunikację między sobą – możemy poinformować się wzajemnie o jakimś wydarzeniu, zaprosić na nie, miło jest też zobaczyć kogoś w fotorelacji na parafialnym profilu, a jak jeszcze uzyskamy pozytywne komentarze i polubienia wiemy, że to, co robimy ma jeszcze większy sens” (studentka 7), „oj tak, jest bardzo potrzebny i ułatwia nam komunikację nie tylko między sobą, ale i parafianami, np. gdy publikujemy post o kilkugodzinnej adoracji bardzo często dostajemy intencje spoza grupy naszych osób i my bardzo chętnie to robimy, wówczas czujemy, że jesteśmy częścią tej wspólnoty” (studentka 6).

Konkluzje

1. Facebook jest nadal chętnie wybieranym medium społecznościowym przez młodych ludzi, dlatego należy zadbać o to, aby każdy z lokalnych Kościołów wykorzystał ten sposób komunikacji z młodymi osobami, które najczęściej w obecnych czasach odchodzą z Kościoła.

2. Należy wykorzystywać każdą z funkcji mediów społecznościowych, aby dotrzeć do jak największej liczby osób. Należy zadbać o to, aby treści te były przygotowane w sposób profesjonalny, nowoczesny, aby były przeciwień-

stwem do często zauważalnych na fanpage'a parafii „bylejakości”. W tym zakresie należy korzystać z doświadczenia młodych osób i profesjonalistów.

3. Facebook parafii jest doskonałym narzędziem ułatwiającym nawiązanie i utrzymanie komunikacji z członkami wspólnoty, nie tylko na linii duszpasterze – wierni, ale również wierni – wierni. Jest miejscem tworzenia więzi społecznych, które z kolei budują i umacniają wspólnotę. Należy również pamiętać, iż mogą zdarzyć się sytuacje kryzysowe w parafii lub wspólnocie, stąd osoby moderujące fanpage muszą być przygotowane do zarządzania kryzysem i posiadać plan przeciwdziałania jego skutkom.

4. Fanpage parafii może być wykorzystywany na bardzo wiele sposobów: może być miejscem udostępniania materiałów liturgicznych, pastoralnych, biblijnych, może być miejscem wykorzystywanym do głoszenia Ewangelii, do tworzenia wirtualnych wydarzeń, np. rekolekcji. Może być również miejscem promocji i prezentacji działalności instytucji, ruchów, wspólnot i organizacji religijnych, a także prezentacji nauczania Kościoła w atrakcyjny sposób.

5. Istotne jest, aby w przekazie kierowanym do młodych osób zawarte było prawdziwe świadectwo żywej wiary. Musi być jednak wiążące i aktualne, gdyż dla młodych ludzi nieodpowiednie są opowieści o odległych realiach życia.

6. Młodzi ludzie, studenci chętnie spędzają czas na Facebooku, chętnie też odwiedzają profile swoich rodzinnych parafii. Daje im to poczucie jedności z parafią oraz poczucie bycia poinformowanym o tym, co dzieje się w ich środowisku parafialnym i lokalnym.

7. Na profilach parafialnych szukają najczęściej informacji o wydarzeniach mających tam miejsce, ogłoszeń parafialnych, spotkaniach, godzin nabożeństw, spotkaniach grup, relacji, zdjęć z rodzinnej parafii, cytatów, rozważań z Pisma Świętego, godzin dostępnych sakramentów i grafików księży. Na profilach najczęściej brakuje: fotorelacji z życia parafii, informacji podpiętych tj. godzin Mszy św. i nabożeństw, informacji kontaktowych, relacji o wydarzeniach z konkretnej wspólnoty. Studencie wskazali również, że życie wspólnoty parafialnej w znacznym stopniu powinno być eksponowane na profilu parafii.

8. Bardzo ważna dla młodych ludzi jest szata graficzna. Niejednokrotnie to ona decyduje o wejściu lub powrocie na dany profil.

9. Dla wspólnoty działającej w parafii profil parafialny jest bardzo ważny. Wykorzystywany jest nie tylko do przekazywania ogłoszeń, ale stanowi też dobre narzędzie komunikacji między członkami a całą wspólnotą parafialną.

Podsumowanie

Zaprezentowane badanie i konkluzje odnoszą się do wspólnoty działającej w parafii wielkomiejskiej. Grupa respondentów – studentów została wybrana celowo, nie jest grupą reprezentatywną. Oznacza to, iż wyników badania i przedstawionych konkluzji nie można odnieść do ogółu populacji. Jest to natomiast podstawa do przeprowadzenia podobnego badania w parafiach mniejszych, gdyż mają one nieco inną specyfikę i oczekiwania komunikacyjne.

Reasumując wyniki przedstawionego badania, należy stwierdzić, że młodzi dorośli chętnie wybierają Facebooka do komunikacji między sobą, ale również we wspólnocie, do której należą. Fanpage jest dla nich miejscem m.in.: komunikacji z wiernymi i duszpasterzami, szukania informacji, tworzenia więzi społecznych, głoszenia Ewangelii i dawania świadectwa żywej wiary. Lecz aby Facebook stał się skutecznym narzędziem komunikacji z wiernymi w parafii, publikowane na nim treści muszą być profesjonalnie i atrakcyjnie przygotowane oraz dopasowane do potrzeb odbiorców.

* * *

Streszczenie

W artykule została nakreśliła rola Facebooka jako narzędzia komunikacji oraz pogarszająca się sytuacja religijna Kościoła w Polsce. Podjęte badanie na grupie studentów skupionych w jednej wspólnocie parafialnej pokazują, czy Facebook jest nadal popularnym narzędziem wśród młodych dorosłych oraz weryfikują to, w jakim stopniu jest on narzędziem potrzebnym w duszpasterstwie parafialnym. W tym celu zostały zaprezentowane badania jakościowe przeprowadzone metodą wywiadu swobodnego.

Słowa kluczowe: Facebook, parafia, duszpasterstwo, młodzi dorośli.

Parish Profile on Facebook – Necessity or Luxury? Study on the Example of Members of the “Lighthouse” Community

Summary

In this article, the Author portrait Facebook as a means of communication and signals the aggravating religious situation of Catholic Church in Poland. Studies conducted among group of students belonging to one parish community were to show if Facebook is still a popular tool for young adults. They were also to check, to what degree it is still necessary in pastoral work. For this purpose, the author conducted qualitative research using unstructured interview method.

Keywords: Facebook, parish, pastoral care, young adults.

Bibliografia

- Bożewicz M., *Zmiany religijności Polaków po pandemii*, Komunikat z badań CBOS nr 85/2022, Warszawa 2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_085_22.PDF (dostęp: 29.11.2023).
- Ciemniewski W., Kloch J., Przybysz M., *Internet w komunikacji katolików świeckich i osób duchownych w Polsce*, w: *Oblicza Internetu*, red. M. Sokołowski, Elbląg 2014.

- Digital 2023 Pland, <https://www.znajdzreklame.pl/blog/kampanie-internetowe/digital-2023-najnowszy-raport-dotyczacy-internetu-w-polsce/> (dostęp: 29.11.2023).
- Dobek-Ostrowska B., Sobera W., *Badania ilościowe i jakościowe w studiach nad komunikowaniem*, Wrocław 2017.
- Earling B., Facebook zmienia nazwę na Meta, 28.10.2021, press.pl, https://www.press.pl/tresc/67886,facebook-zmienia-nazwe-na_meta (dostęp: 29.11.2023).
- Feliksiak M., *Korzystanie z internetu w 2023 roku*, Komunikat z badań CBOS nr 72/2023, Warszawa 2023, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_072_23.PDF (dostęp: 29.11.2023).
- Główny Urząd Statystyczny, *Wyznania religijne w Polsce 2019-2021*, Warszawa 2022, <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/inne-opracowania/wyznania-religijne/wyznania-religijne-w-polsce-2019-2021,5,3.html#> (dostęp: 28.10.2023).
- Grabowska M., *Dlaczego Polacy odchodzą z Kościoła*, CBOS Komunikat z badań nr 105/2022, Warszawa 2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_105_22.PDF (dostęp: 30.11.2023).
- Gralczyk A., *Media społecznościowe jako narzędzie wspierające działania duszpasterskie. Ocena wykorzystania ich funkcjonalności w parafii wielkomejskiej*, „Studia Elckie” 24(2022), nr 3, s. 309-321.
- Grębosz M., Siuda D., Szymański G., *Social media marketing*, Łódź 2016.
- Hensel P., Glinka B., *Teoria ugruntowana*, w: *Badania jakościowe. Metody i narzędzia*, t. 1, red. D. Jemielniak, Warszawa 2012.
- Juszczyk S., *Badania jakościowe w naukach społecznych*, Katowice 2013.
- Kloch J., *Kościół w Polsce wobec Web 2.0*, Kielce 2013.
- Kołodziejka M., *Odwiedzanie serwisów i portali o tematyce religijnej – sytuacja w czasach pandemii*, Komunikat z badań CBOS nr 28/2022, Warszawa 2022.
- Lupa I., *Jakość komunikacji w mediach społecznościowych*, w: *Zarządzanie w organizacjach zorientowanych projakościowo*, Lublin 2015.
- Maciaszek P., *Nowa ewangelizacja przez nowe media*, „Kultura-Media-Teologia” 2012, nr 11.
- Marczak M., *Poetyka filmu religijnego*, Kraków 2000.
- Przybyś M., *Obieg informacji w Kościele*, w: *Media i Kościół. Polityka informacyjna Kościoła*, Warszawa 2011.
- Przywara B., Adamski A., Kiciński A. i inni, *Online Live-Stream Broadcasting of the Holy Mass during the COVID-19 Pandemic in Poland as an Example of the Mediatisation of Religion: Empirical Studies in the Field of Mass Media Studies and Pastoral Theology*, „Religions” 12(2021), nr 4, <https://www.mdpi.com/2077-1444/12/4/261> (dostęp: 29.11.2023).
- Scovil J., *Lokalna parafia – jej postrzeganie i funkcje*, CBOS Komunikat z badań nr 5/2022, Warszawa 2022, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_005_22.PDF (dostęp: 30.11.2023).
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych*, Warszawa 2007.
- Szymański W., *Facebook – historia, idea, wzloty, upadki i wyzwania*, 23.12.2020 ideaforce.pl, <https://www.ideoforce.pl/akademia/facebook-historia-idea-wzloty-upadki-wyzwania,482.html> (dostęp: 30.11.2023).
- Śniadach G., *Parafia w dobie Internetu*, Warszawa 2019.
- Wojaś P., *Media społecznościowe jako przestrzeń głoszenia Słowa Bożego. Teoria i praktyka*, Warszawa 2019.

MATERIAŁY
Historical Resources

KS. WOJCIECH GUZEWICZ*

Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 14)

W kolejnej części (czternastej) cyklu pt. *Kościoły i parafie diecezji elckiej* zostaną zaprezentowane ośrodki w Lipsku n. Biebrzą, Mikaszówce, dwa w Mikołajkach (pw. Matki Bożej Różańcowej oraz św. Mikołaja) oraz Miłkach. Kręgosłupem każdego opisu uczyniono historię parafii (okoliczności powstania, jej organizacja i rozwój itp.). Z parafią ściśle wiążą się dzieje świątyń – niektóre z nich liczą setki lat i są ważnymi zabytkami architektonicznymi, inne powstały po wojnie, jeszcze inne (kaplice) mieszczą się w obiektach prowizorycznych lub zaadaptowanych. Każdy parafialny budynek sakralny zasłużył sobie na szczegółowy opis z użyciem terminologii architektonicznej stosowanej przy planowaniu kościołów. Ponadto poszczególne opracowania zawierają informacje o lokalnych cmentarzach oraz różnych pomnikach o charakterze religijnym i pozareligijnym, opisy plebanii (zaplecza socjalnego parafii), wykazy miejscowości lub ulic przynależnych do parafii, zestawienia dotychczasowych proboszczów, informacje o wikariuszach oraz innych duchownych działających w parafiach. Ponadto dowiadujemy się o osobach powołanych, wywodzących się z omawianych wspólnot. Bazą bibliograficzną opisów stały się zasadniczo źródła drukowane, prace magisterskie (najczęściej poświęcone parafiom i miejscom kultu) oraz opracowania (literatura przedmiotu) – wykaz bibliografii znajduje się pod każdym opisem parafii.

Lipsk (Matki Bożej Anielskiej)

W średniowieczu przez rzekę Biebrzę niedaleko dzisiejszego Lipska, na granicy puszczy perstuńskiej, prowadził szlak handlowy. Pierwsza osada powstała tu w 1530 r. i nazywała się Lipsko. W 1533 r. zmieniono nazwę na Wola Lipska. Miasto założył tu król Stefan Batory w 1580 r. Nadał mu prawa magdeburskie i herb – łódź z żagle. Mieszczanie uzyskali prawo zakładania browarów, składów soli, jak również byli zwolnieni z różnych opłat. W zamian

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

król zobowiązał ich do zbudowania w Lipsku domu gościnnego dla kupców oraz ratusza. Lipsk jako miasto zaplanowany został z wielkim rozmachem, miał duży rynek z wychodzącymi kilkunastoma ulicami oraz 775 placów.

Po krótkotrwałym rozwoju miasto zaczęło już w pierwszej połowie XVII wieku upadać. Przyczyną upadku był ogólny regres gospodarki pańszczyźnianej i związany z nim upadek miast w kraju, ale także wojny szwedzkie. W pierwszej połowie XVIII w. nastąpił dalszy kryzys w rozwoju Lipska: przyczyniły się do tego m. in. wojna północna, zaraza z lat 1710-1711 i pożar w 1737 r. W wyniku tych zdarzeń miasto opustoszało, spadła liczba ludności z 1500 osób do ok. 500-600.

W 1795 r. Lipsk znalazł się w zaborze pruskim. W 1807 r. wszedł do Księstwa Warszawskiego, a w 1815 r. do Królestwa Kongresowego. W 1869 r. Lipsk traci prawa miejskie. Odzyskał je w 1983 r. W 1939 r. z tego terenu wyrusza oddział majora Henryka Dobrzańskiego – „Hubala”. W mieście znajduje się tablica upamiętniająca to wydarzenie. Od 1940 r. w okolicy Lipska był budowany system umocnień radzieckich. We wrześniu 1941 r. hitlerowcy wywieźli 99 osób pochodzenia żydowskiego do getta w Grodnie. Tragiczną datą w historii Lipska jest 13 lipca 1943 r., kiedy to wojska hitlerowskie rozstrzelały 50 mieszkańców Lipska na fortach w Naumowiczach koło Grodna. W wyniku działań wojennych miejscowość została mocno zniszczona. Po II wojnie światowej w Lipsku rozwija się przemysł lekki (produkcja podzespołów indukcyjnych oraz maszyn rolniczych). Od lat 90., po upadku największych zakładów przemysłowych, w Lipsku rozwija się turystyka, co jest powiązane z powstaniem Biebrzańskiego Parku Narodowego. Obecnie miasto zamieszkuje ok. 2300 mieszkańców.

Do głównych zabytków miasta zalicza się: układ przestrzenny z drugiej połowy XVI wieku, neogotycki kościół parafialny pw. Matki Bożej Anielskiej, cmentarz żydowski z XIX wieku, dom katolicki z dwudziestolecia międzywojennego, Kopiec Wolności z lat 20. XX wieku oraz cmentarz parafialny z I połowy XIX wieku.

Parafia w Lipsku powstała wraz z założeniem miasta. Pierwsze trzy drewniane kościoły (z 1582 r., 1606 r., 1754 r.) spłonęły. W XIX w. istniały tu (do 1876 r.) bractwa Różańca Świętego i św. Antoniego z Padwy. Zbudowana w 1857 r. prowizoryczna kaplica służyła wiernym do zlikwidowania w 1875 r. (ukazem cara Aleksandra II) parafii, włączonej następnie do parafii Krasnybór, Studzieniczna i Teolin (od 1877 r. do parafii Adamowicze). Dotychczasową kaplicę gubernator suwalski polecił zamknąć, a po dwóch miesiącach rozebrać (1876 r.). Parafię w Lipsku reaktywowano dopiero w 1905 r. W latach 1906-1914 wg planów Adama Piotrowskiego wzniesiono obecną murowaną neogotycką świątynię pw. Matki Bożej Anielskiej, zniszczoną w 1915 r. podczas działań wojennych, a odbudowaną w latach 1920-1925. Obiekt ten konsekrował bp Stanisław Łukomski 8 września 1929 r.

Równocześnie z parafią katolicką utworzono w Lipsku parafię prawosławną, która w latach 1615-1875 była greckokatolicka. W 1879 r. władze rosyjskie wybudowały cerkiew prawosławną, poświęconą w 1880 r. Przy cerkwi działało Bractwo Narodzenia Najświętszej Bogurodzicy (reaktywowane w 1892 r.). Po ukazie tolerancyjnym w 1905 r. wierni przyłączyli się do parafii katolickiej, a cerkiew rozebrano w 1937 r. lub w 1940 r. Stała ona w miejscu, gdzie obecnie znajduje się „Kopiec Wolności”. Przy niej mieścił się cmentarz grzebalny.

Świątynia pw. Matki Bożej Anielskiej jest neogotycka na planie krzyża łacińskiego, nieorientowana, z prezbiterium opartym na południe. Jest to typ kościoła bazylikowego. Długość świątyni wynosi 46 m, szerokość 34 m, wysokość do sklepienia 25 m, zaś wieże, zakończone krzyżami, mają 56 m wysokości. Kościół wykonano z czerwonej cegły, tworzy on foremną i okazałą bryłę architektoniczną.

Nawa główna jest dwukrotnie szersza niż obydwie nawy boczne. Prezbiterium zbudowano na planie prostokąta, a zakończone jest trójboczną absydą. Do boków prezbiterium przylegają przybudówki: w lewej znajduje się zakrystia, a w prawej kaplica. Ołtarz główny jednoosiowy, wykonany z dębu, posiadający liczne złocenia. Jest to ołtarz Matki Bożej Anielskiej z figurą Matki Boskiej Anielskiej. W centralnej części znajduje się obraz Jezusa Chrystusa sprawującego sąd nad światem. Obraz ten odsłania i zasłania figurę Matki Bożej. Po lewej i prawej stronie ołtarza znajdują się dwie figury: św. Piotra i św. Pawła. W ołtarzu tym znajduje się także tabernakulum, nad którym umiejscowiono tron – miejsce na monstancję z Najświętszym Sakramentem.

W prawej nawie bocznej znajduje się kaplica, a w niej ołtarz w stylu bizantyjskim i obraz łaskami słynący Matki Bożej z Dzieciątkiem, zwany także Matką Bożą Bazylianką. Obraz początkowo należał do kościoła unickiego w Skiblewie (trafił tam najprawdopodobniej z Wileńszczyzny), skąd został przewieziony do Lipska w połowie XIX w. Po 1875 r. (do ok. 1908 r.) był on w posiadaniu prawosławnej cerkwi w Lipsku. Jest to dzieło nieznanego autora z XV w. Obraz namalowano na desce lipowej. W 1892 r. prawosławni ufundowali Matce Bożej i Dzieciątku Jezus metalową szatę jako wotum dziękczynne za ocalenie od zarazy. Po reaktywowaniu parafii katolickiej, w latach 1928-1929, w bocznej kaplicy zbudowano specjalny ołtarz, na którym umieszczono obraz Bazylianki. 21 czerwca 1931 r. na XXV-lecie reaktywowania parafii rzymskokatolickiej wdzięczni wyznawcy za opiekę i łaskę, jakich doznali za pośrednictwem obrazu, sprawili bogate korony dla Matki Bożej i Dzieciątka Jezus. Nowe korony pobłogosławił Ojciec Święty Jan Paweł II 8 czerwca 1999 r. w Elku, a zostały one nałożone przez abpa Józefa Michalika z Przemyśla 2 sierpnia 2001 r.

W lewej nawie bocznej znajduje się ołtarz Najświętszego Serca Jezusowego (jest to najskromniejszy ołtarz, jeśli chodzi o formę, gabaryty i wykonanie). Zbudowany został z drewna dębowego, ma skromne złocenia, figurę oraz obraz Jezusa Miłosiernego.

Naprzeciw ołtarza głównego znajduje się chór muzyczny z ceglana balustradą. Organy znajdujące się w kościele zostały wyprodukowane w Warszawie w 1927 r. przez Wojciecha Gratko. Są to organy dwumanualowe, szesnastogłosowe, pneumatyczne. Piszczalki są cynowo-metalowe, niektóre drewniane, flety drewniane.

Warto też wspomnieć, iż z parafii Lipsk pochodzą dwie błogosławione niewiasty, beatyfikowane przez papieża Jana Pawła II – Marianna Biernacka (w grupie 108 męczenników II wojny światowej 13 czerwca 1999 r. w Warszawie) i s. Maria Sergia Julia od Matki Bożej Bolesnej Rapiej CSFN (w grobie nazaretańskich męczennic z Nowogródka 5 marca 2000 r. w Rzymie).

Na terenie parafii znajduje się kaplica filialna pw. Matki Bożej Częstochowskiej w Jasionowie. Wzniesiono ją w 1979 r. przy mogile 58 mieszkańców z tej miejscowości, pomordowanych podczas II wojny światowej. Jest to obiekt murowany o następujących wymiarach: długość 8 m, szerokość 4 m, wysokość do szczytu ok. 8 m; dach dwuspadowy, pokryty blachą, zakończony z jednej strony niewielką wieżyczką i krzyżem, a z drugiej tylko samym krzyżem. Wnętrze kaplicy może pomieścić ok. 40 osób. Msze św. odprawiane są tutaj regularnie co niedziela od maja do listopada.

Cmentarz parafialny, odległy od kościoła o ok. 1 km, został założony prawdopodobnie na początku XIX w. i ma ponad 2 ha. Otacza go kamienny mur. Pierwotnie grzebano ciała zmarłych na cmentarzu przykościelnym. Miał on 75 metrów długości, 53 metry szerokości i otoczony był kamiennym parkanem.

Plebania to obiekt drewniany, zbudowany w okresie międzywojennym przez ks. Antoniego Kuklewicza i mający wymiary ok. 25 m na 15 m.

Od 2002 r. Lipsk jest siedzibą dekanatu pw. bł. Męczennic Marianny Biernackiej i s. Julii Sergii Rapiej. W jego skład wchodzi 6 parafii: Jaminy, Krasnybór, Lipsk, Mikaszówka, Rygałówka i Sztabin.

W 1925 r. do parafii należało ok. 3600 wiernych, w 1974 r. – 3500, w 1997 r. – 4500, a w 2017 r. – 4200. Obecnie zamieszkują oni następujące miejscowości: Dulkowszczyzna, Jasionowo, Kolonie Lipsk, Krasne, Kurianka Wieś, Kurianka Kolonie, Lipsk, Nowy Lipsk, Podwołkusze, Rogożyn Nowy, Rogożyn Stary, Rogożynek, Rubcowo, Skieblewo, Skieblewo Kolonie, Wyżarne i Żabickie.

Od momentu reaktywacji parafii funkcję proboszczów pełnili kolejno: ks. Stanisław Zalewski (1905-1921), ks. Antoni Kuklewicz (1921-1937), ks. Stanisław Dąbrowski (1937-1945), ks. Józef Kębliński (1945-1973), ks. Tadeusz Nowicki (1973-1975), ks. Tadeusz Zajączkowski (1975-1997), ks. Jerzy Lubak (1997-2017) i ks. Waldemar Sawicki (od 2017 r.). Obok proboszcza w parafii pracuje zwykle jeszcze jeden kapłan.

Z parafii pochodzą m.in.: ks. Henryk Pietrewicz SDB, o. Jan Karczewski OFM Cap., ks. Paweł Zajko, s. Teresa Krzywicka RM, s. Teresa Roszkowska FMA, s. Janina Parafieńczyk FMA oraz s. Teresa Chomiczewska SNMP.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV w do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1967, s. 13-294; A. Szeremeta, *Lipsk w XVI-XVIII wieku*, w: *Lipsk nad Biebrzą – monografia historyczna do 1914*, red. Z. Kosztyła, Białystok 1980, s. 9-55; J. Czartoszewski, *Dzieje parafii Lipsk w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej w latach 1818-1925*, Łomża 1993 [mps BWSDL]; R. Sztukowski, *Lipsk – moja mała Ojczyzna*, Lipsk 2000; M. Wrzeszcz, *Lipsk*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 10, Lublin 2004, kol. 1125-1126; W. Guzewicz, *Lipsk i okolice. Studium historyczne parafii dekanatu Lipsk*, Elk 2009, s. 29-41; W. Guzewicz, „Ja pójdę za nią”. *Błogosławiona Marianna Biernacka (1888-1943)*, Elk 2010; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 356-358; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 160.

Mikaszówka (Św. Marii Magdaleny)

Miejscowość Mikaszówka powstała najprawdopodobniej w połowie XVII w. Początkowo była to osada puszczańska, w której produkowano żelazo z miejscowej rudy. Po raz pierwszy wymienia ją spis z 1668 r., który także poddaje nazwiska rodów w niej pracujących (Domuratów i Skrodzich).

Powołanie parafii w Mikaszówce poprzedził projekt utworzenia ośrodka duszpasterskiego w Strzelcowiźnie. Motywowane to było tym, iż miejscowości, które miały by tworzyć nową parafię, znajdowały się w znacznej odległości od macierzystego kościoła w Sejnach. Mimo wyasygnowania pieniędzy z budżetu państwa i opracowania projektu kościoła nie rozpoczęto budowy. Wobec tego rząd carski 29 maja 1889 r. zmienił decyzję i zakazał jakichkolwiek działań zmierzających w tym kierunku. Do sprawy powrócono dopiero po 1905 r. Wówczas to mieszkańcy Mikaszówki i okolicznych miejscowości informowali rząd, że zbudowali już plebanię i ofiarowali sześć morgów ziemi. Zapewnili, że pokryją wszystkie koszty związane z utrzymaniem księdza. W rok później rząd udzielił pozwolenia. Dekret erygujący parafię w Mikaszówce wydał ks. Józef Antonowicz dnia 27 kwietnia 1907r.

Świątynia pw. św. Marii Magdaleny w Mikaszówce została zbudowana w 1907 r. w miejscu, gdzie znajdowała się kaplica cmentarna. Powstała ona dzięki staraniom ks. Michała Piaszczyńskiego, pierwszego proboszcza parafii, oraz tutejszych parafian. Jest to kościół drewniany, jednonawowy, z transeptem i absydą wieloboczną od strony wschodniej, zbudowany na planie krzyża greckiego. Długość kościoła wynosi 23 m, szerokość 6,5 m, wysokość (do sufitu) 9 m. W fasadzie usytuowane są dwie wieże o wysokości 14 m. Ogólna powierzchnia świątyni to 230 m².

W czasie obchodów 300-lecia obrony Częstochowy i obrania Maryi na Królową Polski parafianie tutejsi ufundowali jako votum obraz Matki Boskiej Częstochowskiej oraz obraz św. Marii Magdaleny pędzla malarza K. Danilew-

skiego. Oba obrazy zostały poświęcone 22 lipca 1956 r. i umiejscowione w ołtarzu głównym.

Ołtarz główny – noszący imię św. Marii Magdaleny – znajduje się w centralnej części świątyni i zajmuje całą szerokość prezbiterium. Ołtarz jest architektoniczny, dwupolowy. W polu głównym znajduje się obraz św. Marii Magdaleny, który stanowi zasłonę dla obrazu Matki Bożej Częstochowskiej. Poniżej obrazu tabernakulum w formie szafki dwudrzwiowej, ujętej z obu stron kolumnienkami.

Ołtarz boczny św. Józefa został usytuowany w ramieniu transeptu, po stronie północnej kościoła. W centrum duży, prostokątny obraz św. Józefa w towarzystwie Jezusa. Po przeciwnej stronie transeptu znajduje się ołtarz boczny św. Antoniego usytuowany został, z obrazem Świętego trzymającego na ręku Dzieciątko Jezus.

Na uwagę zasługuje także obraz Matki Boruńskiej z Dzieciątkiem Jezus. Umiejscowiony jest na jednej ze ścian prezbiterium. W wyposażeniu kościoła wzrok przykuwają także rzeźbione w drewnie, sześciogłosowe organy z około 1910 r., umiejscowione na balkonie chórowym. Prospekt organowy jest jedno-sekcyjny i nawiązuje do stylu klasycystycznego. Stacje Drogi Krzyżowej wykonano i poświęcono w 1908 r.

Wokół kościoła rozciąga się cmentarz przykościelny (dawniej chowano tutaj zmarłych), na którym są m.in. zabytkowa dzwonnica z początków powstawania parafii, pomnik poświęcony ks. Stanisławowi Maciątkowi i ks. Stanisławowi Kostynowiczowi, wywiezionych stąd przez Niemców do obozów koncentracyjnych i tam zamordowanych oraz miejsce upamiętniające ofiary Obławy Augustowskiej.

Na terenie parafii znajdują się dwie kaplice. Pierwsza, pw. św. Anny w Rudawce, powstała najprawdopodobniej w pierwszej połowie XVIII w., a wybudowali ją kameduli węgierscy. Po zniesieniu zakonu kamedułów trwał o nią spór pomiędzy łacinnikami a unitami. W 1815 r. ustalono, iż na odpust św. Anny według kalendarza gregoriańskiego będzie tam sprawował Mszę św. ksiądz rzymskokatolicki, a według kalendarza juliańskiego ksiądz grekokatolicki. W 1920 r. kaplicę przejęli katolicy (należała do parafii w Teolinie). Kaplicę o długości 10 m, szerokości 5 m i wysokości do 8 m zbudowano z drewna.

Druga kaplica, pw. św. Franciszka, znajduje się w Strzelcowiźnie i została wybudowana na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Wmurowania kamienia węgielnego dokonał bp Juliusz Paetz 3 maja 1991 r. Kaplicę w Strzelcowiźnie zbudowano z pustaków i bloczków silikatowych. Jest ona wydłużona, jednonawowa, nakryta dachem dwuspadowym. Długość kaplicy wynosi 21 m, szerokość 10 m, wysokość 10 m.

Plebanię stanowi budynek drewniany, na murowanej podmurówce, piętrowy, z zagospodarowanym poddaszem, powstały na początku lat osiemdziesiątych ubiegłego stulecia, a generalnie odnowiony za czasów ks. Andrzeja Borkowskiego.

Cmentarz parafialny ulokowany jest na skraju miejscowości, w odległości ok. 0,5 km od kościoła. Powstał on wraz z utworzeniem w Mikaszówce parafii. Jego powierzchnia sięga ok. 1,5 ha. W centralny punkcie cmentarza znajduje się kaplica, wzniesiona na grobie ks. Sławomira Wasilczyka, kapłana pochodzącego z parafii Mikaszówka. Obok cmentarza parafialnego jest jeszcze jeden cmentarz grzebalny – w Rudawce. Najprawdopodobniej został on założony wraz z wybudowaniem tu kaplicy. Umiejscowiony jest wokół kaplicy i otoczony siatką z metalowymi słupkami. Najstarsze zachowane groby z tego cmentarza pochodzą z okresu międzywojennego.

W 1925 r. do parafii należało 1500 osób, w 1974 r. – 1850, w. 1997 r. – 1250, a w 2017 r. – 800. Obecnie miejscowości zamieszkałe przez parafian to: Dworczyko, Frącki – Kolonie, Gruszki, Hanus, Jazy, Kielmin, Kudrynki, Lipiny, Lubinowo, Mikaszówka, Muły, Osieniki, Okółek, Perkuć, Rudawka, Rygół, Strzelcowa i Wołkusz.

Od powstania parafii funkcję proboszczów pełnili kolejno: ks. Michał Piaszczyński (1907-1912), ks. Mateusz Plauszinajtyś (1912-1919), ks. Wincenty Powalkis (1919-1923), ks. Franciszek Łuba (1923-1924), ks. Józef Przekop (1924-1926), ks. Józef Lorent (1926-1930), ks. Michał Piaszczyński – drugi raz (1930-1934), ks. Stanisław Maciątek (1934-1937), ks. Stanisław Konstantynowicz (1937-1940), ks. Wincenty Gogas (1940-1945), ks. Jakub Kondracki (1945-1951), ks. Stanisław Kossakowski (1951-1956), ks. Florian Szablowski (1956-1966), ks. Eugeniusz Berezowski (1966-1969), ks. Tadeusz Nowicki (1969-1973), ks. Tadeusz Zajączkowski (1973-1975), ks. Marian Borkowski (1975-1985), ks. Antoni Bednarski (1985-1995), ks. Andrzej Jarząbek (1995-2003), ks. Mirosław Mścichowski (2003-2011), ks. Andrzej Borkowski (od 2011 r.).

Z parafii pochodzą m.in.: ks. Tadeusz Masłowski CRL, ks. Stanisław Ślusarek, ks. dr Andrzej Masłowski, ks. dr hab. Stanisław Strękowski, ks. Sławomir Wasilczyk, ks. Marek Waluś, ks. prof. dr hab. Wojciech Guzewicz, ks. Roland Waluś, ks. Michał Hańczyc, s. Barbara Lisowska SM, s. Maria Anastazja Dadura ABMV, s. Maria Kuźnicka SSCJ, s. Bożena Olszewska SAC, s. Alicja Skiba SNMP, s. Hanna Olszewska ZMBM, br. Jan Nieścier OCE.

J. Wiśniewski, *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV w do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1967, s. 13-294; S. Wasilczyk, *Dzieje parafii Mikaszówka 1907-1989*, Łomża 1991 [mps BWSDŁ]; W. Guzewicz, *Parafia Mikaszówka 1907-2007*, „Episteme”, 61(2007); W. Guzewicz, *Lipsk i okolice. Studium historyczne parafii dekanatu Lipsk*, Elk 2009, s. 43-56; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 359-361; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 161.

Mikołajki (Matki Bożej Różańcowej)

Mikołajki były w średniowieczu osiedlem rybackim, wymienianym m.in. już w 1444 r. Z tego też okresu pochodzi kaplica pw. św. Mikołaja, umiejscowiona na wzgórzu wiatracznym. Jej patronowi – św. Mikołajowi – miasto zawdzięcza swoją nazwę. Na przestrzeni wieków Mikołajki były często niszczone przez pożary i wojny, jak na przykład w 1656 r. w czasie najazdu Tatarów, podczas wojny 7-letniej (1756-1763) oraz I wojny światowej. Prawa miejskie Mikołajki uzyskały w 1726 r. Po drugiej wojnie światowej na opuszczone przez Niemców i Mazurów tereny przybyła ludność polska z terenów wschodnich, głównie Wileńszczyzny i Grodzieńszczyzny. Parafię pw. Matki Bożej Różańcowej w Mikołajkach erygował ówczesny administrator diecezji warmińskiej ks. Teodor Bensch 1 września 1948 r. Obecnie wchodzi w skład dekanatu mikołajskiego (pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika).

W okresie reformacji powstał tu zbór ewangelicki. Po raz pierwszy kościół ewangelicki jest wymieniony w 1535 r. Spalony przez Tatarów, został odbudowany w latach 1686-1688. Po prawie dwustu latach istnienia świątynia ta została rozebrana, a w jej miejsce wybudowano nową (1840-1842), wieżę zaś w 1880 r.

Katolicy mieli tu swoje oratorium już w roku 1901. Odprawiano w nim Mszę św. najpierw co 4, a potem co 3 tygodnie. Placówkę tę obsługiwali kapłani z Pisz i Mrągowa. Obok domu kościelnego zakupiono plac i zaczęto gromadzić materiał na budowę kościoła. Zrobiono plany architektoniczne i sporządzono projekt, który został zatwierdzony, lecz do budowy kościoła nie doszło z powodu wybuchu II wojny światowej.

Kościół katolicki pw. Matki Bożej Różańcowej przed II wojną światową był własnością ewangelików (Ewangelicki Dom Ludowy, w którym urządzano wieczorki, przedstawienia, katechizowano dzieci itp.). Od września 1948 r. rozpoczęto przystosowanie zdewastowanego Domu Ludowego do potrzeb katolickiego kultu religijnego. Obiekt poświęcił ks. Władysław Dudziak, proboszcz z Mrągowa. Z biegiem czasu powiększono obiekt (np. z jednego mieszkania zrobiono prezbiterium) i dobudowano doń wieżę według projektu p. Jerzego Matłocha z Mikołajek (dla upamiętnienia IV pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Ojczyzny). Na ścianie tęczowej (głównej) namalowano panoramiczną scenę objawień Matki Bożej w Gietrzwałdzie z 1877 roku. Kościół został zbudowany z czerwonej cegły na planie prostokąta; jest jednonawowy i ma wymiary 25 m długości i 11 m szerokości. W 1994 r. na placu przy kościele wybudowana została grota Matki Bożej Różańcowej z Lourdes.

Wewnątrz centralne miejsce zimuje prezbiterium. Na jego ścianie głównej umieszczono tabernakulum, a nad nim witraż przedstawiający Chrystusa podczas Ostatniej Wieczerzy projektu H. Bożyka z Krakowa. Obok tabernakulum znajduje się obraz Matki Bożej Częstochowskiej. Ołtarz eucharystyczny został wykonany z drewna sosnowego; pod jego mensą – płaskorzeźba przedstawiająca Baranka leżącego na księdze. Na uwagę zasługuje także kuta, bogato zdo-

biona chrzcielnica, która kształtem przypomina krzew winogronowy. W 2007 r. zostały wykonane nowe dębowe ołtarze boczne: Ołtarz Miłosierdzia Bożego (znajduje się tu obraz Jezusa Miłosiernego i św. Siostry Faustyny) i Ołtarz Matki Bożej (figura Matki Bożej Fatimskiej oraz obraz Matki Bożej Nieustającej Pomocy).

Cmentarz komunalny znajduje się przy ul. Kolejowej i ma powierzchnię ok. 1 ha. W jego centralnym miejscu stoi kaplica przedpogrzebowa, zbudowana na planie prostokąta, o wymiarach 7 m x 15 m.

Obecna plebania została wybudowana z pustaków i suporeksu w kształcie litery „L” na początku XXI wieku (początek budowy to 2008 r.).

W 1997 r. liczbę parafian podawano na ok. 2100 osób, a w 2017 r. na ok. 1900. Teren parafii obejmuje 9 miejscowości, tj. Mikołajki (ulice: Kajki, Kowalska, Leśna, Mrągowska, Okrężna, Pl. Kościelny, Pl. Wolności, 3 Maja, Spacerowa, Warszawska), Dybowo, Kulinowo, Lubiewo, Nowe Sady, Prawdowo, Stare Sady, Stawek i Zimowo.

Po 1945 r. proboszczami parafii byli: ks. Władysław Dudziak (1948), ks. Jan Lachota (1948-1967), ks. Józef Łapiński (1967-1974), ks. Stanisław Bielawski (1975-1996), ks. Stanisław Gadomski (1996-2004), ks. dr Jerzy Szorc (2004-2016) i ks. Tadeusz Edward Machaj (od 2016 r.). Do niedawna obok proboszcza w parafii pracował jeszcze jeden kapłan. Z parafii pochodzą m.in. ks. Bolesław Leszczyński, ks. Rafał Wierciszewski, ks. Marcin Nowalski oraz ks. Piotr Majewski.

Mrągowo. Z dziejów miasta i powiatu, red. A. Wakar, Olsztyn 1975; *Walka ducha z materią, czyli historia krzyży w Mikołajkach*, „Posłaniec Warmiński” 1990, nr 13, s. 8; M. Wojciechowska, *Organizacja i formy duszpasterstwa parafii Matki Bożej Różańcowej w Mikołajkach w latach 1945-2000*, Olsztyn 2001 [mps BUWM]; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Matki Bożej Różańcowej w Mikołajkach*, „Martyria” 2007, nr 2, s. 8, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Ełk 2012, s. 362-364; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017, s. 162.

Mikołajki (Św. Mikołaja)

Parafię erygował bp Edmund Piszcz 1 lipca 1990 r. Dziś należy do dekanatu Mikołajki pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika i stanowi jego siedzibę (oprócz tej parafii w skład dekanatu wchodzi jeszcze ośrodki w Baranowie – pw. NMP Matki Kościoła, Kosewie – pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego, Mikołajkach – pw. Matki Bożej Różańcowej, Ukcie – pw. Podwyższenia Krzyża Świętego, Użrankach – pw. Św. Apostołów Piotra i Pawła oraz Woźniach – pw. św. Maksymiliana Marii Kolbego). Pierwszym miejscem kultu była drewniana kaplica wzniesiona w grudniu 1990 r. Służyła ona wiernym do momentu wybudowania kościoła parafialnego, po czym została zamieniona na kaplicę przedpogrzebową.

Kościół według projektu mgr inż. A. Juchniewicza zaczęto wznosić w 1998 r. 6 grudnia 2003 r. bp J. Mazur dokonał wmurowania kamienia węgielnego, a 19 października 2008 r. poświęcił go. Jest to współczesna budowla, luźno nawiązująca do tradycji mazurskiego budownictwa sakralnego. Kościół zbudowany został z cegły sylikatowej, na zewnątrz obłożonej cegłą klinkierową. Jest to świątynia jednonawowa, w kształcie krzyża łacińskiego, z wieżą od strony zachodniej. Ramiona krzyża łacińskiego stanowią kaplice. Świątynia ma następujące wymiary: 53 m długości, 14 m szerokości, 12 m wysokości. W fasadzie na osi głównej umieszczona jest trójkondygnacyjna wieża o wysokości 32 m, zbudowana na planie kwadratu, wysunięta przed lico muru.

W prezbiterium wisi wykonany z jasnego drewna 8-metrowy krzyż z rzeźbą Chrystusa. Poniżej umieszczone jest tabernakulum w formie szafki, wmurowane w ścianę. Na ścianie pod ramionami krzyża wiszą obrazy olejne pędzla E. Wróbla z Tarnowa, przedstawiające św. Mikołaja (od strony północnej) i Matkę Bożą Nieustającej Pomocy (od strony południowej). Ołtarz soborowy – to prosty kamienny stół o wymiarach 2 m x 1 m, wsparty na jednej nodze z szarego marmuru, zwężającej się ku dołowi. W tym samym stylu i z tego samego materiału wykonana jest ambonka stojąca po stronie północnej.

W kościele mieszczą się dwie kaplice. W kaplicy północnej znajduje się m.in. obraz Matki Bożej Ostrobramskiej oraz tablica upamiętniająca ofiary obozów koncentracyjnych. Wyposażenie drugiej kaplicy (umiejscowionej od strony południowej kościoła) stanowią m.in. obrazy Matki Bożej Częstochowskiej i Jezusa Miłosiernego, przeniesione z byłej kaplicy parafialnej.

Na terenie parafii znajduje się także jedna kaplica filialna – w Tałtach. Powstała ona na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia z budynku będącego dawniej własnością urzędu wojewódzkiego. Jest to obiekt murowany o wymiarach: 20 m długości, 10 m szerokości i 7 m wysokości. Do budynku dobudowana jest drewniana wieża o wysokości 12 m, zakończona metalowym krzyżem, wysunięta przed lico budynku; w niej znajduje się wejście do świątyni. W prezbiterium umiejscowiono obraz Matki Bożej Miłosierdzia oraz tabernakulum.

Parafia korzysta z cmentarza komunalnego przy ul. Kolejowej.

Budynek plebanii przylega bezpośrednio do kościoła. Całkowita powierzchnia plebanii wynosi 120 m².

W 1997 r. liczbę parafian szacowano na ok. 2100 osób, a w 2017 r. na ok. 1850. Zamieszkują oni 4 miejscowości: Mikołajki (ulice: Czapla, Dąbrowskiego, Dybowska, Ełcka, Fasolkowa, Kolejowa, Kościuszki, Ks. Jerzego Popiełuszki, Króla Sielaw, Łabędzia, Ługanie, Ogrodowa, Orla, Orzyszowa, Osiedle Kormoranów, Papieża Jana Pawła II, Ptasia, Rybacka, Słoneczna, Szkolna, Wileńska i Złotych Kłosów), Mikołajki Kolonię, Tałty Kolonię, Tałty.

Pierwszym proboszczem parafii był ks. Jarema Sykulski (1990-1993), a po nim ks. Stanisław Czaplicki (1993-1996), ks. Andrzej Bryg (1996-2016) i ks. Marek Świąch (od 2016 r.). Obok proboszcza w parafii pracuje jeden wikariusz.

A. Pawlak, *Pierwsza pasterka w nowym kościele w Mikołajkach*, „Martyria” 2000, nr 2, s. 13; A. Bryg, *Budowa Kościoła parafialnego jako element zmian postaw religijnych na przykładzie Mikołajek*, Olsztyn 2001 [mps BUWM]; D. Czaplińska, *Dzieje parafii świętego Mikołaja w Mikołajkach Mazurskich*, Olsztyn 2005 [mps BUWM]; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 365-367; J. Sikora, *Z wizytą w parafii św. Mikołaja w Mikołajkach*, „Martyria” 2013, nr 9, s. 18, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 163.

Milki (Matki Bożej Królowej Polski)

Milki założył w 1475 r. niejaki Miłek, sołtys z Kamionek, na otrzymanych od komtura krzyżackiego z Pokarmina pięćdziesięciu włókach ziemi. Miała to być wieś niemiecka, jednakże od początku zasiedliła ją ludność polska. Szkołę w Miłkach protokoły wizytacyjne wymieniały już w 1529 r., zatem to najstarsza szkoła wiejska w tej części Mazur. Parafia katolicka w Miłkach powstała w drugiej połowie XV w. W 1481 r. komtur Brandenburga Jan Tieffen prezentował na probostwo Mikołaja, kapłana archidiecezji gnieźnieńskiej. Na początku XVI w. Milki należały do dekanatu reszelskiego, po reformacji pozostawały protestanckie aż do końca drugiej wojny światowej. Z pastorów tutejszych należy wymienić Ferdynanda Schragego, współpracownika Gustawa Gizewiusza, propagatora języka polskiego w mazurskich szkołach, oraz Fryderyka Mortzfelda, autora kilkudziesięciu pieśni polskiego kancjonału, wydanego w 1684 r. w Królewcu. W Miłkach urodził się też pastor Jan Jakub Hoynovius (1653-1698), tłumacz na język polski pieśni religijnych, zamieszczanych w różnych kancjonałach. Po 1945 r. wyniku zmian politycznych, w Miłkach osiedliła się ludność katolicka, która przejęła gmach kościoła protestanckiego. Parafię rzymskokatolicką reaktywowano tu w 1962 r. Obecnie należy do dekanatu orzyckiego.

Kościół w Miłkach jest najstarszym z zachowanych kościołów na Mazurach. Wzniesiono go w stylu gotyckim pod koniec XV w. W 1656 r. kościół został spalony przez Tatarów. Odbudowa trwała trzynaście lat; w dwa lata po pożarze, w roku 1658, kościół otrzymał dzwon. Prawdopodobnie właśnie wtedy, podczas odbudowy, do bryły kościoła dobudowano od strony zachodniej barokową wieżę. Jest to kościół jednonawowy, zbudowany z cegły i kamienia polnego, na planie prostokąta, z wyodrębnionym prezbiterium zakończonym absydą oraz zakrystią od wschodu.

Ołtarz główny (późnorennesansowy) pochodzi sprzed 1688 r. Jest on architektoniczny, jednoosiowy, trójkondygnacyjny, o wyraźnych podziałach horyzontalnych (gzymsy, architrawy) oraz wertykalnych (kolumny). Jego wymiary wynoszą 260 cm na 500 cm. Pierwotnie katolicki z Grupą Ukrzyżowania w środku, po roku 1770 ambonowy, po II wojnie światowej znowu katolicki. Retabulum umieszczone na murowanej mensie składa się z predelli, nadbudowy pierwszej kondygnacji zakończonej rozbudowanym gzymsem, II kondy-

gnacji oraz III kondygnacji, tj. zwieńczenia. Najniższą kondygnację, tzw. predellę (podstawę ołtarza), zdobi obraz olejny na desce przedstawiający *Ostatnią Wieczernię*. Umieszczono go tam wtórnie, tj. nie stanowił on pierwotnego elementu wystroju ołtarza. Centralne miejsce w pierwszej kondygnacji zajmuje XIX-wieczny obraz Matki Bożej z Dzieciątkiem Jezus. Jest to współczesna kopia obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Po bokach obrazu kolumny o korynckich głowicach oraz cztery płyciny malarskie w obramieniach rzeźbiarskich. W polu prawym widzimy półpostać św. Jana Chrzciciela w prostokącie zamkniętym górą półokrągło z uskrzydłonymi główkami putt, nieco niżej większy owal – na ciemnym tle werset z Ewangelii św. Mateusza: „Pojdźcie do mnie wszyscy, którzyście spracowani y obciążeni, a Ja wam sprawię odpocznienie”. Napis ten okala rama zdobiona motywem liści laurowych. Z lewej strony od widza półpostać Mojżesza, poniżej herb i litery rodu Kietliczów (niem. von Kittlitzsch FWVK) oraz data „Anno 1688”, zamknięte podobnie jak prawa strona. Na zewnątrz uszaki proste w formie płaskich z dekoracją okuciową zakończone podestami, na których umieszczono rzeźby aniołów. Kondygnacja druga jest również trójdzielna. Miejsce centralne stanowi nisza bogato zdobiona w narożach, ze stylizowaną roślinnością – motyw winorośli. Podczas ostatniej konserwacji usunięto wtórny obraz św. Teresy, odkrywając głębiej niszy z czarnym tłem (wykonanym w technice temperowej), w której umieszczono rzeźbę Chrystusa Pantokratora. Po lewej i prawej stronie, na zewnątrz rzeźby, postaci Matki Bożej oraz św. Jana. Kondygnacją trzecią ołtarza jest mocno rozbudowane zwieńczenie, którego centralne miejsce zajmuje rzeźba pelikana karmiącego młode – symbol Chrystusa. Pierwotnie częścią ołtarza była ośmioboczna ambona, której powierzchnie pokryto półpostaciami ewangelistów i pejzażem.

Ołtarz soborowy to stół z drewna, ozdobiony, nawiązujący do głównego ołtarza z mesą granitową – konsekrowany przez bp. Jerzego Mazura. Tuż obok ołtarza (po stronie północnej) stoi rzeźbiona ambona. Jest ona częścią ołtarza ewangelickiego, kiedyś nierozzerwalnie złączona z ołtarzem głównym. Po 1945 r., gdy obiekt ten przejęli katolicy, została rozdzielona i przystosowana do funkcji i tradycji Kościoła katolickiego. Drewniana chrzcielnica umieszczona została w prezbiterium przy prawym filarze. Wykonano ją na wzór przedwojennej w roku 2019.

Naprzeciw ołtarza głównego mieści się chór muzyczny z drewnianą balustradą. W 1698 r. pisarz powiatowy Rafał Waga ufundował dla kościoła w Miłkach emporę organową na której znajdują się organy.

W kościele znajduje się XVII-wieczny krzyż, który pochodzi z pierwotnego wyposażenia ołtarza. Z czasem umieszczono go na ambonie, a następnie pod emporą organową. Wysokość ok. 120 cm. Wśród cennych przedmiotów należących do kościoła należy wymienić dwa świeczniki, które pochodzą z XVII w. i są wykonane z miedzi.

W prezbiterium, po obu stronach ołtarza, mieszczą się dwa neogotyckie witraże pochodzące z początków XX-stulecia (1918 r.). W jednym z nich widoczny jest Chrystus i wojsko przechodzące obok kościoła w Miłkach, a w drugim św. Michał Archanioł nad pejzażem z oraczem. Oprócz zabytkowych witraży w kościele znajduje się pięć nowoczesnych witraży wykonanych w latach 80-tych przez p. Pawłowskiego z Kwidzyna.

W bocznych nawach umieszczono dwa nowe drewniane ołtarze, bogato zdobione (2017 i 2019). Jeden jest z obrazem „Jezu ufam Tobie” i z relikwiami św. Jana Pawła II (kropla krwi), a drugi z obrazem MB Nieustającej Pomocy. Nad nim wisi nowy, duży obraz MB Gietrzwałdzkiej powstały z okazji 140-lecia objawień (2017).

Obecnie na terenie parafii znajdują się dwie kaplice filialne: w Marcinowej Woli i Rudzie. Kaplica w Marcinowej Woli powstała w 1992 r. w jednym z pomieszczeń szkoły podstawowej (dziś już nieistniejącej). Wyposażona jest ona m.in. w obraz MB Częstochowskiej i różę papieską (znajdują się na ścianie prezbiterialnej), ołtarz posoborowy – drewniany, dwa boczne ołtarzyki: pw. Matki Bożej Fatimskiej (figura) i pw. Miłosierdzia Bożego (obraz).

Miejsce kultu w Rudzie zaczęto tworzyć w 1993 r. Początkowo nabożeństwa odbywały się w domu prywatnym, potem w przystosowanym do tego budynku Ochotniczej Straży Pożarnej (1999). Kaplicę pobłogosławił i nadał jej tytuł św. Rodziny z Nazaretu bp Jerzy Mazur 28 grudnia 2003 r. Na głównej ścianie prezbiterium znajduje się drewniany krzyż z pasyjką (ok. 2 m wysoki), obraz pw. Świętej Rodziny i tabernakulum (od 2010 r.). Ołtarz posoborowy – drewniany. To prosty stół, wykonany z drewna z portatyłem konsekrowanym 30 marca 1954 r. przez ks. Stefana Biskupskiego z podpisem ks. Franciszka Bryksa (wcześniej stał w kościele parafialnym w Miłkach). W kaplicy tej znajdują się jeszcze dwa ołtarze boczne: MB Częstochowskiej i Miłosierdzia Bożego (obrazy).

Plebania to parterowy budynek murowany, otynkowany, podpiwniczony, z zagospodarowanym poddaszem. Jej wymiary to 18 m długości, 10 m szerokości i 10 m wysokości. Obiekt, wzniesiony na początku XX w., został w latach osiemdziesiątych gruntownie odremontowany.

Cmentarz grzebalny jest własnością Gminy Miłki (od 2014 r.). Założony został jeszcze w XIX w. Dziś ma powierzchnię ok. 1,30 ha i jest ogrodzony siatką (brama metalowa). Na cmentarzu znajduje się m.in. gotycka murowana kaplica cmentarna. Najstarsze zachowane tu groby pochodzą z końca XIX w. Oprócz cmentarza parafialnego na terenie parafii znajdują się liczne cmentarze wojskowe z czasów I i II wojny światowej oraz tzw. cmentarze wioskowe.

W 1997 r. do parafii należało ponad 1900 katolików, w 2017 r. zaś – ok. 2100. Zamieszkują oni następujące miejscowości: Czyprki, Konopki Małe, Konopki Wielkie, Konopki Nowe, Lipińskie, Lipowy Dwór, Marcinowa Wola, Miechy, Miłki, Przykop, Ruda, Staświny, Staświny Osada, Wierciejki oraz Wyszowate.

Po 1945 r. opiekę duszpasterską nad tutejszymi katolikami sprawowali: ks. Kazimierz Cyganek (1946-1948), o. Piotr Koszykowski OFM Cap. (1948-1952), ks. Jan Bohdanowicz (1952-1978), ks. Józef Bogusław Kosakowski (1978-1989), ks. Kazimierz Suchecki (1989-2000), ks. Wiesław Śliwczyński (2000-2014) i ks. Marcelli Ogar (od 2014 r.). Z parafii pochodzą m.in. s. Stanisława Micielica CSC, s. Katarzyna Styczyńska CSFN, s. Jolanta Styczyńska SSCJ.

A. Wakar, T. Wilan, *Giżycko. Z dziejów miasta i powiatu*, Olsztyn 1966; H. Stasiewska, *Działalność duszpasterska w parafii Matki Bożej Królowej Polski w Miłkach w latach 1946-1997*, Warszawa 1999 [mps BUKSW]; W. Guzewicz, *Milki*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 12, Lublin 2008, kol. 1080; J. Sikora, *Z wizytą w parafii Miłki*, „Martyria” 2011, nr 6, s. 9, 24; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Elckiej*, red. A. Skowroński i in., Elk 2012, s. 368-370; *Schematyzm Diecezji Elckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Elckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Elk 2017, s. 164; W. Guzewicz, *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Elk 2019, s. 48-61.

* * *

Streszczenie

W artykule przedstawiono ośrodki kościelne w Lipsku (Matki Bożej Anielskiej), Mikaszówce (Św. Marii Magdaleny), Mikołajkach (Matki Bożej Różańcowej), Mikołajkach (św. Mikołaja) i Miłkach (Matki Bożej Królowej Polski).

Słowa kluczowe: Lipsk, Mikaszówka, Mikołajki, Miłki, diecezja elcka, Kościół katolicki.

Churches and Parishes of the Diocese of Elk (part 14)

Summary

The article presents the church centers in Lipsk (Our Lady of the Angels), Mikaszówka (St. Mary Magdalene), Mikołajki (Our Lady of the Rosary), Mikołajki (St. Nicholas) and Miłki (Mother of God, Queen of Poland).

Keywords: Lipsk, Mikaszówka, Mikołajki, Miłki, Diocese of Elk, Catholic Church.

Bibliografia

- Guzewicz W., „Ja pójde za nią”. *Błogosławiona Marianna Biernacka (1888-1943)*, Elk 2010.
 Guzewicz W., *Diecezja elcka w zarysie (1992-2012)*, Elk 2012.
 Guzewicz W., *Katalog duchowieństwa diecezji elckiej. Zmiany administracyjno-personalne w latach 1992-2017*, Elk 2018.

- Guzewicz W., *Lipsk i okolice. Studium historyczne parafii dekanatu Lipsk*, Ełk 2009.
- Guzewicz W., *Milki*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 12, Lublin 2008, kol. 1080.
- Guzewicz W., *Parafia Mikaszówka 1907-2007*, „Episteme” 61(2007).
- Guzewicz W., *Świadectwo wiary. Studium administracyjno-historyczne parafii i kościołów dekanatu pw. św. Krzysztofa w Giżycku*, Ełk 2019.
- Guzewicz W., *Zarys dziejów diecezji ełckiej (1992-2007)*, w: *Wczoraj i dziś. Z dziejów Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce północno-wschodniej*, red. W. Brenda, A. Pyżewska, K. Sychowicz, Białystok 2014, s. 193-216.
- Guzewicz W., *Zwyczaj, obrzędy i obyczaje związane z rezurekcją i świętowaniem Wielkanocy na pograniczu polsko-białoruskim w okolicach Teolina i Mikaszówki w XIX i XX w.*, „Rocznik Ełcki” 8(2011) [druk: 2012], s. 41-49.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2012. Stan z 15 września 2012 r. w roku Jubileuszu XX-lecia istnienia Diecezji Ełckiej*, red. A. Skowroński i in., Ełk 2012.
- Schematyzm Diecezji Ełckiej 2017: w roku Jubileuszu XXV-lecia istnienia Diecezji Ełckiej. Stan na 1 października 2017 r.*, [opr. M. Maczan], Ełk 2017.
- Wiśniewski J., *Dzieje osadnictwa w powiecie augustowskim od XV w do końca XVIII wieku*, w: *Studia i materiały do dziejów Pojezierza Augustowskiego*, red. J. Antoniewicz, Białystok 1967, s. 13-294.
- Wrzeszcz M., *Lipsk*, „Encyklopedia Katolicka”, t. 10, Lublin 2004, kol. 1125-1126.

RECENZJE
Reviews

KS. WOJCIECH GUZEWICZ*

Ks. Marian Salamon, *Ks. Dziekan Karol Fox – kapłan miłujący Kościół*, Elk 2023, ss. 65.

W dotychczasowej historiografii na temat ks. Karola Foxa (1878-1953) ukazało się kilkanaście tekstów naukowych i popularno-naukowych. Wśród naukowych na uwagę zasługuje książka pod redakcją Ryszarda Skawińskiego pt. *Ksiądz Karol Fox – kapłan trudnych czasów*¹, opublikowana w Starych Juchach w 2013 r. (pokłosie konferencji naukowej). O jej wartości stanowi sam pomysł skupienia zainteresowania badaczy na niewielkiej miejscowości i jej historii. Stare Juchy, słynące z walorów turystycznych, doczekały się już własnej monografii, a jako że przyciągają przybyszów z dużych ośrodków miejskich, pojawiają się w różnych tekstach kultury popularnej. Jednak ta książka ma walor naukowy i to w wymiarze interdyscyplinarnym. Obok głównego nurtu historycznego pojawiają się tu akcenty etnograficzne, folklorystyczne, teologiczne, politologiczne, socjologiczne. Spośród 6 autorów trzej są księżmi, trzej osobami świeckimi; duchowni skupiają się na dziejach Kościoła, świeccy na okolicznościach zewnętrznych – kulturalnych, politycznych, społecznych. Autor omawianej pracy zna tę książkę i dość często ją cytuje. Wśród dotychczasowych tekstów popularno-naukowych należy z pewnością wymienić artykuł P. Wiszniewskiego o zaangażowaniu ks. Foxa w działalność Armii Krajowej², artykuł ks. M. Salamona o zmaganiach ks. Foxa na placówce w Elku³ oraz artykuł A. Bobowika o inicjatywach duszpasterskich w parafii Elk i Stare Juchy⁴.

Książkę ks. Mariana Salamona pt. *Ks. Dziekan Karol Fox – kapłan miłujący Kościół* należy wpisać (ze względu na język, styl, konstrukcję metodolo-

* ks. Wojciech Guzewicz – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6759-0856>; e-mail: wojciech.guzewicz@uwm.edu.pl

¹ *Ksiądz Karol Fox – kapłan trudnych czasów*, red. R. Skawiński, Stare Juchy 2013, ss. 138.

² P. Wiszniewski, *Ksiądz Fox – żołnierz Armii Krajowej*, „Martyria” 2002, nr 1, s. 5.

³ M. Salamon, *Pierwszy... „powojenny” proboszcz*, „Elk i my” 2006, nr 2, s. 5.

⁴ A. Bobowik, *Ksiądz Karol Fox (1878-1953) – pierwszy powojenny proboszcz w Elku i Starych Juchach*, „Rocznik Elcki” 5(2008), s. 172-173.

giczną) do pozycji popularno-naukowej, choć zawiera ona także pewne cechy charakterystyczne publikacjom naukowym (np. odsyłacze, bibliografię – niekompletną). Od strony treści w książce wskazano m.in. na środowisko pochodzenia ks. Focha, tj. Biskupiec na Warmii. Ukazano też sylwetkę księdza z uwzględnieniem jego cech osobowościowych. Kolejno przybliżono w zarysie dzieje mieszkańców ziemi mazurskiej oraz zainteresowano się życiem religijnym katolików na tym terenie. Wskazano na uwarunkowania i okoliczności budowy kościoła św. Wojciecha w Ełku. Następnie więcej miejsca poświęcono długim latom posługi kapłańskiej ks. Karola Focha – dziekana dekanatu mazurskiego. Podjęto też próbę ukazania okoliczności jego przejścia z Ełku do parafii w Starych Juchach. Wreszcie dostrzeżono pewne przejawy upamiętnienia ks. Karola Focha w lokalnym środowisku, mając na względzie to, że zapisał się on w historii jako kapłan bez reszty oddany Bogu i Kościołowi w ofiarnej służbie ludziom.

Wartość książki ks. M. Salamona upatruję przede wszystkim w ukazaniu posługi ks. Focha w szerokim kontekście społeczno-politycznym. Warto zauważyć i podkreślić fakt, że posługa księdza Focha odbywała się w okolicznościach trudnych z kilku względów. Objął on ełcką parafię katolicką tuż po zakończeniu I wojny światowej, boleśnie przegranej przez jego państwo. Ślady tej klęski do dziś napotykamy w różnych miejscowościach Mazur w postaci pamiątkowych słupów z nazwiskami poległych ich mieszkańców. Kryzys lat dwudziestych przeobraził się w narodowy socjalizm, zbrodniczy model państwa i społeczeństwa, wyrastający z tradycji pogańskich, jakże odległych od wartości katolickich. Lata trzydzieste to dla księdza katolickiego na Mazurach czas trudnego duszpasterstwa, zwłaszcza w środowisku niemal w stu procentach protestanckim. II wojna światowa to okres niewymagający komentarza. I wreszcie lata powojenne, zmiana granic, przynależności państwowej Prus – w tym Mazur, Ełku, Starych Juch – ogromne ruchy migracyjne, zupełna zmiana proporcji wyznaniowych na tych terenach. Jednocześnie powstawały wówczas zręby ustroju, który na swoich sztandarach wypisał hasło walki z religią. W sumie ksiądz Karol Fox służył Bogu i ludziom w dwu państwach, w czterech ustrojach, podczas dwóch wojen, dwóm wrogim sobie narodom, a także reprezentantom różnych wyznań. Na pewno w takich trudnych okolicznościach niełatwo pozyskać ludzką wdzięczność, uznanie czy miłość. Chociaż upłynęło już wiele lat od tamtych zdarzeń, ksiądz proboszcz Fox żyje w pamięci najstarszych parafian obu ośrodków kościelnych, a dla młodych staje się legendą. To mówi nam wiele o jego kapłaństwie i uwarunkowaniach, w jakich przyszło mu żyć i pełnić posługę duszpasterską.

Niewątpliwie książka ks. Salamona pt. *Ks. Dziekan Karol Fox – kapłan miłujący Kościół* jest przykładem zbliżenia nauki do życia, a jej opublikowanie przyczyniło się do upowszechnienia dobrych praktyk z zakresu użytecznego stosowania oraz popularyzacji wiedzy naukowej. Zachęcam do jej lektury!

Lista Recenzentów / The List of Reviewers „Studia Elckie” 25(2023), nr 1-4

Redakcja „Studiów Elckich” pragnie podziękować wszystkim Recenzentom za podjęty trud i wnikliwe uwagi na temat artykułów opublikowanych na łamach naszego kwartalnika w 2023 roku. Z nadzieją na kolejne lata owocnej współpracy, specjalne wyrazy uznania kierujemy do następujących osób:

The Editorial Board of “Studia Elckie” wishes to thank all the Peer Reviewers for their hard work and diligence in reviewing articles submitted for publication in 2023 issues of our quarterly journal. With a great hope for the further fruitful cooperation, the special appreciations are addressed to:

BOLIVIA

- Mariusz Adam **Kaproń**, Universidad Católica Boliviana San Pablo
- Jozef **Smyksy** CSsR, Universidad Católica Boliviana San Pablo

BRAZIL

- Waldecir **Gonzaga**, Pontifical Catholic University of Rio de Janeiro
- João Paulo dos **Santos Silva**, Faculdade de Teologia da Arquidiocese de Brasília-FATEO, Brasília

CANADA

- Andrzej **Jastrzębski** OMI, St. Paul University, Ottawa
- William **Sweet**, St. Francis Xavier University, Antigonish, Nova Scotia

CZECH REPUBLIC

- Mariusz **Kuźniar**, Charles University, Prague

ITALY

- Zbigniew **Formella** SDB, Salesian Pontifical University, Rome
- Franciszek **Krasoń** SDB, Salesian Pontifical University, Rome
- Mirosław **Wachowski**, The Lateran University, Rome

LITHUANIA

- Salomėja **Karasevičiūtė**, Marijampolė College
- Algimantas **Katilius**, The Lithuanian Institute of History, Vilnius
- Kęstutis **Žemaitis**, Vytautas Magnus University, Kaunas

PHILIPPINES

- Jeanette Isabelle V. **Loanzon**, University of Santo Tomas, Manila

USA

- Robert A. **Delfino**, St. John's University, New York, NY
- Curtis L. **Hancock**, Rockhurst Jesuit University, Kansas City, MO
- A. William **McVey**, Holy Apostles College and Seminary, Cromwell, CT
- Paweł **Tarasiewicz**, Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, CO

POLAND

- Andrzej **Adamski**, WSiLiZ w Rzeszowie
- Przemysław **Artemiuk**, UKSW
- Wojśław **Czupryński**, UWM
- Andrzej **Derdziuk** OFMCap, KUL
- Jacek **Goleń**, KUL
- Wojciech **Guzewicz**, UWM
- Marek **Jodkowski**, UWM
- Andrzej **Kopiczko**, UWM
- Dariusz **Kurzydło**, UKSW
- Dariusz **Lipiec**, KUL
- Franciszek **Longchamps de Bérrier**, UJ
- Józef **Lupiński**, UKSW
- Marian **Machinek** MSF, UWM
- Jan Krzysztof **Miczyński**, KUL
- Tomasz **Moskal**, KUL
- Andrzej Jacek **Najda**, UKSW
- Dominik **Ostrowski**, PWT we Wrocławiu
- Andrzej **Proniewski**, UwB
- Monika **Przybysz**, UKSW
- Sławomir **Ropiak**, UWM
- Adam **Rybicki**, KUL
- Mirosław **Sitarz**, KUL
- Stanisław **Strękowski**, UKSW
- Jarosław **Superson** SAC, UPJP2
- Tadeusz **Syczewski**, KUL
- Tomasz **Szyska** SVD, UKSW
- Damian **Wąsek**, UPJP2
- Marek **Żmudziński**, UWM

Zasady dla Autorów

Poniżej znajdują się zasady dla Autorów, które dotyczą informacji podstawowych, wymagań formalnych, standardów etycznych, procedury recenzowania oraz polityki antyplagiatowej. Wszystkie zasady są również dostępne na stronie internetowej czasopisma: <http://www.studielckie.pl/>

INFORMACJE PODSTAWOWE

1. Redakcja przyjmuje artykuły w języku polskim, angielskim, niemieckim, włoskim i hiszpańskim.
2. Do publikacji są brane pod uwagę tylko te artykuły, które spełniają następujące wymagania:
 - nie były wcześniej publikowane,
 - nie są zgłoszone do publikacji w innym czasopiśmie,
 - spełniają następujące zasady i standardy:
 - wymagania formalne dotyczące artykułów,
 - standardy etyczne,
 - procedura recenzowania,
 - polityka antyplagiatowa.
3. Przesłany tekst powinien mieścić się w jednej z następujących kategorii:
 - artykuły naukowe,
 - Nauki Teologiczne – artykuły z zakresu dyscyplin teologicznych (nauki biblijne, teologia systematyczna, teologia praktyczna, teologiczne nauki historyczne),
 - Miscellanea – artykuły z takich dyscyplin naukowych, jak np. nauki o kulturze i religii, prawo kanoniczne, nauki o komunikacji społecznej i mediach, pedagogika,
 - materiały historyczne,
 - recenzje,
 - sprawozdania.
4. Czasopismo nie pobiera żadnych opłat ani za przyjmowanie, ani za redagowanie artykułów.
5. Autorów zainteresowanych nadesłaniem artykułu prosimy o kontakt z sekretarzem redakcji. Adres e-mail: studielckie@gmail.com

WYMAGANIA FORMALNE

1. Do artykułu autor dołącza następujące informacje:
 - imię (imiona) i nazwisko,

- afiliację akademicką,
 - adres e-mail,
 - identyfikator ORCID.
2. Artykuł powinien zawierać:
 - tytuł w języku angielskim,
 - streszczenie w języku oryginalnym oraz angielskim (100-150 słów każde),
 - słowa kluczowe w języku oryginalnym oraz angielskim (1-5 słów),
 - bibliografię.
 3. Długość artykułu powinna mieścić się w przedziale od 25 000 do 40 000 znaków (łącznie ze spacjami oraz przypisami, lecz bez bibliografii).
 4. Ważne jest uwzględnienie następujących wytycznych:
 - podejmowany problem jest wyraźnie postawiony, a cel jasno określony,
 - znaczenie pojęć jest dokładnie wyjaśnione,
 - metoda badań jest opisana i odpowiada celowi,
 - źródła i literatura są odpowiednie i wystarczające,
 - wszystkie tezy są dobrze uzasadnione,
 - artykuł jest jasny, zwięzły i interesujący,
 - podsumowanie zawiera dokładne, zrozumiałe i poparte treścią wnioski.

STANDARDY ETYCZNE

1. Dla autorów
 - Autor jest zobowiązany do rzetelnego i etycznego prowadzenia i prezentowania badań naukowych.
 - Autor tekstu powinien wyraźnie wskazać i udokumentować źródła, które umożliwiają sprawdzenie ogłaszanych wyników badań.
 - Artykuł jest intelektualną własnością autora.
 - Czasopismo nie pobiera żadnych opłat ani za zgłoszenie, ani za redagowanie artykułów.
 - Zgłaszając artykuł autor wyraża tym samym zgodę na proces recenzyjny.
 - Autor nie ma prawa dopuścić się plagiatu, autoplagiatu, fałszowania danych itp. Tego typu działania są pogwałceniem standardów etycznych i niedopuszczalnym nadużyciem, któremu stanowczo sprzeciwia się redakcja.
 - Korzystanie z tekstów obcych autorów musi być tak udokumentowane, aby nie było wątpliwości, kto jest ich twórcą. Informacje i dane pozyskane prywatnie (np. rozmowa, korespondencja) mogą być wykorzystane tylko za zgodą ich autora.
 - Jeśli zajdzie taka potrzeba, autor może zostać poproszony o przedstawienie danych badawczych, które posłużyły mu do zaprezentowania wniosków zawartych w jego artykule.
 - W celu przeciwdziałania zjawiskom określanym jako „ghostwriting” i „guest authorship” autorzy są obowiązani do przestrzegania „zapory ghostwriting”. Z „ghostwriting” mamy do czynienia, gdy ktoś wniósł istotny wkład w powstanie artykułu, ale nie ujawnił swojego udziału jako jeden z autorów. Wszyscy współautorzy muszą być zgodni, co do prezentowanych wyników badań, ponieważ są za nie w pełni odpowiedzialni. Zjawisko „guest authorship” polega na uwzględnieniu konkretnej osoby jako tej, która co prawda nie wniosła istotnego wkładu do artykułu, ale pracowała na rzecz jego ostatecznego kształtu. Wtedy należy ją

uwzględnić np. w części „Podziękowania”. Czytelnicy powinni mieć pewność, że autorzy publikacji w rzetelny i uczciwy sposób prezentują wyniki swojej pracy, niezależnie od tego, czy są jej bezpośrednimi autorami, czy też korzystali z pomocy wyspecjalizowanych podmiotów. Autorzy mają obowiązek informowania redakcji o źródłach finansowania swego artykułu.

- Autor ma obowiązek we właściwy sposób cytować te publikacje, które miały wpływ na prezentowane wnioski i zostały wykorzystane w celu uzasadnienia własnych badań.
- Po otrzymaniu dwóch recenzji i zawartych w nich uwagach autor ma obowiązek ustosunkowania się do nich oraz wprowadzenia sugerowanych poprawek lub zmian w tekście.
- Jeśli już po opublikowaniu tekstu autor zauważy w nim znaczące błędy, powinien niezwłocznie poinformować o tym redakcję. W takim wypadku we współpracy z redaktorem naczelnym i wydawnictwem należy opublikować erratę, aneks, sprostowanie lub wycofać artykuł.
- Ten sam artykuł nie może być opublikowany w więcej niż jednym czasopiśmie. Zgłoszenie tekstu do publikacji jest równoznaczne z deklaracją, że nie został on wcześniej opublikowany ani nie jest złożony w redakcjach innych czasopism.
- Ponadto w innych przypadkach „Studia Etckie” stosują wytyczne dla autorów sformułowane przez Komitet ds. Etyki Publikacji oraz zdefiniowane w opracowaniu Odpowiedzialna publikacja naukowa: międzynarodowe standardy dla autorów.

2. Dla członków redakcji

- Do zadań redakcji należy m.in.: dbanie o przestrzeganie standardów etycznych, troska o jakość publikowanych tekstów, dopilnowanie poprawności całego procesu recenzyjnego, decydowanie o tym, które artykuły zostaną opublikowane, w razie konieczności publikowanie erraty, korekty lub sprostowania.
- Redakcja ponosi odpowiedzialność za wszystkie treści umieszczone w czasopiśmie (o ile nie podano inaczej).
- Artykuły podlegają ocenie pod względem zachowania standardów etycznych, ich jakości oraz zgodności z przyjętym celem i zakresem czasopisma. Redakcja w żaden sposób nie dyskryminuje autorów pod względem ich pochodzenia, narodowości, poglądów politycznych, płci, rasy ani wyznania.
- Członkowie redakcji są zobowiązani do dbałości o rzetelność naukową i etyczną publikowanych artykułów. Wszelkie podejrzenia o nieuczciwe praktyki są badane i demaskowane w procesie wyjaśniającym. Wykrycie jakichkolwiek nadużyć etycznych (np. plagiat, fałszerstwo, manipulacja) należy zgłosić redaktorowi naczelnemu czasopisma (sienkowskimarcin@interia.pl). Takiego zgłoszenia może dokonać członek redakcji, recenzent, czytelnik oraz osoba, która podejrzewa brak rzetelności lub dostrzega nadużycia etyczne.
- Odpowiedzialność za naruszenie zasad etycznych, a szczególnie za plagiat ponosi autor, który dopuścił się tego rodzaju nadużycia. W konsekwencji jego tekst zostaje usunięty z czasopisma. W takim wypadku na stronie internetowej pojawia się informacja o usunięciu artykułu z czasopisma i z elektronicznych baz danych, do których został przyjęty (w przypadku tekstu drukowanego redakcja zamieszcza stosowne oświadczenie w kolejnym numerze czasopisma). Ponadto o zaistniałej sytuacji i jej konsekwencjach zostają powiadomieni: autor, instytucje zatrudniające autora, recenzenci i osoby poszkodowane. Jeżeli autor dopuścił się nadużyć

etycznych w stopniu niewielkim, po odpowiedniej korekcie jego artykuł może zostać ponownie opublikowany.

- Redakcja jest zobowiązana do nieujawniania informacji związanych z całym procesem redakcyjnym.
- Jakakolwiek skarga na czasopismo lub redakcję powinna być pisemna. Jeśli dotyczy ona czasopisma lub członków redakcji, to musi być adresowana do redaktora naczelnego (studiaelckie@gmail.com), a jeśli dotyczy redaktora naczelnego, to powinna być skierowana do wydawcy (centrumelk@gmail.com) oraz podana do wiadomości redaktora naczelnego. Przykładowe przedmioty skargi to: naruszenie praw autora, brak sprawnej komunikacji, przewlekłość czy brak działań ze strony redakcji. Osoba skarżąca powinna otrzymać pisemne zawiadomienie o załatwieniu sprawy w terminie do 30 dni od daty złożenia skargi.
- Redakcja może wycofać artykuł lub zdecydować o korekcie artykułu już opublikowanego. Nieopublikowane teksty nie mogą być wykorzystywane w procesie wydawniczym bez zgody autora.
- Ostateczną decyzję o opublikowaniu artykułu podejmuje redaktor naczelny. Opiera się ona na przestrzeganiu standardów etycznych, wartości naukowej tekstu, jego zgodności z celem i zakresem czasopisma oraz na ocenie wydanej przez recenzentów.
- W pozostałych przypadkach „Studia Elckie” stosują wytyczne dla członków redakcji zawarte w opracowaniu Odpowiedzialna publikacja naukowa: międzynarodowe standardy dla redaktorów.

3. Dla recenzentów

- Wszystkie artykuły naukowe przechodzą proces recenzji, który jest opisany w załączce pt. Procedura recenzowania.
- Recenzent musi być ekspertem w danej dziedzinie, a wydana przez niego ocena powinna być obiektywna.
- Ponieważ recenzenci biorą udział w procesie redakcyjnym, mają znaczący wpływ na decyzje dotyczące publikacji artykułów. Dokonywana przez nich ocena tekstów i sugerowane poprawki rzutują na ostateczny kształt artykułów.
- Recenzent ma określony czas na wykonanie recenzji. W przypadku opóźnień lub rezygnacji z wykonania recenzji recenzent ma obowiązek niezwłocznie zawiadomić o tym redakcję.
- Wgląd w recenzowane artykuły mają tylko osoby upoważnione: autor, członkowie redakcji, recenzenci.
- Ocena artykułu wystawiona przez recenzenta może dotyczyć tylko i wyłącznie kwestii merytoryczno-formalnych. Jakiegokolwiek uwagi pod adresem autora są niedopuszczalne.
- Obowiązkiem recenzenta jest ujawnienie wszystkich przypadków, które wskazują na podobieństwo recenzowanego artykułu do innych tekstów. Recenzent powinien zwrócić uwagę, które istotne teksty nie zostały uwzględnione przez autora.
- Recenzowane artykuły są traktowane jako poufne. Dlatego recenzentom nie wolno wykorzystywać recenzowanych tekstów w czasie procedury recenzyjnej. W przypadku dostrzeżenia konfliktu interesów między recenzentem i autorem recenzent powinien zrezygnować z procedury recenzowania. Konflikt interesów jest rozumiany jako: zależność służbowa, bezpośrednia współpraca naukowa, bezpośrednie relacje osobiste itp.

- Zasady dotyczące recenzentów przyjęte przez redakcję czasopisma „Studia Elckie” są zgodne z wytycznymi Komitetu ds. Etyki Publikacji.

PROCEDURA RECENZOWANIA

1. Po wstępnej i pozytywnej ocenie artykułu dokonanej przez redakcję powoływani są dwaj kompetentni i niezależni recenzenci. Recenzentami są samodzielni pracownicy naukowcy.
2. Aby artykuł mógł zostać opublikowany, potrzebne są dwie pozytywne recenzje. W przypadku, gdy jeden recenzent zarekomenduje artykuł do publikacji, a drugi go odrzuci, do oceny tekstu wyznaczany jest trzeci recenzent. Dwie negatywne recenzje kończą proces recenzji artykułu, który zostaje odrzucony.
3. Stosowany jest proces podwójnie ślepej recenzji. Autor i recenzenci pozostają anonimowi względem siebie. Tekst powinien być tak przygotowany, aby unieвозмоwić recenzentowi identyfikację tożsamości autora. Recenzenci i autorzy artykułów nie są afiliowani do tej samej uczelni ani nie zachodzi konflikt interesów między nimi (zależność służbowa, bezpośrednia współpraca naukowa, bezpośrednie relacje osobiste). Recenzentami nie mogą być członkowie redakcji „Studów Elckich”.
4. Recenzentom nie wolno wykorzystywać recenzowanych artykułów przed ich publikacją.
5. Recenzent ma obowiązek zawiadomić redakcję, gdy dostrzeże ewentualne podobieństwo recenzowanego artykułu do jakichkolwiek wcześniej publikowanych treści.
6. Recenzja ma formę pisemną i musi zawierać jednoznaczną i umotywowaną decyzję, która przybiera postać jednego z trzech wariantów:
 - przyjąć do publikacji artykuł w przedstawionej formie,
 - przyjąć do publikacji artykuł po wprowadzeniu sugerowanych poprawek,
 - odrzucić artykuł.
7. Kryteria decydujące o dopuszczeniu artykułu do publikacji lub o jego odrzuceniu znajdują się w formularzu recenzji, który jest dostępny w trzech wersjach językowych: polski, angielskim, włoskim.
8. Po otrzymaniu recenzji, której przygotowanie nie powinno przekraczać czterech tygodni redakcja informuje autora o decyzji recenzenta, a także o sporządzonych przez niego uwagach. Wtedy autor ma możliwość ustosunkowania się do nich oraz wprowadzenia poprawek lub zmian w tekście.
9. Na podstawie pozytywnych recenzji oraz po uwzględnieniu zawartych w nich uwag ostateczną decyzję o publikacji artykułu podejmuje redaktor naczelny.
10. Po opracowaniu redakcyjnym, składzie i łamaniu komputerowym autor otrzymuje artykuł do korekty autorskiej.
11. Nazwiska recenzentów poszczególnych artykułów nie są ujawniane. Raz w roku czasopismo publikuje ogólną listę recenzentów na stronie internetowej.
12. Procedura recenzowania artykułów przyjęta przez redakcję uwzględnia m.in. zalecenia Ministerstwa Edukacji i Nauki: Dobre praktyki w procedurach recenzyjnych w nauce.
13. Redakcja dokłada wszelkich starań, aby dochować najwyższych standardów na każdym etapie recenzowania artykułów. W tym celu stosuje się do zaleceń rekomendowanych przez Committee on Publication Ethics (COPE).

POLITYKA ANTYPLAGIATOWA

1. Czasopismo „Studia Elckie” nie toleruje żadnej formy plagiatu ani innych nadużyć (np. autoplagiat, fałszowanie lub manipulowanie wynikami badań). Dlatego w przypadku podejrzeń lub oskarżeń o plagiat podejmujemy kroki niezbędne w celu zbadania i wyjaśnienia zaistniałej sytuacji.
2. Polityka antyplagiatowa prowadzona przez redakcję ma na celu zapobieganie plagiatom, ochronę i poszanowanie opublikowanych wyników badań, kształtowanie uczciwych postaw wśród osób zajmujących się pracą badawczą, pomoc autorom w zachowaniu oryginalności wyników ich pracy. Jest również wyrazem troski o reputację czasopisma.
3. Redakcja czasopisma przestrzega przed łamaniem i naruszaniem zasad etycznych obowiązujących w nauce oraz zasad polityki antyplagiatowej, o których tu mowa. Wszelkie przejawy nierzetelności naukowej i naruszenia tego rodzaju zasad będą demaskowane i dokumentowane.
4. Przed przesłaniem artykułu do publikacji autor jest proszony o upewnienie się, że wie:
 - czym jest plagiat,
 - jakie konsekwencje pociąga za sobą dopuszczenie się plagiatu.
5. Zgłoszenie tekstu do publikacji oznacza, że autor wyraźnie uznał i rzetelnie udokumentował wkład tych autorów, na których badania powołuje się w swoim artykule.
6. W celu niedopuszczenia do publikacji artykułu, który zawiera plagiat redakcja wykorzystuje systemy i programy służące do jego wykrycia.
7. Całkowitą odpowiedzialność za plagiat ponosi autor, który dopuścił się tego rodzaju nadużycia. W konsekwencji jego tekst zostaje usunięty z czasopisma. W takim wypadku na stronie internetowej pojawia się informacja o usunięciu artykułu. Ponadto o zaistniałej sytuacji i jej konsekwencjach zostają powiadomione instytucje zatrudniające autora, recenzenci i osoby poszkodowane.
8. Polityka antyplagiatowa przyjęta przez redakcję uwzględnia m.in. wytyczne COPE.

Spis treści / Contents

„Studia Elckie” 25(2023), nr 1

25. tom „Studiów Elckich” – Księga Pamiątkowa dedykowana bp. Jerzemu Mazurowi	III-IV
--	--------

Od Redakcji / Editorial	7
-------------------------------	---

Nauki teologiczne / Theological Sciences

Ewa Czaplicka , <i>Orędzie Miłosierdzia Bożego w tradycji starotestamentalnej /</i> <i>The Message of God's Mercy in the Old Testament Tradition</i>	11-26
--	-------

ks. Tomasz Kornek , <i>Problem Boga jako kwestia podstawowa</i> <i>w myśli Waltera Kaspera / The Problem of God</i> <i>as a Fundamental Issue in the Thought of Walter Kasper</i>	27-39
--	-------

ks. Daniel Kowalski , <i>Wieczysta Adoracja Najświętszego Sakramentu w parafii</i> <i>pw. NMP Królowej Apostołów w Elku / Perpetual Adoration of the Blessed</i> <i>Sacrament in the Parish of Our Lady Queen of the Apostles in Elk</i>	41-51
---	-------

ks. Dariusz Pater , <i>Spiritual Support for Survivors of Domestic Violence</i> <i>in the Catholic Church in Poland</i>	53-69
---	-------

ks. Hubert Siepert , <i>Ateizm praktyczny jako wyzwanie dla zbawczej działalności</i> <i>Kościoła / Practical Atheism as a Challenge to the Salvific Activity</i> <i>of the Church</i>	71-86
---	-------

s. Monika Danuta Tanasiewicz , <i>Acedia – śmierć duchowa czy szansa na rozwój? /</i> <i>Acedia – A Spiritual Death or An Opportunity for Growth?</i>	87-96
---	-------

Materialy / Historical Resources

ks. Wojciech Guzewicz , <i>Kościoły i parafie diecezji elckiej (cz. 11) /</i> <i>Churches and Parishes of the Diocese of Elk (part 11)</i>	99-111
--	--------

ks. Wojciech Guzewicz , <i>Ks. prof. dr hab. Witold Jemielity (1935-2022)</i>	113-114
--	---------

- ks. Wojciech **Guzewicz**, *Nietuzinkowy człowiek, naukowiec, kapłan...
Wspomnienia o śp. ks. prof. dr. hab. Witoldzie Jemielitym* 115-117

Sprawozdania / Reports

- ks. Marcin **Sieńkowski**, *Sprawozdanie z sympozjum naukowego pt. „Kościół
dziś”, WSD w Elku, 4 marca 2023 r.* 121-124
- bp Dariusz **Zalewski**, *Sprawozdanie redaktora naczelnego „Studiów Elckich”
bp. dr. Dariusza Zalewskiego za rok 2022*125

„Studia Elckie” 25(2023), nr 2

- Od Redakcji / Editorial* 133

Nauki teologiczne / Theological Sciences

- Bradford L. **McCall**, *Augustine’s Theolog(ies) of Creation: Simultaneous Creation,
‘Seminal Seeds’, and Genesis 1-3* 137-158
- Aleksandra **Rostowska**, *Ciało jako wyraz i narzędzie duszy w ujęciu filozofii
antropologicznej Romano Guardiniego / The Body as an Expression and Tool
of the Soul in Terms of Romano Guardini’s Anthropological Philosophy* 159-176
- Przemysław **Solga**, *Odnowa religijna we Francji w świetle publicystyki katolickiej
Drugiej Rzeczypospolitej / Religious Renewal in France in the Perspective
of Catholic Journalism of the Second Polish Republic*177-191
- ks. Sebastian **Śmialek**, *Niewiasta Eucharystii w duchowości polskich świętych
i błogosławionych XX i XXI wieku / The Woman of the Eucharist in the
Spirituality of Polish Saints and Blesseds of the 20th and 21st Centuries* 193-207
- Ikechukwu S. **Ugwu**, *The Analysis of Value-Free or Value-Ladenness of Work
in the Light of Catholic Social Teaching of John Paul II* 209-224
- Kęstutis **Žemaitis**, *Bishop Vincentas Borisevičius: The Path of A New Age Martyr* .. 225-234

Materiały / Historical Resources

- ks. Wojciech **Guzewicz**, *Kościół i parafie diecezji elckiej (cz. 12) /
Churches and Parishes of the Diocese of Elk (part 12)*237-249

Recenzje / Reviews

- ks. Marcin **Sieńkowski**, *Benedykt XVI, Wiara, nadzieja, miłość. Przewodnik po życiu chrześcijańskim*, wybór i opracowanie T. Samulnik, Wydawnictwo Znak, Kraków 2022, ss. 346. 253-254

„Studia Elckie” 25(2023), nr 3

- Od Redakcji / Editorial 261

Nauki teologiczne / Theological Sciences

- ks. Tomasz **Kopiczko**, ks. Marcin **Sieńkowski**, *Sympozja naukowe ku czci św. Tomasza z Akwinu w Wyższym Seminarium Duchownym w Elku w latach 2013-2023 / Scientific Symposiums in Honor of St. Thomas Aquinas at the Theological Seminary in Elk in 2013-2023* 265-283
- Izabela **Kraśńska**, *Wyznawcy prawosławia w Drugiej Rzeczypospolitej w dyskursie prasowym „Przeglądu Prawosławnego” (1939) / Orthodox Believers in the Second Polish Republic in the Press Discourse of ‘Przegląd Prawosławny’ (1939)* 285-306
- Przemysław **Solga**, *Masoneria jako „Antykościół” w publicystyce katolickiej Drugiej Rzeczypospolitej / Freemasonry as “Anti-Church” in the Catholic Journalism of the Second Polish Republic* 307-329
- ks. Adam **Żelobowski**, *Plotki i oszczerstwa jako grzechy języka w nauczaniu papieża Franciszka / Gossip and Slander as Sins of Language in the Teaching of Pope Francis* 331-344

Miscellanea

- Bartłomiej **Hamadyk**, *Glosa aprobująca do uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z 10 maja 2023 r., sygn. akt III CZP 71/22 / Approving gloss to Resolution of a Panel of Seven Judges of the Supreme Court – Civil Chamber of 10 May 2023, court file no. III CZP 71/22* 347-358
- Justyna **Stępkowska**, Maciej **Reniec**, *Pielęgniarki w Polsce wobec eutanazji / Nurses in Poland and Euthanasia* 359-380

Materiały / Historical Resources

- ks. Wojciech **Guzewicz**, *Kościół i parafie diecezji elckiej (cz. 13) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (part 13)* 383-397

Recenzje / Reviews

- ks. Wojciech **Guzewicz**, Marek Wojewodzik, *W cieniu buławy i korony, Art-Serwis, Masłów 2018, ss. 239.*401-403

„Studia Elckie” 25(2023), nr 4

- Od Redakcji / Editorial* 411

Nauki teologiczne / Theological Sciences

- ks. Zbigniew **Sobolewski**, *Wkład bp. Jerzego Mazura SVD w animację i formację misyjną Kościoła w Polsce / Bishop Jerzy Mazur's Contribution to the Animation and Missionary Formation of the Church in Poland*415-434
- Kazimierz **Szymczycha** SVD, *Bp Jerzy Mazur SVD jako promotor kultu bł. Marianny Biernackiej / Bishop Jerzy Mazur SVD as a Promoter of the Cult of Blessed Marianna Biernacka*435-450
- ks. Marcin **Sieńkowski**, *Teksty bp. Jerzego Mazura opublikowane w „Martyrii” w latach 2003-2023 / Texts by Bishop Jerzy Mazur published in “Martyria” in 2003-2023* 451-469
- Algimantas **Katilius**, *Justinas Staugaitis – Bishop and Politician*471-482
- ks. Tomasz **Kopiczko**, *Działania społeczne katechety we współczesnym kontekście duszpasterskim / Social Activities of the Catechist in the Contemporary Pastoral Context*483-495
- ks. Zbigniew **Sobolewski**, *Św. Józafat Kuncewicz – reformator Cerkwi na Rusi / Saint Jozafat Kuncewicz – Reformer of the Church in Rus* 497-514
- Przemysław **Solga**, *Psychologia i psychiatria w świetle prasy katolickiej Drugiej Rzeczypospolitej / Psychology and Psychiatry in the Light of the Catholic Press of the Second Polish Republic*515-542
- ks. Michał **Tokarzewski**, *Formação da Juventude à luz das Diretrizes da Pastoral da Juventude do Brasil / Youth Formation in Light of the Guidelines of the Youth Ministry in Brazil*543-556

Miscellanea

- Aleksandra **Gralczyk**, *Profil parafii na Facebooku – konieczność czy zbytek? Studium na przykładzie członków wspólnoty „Latarnia” / Parish Profile on Facebook – Necessity or Luxury? Study on the Example of Members of the “Lighthouse” Community*559-574

Materialy / Historical Resources

ks. Wojciech Guzewicz , <i>Kościół i parafie diecezji ełckiej (cz. 14) / Churches and Parishes of the Diocese of Elk (part 14)</i>	577-591
---	---------

Recenzje / Reviews

ks. Wojciech Guzewicz : Ks. Marian Salamon, Ks. Dziekan Karol Fox – <i>kapłan miłujący Kościół</i> , Ełk 2023, ss. 65.	595-596
---	---------

Lista Recenzentów / The List of Reviewers	597-598
---	---------

Zasady dla Autorów	599-604
--------------------------	---------

Spis treści / Contents „Studia Ełckie” 25(2023), nr 1-4	605-609
---	---------